

שבוע שביעי ואחרון של פסח

(22 – 27 April 08)

י"ז – כ"ב ניסן ה'תשס"ח

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קז

זה המומדר נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרוחה צריכים להודות לה/ כי בעונש חטאים היו בצרה ובחסד אלהים נצלו ומהראוי לשבח ולספר בפני רבים:

א הָדָו לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: ב יֹאמְרוּ גְאוּלַּי יְהוָה אֲשֶׁר גָּאֵלָם מִיַּד־צָר:
 ג וּמֵאֲרָצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמַּעֲרֹב מִצָּפוֹן וּמִיָּם: ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן בְּדֶרֶךְ עֵיר מוֹשֶׁב
 לֹא מִצָּאוּ: ה רַעֲבִים גַּם־צִמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם
 מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיַּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לָלֶכֶת אֶל־עִיר מוֹשֶׁב: ח יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ
 וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: ט כִּי־הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שֹׁקֶקָה וְנֶפֶשׁ רָעֵבָה מִלֹּא־טוֹב: י יֵשְׁבִי חֹשֶׁךְ
 וְצִלְמוֹת אֲסִירִי עָנִי וּבְרוּל: יא כִּי־הִמְרוּ אִמְרֵי־אֵל וַעֲצַת עֲלִיוֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בַּעֲמֹל לָבָם
 כְּשָׁלוּ וְאִין עֹזֶר: יג וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁיַעֵם: יד וַיֹּצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ
 וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתֵּן: טו יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: טז כִּי־שָׁבַר דִּלְתוֹת
 נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרוֹזַל גָּדַע: יז אוֹיְלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁעַם וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יתַעֲנוּ: יח כֹּל־אֲכַל תִּתְעַב
 נַפְשָׁם וַיִּגְּעוּ עַד־שַׁעֲרֵי־מוֹת: יט וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם מִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁיַעֵם: כ יִשְׁלַח
 דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְכְּרוּ
 זִכְרֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה: כג יוֹרְדֵי הַיָּם בִּאֲנִיּוֹת עֲשִׂי מְלֹאכָה בָּמִים רַבִּים: כד הִמָּה
 רָאוּ מַעֲשֵׂי יְהוָה וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סַעְרָה וְתִרְוָמָם גָּלְיוּ: כו יַעֲלוּ
 שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְהוֹמוֹת נַפְשָׁם בָּרַעַה תִּתְמוּגֵג: כז יִחוּגּוּ וַיִּנּוּעוּ כְּשֹׁפּוֹר וְכֹל־חֲכֻמָּתָם תִּתְבַּלַּע:
 כח וַיִּצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה בְּצָר לָהֶם וּמִמִּצּוֹקוֹתֵיהֶם וַיֹּצִיאֵם: כט יָקָם סַעְרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם:
 ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי־יִשְׁתָּקוּ וַיִּנָּחֵם אֶל־מַחוּז חֲפָצָם: לא יוֹדוּ לַיהוָה חֲסִדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם:
 לב וַיִּרְוּמוּהוּ בְּקֹהֶל עָם וּבְמוֹשֶׁב זִקְנִים יִהְלֹוּהוּ: לג יֵשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבָּר וּמִצָּאֵי מַיִם
 לְצִמְאוֹן: לד אֶרֶץ פָּרִי לְמִלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ: לה יֵשֶׁם מִדְבָּר לְאֲנָם־מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה
 לְמִצָּאֵי מַיִם: לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רַעֲבִים וַיְכַוְּנוּ עִיר מוֹשֶׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כִּרְמִים וַיַּעֲשׂוּ
 פְּרִי תְבוּאָה: לח וַיְבָרְכֵם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבָהֱמָתָם לֹא יִמְעִיט: לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מַעֲצָר רָעָה
 וַיִּגְזֹן: מ שִׁפְדוּ בּוֹז עַל־נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתֵהוּ לֹא־דֶרֶךְ: מא וַיִּשְׁגֹּב אֲבִיוֹן מַעֲוִי וַיִּשֶׁם כָּצָאן
 מִשְׁפָּחוֹת: מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכֹל־עוֹלָה קִפְצָה פִּיהֶם: מג מִי־חֲכָם וַיִּשְׁמַר־אֱלֹה וַיִּתְּבוֹנְנוּ

חֲסִדֵּי יְהוָה:

קח

א שִׁיר מִזְמוֹר לְדָוִד: ב נִכּוֹן לִבִּי אֱלֹהִים אֲשִׁירָה וְאֶזְמְרָה אֶת־כְּבוֹדִי: ג עֲוִירָה הַנֶּבֶל וְכִנּוֹר
 אֶעֱוִירָה שָׁחַר: ד אֹדֹךָ בְּעַמִּים ו יְהוָה וְאֶזְמְרֶךָ בְּלִאֲמִים: ה כִּי־גָדַל מַעַל־שָׁמַיִם חֲסִדֶּךָ
 וְעַד־שָׁחֲקִים אֲמַתֶּךָ: ו רִוְמָה עַל־שָׁמַיִם אֱלֹהִים וְעַל כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדֶךָ: ז לִמְעַן יִחַלְצוּן יְדִידֶיךָ
 הוֹשִׁיעָה יְמִינֶךָ וְעֲנֵנִי: ח אֱלֹהִים ו דַּבֵּר בְּקִדְשׁוֹ אֲעִלֶּזָה אַחֲלֶקָה שְׂכֵם וְעַמֶּק סָבוֹת אֲמַדֵּךָ:
 ט לִי גִלְעָד ו לִי מְנַשֶּׁה וְאַפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי: י מוֹאָב ו סִיר רַחֲצִי עַל־אֲדָמוֹם
 אֲשִׁלֵּךְ נַעֲלִי עָלַי פִּלָּשֶׁת אֲתַרְוָעֶע: יא מִי יִבְלֵנִי עֵיר מִבְּצָר מִי נַחֲנִי עַד־אֲדָמוֹם:
 יב הֲלֹא־אֱלֹהִים זָנַחְתָּנוּ וְלֹא־תִצָּא אֱלֹהִים בְּצָבָאֲתֵינוּ: יג הִבַּח־לָנוּ עֲזֶרְתָּ מִצָּר וְשׂוֹא תִשׁוּעַת
 אֲדָמָה: יד בְּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יָבוֹם צְרִינוּ:

אגרות קודש

ב"ה, כ"א ניסן, תשי"ח
 ברוקלין
 שלום וברכה!

במענה למכתבו מח"י לחדש סיון.

נעם לי לקרות בו אשר עלתה בידו לסדר קביעות לימוד דא"ח בביהכ"נ נוסח אר"י, וכבר התחילו
 בזה בש"ק פ' בהעלותך.

ויהי רצון שתהי' ההתחלה בשעה טובה ומוצלחת וכהוראת הסדרה בהעלותך את הנרות אלו
 נשמות ישראל כמבואר בלקו"ת וכהוראת חז"ל עד שתהא שלהבת עולה מאל"י וק"ל,

ובודאי שע"ז יתוסף גם בו חשק והתמדה בלימוד לעצמו הן בלימוד הנגלה והן בחסידות, ואין לך
 דבר העומד בפני הרצון ובפרט כשישתדל להשפיע גם על חבריו שיוסיפו בהתמדה ושקידה בת"ת.

במה ששואל בהנוגע לדינים ומנהג אנ"ש, הרי כמה מרבני אנ"ש נמצאים במחנו ויברר אצלם
 שאלותיו.

בהערתי ע"ד שורש התיקון (הכלים) - במש"כ בדא"ח בזה שלפעמים הוא בדרגא זו ולפעמים
 בדרגא אחרת - מובן שזהו תלוי באיזה "מקום" מדובר: לפני הצמצום או לאחא"צ, באצי או בב"יע
 וכו'.

בברכה להצלחה בתורה עבודה וגמ"ח שבזה עבודת התפלה כמבואר בכ"מ,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ז ק"ח..... ב
- ב) מאמר ד"ה ונחה עליו רוח הוי' אחרון של פסח, ה'תשי"ד..... ה
- ג) שיחת אחרון של פסח ה'תשי"ד..... יא
- ד) לקוטי שיחות חג הפסח (בלה"ק)..... כג
- ה) חידושים וביאורים בעניני גאולה ומשיח השבתת חיה רעה מן הארץ..... כו
- ו) שיעורים בספר התניא (מוגה) לתאריכים י"ז – כ"ב ניסן..... ל
- ז) לוח "היום יום" לתאריכים י"ז – כ"ב ניסן..... לז
- ח) הלכה יומית לעיון ברמב"ם..... לט

שיעורי רמב"ם – ע"פ נוסח כתבי יד תימן מדוייקים (קאפח):

- ט) – ג' פרקים ליום לתאריכים י"ז – כ"ב ניסן..... מא
- י) – פרק אחד ליום לתאריכים י"ז – כ"ב ניסן..... נו
- יא) – ספר המצוות לתאריכים י"ז – כ"ב ניסן..... סג
- יב) מסכת סוטה..... סז
- יג) ביאורים למסכת סוטה מתוך "פירוש הבהיר" של "ש"ס לובלין" בהוצאת מכון המאור..... סו
- יד) נביאים וכתובים יהושע פרק ז – דברי הימים-א פרק ו..... צב

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

- טו) שולחן ערוך הלכות שבת - אדמו"ר הזקן..... צו
- טז) שולחן ערוך הלכות תפילין - אדמו"ר הזקן..... צז
- יז) לקוטי תורה מבואר - ד"ה ששת ימים - אדמו"ר הזקן..... צח
- יח) מאמרים קונטרסים - אדמו"ר האמצעי..... צט
- יט) דרך מצותיך – ספר המצוות - אדמו"ר ה"צמח צדק"..... ק
- כ) המשך והחרים תרל"א - אדמו"ר מוהר"ש..... קא
- כא) קונטרס ומעין - אדמו"ר מוהרש"ב..... קב
- כב) ספר המאמרים תרצ"ב - אדמו"ר מוהרי"צ..... קג
- כג) לקוטי דיבורים - אדמו"ר מוהרי"צ..... קד
- כד) אגרות קודש – אדמו"ר מוהרי"צ..... קו

- כה) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס לשבוע שביעי של פסח..... קח
- כו) לוח זמנים לשבוע שביעי של פסח..... קיט

בס"ד*. אחרון של פסח ה'תשי"ד**.

ונחה עליו רוח הוי' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת הוי' גו' ושפט בצדק דלים גו', דע"י שישרו עליו כל ענינים אלו (רוח הוי', רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה וגו'), עי"ז יהי' המשפט שלו משפט צדק². וצריך להבין, דלכאורה, השייכות דמשפט צדק לחכמה ובינה הוא דוקא במשפט ע"פ שכל, ומכיון שבמשיח כתיב³ והריחו ביראת הוי' דמורח ודאין, מה נוגע למשפט זה (שע"פ ריח) רוח חכמה ובינה. והענין הוא, דרוח הוי' הוא ענין כללי, המשכת אלקות, ורוח חכמה ובינה וגו' הם הפרטים הנמשכים מהכלל דרוח הוי'. וזוהי השייכות דרוח חכמה ובינה לושפט בצדק גו', כי החכמה והבינה, כשהם נמשכים מהכלל דרוח הוי', הם באופן נעלה יותר, ושייכים (לא רק למשפט שע"פ שכל אלא) גם למשפט שע"פ ריח, מורח ודאין.

(ב) ויובן זה בהקדים מה שארז"ל⁵ אור א"ס למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית. וידוע הדיוק בזה⁶, הרי הענין דמעלה ומטה (גם מעלה ומטה ברוחניות⁷) הוא גבול, ואיך שייך לומר בא"ס (בל"ג) שהוא למעלה כו' ולמטה כו'. ולכאורה הי' אפ"ל שענין מעלה ומטה הוא בעולמות (ולא בא"ס) והפירוש דאוא"ס למעלה כו' ולמטה כו' הוא שהוא נמצא (ומתפשט) בכל הדרגות שבכל העולמות, למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית. אבל עפ"ז הול"ל לית אתר פנוי מיני⁸ (וכיו"ב), ולא למעלה כו' ולמטה כו', שמחלק לשני ענינים וכו'. והנה אדמו"ר מהר"ש מבאר¹⁰, שבכדי להבין ענין זה (דאוא"ס למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית) יש להקדים תחלה ענין אצילות ובי"ע¹¹. דהחילוק בין אצילות לבי"ע הוא כדאיתא בתקו"ז בהמאמר פתח אליהו¹² וכמה גופין תקינת לון דאתקריאו גופין לגבי לבושין דמכסיין עליהון, שע"ס דאצילות הם גופין, ובי"ע (גם הע"ס דבי"ע¹³) הם לבושים להע"ס דאצילות

(6) ראה ד"ה להבין הענין שארז"ל כו' שבהערה 11 בתחלתו. המשך תרס"ו ע' קסה. ועוד.

(7) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"ו.

(8) ע"ד ל' התקו"ז תקון נז (צא, סע"ב).

(9) ראה המשך תרס"ו שם.

(10) בד"ה להבין הענין שאוא"ס ב"ה הוא למעלה כו' ולמטה כו' תרכ"ז – סה"מ תרכ"ז ע' תכד ואילך (וראה גם מאמר זה באוה"ת ענינים ע' קמב). וראה גם ד"ה אד' שפתי תפתח תרכ"ו (סה"מ תרכ"ו ע' שיט ואילך) ותרכ"ז (סה"מ תרכ"ז ס"ע תלו ואילך).

(11) ראה גם ד"ה להבין הענין שארז"ל כו' להצ"צ (נדפס באוה"ת ענינים ע' קי ואילך) בתחלתו. אלא ששם, ד"ש להקדים ביאור שני ענינים¹² [הענין דגופין ולבושין (אצילות ובי"ע)], ו"הטעם שקראו המקובלים.. בלשון אור" – ראה לקמן סעיף ד].

(12) תקו"ז בהקדמה (יז, א).

(13) אוה"ת שם ע' קי.

(*) המאמר הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א לקראת אחרון של פסח תשמ"ח. נדפס בסה"מ מלוט ח"ב ע' רצא (המור"2).

(**) על כותרת ההנחה שנרשמה בשעתה – כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בביכל הר"ש ריין טו"ס תרכ"ז (גכתי"ק הצ"צ בביכל פאקניג). ויולך תרס"ו. אמ"ב ק"ש יא. בא פר"ת. צדקת פרונו (תר"ח שמות). המשך דהסתלקות" (וראה שיחת ש"פ קדושים מבה"ח אייר ס"ח (תו"מ ח"א ע' 253 ואילך)).

(1) ישע"י יא, ב"ד – הפטורת אחרון של פסח.

(2) ראה מפרשים לישע"י שם. וראה זח"א קג, ב "וכולהו זמינין לאשראה על מלכא משיחא בגין למידן עלמא דכתיב ושפט בצדק דלים וגו'".

(3) ישע"י שם, ג. סנהדרין צג, ב.

(4) ראה פרש"י ד"ה ונחה – סנהדרין שם. וראה ד"ה ונחה תרפ"ז (סה"מ תרפ"ז ע' קסג).

(5) ראה תקו"ז סוף תיקון נז (וראה שם תיקון יט – מ, ב). ז"ה יתרו לר, סע"ג. וראה ספר הערכים-חב"ד כרך ד (השלמה לכרך ג) ערך אוא"ס (ד) ס"ז סק"ו. שם ס"ח. וש"נ.

שמתלבשות ומתכסות בהם. ומבאר אדמו"ר הזקן בד"ה פתח אליהו¹⁴, דהחילוק בין גופין ולבושין (אצילות ובי"ע) יובן מהחילוק שבין גוף ללבוש כמו שהוא באדם, מבשרי אחזה אלוקה¹⁵. דגוף האדם, עם היותו רק לבוש לנפש (כמ"ש¹⁶ עור ובשר תלבישני), הוא מיוחד עם הנפש, משא"כ הלבושים הם נפרדים מהאדם (גם מגוף האדם). והנה הענין דגוף ולבושים הוא גם בכחות הרוחניים שנמשכים מהנפש. דשכל ומדות הם ה"גוף" של נפש האדם, ומחשבה דיבור ומעשה הם הלבושים של הנפש. והיינו, דהנפש עצמה היא למעלה גם משכל ומדות, והשכל והמדות הם רק לבושים להנפש, שע"י התלבשותה בהם היא פועלת פעולות פרטיות (להשכיל, לאהוב וכו'), אלא שהשכל והמדות הם מיוחדים עם הנפש, משא"כ המחשבה דיבור ומעשה הם לבושים נפרדים. והביאור בזה (ששכל ומדות הם מיוחדים עם הנפש, ומחשבה דיבור ומעשה הם נפרדים), דהחילוק בין לבוש המיוחד ללבוש הנפרד הוא, דלבוש הנפרד אפשר לפושטו, משא"כ לבוש המיוחד (כמו הגוף) א"א לפושטו. וזהו שמחשבה דיבור ומעשה הם לבושים נפרדים והשכל והמדות הם לבושים מיוחדים, כי הדיבור והמעשה אפשר לפושטם, עת לדבר ועת לחשות מלדבר¹⁷, וגם המחשבה שהיא בתמידות, הרי אפשר להחליף המחשבה במחשבה אחרת בלי שום יגיעה. משא"כ השכל והמדות, להיותם מיוחדים עם הנפש, בכדי לשנות אותם, צריך ליגיעה¹⁸. ויתירה מזו, דישנם ענינים בשכל ומדות שא"א לשנותם (גם ע"י יגיעה), כי הם כפי טבע נפשו¹⁹. וזהו מה שע"ס דאצילות נק' גופין ובי"ע לבושים, כי ג' עולמות בי"ע הם דוגמת מחשבה דיבור ומעשה [בריאה מחשבה, יצירה דיבור, ועשי' מעשה] שהם לבושים נפרדים, משא"כ ע"ס דאצילות, עם היות שהם באין ערוך לגבי אוא"ס ב"ה, הם מיוחדים עם אוא"ס שמתלבש בהם, איהו וגרמוהי חד²⁰, ולכן נק' בשם גופין, להיותם כמו הגוף שעם היותו באין ערוך לגבי הנפש מ"מ הוא מיוחד עם הנפש.

ג) וביאור הענין (שע"ס דאצילות נק' גופין ובי"ע לבושים) בעומק יותר, יובן בהקדים דהחילוק שבין לבוש המיוחד ללבוש הנפרד הוא לא רק אם אפשר לפושטו או לאו, אלא ועיקר שהם חלוקים בענינם. דפירוש לבוש המיוחד הוא שאינו ענין לעצמו. דכאשר יש לו ענין לעצמו, הנה גם כשמצד סיבות שונות א"א לפושטו, הרי זה גופא שיש לו ענין לעצמו הוא נפרד, ופירוש (לבוש ה)מיוחד הוא שכל ענינו הוא להיות לבוש וכלי לזה שמתלבש בו²¹. וזהו עיקר החילוק שבין גוף האדם להלבושים שלו, דהלבושים הם מציאות לעצמם, ולכן הם מכסים ומעלימים על גוף האדם המלוּבש בתוכם, משא"כ הגוף כל ענינו הוא להיות לבוש וכלי להנפש שמלוּבשת בו, ולכן אינו מעלים על חיות הנפש המלוּבשת בו, דבהגוף ניכר שהוא חי²². וזהו גם הטעם על זה שאברי הגוף נשמעים ממילא

19) ראה בארוכה המשך תער"ב ח"א פק"ה (ע' רג).

20) ע"ח שער מז (שער סדר אבי"ע) פ"ב. ובכ"מ.

21) ראה המשך תער"ב שם פק"ד (ע' רא), דזה שהגוף הוא "לבוש המיוחד" הוא (לא רק מצד זה "שא"א לפושטו ולהחליפו",

אלא) מצד זה ש"כל ענין הגוף הוא להיות התגלות אור הנפש".

22) "שגם בלי תנועה נראה ונגלה בהגוף שהוא חי.. מפני

14) תו"א ר"פ וירא. וראה הגהות אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע

לד"ה זה (קה"ת, תשמ"א).

15) איוב יט, כו.

16) שם י, יא.

17) כ"ה בכ"מ בדא"ת. ובקהלת ג, ז: עת לחשות ועת לדבר.

18) אוה"ת שם ע' קמג. סה"מ תרכ"ז ע' תכד. ושם ע' תלח.

לרצון הנפש, דכשעולה ברצון הנפש שתהי' איזו פעולה דאברי הגוף אין הרצון צריך לצוות על האברים שיעשו כן אלא שנעשה בהם כן ממילא²³, כי מכיון שכל ענינו של הגוף הוא להיות כלי להנפש (כנ"ל), לכן פעולת (רצון) הנפש בהגוף היא באופן דממילא²⁴. ועד"ז הוא בהחילוק שבין שכל ומדות למחשבה דיבור ומעשה, דעיקר החילוק שביניהם הוא, שמחשבה דיבור ומעשה הם מציאות לעצמם (והתלבשות השכל והמדות שבהם היא דבר נוסף על מציאותם), ולכן הם מעלימים על השכל והמדות שמלובשים בהם, משא"כ השכל והמדות ענינם הוא שהם כלים להנפש שמתלבשת בהם, ונרגש בהם בגילוי שהנפש פועלת על ידם (שהנפש משכלת ע"י כח השכל, מתחסדת ע"י כח החסד וכו')¹⁹. ועפ"ז יובן בעומק יותר מה שע"ס דאצילות נק' גופין ובי"ע לבושים, כי בי"ע (גם הכלים דע"ס דבי"ע) הם יש, משא"כ ע"ס דאצילות (גם הכלים) הם אלקות.

ד) והנה חילוק הנ"ל שבין אצילות לבי"ע, שאצילות הוא אלקות ובי"ע הם נפרדים, הוא גם מצד שרש התהוותם. דהתהוות האצילות היא מבחי' אור והתהוות בי"ע היא מבחי' כח. והענין הוא²⁵, דהנה ידוע שבספרי המחקר נק' המשכת אלקות בשם שפע (דלשון שפע נופל הן על דבר גשמי כמו שפעת מים²⁶, וגם על דבר רוחני כמו השפעת שכל), ובספרי הקבלה נאמר לשון אור. דטעמם של החוקרים שכינו להמשכת אלקות בלשון שפע הוא מפני שהשם שפע אינו מתאר את הדבר הנשפע, ולכן כינו להמשכת אלקות בשם שפע בכדי שלא לתאר בו ית' ציור מוגבל. ומהטעמים על זה שהמקובלים קראו להמשכת אלקות בשם אור, אף שאור הוא תואר, כי אור הוא דבוק תמיד במקורו²⁷ וכשנפרד בטל (משא"כ שפע יש לו קיום גם אחרי שנפרד ממקורו, כמו שפע מים שהמים שנשפעו יש להם קיום גם לאחר שנפרדו מהמעין, וכמו"כ הוא בשפע שכל, דהשכל הנשפע להתלמיד יש לו קיום גם לאחר שנפרד מהרב), ולכן קראו להמשכת אלקות בשם אור להורות שההמשכה דבוקה תמיד בו ית'. אך לפ"ז צריך להבין מ"ש²⁸ אתה עשית את השמים ואת הארץ בכחך הגדול, והרי גם כח יכול להתקיים (מעט) זמן גם כשנפרד ממקורו, וכמו כח הזריקה, שהכח שנמשך בהאבן ונושאו הוא נפרד מכח היד, ומכיון שהחיות האלקי שמהווה ומחי' את הנבראים הוא דבוק תמיד במקורו, מהו אומרו בכחך הגדול. והביאור בזה, דבכדי שהנבראים (השמים והארץ) יהיו בבחי' יש ודבר נפרד, הי' צריך להיות צמצום בהאור האלקי שמהווה אותם, שיהי' באופן של כח, שהוא נבדל ממקורו. דהגם שבאמת גם הכח שמהווה את הנבראים הוא דבוק תמיד במקורו [שהרי אפילו הנבראים אינם מציאות לעצמם ומתחדשים תמיד מהכח האלקי שמהווה אותם]²⁹, ומכ"ש שהכח האלקי שמהווה אותם הוא דבוק תמיד במקורו³⁰], מ"מ, לגבי הנבראים הוא נראה שהוא נבדל

(27) כ"ה באוה"ת שם ע' קיא. – ובכ"מ, דהטעם על הכינוי אור הוא, כי אור הוא הארה בלבד, כדלקמן סעיף ה.

(28) ירמ' לב, יז.

(29) שער היחוד והאמונה בתחלתו.

(30) ראה בארוכה המשך תער"ב ח"ב פשל"א (ס"ע תרפ)

ואילך.

שהוא לבוש המיוחד (המשך תער"ב שם פק"ה – ע' רב).

(23) תניא רפכ"ג.

(24) ראה תו"א ר"פ וירא. אוה"ת ענינים ס"ע קיג.

(25) בהבא לקמן (בכל סעיף זה), ראה אוה"ת ענינים ע' קי

ואילך.

(26) איוב כב, יא. לח, לד.

ממקורו³¹, ועי"ז הם נעשים ליש ודבר נפרד. ונמצא שהחילוק שבין אצילות לבי"ע (שבי"ע הם יש ודבר נפרד ואצילות הוא עולם האחדות) הוא מצד שרש התהוותם, לפי שהתהוות דבי"ע היא מבחי' כח, והתהוות האצילות היא מבחי' אור.

(ה) והנה ידוע³² שבאצילות הוא הביטול דיחודא עילאה, בטול דכלא חשיב³³. והיינו דביטול הנאצלים להמאציל הוא לא רק שאינם מציאות לעצמם (כהנבראים דבי"ע שהם יש ודבר נפרד), אלא יתירה מזו, שאינם תופסים מקום לגבי המאציל, כלא חשיב. ויובן זה בהקדים הידוע³⁴ החילוק בין אור לשפע, דשפע הוא מהות דבר, ולכן המשכת השפע פועל שינוי בהמשפיע, משא"כ אור הוא הארה בלבד שבאין ערוך להמאור, ולכן אין האור פועל שינוי בהמאור. ומהטעמים על זה שהמקובלים קראו להמשכת אלקות בשם אור הוא בכדי להדגיש דזה שהוא ית' מהווה ומחי' את כל העולמות אין זה פועל שינוי בו ית', כי החיות דכל העולמות הוא הארה בלבד שבאין ערוך אליו כלל. וענין זה (שהאור הוא באין ערוך לגבי המאור) נרגש גם בהאור. דמכיון שהאור דבוק במקורו ונרגש בו מקורו, הרי זה שהוא באין ערוך ואין לו תפיסת מקום לגבי המקור, נרגש זה גם בהאור³⁵. ועפ"ז יובן מה שביטול הנאצלים להמאציל הוא (לא רק שאינם מציאות לעצמם אלא גם) שאינם תופסים מקום כלל, דמכיון שהתהוות האצילות היא מבחי' אור (כנ"ל סעיף ד) שמצד דביקורתו בהמאור נרגש בו (כנ"ל) שאינו תופס מקום, לכן גם בהנאצלים מאיר גילוי דעת עליון שעצמות אוא"ס הוא יש האמיתי והכל הוא אין לגבי³⁶.

(ו) וזהו אור א"ס למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית, מעלה ומטה הם אצילות ובי"ע, ושרש התהוותם היא משני הענינים דאור וכח שבא"ס, שגם הם בדוגמת מעלה ומטה. דענין הכח שבא"ס הו"ע הירידה למטה, מה שבכח הא"ס להתפשט ולירד למטה להיות בבחי' כח נבדל להוות יש ודבר נפרד³⁷, וענין האור שבו (ההרגש שכל הענינים הם כלא חשיב) הו"ע העלי' למעלה. וזהו אור א"ס למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית³⁸, שהעילוי והשלימות דאור א"ס הוא בשני הענינים. א', שהוא נמשך למטה להוות ולהחיות הנבראים דבי"ע, ובזה גופא – למטה מטה עד אין תכלית, שהוא נמשך לא רק בבריאה ויצירה אלא גם בעשי', ובעשי' גופא – בעולם הזה הגשמי שאין תחתון למטה ממנו. וב', שגם עולמות העליונים, אצילות ולמעלה מאצילות, למעלה מעלה עד אין קץ, הם באין ערוך וכלא חשיב לגבי ית'.

המשך תער"ב ח"א פנ"ג (ע' צה) ואילך.

(35) ראה בארוכה המשך תער"ב ח"ב ע' א'קנה ואילך. המשך ר"ה תרצ"ד (תשי"א) פכ"ה ואילך (סה"מ ה'תשי"א ע' 115 ואילך).

(36) ראה המשך תער"ב ח"ב פשפ"ו (ע' תשצ"ה).

(37) כ"ה באוה"ת ובסה"מ שבהערה הבאה. ובהמשך באתי לגני ה'שי"ת (סה"מ ה'שי"ת ע' 135) דענין למטה מטה עד אין תכלית הוא, שגם כשהוא נמשך למטה להחיות את הנבראים, אינו משתנה עי"ז.

(38) ראה אוה"ת שם ע' קיח ואילך. שם ע' קמד. סה"מ תרכ"ז

ס"ע תכה ואילך.

(31) ראה תניא פכ"א (כו, א) [הובא באוה"ת שם ע' קיז] נדמה להם (להנבראים) אור וחיות.. כאילו הוא דבר מובדל".

(32) ראה בארוכה שרש מצות התפלה להצ"צ פכ"ב ופל"א (דרמ"צ קכו, א. קלב, ב). ומה שמבואר בכ"מ שדעת עליון הוא למעלה מאצילות, משא"כ באצילות (ובפרט בהכלים דאצילות) הוא דעת תחתון – זהו בפרטיות. אבל בכללות, גילוי האצילות הוא דעת עליון, וכללות הביטול דאצילות הוא בבחי' ביטול דכלא חשיב (המשך תרס"ו ע' רכד. המשך תער"ב ח"א פרצ"ב (ע' תקצא-ב)).

(33) ע"פ ל' הזהר ח"א יא, ב.

(34) אוה"ת שם ע' קיד ואילך. המשך תרס"ו ע' קעג ואילך.

ז) ויש להוסיף, דזה שנת"ל שמעלה ומטה הם אצילות ובי"ע הוא בכללות, אבל בפרטיות, הענין דמעלה ומטה הוא הן באצילות והן בבי"ע. דגם באצילות ולמעלה מאצילות יש הענין דמטה, וכן לאידך, שגם בבי"ע יש הענין דמעלה. והענין הוא, דאמיתית הענין דאין ערוך (שכל העולמות הם באין ערוך לגבי ית') הוא שאצילות (וגם למעלה מאצילות) ועשי' הם בשוה ממש. וענין זה הוא דוקא לגבי אוא"ס שלפני הצמצום. דבהמדריות שלאחרי הצמצום, מכיון שכל המדריות הם בדרך השתלשלות עילה ועלול, הרי בהכרח שהעילה היא למעלה מהעלול. וגם לגבי אור הקו, יש להעולמות איזה ערך. דמכיון שהתהוות העולמות מהקו היא ע"י גילוי הקו (דכל פעולה היא ע"י התגלות הפועל), בהכרח שיש להם איזה ערך לגבי הקו³⁹. משא"כ לגבי אוא"ס שלפני הצמצום, מכיון שמצד הגילוי דאוא"ס לא הי' אפשר להיות התהוות העולמות, שלכן הוצרך להיות סילוק האור שע"ז דוקא נעשה חלל ומקום פנוי לעמידת העולמות⁴⁰, ולכן, לגבי אוא"ס שלפני הצמצום, העולמות הם באין ערוך לגמרי³⁹, באופן שאצילות ועשי' הם בשוה ממש⁴¹. ומכיון שאור הסובב שמאיר בהעולמות בבחי' מקיף עכ"פ הוא הגילוי דאוא"ס שלפני הצמצום⁴², לכן, ע"י אור הסובב, נרגש בהם (בבחי' מקיף עכ"פ) שהם באין ערוך. וזהו שגם באצילות ולמעלה מאצילות יש מעלה ומטה, דזה שהם בסדר והדרגה דעילה ועלול (היינו שיש להם ערך, כנ"ל), הוא המטה שבהם, וזה שנרגש בהם (ע"י אור הסובב) שהם באין ערוך וכלא חשיב, הוא המעלה שבהם. ועד"ז לאידך, שגם בבי"ע יש הענין דמעלה. כי אור הסובב, הוא סובב ומקיף את כל העולמות, גם עולמות בי"ע, ולכן (מצד אור הסובב שישנו בהם במקיף ובהעלם), גם בנבראים יש הרצוא והביטול במציאות, שהוא המעלה שבהם. ועפ"ז יובן כפל הלשון למעלה מעלה כו' ולמטה מטה כו', כי המעלה ומטה שבעולמות הוא בשתים. א' – שאצילות הוא מעלה ובי"ע הם מטה, וב' – הביטול והרצוא (מעלה) שישנו גם בבי"ע, והמציאות (מטה) שישנו גם באצילות ולמעלה מאצילות.

ח) והנה ידוע⁴³ דאור הקו יש לו שרש גם בהאור שלפני הצמצום. דבאור שלפני הצמצום יש (בכללות) ב' מדריות. כמו שהוא קודם שעלה ברצונו להאציל ולברוא, דאז הי' למעלה משייכות לעולמות, וכמו שהוא לאחר שעלה ברצונו להאציל ולברוא, שע"ז נעשה בגדר שייכות לעולמות. וב' מדריות אלו הם השרש דאור הסובב ודאור הממלא שלאחרי הצמצום. דאור הסובב שרשו הוא באור שקודם עלות הרצון, ואור הממלא (אור הקו) שרשו הוא בהאור דעלות הרצון. וזהו אור א"ס למעלה מעלה עד אין קץ ולמטה מטה עד אין תכלית, דשני הענינים (דלמעלה מעלה כו' ולמטה מטה כו') הם באור א"ס עצמו.

(39) ראה המשך תער"ב ח"א פקס"ד (ע' של).

(40) ע"ח שער א (דרוש עיגולים ויושר) ענף ב. אוצרות חיים ומבוא שערם בתחלתם.

(41) ראה אוה"ת שם ס"ע קיט ואילך ובהגהות לד"ה פתח אליהו ס"ע לח ואילך, דלפ"ד הרמ"ק שלא ידע מענין הצמצום, עם היות שגם לדעתו יותר משאין ערוך עשי' לגבי הכתר אין

ערוך הכתר לגבי א"ס, מ"מ, לפי דעתו, עשי' לגבי א"ס אין ערוך יותר. ואמיתית הענין דאין ערוך, שאצילות ועשי' בשוה, אפשר לצייר רק ע"י הצמצום.

(42) ראה ד"ה היושבת בנגים ה'תשי"ג סעיף ג (תו"מ סה"מ טבת ע' רלא ואילך. סה"מ תשי"ג ס"ע סו ואילך). וש"נ.

(43) ראה בכ"ז המשך תרס"ו ס"ע קפח ואילך.

(ט) והנה ידוע⁴⁴ דהאור (קודם שנתגלה) הי' כלול בעצמות המאור ממש. אלא שבהיותו כלול בהמאור, אינו בבחי' אור כלל ורק מה שביכלתו להאיר. ועפ"ז צריך לומר, דשתי המדריגות הנ"ל בהאור שבבחי' גילוי (שלפני הצמצום), יש להם שרש גם באור הכלול. ונקודת הביאור בזה, דזה שהעצמות ביכלתו להאיר, אין זה ענין פרטי ח"ו (מקור לאור), כי אם, זה שהוא ית' כל יכול, דמזה מובן, דבהיכולת להאיר (כמו שהוא בהעצמות) יש גם היכולת שלא להאיר. ושניהם (זה שביכלתו להאיר וזה שביכלתו שלא להאיר) הם ענין אחד⁴⁵. ומכיון שהאור הכלול בעצמותו הוא זה שהעצמות ביכלתו להאיר (כנ"ל), דביכולת זו יש גם היכולת שלא להאיר, לכן, גם כמו שהאור נמשך בגילוי, יש בו שני הענינים דהעלם וגילוי, למעלה משייכות לעולמות ושייכות לעולמות, שהם השרש דסובב וממלא שלאחרי הצמצום, שמהם נעשה המעלה ומטה שבעולמות.

(י"ד) וזהו ונחה עליו רוח הוי' גו', דהנה ידוע שהחידוש דמשיח הוא שעל ידו יתאחדו ב' הענינים דמעלה ומטה. והתחלת החיבור דמעלה ומטה הי' בעת קריעת ים סוף, אלא שאז הי' זה רק לפי שעה, וזה הי' הכנה למתן תורה, עליונים ירדו למטה ותחתונים יעלו למעלה⁴⁶. ואמיתית החיבור דמעלה ומטה יהי' בימות המשיח. וכדאיתא במדרש תהלים עה"פ⁴⁷ מי יתן מציון גו', את מוצא שני פעמים כתוב בספר תהלים מי יתן מציון, אחד בספר ראשון⁴⁷ ואחד בספר שני⁴⁸, הרב אמר אחד והתלמיד אמר אחד, הרב אמר מי יתן והי' לבבם זה להם⁴⁹ והתלמיד אמר ומי יתן כל עם ה' נביאים⁵⁰, לא דברי הרב ולא דברי התלמיד מתקיימין בעולם הזה, אבל לעולם הבא שניהם מתקיימין, דברי הרב מנין שנאמר⁵¹ ונתתי לכם לב חדש, דברי התלמיד מנין שנאמר⁵² והי' אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר. דזה שלב האדם הגשמי יהי' ליראה אותי גו' כל הימים⁴⁹ הוא שהמטה יתחבר עם המעלה, וזה שאשפוך את רוחי על כל בשר הוא שהמעלה יתחבר עם המטה. וזה שלע"ל יהי' החיבור דמעלה ומטה [בשני האופנים, שהמטה יתעלה למעלה ושהמעלה יומשך למטה] הוא כי אז יהיו שניהם (המעלה והמטה) כמו שהם מצד יכולת העצמות, שביכלתו להאיר וביכלתו שלא להאיר. ומכיון שהיכולת להאיר והיכולת שלא להאיר הם ענין אחד (כנ"ל סעיף ט), לכן, גם המעלה ומטה (כשיתגלה בהם שרשם הראשון, כמו שהם בהיכולת), יתחברו ויתאחדו כאחד. וזהו ונחה עליו רוח הוי', רוח הוא אור א"ס כמו שהוא כלול בעצמות המאור, שהוא יכולת העצמות. וע"י הגילוי דרוח הוי' שיהי' במשיח, תהי' התאחדות גם בהענינים הפרטיים. וזהו שממשיך בכתוב רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת הוי',

מכתבים שבסו"ס תהלים אהל יוסף יצחק ע' 214. אג"ק שלו ח"א ע' לא. ח"י ע' נג. וראה גם מאמרי אדה"ז הקצרים ע' שמא. סה"מ י"א ניסן ח"א ע' 1 ואילך. וש"נ) – בי"א ניסן שנה זו (תשי"ד) הותחל אמירת מזמור זה.

(49) ואתחנן ה', כו.

(50) בהעלותך יא, כט.

(51) יחזקאל לו, כו.

(52) יואל ג, א.

(44) המשך תרס"ו ע' קפב ואילך. וראה ד"ה החודש הזה ה'תשמ"ז סעיף ד (תו"מ סה"מ אדר ע' קיב ואילך) ובהערות שם. (45) המשך תרס"ו ע' קפח. המשך ר"ה תרצ"ה פל"ד (סה"מ קונטרסים ח"ב שמו, א).

(46) תנחומא וארא טו. שמו"ר פ"ב, ג.

(47) תהלים יד, ז.

(48) שם נג, ז. ולהעיר, שע"פ המנהג לומר בכל יום הקאפיטל תהלים המתאים לשנות חייו (מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר בקובץ

בס"ד. שיחת אחרון של פסח, ה'תשי"ד.

בלתי מוגה

א. כ"ק מורי וחמי אדמו"ר סיפר¹, שהבעל שם טוב נהג לאכול סעודה שלישית ביום אחרון של פסח (דהיינו - גם כשקביעותו היתה בחול), והיה קורא לסעודה זו "סעודת משיח".

השייכות דאחרון של פסח לענין המשיח - מודגשת גם בהפטרה, שהרי כל ההפטרה דאחרון של פסח מדברת על דבר משיח: "ויצא חוטר מגזע ישי גו"² - לידת המשיח, "ונחה עליו רוח הוי' גו'", "והריחו בירת הוי' גו"³ - פרטי ההנהגה דמשיח וכו'.

ובהקדמה - שלאמיתו של דבר כל חודש ניסן שייך להגאולה העתידה:

בגמרא⁴ מצינו פלוגתא בין ר' אליעזר לר' יהושע, שלדעת ר' אליעזר "בניסן נגאלו ובתשרי עתידין ליגאל", ולדעת ר' יהושע "בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל". אבל במדרש⁵ - סותם כדעת ר' יהושע, ש"בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל"⁶.

ואף שלכאורה אי אפשר לפסוק הלכה במחלוקת שבגמרא על פי המדרש, כיון ש"אין למדין מדברי אגדה"⁷ - הרי ידוע⁸ שהכלל "אין למדין מדברי אגדה" הוא רק בענין שהוא נגד הגמרא, אבל כאשר בגמרא לא מדובר בזה כלל, או שבגמרא יש פלוגתא ורוצים למצוא במדרש הכרעה - באופנים אלו "למדין מדברי אגדה" (ואף שיש דעות⁹ שגם באופנים אלו "אין למדין מדברי אגדה" - הרי בעלי דעה זו הם מועטים, ואין הלכה כן¹⁰).

ובענינו: מכיון שבענין זה (אם "בתשרי עתידין ליגאל" או "בניסן עתידין ליגאל") יש בגמרא פלוגתא, ואין בגמרא הכרעה בפלוגתא זו - אפשר להכריע בזה על פי המדרש.

ונוסף לזה - גם על פי כללי הגמרא הרי "ר' אליעזר ור' יהושע הלכה כר' יהושע"¹¹, ודעת ר' יהושע היא ש"בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל".

כל האמור - הוא בנוגע לחודש ניסן בכלל, ולפסח - בפרט. ובפרט באחרון של פסח, לאחר השלמת כל ענייני העבודה, הן ביעור כל הענינים ההפכיים ממצה, והן אכילת מצה - הרי יום זה דאחרון של פסח בפרט הוא יום מסוגל לפעול את ביאת המשיח.

ב. ענין המשכה דמשיח באחרון של פסח - נמשך בכל דור ודור, ובכל שנה ושנה, ובפרט - בזמן האחרון בעקבתא דמשיחא, ובשנים שנאמרו עליהם קצים¹².

ובפרט עתה, ש"כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה"¹³ - הרי תשובה מועלת "בשעתא חדא וברגעא חדא"¹⁴, שכאשר ברגע אחד ההנהגה היא כדבעי, אזי אפשר לפעול את ביאת המשיח למטה מעשרה טפחים.

ואין להתפעל מזה שישנם העלמות והסתרים וחושך כפול ומכופל כו' - כפי שלמדים מהפסרת אחרון של פסח:

התחלת ההפטרה היא - "עוד היום בנוב לעמוד ינופף ידו הר בת ציון גבעת ירושלים"¹⁵, דקאי על סנחריב [שהיה מנגד לא רק ל"ירושלים", אלא גם ל"ציון", דקאי על נקודת היהדות, שהוא ענין פנימי עוד יותר מהענין ד"ירושלים", שלימות היראה¹⁶], ש"כשעמד בנוב וראה את ירושלים קטנה לא חש לדברי אצטגניניו (שאמרו לו להלחם בו ביום דוקא) והתחיל להניף ידו בגאווה, וכי על עיר כזו הרגזתי כל החיילות האלו, לינו פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו"¹⁷.

(10) ראה בכ"ז - בספרים שנשמנו בשדי חמד כללים מערכת א' אות צה ואילך. אנציק' תלמודית ערך אגדה בסופו (כרך א ס"ע קלב). וראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח"ב ע' 172 הערה 10. ח"ג ריש ע' 247. תורת מנחם התוועדויות תשי"ד ע' 49.

(11) ראה אנציק' תלמודית ערך הלכה (כרך ח) סכ"א (ע' רצד). וש"נ. (12) ראה תו"מ התוועדויות תשי"ד ע' 161. וש"נ.

(13) סנהדרין צז, ב.

(14) ראה זח"א קכט, סע"א.

(15) ישע"י יו"ד, לב.

(16) ראה לקו"ש חט"ו ע' 234. וש"נ.

(17) פרש"י עה"פ.

(1) שיחת יום אחרון של פסח תש"ב ס"ג (סה"ש תש"ב ס"ע 109) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחש"פ). וראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות ח"ח ע' 95).

(2) ישע"י יא, א.

(3) שם, ב"ג.

(4) ר"ה יא, רע"א.

(5) שמו"ר פט"ו, יא.

(6) ראה סה"מ ה"ש"ת ע' 19. ועוד.

(7) ראה ירושלמי פאה פ"ב ה"ד.

(8) ס' הישר לר"ת סתרי"ט.

(9) שו"ת נוב"י מהדו"ת חיו"ד סקס"א.

ולמרות שסנחריב היה כל־כך חזק בעיני עצמו ובטוח בניצחונו, עד שסבר שאין לו צורך כלל למהר ולהלחם בירושלים בו ביום (שמזה מובן גודל ההעלם וההסתר) – אף על פי כן, הרי כבר אז התחיל הענין ד"ויצא חוטר מגזע ישי", ו"ביקש הקב"ה לעשות חזקיה משיח"¹⁸.

וכמו כן בכל דור ודור, ובפרט עתה ש"כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה" – אין להתפעל מההעלמות וההסתרים, כיון שבשעתא חדא וברגעא יכולים לפעול את הגאולה.

ובלשון חכמינו ז"ל¹⁹ "פתחו לי כחודו של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם": די בפנייה אחת ("נָאֵר איין קער") להקב"ה, "כחודו של מחט", כדי שהקב"ה יפתח "כפתחו של אולם" – "פתחו של אולם" דייקא – שכל הפתחים שבבית המקדש לא היו פתוחים תמיד, ודוגמתם בענין הגאולה הם הגאולות משאר הגלויות שיש אחריהם גלות²⁰, מה שאין כן "פתחו של אולם" היה פתוח תמיד²¹ – בדוגמת הגאולה העתידה, שהיא גאולה שלמה שאין אחריה גלות²⁰.

ג. וזוהי ההוראה מתוכן הפטרת אחרון של פסח:

כשמגיע חודש ניסן בכלל, ואחרון של פסח בפרט, שהוא זמן מסוגל להמשיך את הגאולה – עלול אדם ליפול ברוחו ("אַרְאֶפְּאֶלְךָ בֶּאֱזִיךְ") ולחשוב איזו שייכות יש לו לענין זה כו'.

ועל זה באה ההוראה מההפטרה, "עוד היום בנוב לעמוד", ואף על פי כן "ויצא חוטר מגזע ישי" – שמבלי הבט על גודל החושך, אפשר להמשיך את הגאולה העתידה, הגאולה השלימה והאמיתית שאין אחריה גלות, שהיא המשכה נעלית ביותר שמעולם לא היתה כדוגמתה, ועד שהיא תכלית שלימות הבריאה – כמבואר בהמשך ההפטרה פרטי ההנהגה דמשיח, שיפעל את כל ההמשכות גם בגשמיות העולם, דהיינו שגשם העולם עצמו יזדכך, שזוהי תכלית הכוונה.

ובפרטיות יותר:

בהתחלת הענין – "והריחו ביראת ה'", ולא למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אוזניו יוכיח"²², "דמורח ודאין"²³, דהיינו שמיח ידון במשפטים גשמיים על פי הענין ד"והריחו ביראת ה'" (כדמוכח מסיפור הגמרא שעל ידי זה ביקשו לבחון אם יש בו הענין ד"הריחו ביראת ה'") – כיון שגם הענין היותר נעלה של ריח "ביראת ה'" (נוסף על מעלת ענין הריח בכלל שהוא "דבר שהנשמה נהנית ממנו ואין הגוף נהנה ממנו"²⁴) ימשיך משיח בדברים הגשמיים.

ובהמשך לזה – "וגר זאב עם כבש גור" וארי' כבקר יאכל תבן"²⁵, דהיינו שמיח יפעל זיכוך אפילו בבעלי חיים²⁶, – יש מפרשים שהכוונה במה שנאמר "וגר זאב עם כבש" היא שיתבטלו התכונות והטבעים הרעים שבעולם, אבל מפורש להדיא²⁷ שהכוונה היא בגשמיות כפשוטו, שמיח יפעל בבעלי חיים הגשמיים את הענין ד"וגר זאב עם כבש"²⁸ – ועד ל"חור פתן" ו"מאורת צפעוני"²⁹, שהוא ענין הקשור ל"נחש הקדמוני" – שבכל אלו יפעל משיח המשכה זו. ועל דרך זה בנוגע לאומות העולם – שמיח יפעל בהם להיות "נער קטן נוהג בס"³⁰, דקאי על בני ישראל, כמו שנאמר³¹ "מי יקום יעקב כי קטן הוא".

ונוסף לזה – הרי משיח עצמו יהיה יהודי בעל רמ"ח איברים ושס"ה גידים, רמ"ח איברים גשמיים ושס"ה גידים גשמיים, ובאיברים גשמיים אלו – יתגלה הענין ד"והריחו ביראת ה'".

ונמצא שביאת המשיח פועלת תכלית השלמות בבריאה – שגם בדברים הגשמיים, ועד "חור פתן" ו"מאורת צפעוני", יומשכו בגילוי הענינים הנעלים ביותר.

(25) שם, ר"ז.	(18) סנהדרין צד, א.
(26) ראה גם רד"ה ונחה עליו רוח הוי' גור' דאחש"פ תשכ"ה (סה"מ מלוקט ח"ב ע' מה).	(19) ראה שהש"ר פ"ה, ב [ב]. וראה לקו"ש ח"א ע' 191 הערה 17. וש"נ.
(27) ברשימת ההנחה: ב"משנת חסידים" (המור"ל).	(20) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתור"ה ה"ג ונאמר – פסחים קטז, ב.
(28) ראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ב ובהשגות הראב"ד שם, ובנ"כ. פי' הרד"ק עה"פ.	(21) מדות פ"ב מ"ג. וראה לקו"ת שה"ש לה, ג. ובכ"מ. מכתב ח"י מנחם-אב שנה זו ואגרות-קודש ח"ט ע' רמא).
(29) שם, ח.	(22) ישע"י יא, ג.
(30) שם, ו.	(23) סנהדרין צג, ב.
(31) עמוס ז, ב"ה.	(24) ברכות מג, ב.

וכאמור, מבלי הבט על תוקף ההעלם ד"עוד היום בנוב לעמוד" - אפשר לפעול ענין זה בכל שנה ושנה באחרון של פסח, "בשעתא חדא וברגעא חדא".

ד. ומכיון שלכל ענין יש צורך בהכנה - הרי ההכנה להענין האמור (גילוי המשיח באחרון של פסח) היא ההתעוררות בסעודה השלישית דאחרון של פסח, שהבעל שם טוב קראה בשם "סעודת משיח".

- הבעל שם טוב הוא זה שעלה להיכל המשיח ושאלו "אימתי קאתי מר", וענה לו משיח "לכשיפוצו מעינותיך חוצה"³². ובמילא, ידע הבעל שם טוב את כל הסדר דביאת המשיח, שהרי משיח בעצמו גילה לו ענין זה!

ולכן, הרי על ידי הפצת מעינות תורתו של הבעל שם טוב, שהיא תורת החסידות, וההתעוררות בסעודה השלישית דאחרון של פסח, שהבעל שם טוב קראה בשם "סעודת משיח" - אפשר להמשיך "בשעתא חדא וברגעא חדא" את הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח, למטה מעשרה טפחים.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן ניגון שמחה, "אני מאמין", ניגון ג' תנועות (דהבעל שם טוב הרב המגיד ואדמו"ר הזקן), וניגון קודם דא"ח].

* * *

ה. מאמר דיבור המתחיל ונחה עליו רוח הוי' (הוגה על ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א).

* * *

ו. כתיב³³ "לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא". והיינו, שלכאורה יש מקום לחשוב שהענינים שדורשת התורה ובפרט תורת החסידות, הם באופן ד"נפלאת היא". ובנוגע לעניננו:

כאשר מדובר אודות הענין ד"למעלה מעלה עד אין קץ" (כנ"ל בהמאמר³⁴) - עלול אדם לחשוב לעצמו: הואיל והוא יודע שהוא נמצא במצב ד"למטה מטה עד אין תכלית" - כיצד תובעים ממנו על דבר ענינים של "מעלה" בכלל, ובפרט "מעלה מעלה", ויתירה מזו - "עד אין קץ"?!

ועל זה נאמר "לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא": כיון שהקב"ה תובע ענין זה - הרי בהכרח שישנם כוחות על זה, שהרי "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו"³⁵, ו"איני מבקש לפי כחי אלא לפי כחך"³⁶, לפי כוחו של כל אחד ואחת.

ז. והכח לזה הוא מיציאת מצרים, שהיא הנותנת את הכוח לצאת מכל המיצרים וגבולים. וזהו הטעם שהדבור הראשון דמתן תורה הוא "אנכי הוי' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"³⁷ - כפי שאומר הקב"ה לכל אחד ואחת מישראל (שהרי כל נשמות ישראל היו במתן תורה³⁸), בלשון יחיד ובלשון נוכח - שעל ידי זה ניתן הכוח לכל אחד ואחת לצאת מכל המצרים והגבלות, ולעשות כהוראת התורה ("לא נפלאת היא"). ובפרטיות יותר:

בהיותם במצרים - היו בני ישראל בגלות קשה ביותר, הן בגשמיות והן ברוחניות. בגשמיות - עבדו "עבודת פרך", ולא היה אפשר בשום אופן להימלט משם, אפילו לעבד יחיד³⁹, ומכל שכן - ששים ריבוא.

וברוחניות - היו בשפל המצב ביותר, בהיותם משוקעים במ"ט שערי טומאה⁴⁰, שזוהי המדרגה התחתונה ביותר (שהרי לשער הנו"ן אין ליהודי שום שייכות), וכמו כן מצינו⁴¹ שאילו היתה הגאולה מתעכבת במעט ח"ו, היה המצב "אבוד" ("וואָלט שוין זיין פאַרפאַלן"), כיון שהיו כבר באים במגע ("זיי וואָלטן זיך שוין פאַרטשעפעט") עם שער הנו"ן⁴².

(32) אגה"ק דהבעש"ט הידועה - נדפסה בכתר שם טוב בתחילתו. ובכ"מ.

(33) נציבים ל, יא.

(34) לעיל ע' ה' ואילך.

(35) ע"ז ג, סע"א.

(36) תנחומא נשא יא. ועוד.

(37) יתרו כ, ב.

(38) ראה פרדר"א פמ"א. ועוד.

(39) מכילתא יתרו יח, יא. הובא בפרש"י שם, ט.

(40) ראה זו"ח ר"פ יתרו.

(41) ראה בהנסמן בלקו"ש ח"י"ז ע' 88 הערה 70.

(42) ראה גם שיחת ליל ב' דחה"פ ס"ט (דבר מלכות פ'.

ומבלי הבט על גודל וקושי הגלות בגשמיות וברוחניות - היתה הגאולה "בעצם היום הזה"⁴³, שבעיצומו של יום ובגלוי לעין כל יצאו ממצרים ששים ריבוא בני ישראל, לבד נשים וטף, ובשעת יציאת מצרים זכו לגילויים נעלים יותר מבזמן מתן תורה, וגם בגשמיות - הרי המצרים עצמם השאילו לבני ישראל "כלי כסף וכלי זהב ושמלות גו' וינצלו את מצרים"⁴⁴.

וכשם שבשעת יציאת מצרים היתה היציאה מהמצר, הן מיצר גשמי והן מיצר רוחני, למדרגה נעלית ביותר - כן הוא גם עתה,

- שהרי "בכל דור ודור ובכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים"⁴⁵, כיון שיציאת מצרים ישנה באופן תמידי, בכל יום ויום, וזהו מה שנאמר⁴⁶ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", "כימי" (ולא "כיום") לשון רבים, דקאי על יציאת מצרים שבכל יום ויום⁴⁷ -

שיציאת מצרים נותנת כוח לצאת מכל המיצרים וההגבלות, מ"עומק תחת" עד ל"עומק רום", וגם כאשר נמצאים "למטה מטה עד אין תכלית" - אפשר לצאת משם ולעלות "למעלה מעלה עד אין קץ".

ח. ויתירה מזה:

לא זו בלבד שעל ידי אמירת הקב"ה לכל אחד ואחת מישראל "אנכי הוי' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", יכול הוא לצאת ולהתעלות מן הקצה אל הקצה, מ"עומק תחת" עד ל"עומק רום" - שזהו עדיין באופן שישנם שני קצוות נפרדים, "עומק תחת" ו"עומק רום", ואף על פי כן בכוחו לצאת מ"עומק תחת" ל"עומק רום" - אלא ויתירה מזה, ש"עומק רום" עצמו נמצא גם ב"עומק תחת".

כלומר: אין זה באופן שצריך לצאת תחילה ממעמדו ומצבו ולהתעלות לעולם עליון יותר (אף שאפילו אם היה באופן כזה יש לו הכוח לזה, כנ"ל), אלא האמת היא, שב"עומק תחת" שבו נמצא, שם ישנו גם ה"עומק רום", ואין לו אלא לגלות את מה שכבר נמצא אצלו.

והראיה לזה - בכללות - מזה שבאלוקות אין הגבלות דמקום, שהרי אלוקות הוא אין סוף, וממילא נמצא הוא בכל מקום. אלא שנוסף לזה, יש ראייה נוספת ממשו רבנו:

החילוק בין שאר הנביאים למשה רבנו הוא, שכל הנביאים נתנבאו ב"כה" ומשה נתנבא ב"זה"⁴⁸, כיון שנבואת משה היא באצילות, כידוע⁴⁹. ואף על פי כן, לא הוצרך שהיית זמן עד שהנבואה דעולם האצילות תומשך למשה רבנו בהיותו בעולם הזה, ובעמדו על עמדו בשעת הנבואה⁵⁰, ויתירה מזה, שבאותו זמן שנתנבא היה יכול לעמוד בד' אמותיו של מצרי להבדיל, ובמצב זה שמע את הנבואה דעולם האצילות - שזוהי ראייה נוספת לכך שגם עולם האצילות (וגם למעלה מאצילות עד אין קץ) נמצא כאן למטה, וצריך רק לגלות זאת.

ומזה מובן שאין זה ענין הדורש יגיעה רבה וזמן רב עד שתוכל להיות העלייה מ"למטה מטה עד אין תכלית" עד "למעלה מעלה עד אין קץ" - שהרי הכל נמצא כאן; יש אמנם צורך ביגיעה ובזמן כו' כדי להמשיך את הענין בפנימיות, אבל אין זה אלא כדי לגלות מההעלם אל הגילוי.

וכאמור - הכוח לכל הנ"ל הוא מיציאת מצרים.

ט. והנה, ביציאת מצרים כתיב⁵¹ "בנערנו ובזקנינו נלך בכנינו ובבנותינו", היינו, שההתחלה היא על ידי "בנערנו"⁵², והם מביאים גם את "זקנינו", ועל ידי זה פועלים על כל השאר, עד ש"לא תישאר פרסה"⁵³, אפילו של בהמה.

וכן הוא גם עתה, בגאולה העתידה, עליה נאמר⁴⁶ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" - שההתחלה צריכה להיות על ידי הצעירים ("בנערנו"), והם יפעלו ענין זה גם על הזקנים ("בזקנינו"), עד ש"לא תישאר

אחרי-חגה"פ ע' כ').
 (43) בא יב, יז. מא. נא.
 (44) שם, לה"ו.
 (45) תניא רפמ"ז - ע"פ פסחים קטז, ב (במשנה).
 (46) מיכה ז, טו.
 (47) ראה סה"מ תש"ח ע' 159. ע' 164.
 (48) ספרי ופרש"י ר"פ מטות.
 (49) ראה שע"ק להרח"ו ח"ג ש"ו. הובא בלקו"ת במדבר ב, ב. ובכ"מ.
 (50) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ז ה"ו.
 (51) בא יו"ד, ט.
 (52) ועד"ז מצינו בשעת קריעת ים סוף "נראה להם כבחזור" (פס"ד פכ"א. פרש"י שה"ש ה, טז).
 (53) שם, כו.

(אפילו) פרסה - איך שלא תתפרש הכוונה בנמשל ("וועמען מען זאל נאָר מיינען אין נמשל")... וכולם יחד יצאו מהגלות וילכו לקראת משיח במהרה בימינו.

(וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:) כיון שנמצאים כאן בחורי ישיבה רבים, בלי עין הרע, וצעירים בכלל - יתחילו הם בניגון שמחה, וכל הקהל יסייע להם.

* * *

י. דובר לעיל שבכוחו של כל אחד ואחת מישראל להגיע "למעלה מעלה עד אין קץ", ולהביא את המשיח. אמנם, הדרך לזה [שהרי בכל ענין ישנה דרך כיצד מגיעים אליו] היא - ענין החינוך, כמובן מפסק רבותינו ז"ל⁵⁴ "אם אין גדיים אין תיישים".

ולכן השתדלו ביותר בכל דור ודור בענין החינוך, ובפרט בזמן האחרון - בייסוד הישיבות, ובפרט בזמן האחרון ממש ("גאָר לעצטנס" - שאדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע לא הסתפק בייסוד ישיבה בכלל, אלא ייסד את ישיבת "תומכי תמימים", באמרו בשעת ההתייסדות שרצונו הוא שתלמידי הישיבה ילמדו נגלה וחסידות יחד⁵⁵, ובפעם אחרת הוסיף שכוונת התייסדות הישיבה היא שהתלמידים יהיו "נרות להאיר"⁵⁶.

והרי הפירוש ד"נרות להאיר" הוא - שפעולת האור לא תהיה בדרך ממילא, אלא באופן של התעסקות דוקא. וכפי שאמר כ"ק מורי וחמי אדמו"ר⁵⁷, שההתעסקות בפרנסה רוחנית צריכה להיות בדוגמת ההתעסקות בפרנסה גשמית:

כשם שבפרנסה גשמית, אין אדם יושב וממתין עד שיפנה אליו משהו ויציע לו לקנות אצלו דבר-מה כדי שירוויח על ידי זה, אלא הוא עצמו הולך לאחרים ומשתדל בפרנסתו כו', כך בפרנסה רוחנית, שהוא ענין הפעולה על הזולת - דכיון שתפקידו הוא להיות "נר להאיר", הרי הפעולה על הזולת אינה טובה לזולת בלבד, אלא לעצמו, דהיינו פרנסה רוחנית - שאין לו להמתין עד שיבוא אליו משהו ויאמר לו: "שמע נא" ("הער"), הואיל ואתה למדן גדול וחסיד וכו', ספר לי דבר-מה על יהדות, על חסידות וכדומה... אין לו להמתין עד שיתנו לו "כבוד" זה, אלא הוא עצמו צריך לגשת אל הזולת ולהשתדל בזה.

יא. ומכיון שתפקידם של תלמידי ישיבת תומכי-תמימים הוא להיות "נרות להאיר" - נקבע הסדר, שעוד בהיותם בין כותלי הישיבה, מחנכים אותם לצאת לרחוב ולפעול בענייני יהדות, בזמנים קבועים שאינם סותרים לזמני הלימוד.

בדור הראשון של תומכי-תמימים, היה די בכך שהתלמידים ישבו ולמדו חסידות בעצמם, ובדרך ממילא נמשכו לזה יהודים נוספים, והדבר פעל עליהם במידה ידועה; אבל בימינו צריכה העבודה להיות באופן אחר - שלא די בענין ה"תלמוד", אלא צריך להיות מעשה בפועל, לפעול בהשתדלות כדי לקרב את הזולת ליהדות, לתורה ולדרכי החסידות.

והיינו, שכל הענינים שלמדו והתכוננו כו' במשך שני הדורות הראשונים של תומכי-תמימים - עתה הוא הזמן להביאם לידי פועל, ו"לא המדרש עיקר אלא המעשה"⁵⁸ - שזוהי המעלה של משיח - שיגלה את המעלה שב"מעשה" על "תלמוד"⁵⁹.

יב. והנה, כשם שבענין ה"תלמוד" (לימוד החסידות), שקבע אדמו"ר נ"ע בשעת ההתייסדות דישיבת תומכי-תמימים [שהרי קודם התייסדות הישיבה לא היה לימוד החסידות בסדר קבוע כל כך, ועל ידי התייסדות תומכי-תמימים התחיל ענין לימוד החסידות כדבעי], היתה ההתחלה על ידי הצעירים (תלמידי הישיבה), ומהם עבר ענין זה לכל האחרים, גם המבוגרים יותר -

ע' כה. ח"ט ע' ריח. וראה סה"מ תרפ"ח ע' קיב. ע' קכז. קונטרסים

ח"א רנח, ב. ועוד.
(58) אבות פ"א מ"ז.

(59) ראה סה"מ מלוטק ח"ה ע' קיא ובהנסמן שם בהערה 23.

(54) ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב. אסת"ר פתיחתא יא.

(55) שיחת שמח"ת תרנ"ט - סה"מ תרנ"ט (הוצאת תנש"א)

בהוספות ע' רכז. וש"נ.

(56) ראה תורת מנחם - התוועדיות ח"ד ריש ע' 228. וש"נ.

(57) ראה גם מכ' י"ח מ"ח וכ"ח תמוז שנה זו (אגרות-קודש ח"ח

כן הוא עתה, בענין ה"מעשה" - הרבצת התורה וחזוק היהדות, והפצת מעיינות תורת החסידות ודרכי החסידות ומנהגי החסידים - שהתחלה בזה צריכה להיות על ידי הצעירים, ועל ידי זה יימשכו לזה ("וועלן זיך צוציען") גם המבוגרים (וכנ"ל סעיף ט), וכולם יחד - יביאו את המשיח, למטה מעשרה טפחים.

* * *

יג. כאשר מלמדים אדם אומנות מסוימת, הרי הסדר בזה הוא, שאין נותנים לו לעבוד באותו חומר שיצטרך לעבוד בו בעתיד (לאחר שיידע את האומנות), אלא נותנים לו חומר פשוט ("א פראַסטן מאַטעריאַל"). מובן, שכאשר מלמדים אדם ליטוש יהלומים, אין נותנים לו להקציע בולי עץ... כיון שאומנות הקצעת עץ שונה לחלוטין מאומנות ליטוש יהלומים; המדובר הוא באותו סוג של אומנות, כמו ליטוש אבנים טובות, שבעת הלימוד אין נותנים לו אבנים טובות ומרגליות ממין משובח, אלא ממין פשוט - וגם במקרה שנותנים לו אותו חומר שיצטרך לעבוד בו בעתיד - אין נותנים לו את כל החומר בבת אחת, אלא חלקים חלקים.

וטעם הדבר: ראשית - מכיון שאין הוא עדיין בקי באומנותו, חוששים לתת לו סחורה טובה, שמא יקלקל את הסחורה. אבל עיקר הטעם הוא - כיון שלא מעוניינים כרגע במוצר שיוגמר על ידי עבודתו, כי אם בחינוך האומנות, שילמד כיצד לעשות את המלאכה.

אלא שמוכן, שהכוונה בלימוד האומנות היא - שבעתיד יעבוד בחומר משובח, ולא בחלקים חלקים, אלא בדבר שלם דוקא, שהרי כל עיקר לימוד האומנות הוא כדי שבעתיד יוכלו ליהנות ממלאכתו.

ובמילא, אם גם אחרי כן, לאחר שיידע את האומנות, ירצה להמשיך לעבוד בחומר פשוט דוקא, או חלקים חלקים - הרי לא זו בלבד שיחסר אותו חלק המלאכה שהיה ביכולתו לעשות בחומר המשובח ולא עשה, אלא שעל ידי זה מאבד הוא לריק את כל השנים שבהם למד את האומנות ואת כל הידיעה שהתייגע כל כך להשיגה, וגם את היגיעה והזמן של החכם שלימדו אומנות זו!

יד. כלפי מה הדברים אמורים?

דובר לעיל (סעיף י"א) על כך שמחנכים את תלמידי התמימים, עוד בהיותם בין כותלי הישיבה, בעסקנות ציבורית.

אלא, שהתלמיד צריך לדעת, שאין זה מוכרח כלל שגם תפקידו בעתיד יהיה בדיוק באותה עבודה שבה מחנכים אותו היום. יתכן שבעתיד יהיה לו "חומר" שונה לגמרי ואופן עבודה אחר, כפי שיוורו לו אז, ועבודתו עתה - אינה אלא כדי לחנכו באומנות.

ואם גם בעתיד ירצה לצאת ידי חובתו באותו סוג עבודה שעסק בה בהיותו בישיבה - הרי, לבד זאת שאין הוא מבצע את עבודתו המוטלת עליו, הרי הוא מאבד ח"ו לריק את כל הכוחות והיגיעה שהשקיעו בחינוכו!

טו. וכשם שהוא בנוגע לתלמידי תומכי-תמימים - כן הוא גם בכל אחד ואחת:

כל דבר שאדם מישראל עוסק בו - הרי זה בהשגחה פרטית, והכוונה בזה היא - כדי שינצל את אותו ענין עצמו ברוחניות. וזה שהוא עוסק בענין זה בגשמיות לרגלי פרנסתו - הרי תכלית הכוונה בזה אינה בעסק הגשמי, ואין זה אלא ענין של חינוך - כדי לחנכו שיעסוק באותו ענין ברוחניות.

ולדוגמא:

כאשר הקב"ה נותן לאדם חוש להיות מנהיג, הרי גם אם ההנהגה שלו היא בענין אחר לחלוטין, כגון שהוא מנהיג ב"משרד" וכדומה, ולכאורה מה שייך ענין זה לרוחניות? - עליו לדעת שלא כן הדבר. דורשים ממנו שיהיה מנהיג ברוחניות, שינצל את חוש ההנהגה וחוש ההשפעה שיש לו לקרב את ישראל לאביהם שבשמים. וזה שהוא מנהיג בגשמיות - אין זה אלא ענין של חינוך.

ומה שטוען: הרי עיסוקו בגשמיות הוא ענין של הצלת נפשות, שהיא הענין הנעלה ביותר (שהרי פיקוח נפש דוחה כל התורה⁶⁰), ומה תובעים ממנו עוד? - הרי אל לו לשכוח שהטעם לכך שפיקוח נפש דוחה כל התורה הוא "כדי שישמור שבתות הרבה" (כמאמר הגמרא⁶¹), ונמצא שהעיקר הוא קיום התורה והמצוות. ולכן עליו לנצל את חוש ההשפעה שלו (לא רק בעסקו הגשמי, גם אם הוא קשור בהצלת נפשות, אלא גם) בענין העיקרי - קירוב יהודים לתורה ומצוות.

וכאשר יידע את האחריות המוטלת עליו, ושחוש ההשפעה שנתן בו הקב"ה מיועד להשתמש בו לענייני רוחניות - הרי גם אם עתה נמצא גם הוא עצמו במדבר, "בארץ ציה ועייף בלי מים"⁶², "אין מים אלא תורה"⁶³, מכל מקום, אם יפעל בחוזק ("מיט אַ שטאַרקייט") לעורר את נקודת היהדות שבו, יוכל בדרך ממילא לעורר גם את נקודת היהדות שבזולתו, שהרי כאשר מתעוררת נקודת היהדות, אזי מתבטלים כל העניינים הבלתי רצויים "כהמס דונג מפני אש"⁶⁴ (כמו שכתוב בתניא⁶⁵), וממילא יוכל לפעול על סביבתו, ש"יעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם"⁶⁶.

* * *

טז. [כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן "עסן עסט זיך", ובכה הרבה בשעת הניגון, ובאמצע הניגון הפסיק ואמר:]
אלא שאחרי כן בא ה"קלוגינער", וטוען:

האמת היא, שהתפלה היא כדבעי, "עס דאוונט זיך", ואילו האכילה - "עסט זיך ניט". ורק כדי שהעבודה לא תהיה באופן של "נהמא דכסופא"⁶⁷, עשה הקב"ה שיהיה נראה מצד הגוף ונפש הבהמית ש"עסן עסט זיך" ו"דאווענען דאוונט זיך ניט", אבל אין זה אלא דמיון בלבד, והאמת אינה כן. וזוהי כל הכוונה - שמצד הגוף ונפש הבהמית אכן יהיה נראה דמיון זה (ש"עסן עסט זיך כו"), ואף על פי כן - יתגבר על זה.
ובכן:

טענתו שמצד הנשמה "דאוונט זיך" - אמת היא, שהרי ודאי כן הוא, שמצד הנשמה כמו שהיא, אין לו שייכות כלל לעניינים גשמיים, ורצונו הוא רק באלוקות; טענתו שכל הענין (ש"עסן עסט זיך כו") אינו אלא דמיון - אף היא אמת; וגם טענתו שדוקא על ידי דמיון זה נפעלת הכוונה העליונה - היא שוב אמת.
ואף על פי כן - אין זה ממעט כלל את הבכיה שעליו לבכות ולא להיות שבע-רצון ממצבו, שהרי כל העניינים הנ"ל אינם ממעטים משפלותו, כי: כל האמור הרי זה חשבון כפי שהוא מצד הנשמה, שהיא תמיד "באמנה אתו ית"⁶⁸, ולכן מצד הנשמה אין זה אלא דמיון, ודוקא על ידי זה נפעלת הכוונה; אבל אליו עצמו - אין זה נוגע, שהרי מה בכך שזהו דמיון, כאשר הוא עצמו נמצא בתוך הדמיון! אצלו זוהי אכן המציאות - ש"עסן עסט זיך", "שלאָפן שלאָפט זיך", ו"דאווענען דאוונט זיך ניט"!

כשמדובר באכילה, או בעניינים גשמיים אחרים - אין הוא זקוק להתבוננות ולהשתדלות בדבר, ונעשה בדרך ממילא. ואילו כשמדובר בתפלה - זקוק הוא להתבוננות, ועליו לערוך כמה וכמה הכנות ("גאַנצע הכנות") והשתדלויות עד שיתעורר כו'.

אלא מאי, זהו ענין של דמיון - הרי הוא עצמו נמצא בתוך הדמיון, ואצלו - זוהי המציאות!
ונוסף לזה:

ענין זה (ש"עסן עסט זיך כו") - אינו רק מצד התולדה ומצד עצם ירידת הנשמה בגוף (שאכן זו היא הכוונה, שאף שאין לו חשק להתפלל, מכל מקום יתגבר על זה), אלא גם מצד מעשיו - מצד זה שחטא ופגם ועבר את הדרך ונפרד מאלוקות. והיינו, שבהמקום (דרגא) שבו פגם ונפרד מאלוקות - שם אין לו חשק כו' ("דאָרטן ווילט זיך עס ניט")!

(65) פי"ט (כה, סע"א).

(66) נוסח תפלת ר"ה ויוהכ"פ.

(67) ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, רע"ד. ובכ"מ.

(68) תניא ספכ"ד.

(60) ראה יומא פב, א. וש"נ.

(61) שם פה, ב. וש"נ.

(62) תהלים סג, ב.

(63) ב"ק יז, א. וש"נ.

(64) תהלים סח, ג.

ועל כך אומרים [והמשיך כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן את הניגון] "עסן עסט זיך"...

יז. [אחרי כן הפסיק עוד הפעם באמצע הניגון, ואמר:]

פעם אמר משהו, שאינו מבין את סדר המועדים: ביום הכיפורים, כשנמצאים במשך כל היום בבית הכנסת ומתפללים - אז אומרים "על חטא"... וכי על מה יש לומר "על חטא" ביום הכיפורים?! כאשר נמצאים ברחוב, ועוסקים ב"עובדין דחול" ובענינים גשמיים - אז הוא הזמן לומר "על חטא"!
ועל דרך זה בענינו:

עתה, בשעת ההתוועדות, כאשר אין מה לאכול ואין מטות לישן עליהם, ובכלל נמצאים בהתוועדות חסידית, ואין עסוקים בענינים גשמיים - אז עורכים חשבון נפש על כך ש"עסט זיך" ו"שלאפט זיך", ו"דאווענען דאוונט זיך ניט"...

כאשר מגיעים הביתה ועוסקים בענייני אכילה ושינה - אז הוא הזמן לנגן ולטעון ש"עסן עסט זיך", "שלאפט זיך", ו"דאווענען דאוונט זיך ניט"!

נו... מכיון שסוף כל סוף זהו הסדר - הרי לכל הפחות עתה, בשעת ההתוועדות, יש לנגן "עסן עסט זיך", והדבר יפעל שגם לאחר זה, כשבאים לעסוק בענייני אכילה ושינה, יזכרו זאת, ואז תהיה האכילה כדבעי. והיינו, שצריך אמנם לאכול, אבל האכילה צריכה להיות למטרה הנדרשת - שמירת בריאות הגוף, ש"מדרכי (עבודת) השם הוא"⁶⁹.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן עוד הפעם "עסן עסט זיך", ואחרי כן התחיל לנגן "ניע זשוריצי כלאפצי".]

* * *

יח. איתא בגמרא⁷⁰ "כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה". וכפי שמבאר הרמב"ם⁷¹ על פי משל מאיש חכם העוסק במושכלות, ש"כל האנשים אשר לא יציירו מושכל לנפשם.. נמצאו.. להיותם משמשים לאחד ההוא.. מפני שאדם חסר מאד ויצטרך לדברים רבים.. כדי להשלים בהם תיקון מזונו.. לארוג מה שילבש.. על כן נמצאו שאר בני אדם לתקן אלו המעשים הצריכים אליהם במדינה, כדי שימצא החכם צרכו מזומן". וכשם שהדברים אמורים בכללות העולם, כן הוא גם ב"עולם קטן"⁷² שבכל אדם גופא - שאף שרוב הזמנים מנוצלים לאכילה ושתייה ושאר צרכים גשמיים, ורק מיעוט זמן מנוצל לעסק במושכלות, מכל מקום, מיעוט זה הוא העיקר, וכל יתר הזמן, שבו האדם עוסק בצרכיו הגשמיים, אינו אלא לצורך מיעוט זמן זה.

וכל זה אפילו מצד שכל אנושי כשלעצמו. ועל אחת כמה וכמה כאשר עושים חשבון כמה זמן מנוצל לענינים שיהודי אכן זקוק להם בחייו, דהיינו, הענינים הנדרשים על פי תורה, ובפרט ענינים הנדרשים על פי תורת החסידות - הרי זה בודאי מיעוט זמן ביותר לגבי שאר הענינים שעוסק בהם, ואף על פי כן, הרי זה העיקר, על דרך ש"כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות לזה".

וזהו הפירוש הפשוט במה שנאמר⁷³ "בכל דרכיך דעהו" - שאף על פי שהזמן המנוצל לצרכיו הגשמיים ("דרכיך") הוא ריבוי זמן, מכל מקום, צריך להיות "בכל דרכיך דעהו", היינו, שעשיית כל הענינים הגשמיים להכרח קיום גופו היא כדי שיוכל לעבוד את הקב"ה, שעל ידי זה יוכל להיות "בכל דרכיך - דעהו".

יט. הענין האמור הוא הפירוש הפשוט ב"בכל דרכיך דעהו" - שאמנם מדובר בענינים גשמיים, אלא שהאדם עושה אותם מתוך כוונה שעל ידם יוכל לעבוד את הקב"ה.

אמנם, הפירוש ד"בכל דרכיך דעהו" בעומק יותר הוא⁷⁴ - שלא זו בלבד שמנוצלים את הענינים הגשמיים בשביל ענין של קדושה, אלא יתירה מזו - שיש להשתמש בדברים הגשמיים עצמם לקדושה.

וכאמור לעיל (סעיף ט"ו), שכל הענינים הגשמיים שיהודי עוסק בהם הם בהשגחה פרטית, והכוונה בזה היא כדי לחנכו באותה אומנות, כדי שיוכל להשתמש באותם ענינים עצמם - לקדושה.

(71) הקדמה לפיה"מ (ד"ה אחר כן ראה להסתפק).

(72) ראה תנחומא פקודי ג. ועוד.

(73) משלי ג, ו. וראה רמב"ם הל' דעות ספ"ג.

(74) ראה לקו"ש ח"י ע' 104. וש"נ.

(69) רמב"ם הל' דעות רפ"ד (וראה לקו"ש ח"ב ע' 531 הערה 12).

אגרות-קודש כ"ק אדמו"ר שליט"א חט"ז ס"ע סב ואילך, ובהנסמך (שם).

(70) ברכות ו, ס"ב. וש"נ.

ולדוגמא: כאשר מזמינים לאדם פרנסתו באמצעות היותו "עורך-דין" - עליו לנצל מקצוע זה עצמו לקדושה: ענינו של "עורך-דין" הוא לחפש דרכים להצדיק את הזולת, ולכן עליו לנצל ענין זה לצורך אהבת ישראל - למצוא את הטוב שבכל יהודי.

ועל דרך זה בכל שאר הענינים הגשמיים - שאפשר ובמילא צריך לנצל אותם עצמם לענייני קדושה. וכאשר האדם מנצל את ענייניו הגשמיים לקדושה באופן זה - אזי, גם כשעוסק בענייניו הגשמיים, הרי לא זו בלבד שענינים אלו הם בשביל ענין של קדושה, אלא שענינים אלו עצמם הם עבודה, והיינו, שגם בשעת עסקו בענינים הגשמיים עובד הוא את הקב"ה.

והטעם לזה - כי מכיון שהענינים הגשמיים הם אצלו רק בבחינת "לימוד אומנות", כדי שיוכל לנצל "אומנות" זו עצמה ברוחניות - הרי העסק הגשמי עצמו הוא כעין "הכשר מצוה" (שהוא עבודה בפני עצמו).

וזהו אמיתית הפירוש בכתוב "בכל דרכיך דעהו" - שב"דרכיך" עצמם ישנו הענין ד"דעהו".

ועל ידי זה מתבצעת אמיתית הכוונה ד"נתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים"⁷⁵.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לתת לתלמידי הישיבה ד' כוסות].

* * *

כ. כ"ק מורי וחמי אדמו"ר אמר בשם הבעל שם טוב⁷⁶, שכל דבר שיהודי רואה או שומע הוא בהשגחה פרטית, ומהווה הוראה בעבודת ה'.

ענין זה הוא גם בנוגע לדבר שרואים או שומעים בדרך מקרה ("צופעליג"),

- האמת היא שאין לך דבר שהוא "בדרך מקרה", שהרי כל דבר הוא בהשגחה פרטית, אפילו עלה שנהפך מצד אחד לצד השני, ועל אחת כמה וכמה ענין שנוגע ליהודי, שיהודי ראה או שמע אודותיו כו', הרי זה בודאי לא בדרך מקרה; אלא הכוונה היא שכן הוא אפילו בנוגע לענין שרואים או שומעים באופן חד-פעמי, בדרך עראי, כך שהדבר נראה כמו "בדרך מקרה" -

ועל אחת כמה וכמה בענין שאינו באופן חד-פעמי בלבד, אלא ענין שעסקו בכך - הרי זה בודאי בהשגחה פרטית, שמלמעלה הזמינו לו ענין זה כדי שילמד ממנו הוראה בעבודה.

כא. ולדוגמא - ההוראה שצריך ללמוד מי שעסקו בהרכבת ופירוק מכונות:

כאשר "מהנדס" בונה מכונה, מרכיב הוא את המכונה מחלקים רבים ביותר. ובין חלקים אלו - ישנם חלקים שהם עיקריים במכונה, ישנם חלקים טפלים, ועד שישנם חלקים שלעין הרואה נדמה שהם מיותרים לגמרי. אמנם, ה"מהנדס" שבנה את המכונה - יודע בדיוק לאיזו מטרה נוצר כל חלק, וכיצד כל חלק, אפילו בורג קטן, נוגע לכללות ענין פעולתה של המכונה.

ואם יבוא אדם ויטען: למה לי לחשוב על כוונתו של ה"מהנדס" בבניית המכונה? אני אעשה כפי הנראה לעיני, ומכיון שבעיני נראה שאותם חלקים קטנים לא מעלים ולא מורידים, ולגמרי אינם נוגעים לפעולתה של המכונה, שיכולה להיות ללא בורג פלוני, ולאיך, ביכולתי להוסיף עוד בורג - הרי מובן מאליו שאין שום מקום לטענתו, ואם אמנם לא יתחשב בדעת ה"מהנדס" ויעשה כפי הנראה בעיניו - לא תפעל אצלו המכונה כדבעי. אלא מאי, בעיניו נראה שאותו חלק קטן הוא חסר ערך - הרי זה משום שאינו יודע כלל את המנגנון של המכונה.

וככל הדברים האלה - יובן בענין התהוות העולם וקיום המצוות:

כשם שבמכונה הנ"ל, הרי כל החלקים נוגעים לפעולתה של המכונה - כך הוא בכללות קיום המצוות, שההתקשרות עם הקב"ה היא דוקא על ידי תרי"ג מצוות דאורייתא וז' מצוות דרבנן.

וכאשר אדם עובר על "בל תגרע" או על "בל תוסיף"⁷⁷ - הרי אף שבעיניו נראה כדבר פשוט ("א קלייניקייט"),

(75) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, סרכ"ג ואילך. וש"נ.

ו. תניא רפ"ו. ובכ"מ. (76) ראה בארוכה כש"ט (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקע"ט ואילך, (77) ראה ואתחנן ד, ב. פ' ראה יג, א.

(76) ראה בארוכה כש"ט (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקע"ט ואילך,

הרי לאמתו של דבר אין זה רק שחסר אצלו פרט זה, אלא הדבר נוגע לכללות ההתקשרות שעל ידי קיום המצוות, וכנ"ל במשל, שעל ידי חסרונו של בורג קטן אחד אין המכונה פועלת כדבעי.

וכמו כן הוא כאשר הקב"ה מזמין לפלוני לעסוק בענין אחד, ולאדם אחר לעסוק בענין אחר - שהכול הוא בהשגחה פרטית, ונוגע לכללות הכוונה.

כב. הוראה זו נוגעת גם כאשר יהודי בא לעיר מסוימת, ודורשים ממנו לפעול בה: לכאורה עלול הוא לטעון: עד שהגעתי למקום זה התקיימה כבר העיר במשך שנים רבות, ולא חסרה שם עבודתי כלל. ואילו עתה, מאז שהגעתי לכאן - דורשים ממני שמוכרחני לפעול במקום?

והמענה על זה - שכשם שצריכים להתחשב בתכניתו של המהנדס שבונה מכונה (ולולי זאת ייגרם חסרון בכללות המכונה), כמו כן - ובמכל-שכן - שצריכים להתחשב בכל מה שנקבע על ידי הקב"ה, שהכול הוא בסדר ובדיוק.

ובנדרון דידן - שעד עתה, קודם בואו לעיר זו - אכן לא היה צריך להיות שם, והיינו שלא המקום היה זקוק לו, ולא הוא, מצד ענינו שלו, היה צריך לפעול במקום זה; אבל עתה, כאשר הקב"ה הזמין לו להגיע לאותה עיר - הרי זו הוראה שעתה זקוק המקום לעבודתו, וגם הוא, כדי למלאות תפקידו, עליו לפעול בעיר זו.

וכן הוא בנוגע לכל דבר שיהודי פוגש בו, וכן בנוגע ליהודי אחר שהוא פוגש בו - שזוהי הוראה מלמעלה, שכאשר הוא מתעסק באותו ענין, מוטל עליו לפעול בו; הענין זקוק לו, והוא זקוק להענין.

* * *

כג. [כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן יין לאנ"ש הנוסעים לסדר התוועדויות, ואמר:] בנוגע ליין מצינו⁷⁸, ש"גזרו על פתן משום יינן ועל יינן משום בנותיהן", כיון שיינן מביא לידי קירוב. ולכן, כאשר לוקחים יין מהתוועדות חסידית - הרי זה יפעל אצלם קירוב לחסידות, שיעשו שידוכים חסידיים. ברצוני רק לומר:

(א) אפשר לערב יין זה עם עוד יין, אבל אין למזוג מיינן זה לתוך יין אחר, אלא מיינן אחר ליינן זה, כיון שאז "קמא קמא בטייל"⁷⁹.

(ב) אלו הנוסעים מעבר לגבול, ויש לחשוש ששומרי הגבול יגעו ביין - יבשלו את היין קודם לכן⁸⁰.

* * *

כד. במצה, "לחם עוני"⁸¹ - ישנם שני ענינים הפכיים: (א) "לחמא עניא"⁸² ("עני כתיב"⁸³), (ב) "שעונין עליו דברים הרבה"⁸³, שזהו ענין של עשירות. והענין בעבודה - שיש צורך בשני הדברים:

מצד אחד - צריך להיות ה"לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", דהיינו, שהאדם צריך לדעת היטב את המעמד ומצב שבו נמצא, שחטא ופגם בו, ומזה עליו להיות במרירות גדולה.

אבל לאידך גיסא - אין לו ליפול בעיני עצמו, לבוא לידי ייאוש ולהפסיק לפעול, אלא עליו להתחזק בעבודתו, ולא להתפעל כלל ממצבו. וכנ"ל (סעיף ח) שגם כאשר נמצאים "למטה מטה עד אין תכלית" אפשר להתקשר עם "למעלה מעלה עד אין קץ".

- ההתחשבות במעמדו ומצבו כו' יכולה להיות רק באופן שיפיק את הטוב שבזה,

וזוהו שהענין ד"עונין עליו דברים הרבה" הוא באותו הענין ד"לחמא עניא" - להורות שמהענין ד"לחמא עניא" גופא יש לקחת את הטוב שבזה,

(78) שבת יז, ב. ושו"נ.

(79) ראה ע"ז עג, א ובתוד"ה כי אתא. טושו"ע ואדה"ז או"ח סקפ"ב

ס"ה.

(80) ראה טושו"ע יו"ד סקכ"ג ס"ג.

(81) פ' ראה טז, ג.

(82) נוסח הגש"פ פיסקא הא לחמא.

(83) פסחים קטו, סע"ב. ושו"נ.

והיינו, שההתבוננות במעמדו ומצבו תביא לידי תוספת התגברות בעבודה, וכמבואר בכמה מקומות⁸⁴ שדוקא על ידי המרירות נעשית השמחה אחרי כן גדולה יותר.

והמשל לזה⁸⁵ - מענין הקשת, שככל שמושכים את הקשת למטה יותר - תהיה יריית החץ למעלה יותר ולמרחק גדול יותר ("אלץ העכער און ווייטער"). ונמצא, שמהירידה למטה ניתוסף כוח לירות למרחק גדול יותר. ועל דרך זה בשעת ההילוך, ובפרט בשעת הקפיצה ודילוג - שכאשר רוצים לקפוץ למרחק, צריכה להיות תחילה נטיגה לאחור, וככל שתגדל הנטיגה לאחור, כן יגדל מרחק הקפיצה.

וכן הוא גם בעבודה, שבשעה שעושה חשבון על דבר מעמדו ומצבו, ונעשה בגודל המרירות מזה - הרי מרירות זו ממעמדו ומצבו צריכה להביא לידי התעוררות ותוספות כוח, שעל ידי זה "ידלג" ("ער זאל ארויסשפרינגען") ממצבו, בהיותו "למטה מטה עד אין תכלית", ויתקשר עם "למעלה מעלה עד אין קץ". [כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה לנגן ניגון כ"ק אדמו"ר הזקן, ואחרי כן "ניע זשוריצי כלאפצי"].

* * *

כה. ידוע⁸⁶ שהגאולה דלעתיד תהיה בדוגמת גאולת מצרים, כמו שנאמר⁸⁷ "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", ומזה מובן, שגם ההכנות והענינים המביאים את הגאולה העתידה, צריכים להיות אותם ענינים שהביאו את גאולת מצרים.

והנה, בגאולת מצרים מצינו⁸⁸ ש"בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים". ומה היתה פעולתן של אותן "נשים צדקניות" שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים? - שלא התפעלו מקושי השעבוד והקימו דורות בישראל.

וכן מצינו⁸⁹ שבשעה שפירש עמרם מאשתו, אמרו לו "קשה גזירתך יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים, ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות", ועל ידי זה פעלו ש"עמד והחזיר את אשתו, עמדו כולן והחזירו את נשותיהן".

כלומר: נשי ישראל טענו שאין להתחשב בשום דבר; אין להתחשב אפילו בשאלה מה יהא על הילדים בשעה שישנה גזירת פרעה ש"כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו"⁹⁰, דכיון שהקב"ה ציוה "פרו ורבו"⁹¹, יש לקיים את ציווי מבלי להתחשב בשום דבר!

ובזכות מסירות נפשן של אותן "נשים צדקניות" - נגאלו ישראל ממצרים.

וכן הוא גם עתה, לפני הגאולה העתידה - שנשי ובנות ישראל, ובפרט נשי ובנות חב"ד, צריכות לא להתחשב עם ה"תכלית" של ילדיהן, אלא לחנך את הילדים על פי ציווי הקב"ה, ובאשר ל"תכלית" - ידאג לכך הקב"ה בעצמו. ומסירות נפש זו - תביא את הגאולה העתידה.

כו. ישנם הטוענים: איך אפשר להתנהג כן? הרי אם לא ישלחו את הילדים ל"קאלעדזש", או לפחות ילמדו עמהם "אנגלית" - איך יוכלו לצאת לעולם בשעה שאינם יודעים אפילו שפת המדינה? ...! והמענה לזה - כפי שלמדים מהענין דיציאת מצרים, שאין להתפעל מהענין המיוחד שבו נמצא החיות והלהט של מדינה זו ("די זאך אין וועלכע די מדינה איז פארקאכט").

ובהקדם המדובר פעם⁹² אודות מה שנאמר בגזירת פרעה "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון" - שלכאורה אינו מובן טעם ההוספה "וכל הבת תחיון", הרי מה שהיה נוגע לפרעה הוא ש"כל הבן הילוד גו", ולמה לו להוסיף "וכל הבת תחיון"? ונתבאר בזה, שגם הענין ד"וכל הבת תחיון" הוא חלק מהגזירה, שגם אלה מילדי ישראל שיישארו בחיים - הורה פרעה לאנשיו המצריים: "תחיון", שעליהם "לחיות"

(88) שם יב, א.

(89) שמות א, כב.

(90) בראשית א, כח.

(91) ראה לקו"ש ח"א ע' 111 ואילך (משיחות חה"פ תשי"ב, תשי"ד).

(84) תניא פל"א.

(85) ראה תו"א (בהוספות) ויחי קג, א. וראה גם תורת מנחם -

התוועדות ח"ג ס"ע 80 ואילך.

(86) לתוכן סעיף זה - ראה לקו"ש ח"א ע' 113 (משיחות חה"פ

תשי"ב, תשי"ד).

(87) סוטה יא, רע"ב.

את הילדים בה"חיות" וה"להט" ("אין דעם קאך") של מצרים.

וזהו גם כן תוכן הגזירה ד"היאורה תשליכוהו": ה"אור" - הוא מים, שעניינם תענוג, שהרי "מים מצמיחים כל מיני תענוג"⁹². והיינו, שהתענוג והחיות של המצרים היה האור (הנילוס), שהרי במצרים לא ירדו גשמים, והיאור (הנילוס) השקה את כל השדות⁹³, ונמצא, שהענין שהצמיח כל מיני תענוג היה האור, ולכן היה היאור העבודה זרה של המצרים⁹⁴. וזוהי גזירת פרעה "היאורה תשליכוהו" - להשליך את ילדי ישראל בהחיות ("אין דעם קאך") והעבודה זרה של מצרים.

ומבלי הבט על גזירה זו - לא התפעלו האמהות היהודיות, והקימו דור בישראל במסירת נפש, ועד שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים.

וזהו ההוראה גם עתה בכל מדינה ומדינה, ובפרט ב"אמריקא" - שאין לשים לב על הענין שבו מונח החיות והלהט של המדינה, אלא יש לחנך את הילדים כרצון הקב"ה, וענין זה יביא את הגאולה העתידה.

* * *

כז. קודם הסיום - שהרי צריכים כבר לחשוב אודות ברכת המזון - יש להוסיף עוד פרט בהמשך להמדובר לעיל בנוגע לכללות הענין דיציאת מצרים, שענין זה קשור ביותר עם מתן תורה, כמו שנאמר⁹⁵ "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה", ו"על מנת כן הוצאתי אתכם ממצרים, על מנת שתקבלו את תורתי"⁹⁶. ובהקדמה:

נתבאר לעיל (סעיף ז) שההוראה מיציאת מצרים היא - שגם כאשר נמצאים במדרגה נמוכה ביותר, אין להתפעל מזה, כיון שביציאת מצרים ניתן הכוח לצאת מכל המצרים וגבולים.

אמנם, אין הכוונה שלא צריך להביט ולחשוב על שפלות המצב שנמצאים בו - שהרי לשם מה לחשוב על מצרים וגבולים, ולשם מה לחשוב על שפלות עצמו כו' - ובמילא יכול לעשות ככל העולה על רוחו!...

ובפרט כשעושה חשבון מהתורה ומצוות שקיים עד עתה, שעל ידי כל מצוה מתקשר עם הקב"ה בייחוד "נצחי לעולם ועד"⁹⁷, הרי בודאי שלא חסר לו דבר, ומעתה ביכולתו לעשות ככל העולה על רוחו!...

ולכן יש לדעת, ש"על מנת כן הוצאתי אתכם ממצרים, על מנת שתקבלו את תורתי":

הענין האמור שאין לחשוב על דבר שפלות המצב, כיון שביציאת מצרים ניתן הכוח לצאת מיד מעומק תחת לעומק רום - הוא דוקא "על מנת שתקבלו את תורתי", כדי שהענין ד"מצרים" גופא יביא לתוספות אומץ והתגברות בעבודה (וכנ"ל סעיף כ"ד במשל הקשת, שדוקא על ידי משיכת הקשת למטה יותר נעשית יריית החץ למרחק גדול יותר), אבל לולי זאת - הרי הוא נמצא בתוך ה"מצרים" שלו!

ומה שטוען, שכיון שקיים מצוות הרי הוא כבר מיוחד עם הקב"ה בייחוד נצחי לעולם ועד - אל לו לשכוח ממה שאמרו רבותינו ז"ל⁹⁸ לאידך גיסא, שאפילו אם עובר וגע אחד ש"אפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק", על זה נאמר⁹⁹ "הכרת תכרת" ח"ו, היינו, שנפשו נכרתת ח"ו מהקב"ה, ובמילא, נמצא הוא ב"מצרים", וכיון שכן, הרי היציאה מ"מצרים" היא דוקא "על מנת שתקבלו את תורתי", להיות "עמלים בתורה"¹⁰⁰, להתייגע תמיד בענייני תורה ומצוות - שהרי "אדם לעמל יולד"¹⁰¹, דהיינו שצריכים להתייגע תמיד ("מען דארף שטענדיק האָרעווען"), ואז אכן אפשר לצאת מעומק תחת לעומק רום.

[אחרי ברכת המזון, תפלת ערבית והבדלה - חילק כ"ק אדמו"ר שליט"א לכל הנאספים מ"כוס של ברכה". אחרי כן התחיל לנגן "עסן עסט זיך", ולפני צאתו אמר:]

קיץ בריא, ושנת שמחה ("אָ געזונטער זומער, און אַ פרייליכער יאָר").

92) תניא פ"א.	ופרש"י בהר כה, לח.
93) פרש"י ר"פ מקץ. ויגש מז, יו"ד. וארא ז, יד"ט. סוטה יג, א	97) תניא ספכ"ה (לב), א.
94) ראה תנחומא וארא יג. שמו"ר פ"ט, ט. פרש"י וארא שם, יז.	98) סנהדרין צט, א.
95) שמות ג, יב.	99) שלח טו, לא.
96) ראה שמו"ר פכ"ט, ג. מכילתא ופרש"י שמיני יא, מה. תו"כ	100) תו"כ ופרש"י ר"פ בחוקותי.
	101) איוב ה, ז.

לקוטי שיחות חג הפסח כרך ז'

מתורגם ללשון הקודש

כדי לערוך עבורם את הסדר, ולומר עמם את ההגדה.⁶ ולכן אין קיים בפסח החשש "שלא ילך אצל הבקי ללמוד".⁷

אך תירוצו זה אינו מובן:

(א) בודאי יש אנשים שמתביישים להראות שהם עמי הארץ ואינם בקיאים בהלכות, ובמיוחד אנשים שבכל זאת יודעים לומר את ההגדה וכדומה, ואל אנשים אלו אין הבקאים באים. ואם כך, קיים החשש לגביהם, שהם ילכו בחשאי אל הבקי ללמוד?

(ב) לפי זה יוצא, שבפשוטו, גם בפסח קיים החשש וצריך היה לקבוע תקנה זו, אלא שמפני שבית דין נהגו לשלוח שליחים אל הבתים, לא גזרו גזירה זו בפועל. אך דבר זה הוא חידוש מיוחד, שהגמרא, או, לפחות, מפרשי הגמרא, ה"ראשונים", היו צריכים לצינו. ואילו בפועל אין מוזכרת קושיה זו או הסיבה דלעיל, אלא רק ב"אחרונים"!

ג.

לימוד ההלכות במקום קיום המצוה בפועל

תירוצו נוסף מופיע בדברי ה"אחרונים"⁸:

תקנת חכמים, שבראש השנה ובסוכות שחלים בשבת לא יתקעו בשופר ולא יברכו על הלולב, אינה עוקרת לחלוטין את מצות תקיעת שופר ונטילת לולב, כי גם בשבת אפשר ללמוד את ההלכות של מצוות אלו, וכל העוסק בתורת עולה כאילו⁹ הקריב עולה.

ואילו במצוות הפסח חייבות גם נשים¹⁰, וכיון שנשים פטורות מתלמוד תורה¹¹, יוצא, שאם יקבעו תקנה זו, תבוטלנה מצוות אלו אצל הנשים לחלוטין.

(אלא) ש"אין צריך לא עולה כו".

(10) פסחים מג, ב – בנוגע למצה. וראה שו"ע אדה"ז הל' פסח סתע"ב סכ"ה ש"כל המצות הנוהגות בלילה זה אין חילוק בין אנשים לנשים".

(11) קידושין כט, ב. הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א.

ואף שחייבות ללמוד ההלכות הצריכות להן (הל' ת"ת שם) – הרי באם יפטרן ממצוות אלו בפסח, שוב אין צריכות להן ההלכות אלו עד לשנה הבאה. ויתירה מזו י"ל (גם באם ילמדו ההלכות), דמכיון שהלימוד שלהן הוא רק בכדי לידע את המעשה, היינו שהוא טפ"ל מעין הכשר מצוה – אין זה פוטר מהמצוה עצמה (משא"כ באנשים).

אבל צ"ע בזה. כי מזה שמברכות ברכות התורה – לפי שחייבות ללמוד מצוות הצריכות להן (שו"ע אדה"ז אור"ח סוסמ"ז), משמע שלימוד זה, אף שהוא רק בכדי לידע איך לקיים את המצוה, הו"ע של תורה. ולהעיר גם מ"ש בסוסמ"ז שם "ובקריאת פ' התמיד הן שוות לאנשים", ושם רסמ"ח: כאילו הקריבו כו'. וראה לקו"ש ח"ד ע' 37 ואילך.

א.

תקנת חז"ל ביום טוב שחל בשבת

בכל חג יש ענינים יחודיים שבהם הוא נבדל מהחגים האחרים. כך גם לגבי פסח, בכל שנה. ובמיוחד כאשר הוא חל, כבשנה זו, בשבת, שאז ניכרת יותר יחודיותו משאר החגים, כפי שיוסבר להלן.

בגמרא¹ נאמר, שאין תוקעים בשופר ב"יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת", כי "הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים... גזירה שמא יטלנו בידו ויוליכנו אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים". ומסיימת שם הגמרא²: "והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה", שמאותה סיבה – שמא יעבירונו – אין נוטלים את הלולב בסוכות שחל בשבת, ואין קוראים את המגילה בפורים שחל בשבת.

שואלים ה"אחרונים"³: לפי זה צריך היה לגזור, לכאורה, שגם בפסח שחל בשבת לא יאכלו מצה ומרור, לא ישתו ארבע כוסות, ולא יאמרו את ההגדה, ובמיוחד כאשר לגבי המצה והמרור ושתיית ארבע הכוסות יש הלכות רבות ומפורטות, יותר מאשר בשופר ובמגילה, ועל-אחת-כמה-וכמה כלולב, שאי-הבקיאות בו הוא לגבי "נענועו או ברכתו"⁴?

ב.

בפסח הולכים הבקאים אל הבתים

בין התשובות לשאלה זו⁵:

בפסח הלכו הבקאים אל בתיהם של אלו שאינם בקיאים,

(1) ר"ה כט, ב.

(2) וכ"ה גם בסוכה מב, ב. מגילה ד, ב.

(3) שואל ומשיב מהדורא ד' ח"א ס"ה. העמק שאלה לשאלות שאלתא

סו סכ"א.

(4) רש"י סוכה שם סע"ב.

(5) העמק שאלה שם.

(6) ראה רי"ף סוף מס' פסחים. טור אור"ח סתפ"ד.

(7) עוד תירוצו בהעמק שאלה שם, שבליילה אין דרך לצאת כ"כ, ומשום הכי לא גזרו במצה וכו' שהם בלילה (וע"פ סברא זו רוצה לחדש שגם במגילה הי' מותר בעצם לקרות בליל שבת, ועיקר הגזירה היא מצד הקריאה שביום, עיי"ש). אבל קשה לומר כן, כי – בכדי לצאת י"ח מצה וכו' בודאי ילך לבקי גם בלילה. ובפרט שהוא ליל שימורים.

(8) חמדת ישראל (להר" מאיר דן פלאצקי) בהקדמה.

(9) מנחות קי, א. ובפרט לפי דעת רבא במנחות שם (שלא רק כאילו הקריב,

פורים חל בשבת, יקראו את המגילה ביום חול¹⁷, הרי בנוסף לכך: אף לדעת רש"י¹⁸, שמלכתחילה "יד הוקבע לפרוים" (אפילו כשחל בשבת), ו"חכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה" תיקנו שכאשר חל פורים בשבת יקראו ביום חול,

הרי כיון שמקרא מגילה היא מצוה מדרבנן בלבד, יש בכוחם של חכמים לעקור את המצוה לגמרי¹⁹, כי "הם אמרו והם אמרו" ²⁰. לעומת זאת, מצוות שופר ולולב הן מדאורייתא, ואם לא תהיה אפשרות לקיימן לפחות על ידי עיסוק בתורות שופר ולולב, הרי לא יעקרו אותן חכמים. ולכן לא גזרו חכמים גזירה זו לגבי אכילת מצה, שהיא מצות עשה מן התורה²¹, כיון שהיא חלה גם על נשים, כדלעיל, ואם תחול לגביה תקנה זו, תיעקר בכך לחלוטין מצות עשה מן התורה.

אך עדיין נותרה בעינה השאלה, כדלעיל בסעיף ג': מזה שלא כתוב בשום מקום שבר"ה ובסוכות שחלים בשבת קיימת חובה מיוחדת ללמוד הלכות שופר ולולב,

שחולקים בזה מתי תיקנו שלא לקרוא בשבת, "ל שפולגת רבי ורבנן היא, שרבי סובר שהתקנה דמקרא מגילה (מצד עצמה) היא שבכל שנה יקראו פורים ב"ד ומקופין בט"ו, אלא שמצד גזירה דרבה דחו (באותו זמן עצמו) תקנה זו. ורבנן ס"ל שמצד גזירה דרבה היתה התקנה דמקרא מגילה, ששכשחול בשבת יקדימו את קריאתה. וראה הערה הבאה.

(17) ועפ"י תוכן קושיית הש"ס (מגילה ד, ב) "וסבר רבי עיירות לא דחינן ליום הכניסה והתניא חל להיות בשבת.. הואיל ונדחו עיירות ממקומן ידחו ליום הכניסה"

— דלכאורה: הרי בברייתא זו עצמה אומר "הואיל ונדחו כו", ומהכי תתי' לומר שגם כשחל פורים בערב שבת ידחו עיירות ממקומן?

— כי מכיון שהתקנה דמקרא מגילה היתה מלכתחלה כששחל בשבת יקראו בזמן אחר, לכן ס"ל להמקשן שכונת רבי ב"הואיל ונדחו כו" ממקומן היא — דחי' שנדחו מזמנם שבכל שנה ושנה. ומכיון שס"ל לרבי שהיכא שנדחו מזמנם שבכל שנה נדחינן ליום הכניסה, לכן מקשה שגם כשחל פורים בערב שבת ידחו ליום הכניסה בכדי שיהיו עיירות קודמין למקופין, כי כשיקראו שניהם באותו היום — הוא שינוי מזמנם שבכל שנה (דוגמת "נדחו ממקומן"). ועפ"י מחדש התרצן "התם זמנם שבת הוא כו", שפירוש "הואיל ונדחו כו" הוא (לא מזמנם שבכל שנה, כ"א) מעיקר התקנה, כי לדעת רבי, התקנה מצד עצמה היא לקרוא ב"ד בכל שנה, ככהערה הקודמת.

(18) מגילה ה, א.

(19) ובפרט שלא עקרו את המצוה לגמרי, ורק דחו אותה לזמן אחר.

(20) וכמו שמתרץ בחמדת ישראל — במפתחות והוספות בתחלתם.

(21) ובמילא לא גזרו גם על שתיית ד' כוסות, כי אין תיקון ע"י אי שתיית ד' כוסות — שהרי גם אז ילך אצל הבקי ללמוד בנוגע למצה וכו'. ולחשוש להבקי במצה ואינו בקי בד' כוסות — לא שכיחא. ואדרבה, שהרי באכילת מצה

לפי זה אפשר לומר, שה"חידוש", שגזירת רבה אינה קיימת בפסח שחל בשבת, אינו מופיע בגמרא וב"ראשונים", כי מלכתחילה נקבעה תקנה זו רק כאשר אין היא מבטלת את המצוה לחלוטין, ואילו כאשר המצוה נעקרת, מובן מאליה שהתקנה אינה קיימת.

אך גם תירוץ זה אינו מובן: לפי זה, הרי צריך היה להופיע, בשולחן ערוך או בספרי הלכה אחרים, שבראש השנה ובסוכות שחלים בשבת חובה ללמוד את ההלכות של שופר²² ולולב?

ד.

מקרא מגילה - מדרבנן

לכאורה, מתעוררת שאלה נוספת על התירוץ שהובא לעיל: גם במקרא מגילה נשים חייבות²³, ובכל זאת נקבעה הגזירה של רבה גם על כך!

אך לאמיתו של דבר אין זה קושי כלל, כי בנוסף לכך שיש לומר²⁴, שמצות קריאת מגילה נקבעה לאחר גזירת רבה²⁵, ולכן תיקנו במקרא מגילה מלכתחילה²⁶ שכאשר

(12) בנוגע לשופר, י"ל (בדוחק גדול עכ"פ) שזה נעשה ע"י אמירת פסוקי שופרות.

ואף שהלשון במנחות שם הוא "כל העוסק כו", צ"ל שהעוסק לאו דוקא — ראה תענית כו, ב: בזמן שקוראין כו'. (ובפרט שבכ"י (א"ח סוס"א) הביא ב' מרז"ל אלו ביהד). וכן מוכח מזה שאומרים פרשת העולה כו' קודם התפלה מטעם כל העוסק כו' כאילו הקריב (א"ח שם) — אף שלימוד התורה שקודם התפלה אינו בדרך התעסקות*.

ועפ"י יומתק מה שאדה"ז (במהדו"ב סוס"א) מוסיף שדרשת כל העוסק כו' היא ע"פ זאת התורה לעולה גר' (דלכאורה, למאי נפק"מ) — שהוא לתרץ ולהכריח ש"עוסק" לאו דוקא, כ"א שתהי' "התורה לעולה". — ולהעיר מהל' ת"א לאדה"ז פ"ב הי"א.

(13) מגילה ד, א. א"ח ר"ס תרפט.

(14) ראה טורי אבן (מגילה ה, א), שלדעת רב יוסף (ד, ב) שהטעם דאין קוראין מגילה בשבת הוא "מפני שעניניהם של עניים כו'", מוכרח לומר שכן היתה התקנה מלכתחלה. כי מטעם ש"עניניהם כו'" לא היו רבנן בתראי יכולין לבטל זמן מקרא מגילה שציוו חכמים שלפניהם. עיי"ש. ועפ"י י"ל, שכ"ה גם לדעת רבה (ודלא כמ"ש בטו"א שם), כי דוחק לומר** שרבה ור"י חולקים בזמן תקנת הקדמת קריאת המגילה.

(15) ברש"י (הובא לקמן בפנים). וראה גם תשב"ץ ח"ג סי' חצור) שתקנת הקדימה היתה מחכמי ישראל שאחר כנסת הגדולה, אבל במדרש שכל טוב וירא (כב, יח): גזרו אנשי כנסת הגדולה על השופר ועל הלולב ועל המגילה. ולהעיר מלקו"ת ר"ה נה, ג. ולהעיר מסמ"ג מ"ע רכד, שהשבות דהוא משום גזירה דרבה (פסחים סט, א) היתה בימי משה.

(16) וכפשוטו המשמעות דלשון הש"ס (מגילה ה, א) "דערב שבת זמנם הוא***". ומה שס"ל לרבי "הואיל ונדחו כו" (אף שאין סברא לומר

(* ולהעיר שיעקר זמן ת"ת (עיין בשו"ע אדה"ז א"ח ר"ס קנה) ומעלת לימוד התורה הוא לאחר התפלה, כידוע בענין שתהא תפילתי סמוכה למסתי (לקו"ת ברכה צו, ב). (** להעיר גם מ"ש התוס' (ד"ה רבי יוסף) "דאיכא נפקותא מיהא במקדש כו", ואילו להס"א הרי יש נפקותא בכל משך הזמן עד שותיה גזירה דרבה. — אף ש"ל, שהתוס' נקטו נפקותא שישנה תמיד, וכיו"ב.

(*** מה שמקשה שם "ערב שבת זמנם הוא שבת זמנם הוא" — יש לומר:

א) שהמקשה סבר שהא דנקט "זמנם" הוא ע"פ לשון הכתוב (מג"א ט, כז). והרי בפסוק שם קאי "זמנם" (משא"כ "בזמניהם" שם, ל — ראה מגילה ב, א) רק על "שני ימים האלה". ב) שהמקשה סבר, שגם לדעת רבנן, מה שמקדימים את קריאת המגילה (כשחל פורים בשבת) הוא בדרך דחי', כמו לרבי (ורק שלא ס"ל הטעם ד"הואיל ונדחו כו' ידחו ליום הכניסה", ולכן דוחין רק ליום אחר), ומש"ז מקשה "והא שבת זמנם הוא". ועל זה מחדש התרצן "לאפקי מדרבי". הא קמ"ל דערב שבת זמנם הוא", היינו שלדעת רבנן, אי"ו בגד דחי', כפנים ההערה.

המחייב מניעה של המצוה של תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת. ומשום שדבר זה לא ייתכן, הכרחי לומר שאין לחשוש "שמא יעבירונו".

ומכך שחז"ל בכל זאת עוררו חשש זה, ותיקנו בגינו שבראש השנה שחל בשבת לא יתקעו בשופר²⁸, מוכיחה תורת החסידות, שבראש השנה שחל בשבת אין צורך בתקיעת שופר²⁹, כדלעיל.

1.

בפסח אין אפשרות לחטא

מכך מובן בעניינו, שלגבי פסח שחל בשבת לא תיקנו חכמים את הגזירה של רבה, כי הענינים הרוחניים ה"נמשכים" על ידי אכילת מצה וכדומה אינם "נמשכים" בשבת מאליהם. וכיון שגם בשבת זקוקים לאכילת מצה וכדומה, הרי זו הוכחה לכך שאין קיים כאן החשש "שמא יעבירונו..."³⁰.

וזהו מעלת הפסח, והמצוות הקשורות בו, על שאר המועדים ומצוותיהם, שבחג זה אין קיים החשש אפילו לפגיעה בהלכה בשוגג³¹.

ההסבר לכך הוא:

חטא בשוגג נובע מהתגברות הנפש הבהמית³², וכיון שבפסח "לא הספיק להחמיץ" – אין כלל אפשרות³³ לחמץ (זה היצר הרע³⁴), לכן כל ישראל, אפילו "הדיוטים וקלי הדעת"³⁵, נמצאים בדרגה שבה "לא"³⁶ יאונה לצדיק כל און", אפילו בענינים שאינם קשורים באכילה³⁷.

(משיחת ליל ב' דחג הפסח
ואחש"פ תשכ"ה)

הכרחי, לכאורה, שמפני החשש "שמא יעבירונו..." נעקרה מצות עשה מן התורה. ואם כך, מדוע לא נקבעה תקנה זו גם בקשר לאכילת מצה וכדומה בפסח שחל בשבת?

ה.

בשבת אין צורך בתקיעת שופר

להבנת הדברים בדרך החסידות, יש להקדים ולבאר שאלה המובאות בכמה מאמרי חסידות על כך שאין תוקעים בשופר בראש השנה שחל בשבת: כיצד דחו חז"ל מצות עשה מדאורייתא מפני החשש "שמא יעבירונו..."?

מכך מוכיחה תורת החסידות, שבראש השנה שחל בשבת אין זקוקים לשופר, כי השפע הרוחני ש"נמשך" על ידי תקיעת שופר (לאחר חורבן בית ראשון), "נמשך" בשבת מצד עצמו, ללא תקיעת שופר.

ולכאורה לא מובן: ההלכה קובעת²², ש"יש כוח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה", ומדוע אפוא מתעורר הקושי "אין" דחו" או "אין" כח ביד חכמים לעקור²⁵?

ההסבר לכך הוא:

הקדוש ברוך הוא מהווה תמיד את הבריאה מאין ליש²⁶, ותכלית הבריאה היא בשביל ישראל ובשביל התורה²⁷. לפיכך לא ייתכן מצב בבריאה או בקביעות הזמנים אשר יפריע לקיום תורה ומצוות, כך שהאדם לא יוכל לקיים מצוה שהוא חייב לקיימה, למרות שירצה לקיימה.

וכיון שגם בשבת חלה חובת תקיעת שופר, כדלעיל בסעיף ד', לא ייתכן שיהא צורך לחשוש "שמא יעבירונו", שהרי אז יוצא שהקדוש ברוך הוא קבע בבריאה מצב

ישנם כו"כ דינים ועד לפלוגת חכמים והלל.

(22) תורה וחיותם – ברכות טז, א. ובכ"מ.

(23) ר"ה י"ט של ר"ה דשנת תרנ"ט, תרס"ה, תש"ג, ועוד.

(24) סידור רמ"ג.

(25) בלקו"ת ר"ה נו, א ובהמשך ר"ה תרס"ו בתחלתו, הלשון הוא: "מה ראו כו' והלא החשש הוא להדיוטים וקלי הדעת כו'". (ועפ"ז ה' אפ"ל, שהקושיא היא למה עקרו את המצוה מאלו שאין לחשוש בהן שיעבירו ד"א – בשביל ההדיוטים כו' וע"ד שאין אומרים לאדם חטא בשביל שזכה חבירו). אבל בסדור שם ועוד – אינו מסיים "והלא החשש הוא להדיוטים כו'", וזוהו משמע שהקושיא היא גם על מה שביטלו את המצוה מאלו שיש עליהם חשש זה. ומ"ש בלקו"ת ובתוס' "והלא החשש הוא כו'" – היינו רק בכדי לחזק את הקושיא. ובהמשך ר"ה תש"ג בתחלתו, מפורש: ועוד זאת כו'.

(26) שעריה"א בתחלתו.

(27) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 159 הערה 62.

(28) ולהעיר ג"כ שדוה"ט ר"ה מלחול בימי אד"ו ולא דחו מלחול בשבת (עכ"פ – בכדי שלא לדחות לפעמים לארבעה ימים (ראה שו"ת רש"י דלהלן) – במקום יום א' או אד"ו) מפני שופר ולולב [ראה ירושלמי סוכה פ"ד סוף ה"א (ובפרט לתוס' ר"ד (מהדור"ק) למגילה ד, ב) ולמהרש"א פסחים (ע"א, א ד"ה ליל) הדה"ח מיום א' מפני ערבה – תקנה לאחר זמן]; אבל ראה תוד"ה לא (סוכה מג, ב) פרס לרש"י שו"ת סקנ"ג (ובהוצאת עהרנרייך – סוף הל' חוה"מ). שו"ת רש"י סקי"ח].

ועוד ועיקר דאנו אין לנו למסקנא אלא דברי הרמב"ם (הל' קדח"ח פ"ז

ה"ז) והדחיות הם בכדי לפגוע ביום קיבוץ האמתי, ולכן גם צ"ל ג' ימים דחויים ובהפסק (יום) ביניהם. (וכדברי הלבוש או"ח סתכ"ז) בחרו בימי אד"ו – מפני ערבה מתיא וירקא.

ועפ"ז שתי השגות הראב"ד על הרמב"ם שם מתורצות זכ"ו.

הדעות בהג"ל ושקו"ט וכו' – ראה תורה שלמה ח"ג (כא). ואכ"מ.

(29) ראה עד"ז תו"א צח, ג.

(30) ועפ"ז תתורץ גם קושיית התוס' (מגילה ד, ב ד"ה ויעבירוה) בנוגע למילה. ולהעיר שמילה ופסח שייכים זל"ז (ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 121 ואילך. מכתב כללי לפסח – תש"ל – נדפס בהגש"פ (קה"ת תשמ"ו ושלאח"כ) ע' תרכו. ועוד).

(31) ואולי י"ל שגז"ל שייך להענין דליל שימורים.

(32) אגה"ק סו"ס כח.

(33) ראה לקו"ת צו יד, א: "דאין ביטולו להחמיץ כלל מפני עוצם הגילוי דבחי" ממה"מ שנגלה עליהם".

ואף שגילוי זה הוא אחר חצות – הרי מבואר בלקו"ת שם ד"לאחר שקיבלו ישראל תומ"צ"ג. גם במצה זו שאנו אוכלים קודם חצות יכולים אנו לקבל.. מבחי' שנגלה.. אחר חצות", עיי"ש.

(34) ראה לקו"ת שם יג, ג ובהנסמן שם.

(35) לשון אדה"ז בלקו"ת (נעתק לעיל הערה 25).

(36) משלי יב, כא.

(37) ראה תוד"ה השתא – גיטין ז, א. וש"נ. אבל ראה לקו"ש [המתורגם]

ח"ה ע' 187 הערה 23.

השבתת חיה רעה מן הארץ

ב

א

ב טעמו של ר' יהודה שוהשבתי חיה רעה היינו מעבירים מן העולם, מבאר הרגזובי⁶, דר' יהודה לשיטתיה בדין ביעור חמץ:

באופן ביעור חמץ נחלקו ר' יהודה וחכמים⁷: "ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה. וחכמים אומרים אף מפרר וזורר לרוח או מטיל לים".

וביאר מחלוקתם:

כשמטיל את החמץ לים (ואפילו כשזוררו לרוח, מתבטל רק החיבור שבין חלקיו כו' אבל) מציאות החמץ נשאר כמו שהי', ומכיון שבחמץ נאמר⁸ "תשביתו שאור מבתיכם", סבירא ליה לר' יהודה שעל ידי שמפרר את החמץ וזוררו לרוח או על ידי שמטילו לים לא מתקיימת מצות "תשביתו" כי לר' יהודה פירוש "שביתה" היינו ביטול המציאות. ולכן סבירא ליה ש"אין ביעור חמץ אלא שריפה", כי דוקא על ידי שריפת החמץ מתבטלת מציאותו (ואף שגם לאחר שריפתו נשאר אפרו – הרי אפר הוא מציאות חדשה⁹, והמציאות הקודמת נתבטלה).

אבל חכמים (ובכללם ר' שמעון) סבירא להו, שגם ביטול הצורה והאיכות (במובן הרחב של צורה ואיכות, כולל גם האפשרויות של אכילה והנאה בכלל הגדר של "יראה לך"¹⁰ וכיו"ב) – נקרא בשם "שביתה", ולכן סבירא להו שגם על ידי ש"מפרר וזורר לרוח" או מטיל לים מקיימים מצות "תשביתו"¹¹.

א יתא בתורת כהנים על הפסוק "והשבתי חיה רעה מן הארץ"¹, שנחלקו בזה ר' יהודה ור' שמעון: "ר' יהודה אומר מעבירים מן העולם, ר' שמעון אומר משביתן שלא יזוקו".

ולהלן שם בתורת כהנים מביא ראייה לדעת ר' שמעון: "וכן הוא אומר² מזמור שיר ליום השבת – למשבית מזיקין מן העולם, ומשביתן שלא יזיקו. וכן הוא אומר³ וגר זאב עם כבש. . . ונער קטן נוהג במ. . . ושעשע יונק על חור פתן. . . מלמד שתנוק מישראל עתיד להושיט את ידו לתוך גלגל עינו של צפעוני כו'".

וצריך להבין:

(א) מהי הראייה מהכתוב מזמור שיר ליום השבת, ש"משבית מזיקין" (שיהיה לעתיד), היינו "שלא יזיקו"? הרי תיבת "השבת" היא מלשון שביתה, כתיבת "והשבתי". אם כן מה מוכח יותר ד"ליום השבת" היינו "שלא יזיקו" שאין מוכח כן מ"והשבתי חיה רעה", הרי כשם שר' יהודה מפרש ד"והשבתי" היינו "מעבירים מן העולם", כך הוא יכול לפרש גם בכתוב "ליום השבת"?

(ב) לאידך גיסא: בכתוב "וגר זאב עם כבש וגו'" הרי מפורש שגם לעתיד יהיו בעולם כל החיות המזיקות – זאב, דוב, אריה ונחש; אלא ש"לא ירעו ולא ישחיתו"⁴, אם כן איך אומר ר' יהודה "מעבירים מן העולם"⁵?

(1) פרשתנו כו, ו.

(2) תהלים צב, א.

(3) ישע' יא, ו-ח.

(4) שם, ט.

(5) ואין לתרץ (כב"דרך הקודש" לתו"כ כאן) שר"י ס"ל שהכתובים שבישע"י שם נאמרו בדרך משל על אוה"ע (כדעת הרמב"ם הל' מלכים רפ"ב) – שהרי הכתוב והשבתי חיה רעה (לדעת ר"י) הוא "ביטול דבר ממנהגו של עולם" * יותר מ"וגר זאב עם כבש", ולדעת הרמב"ם שס"ל שבימות המשיח לא יבטל דבר ממנהגו של עולם והכתובים שבישע"י שם – משל הם, הרי גם הכתוב והשבתי חיה רעה עכצ"ל שמשל הוא (ובמכש"כ מהכתוב וגר זאב עם כבש), וכמ"ש בנו"כ להרמב"ם שם. וממ"ש בתו"כ כאן (גם לדעת ר"י) ש"והשבתי חיה רעה" היא כפשוטו^{*}, הרי במכ"ש שס"ל שגם הכתובים שבישע"י שם הם כפשוטן.

(*) ברמב"ן כאן: "שלא יבואו חיות רעות בארצכם, כי בהיות השבע וברכות הטובה ובהיות הערים מלאות אדם לא תבואנה חיות בישוב". ולפ"ז, "והשבתי חיה רעה" אינו ביטול מנהגו של עולם. (ועפ"ז יובן גם מ"ש הרמב"ם שם "וזה שנאמר בישע"י וגר זאב עם כבש כו'") – דלכאורה, למה לא הקשה ממה שנאמר בתורה

"והשבתי חיה רעה" – כי פסוק זה, אפשר לפרשו כהרמב"ן, ואין צורך לדחוק שנאמר בדרך משל).

אבל מפשטות לשון התו"כ "מעבירים מן העולם (וכן בדעת ר"ש "למשבית מזיקין מן העולם) – ובפרט שמשנה מל' הכתוב "הארץ" – משמע שהחיות רעות יושבתו מכל העולם, וא"כ ה"ז "ביטול מנהגו של עולם".

(**) וי"ל, שהמקור לדעת הראב"ד שם ש"והשבתי חיה רעה מן הארץ" הוא כפשוטו (ראה רדב"ז שם "ואין זו השגה, כמו ששאר הכתובים משל גם זה משל"), הוא מדרשת התו"כ כאן.

(6) נעתק ב"צפנת פענח" עה"ת – עה"פ.

(7) פסחים רפ"ב.

(8) בא יב, טו.

(9) ראה תוד"ה אין (פסחים כט, סע"א). חידושי הרשב"א לקידושין (נו, ב). ועיין אגה"ק סט"ו.

(10) ראה ירוש' פסחים (פ"ב ה"א בסופה): תשביתו כו' בל יראה (אלא ששם הוא אליבא דר"י – השבתת יראה לגמרי).

(11) וזהו גם ביאור פלוגתת ר"י ור"ש בענין חמץ שעבר עליו הפסח (פסחים כח, סע"א ואילך), כי לאחר ששעבר עליו הפסח נתבטל ממנו התואר, אבל נשאר עצם החמץ (צפע"נ קונט' השלמה ע' 65).

בשביל דבר אחר. כגון, "המכבה את הנר מפני שהוא מתיירא מן הנכרים כו' או מפני החולה שיישן, שהטעם שמכבה אינו מפני הנר עצמו שצריך לפחם, אלא מפני דבר אחר¹⁶"] שר' יהודה מחייב ור' שמעון פוטר¹⁷.

(ב) בענין "דבר שאינו מתכוון" נדהיינו מלאכה בלי כוונה, כגון הנותן מים קרים בכלי מתכת חם כדי לחמם את המים, שאע"פ שעל ידי זה הוא מחזק את הכלי שזהו "גמר מלאכת הצורפין" הרי אינו מכוון כלל למלאכה זו] שר' יהודה אוסר ור' שמעון מתיר¹⁸.

הביאור במחלוקתם:

בשבת "מלאכת מחשבת אסרה תורה"¹⁹, וכשחסרה המחשבה [לא מיבעי בדבר שאינו מתכוון, אלא אפילו במלאכה שאינה צריכה לגופה, מאחר שטעמו ומחשבתו היא מפני ענין אחר, הרי זה נקרא שלגבי מלאכה זו חסרה מחשבה], נתבטלה צורת המלאכה.

ומאחר שבשבת נאמר "וביום השביעי תשבות", שצריך להיות שביתה ממלאכה, לכן ר' יהודה, שלדעתו שביתה היינו דוקא כשכל המציאות בטילה, סבירא ליה²⁰ שגם בעשיית מלאכה שאינה צריכה לגופה ואפילו בדבר שאינו מתכוון – לא מתקיים ה"תשבות", שהרי עצם המלאכה ישנו אפילו כשחסרה הכוונה; אבל ר' שמעון שלדעתו גם ביטול הצורה נקרא שביתה, סבירא ליה שגם מלאכה שאינה צריכה לגופה, ודבר שאינו מתכוון – מאחר שאין בזה צורת המלאכה, הרי זה מספיק שיהיה בכלל "תשבות"²¹.

ומבאר הרגצובי שזהו גם כן טעם מחלוקתם של ר' יהודה ור' שמעון בפירוש והשבתי חיה רעה מן הארץ: כשחיה רעה מפסיקה מלהזיק, מתבטלת רק צורתה, אבל מציאותה נשארת כמקודם.

[אפילו באם הטבע להזיק שבחיה רעה היה טבוע בה מיד מתחילת הבריאה, גם כן היה מובן שביטול טבע זה נקרא רק ביטול הצורה¹². עאכ"כ שבששת ימי בראשית לא הזיקו החיות, והטבע להזיק ניתוסף בהם רק לאחר חטא עץ הדעת¹³ - הרי מובן ביותר שטבע זה הוא רק צורה חיצונית בלבד, ועל ידי ביטולו של טבע זה לא מתבטלת מציאותה של החיה].

ולכן ר' יהודה שלדעתו "שביתה" היינו ביטול המציאות, בהכרח שיסבור ש"השבתי חיה רעה גו'" היינו "מעבירים מן העולם". ור' שמעון שלדעתו גם ביטול הצורה נקרא "שביתה", מפרש "משביתן שלא יזיקו", שגם זה נקרא "השבתי".

ג

גם בשבת נאמר לשון שביתה – "וביום השביעי תשבות"¹⁴. ואכן מצינו שגם בנוגע לאיסור מלאכה בשבת (שזה קשור גם עם "וביום השביעי תשבות"¹⁵) נחלקו ר' יהודה ור' שמעון, בשני ענינים:

(א) בענין מלאכה שאינה צריכה לגופה נדהיינו כשהוא עושה מלאכה בכוונה, אבל טעמו לזה הוא

הוא (לא רק לפי שגם כשעושה מלאכה בלא כוונה "שובת" הוא, אלא גם) לפי שאינו שייך חיוב על דבר שאינו מתכוון (אלא שבאם לא היינו מוצאים פטור בדשא"מ בשום מקום, א"א לחדש סברא זו. אבל לאחר ידיעתי דפטור בשבת, מסתבר שכ"ה גם ככל האיסורים). משא"כ מלאכה שאצל"ג, מכיון שהוא עושה בכוונה ורק שאינה צריכה לגופה, מסתבר שפטור זה נאמר רק גבי שבת – לפי שנאמר בו "תשבות" – ולא בשאר איסורים.

(*) בפני יהושע שבת (מב, רע"א) מפרש (לדעת המקשן בשבת שם): "דהא דסבר ר"ש בכל התורה דשא"מ מותר, היינו משום דיליף לה מק"ו משבת דחמירא". ואינו מובן, דלפ"ז הו"ל למילף בק"ו משבת גם לענין משאצ"ג. ובפרט, שב' הענינים (משאצ"ג ודשא"מ) ילפינן מ"מלאכת מחשבת" (כמו שהאריך בפנ"י שם). ומאי שנא? ולכן נלפענ"ד, שא"א ללמוד מק"ו משבת – כי שאני שבת, שהגדר דאיסור מלאכה בו הוא "תשבות". אלא שמ"מ "שבת בנין אב (ולא ק"ו) לכל התורה" לענין דשא"מ, כדלקמן בפנים הערה.

(21) ע"פ מ"ש בפנים, יש לומר בתירוק קושיית התוס' (שבת מב, א ד"ה אפילו. וזכחים שם – ד"ה אבל) שהקשו "היכי ס"ד דדבר שאינו מתכוון שוה לאינה צריכה לגופה, דמה ענין זה לזה" – כי מכיון שפלוגתא ר"ש ור"י בשני הדינים (משאצ"ג ודשא"מ) הוא מטעם שחלוקים הם בפירוש "תשבות", הרי ב' דינים אלו שייכים זה לזה*. ואף שדינו דשמואל בזכחים שם הוא בדשא"מ לענין לא תכבה (ולא בשבת) – הרי מה שדשא"מ מותר בכל התורה הוא לפי דילפינן משבת (כבהערה שלפנ"ז), וא"כ מוכרח שס"ל שגם ביטול ה"תואר" נק' "תשבות", ולכן גם משאצ"ג (לענין שבת) פטור.

(12) להעיר משהיה"א רפ"ב: "אף שהטבע זה במים ג"כ נברא ומחודש יש מאין". שכוונתו (בפשוטו) *ב"הטבע הזה" הוא למ"ש לפנ"ז שם "ונגרים במורד כדרכם וטבעם". ועל טבע זה הוא אומר, שהוא "נברא ומחודש יש מאין" – היינו בריאה נוספת על בריאת המים עצמם (שלכן, מצד עצם מהות המים אינו מושלל שיהיו נצבים כחומה – מכיון שהטבע מה שהם נגרים (היפך נצבים כחומה) הוא דבר נוסף עליהם – ובמילא, הפלא שבק"ס אינו כהפלא שבהבריאה יש מאין). ולהעיר מד"ה נתת ליראין תרצ"ג (נדרס בסה"מ תשי"א) פ"ב ואילך.

(*) וב"פלת הרמון (להרר"ה מפאריטש) וירא (נב, ג) – מפרש באור"א.

(13) רמב"ן עה"ת (עה"פ והשבתי ח' רעה גו').

(14) משפטים כג, יב. תשא לד, כא.

(15) רמב"ם ריש הל' שבת. סהמ"צ להרמב"ם מ"ע קנד.

(16) ראה שבת ל, רע"א. לא, ב.

(17) שם עג, ב. וש"נ.

(18) שם מא, ריש ע"ב. וש"נ.

(19) ביצה יג, ב (וש"נ). חגיגה יו"ד, ריש ע"ב (לענין מלאכה שאצל"ג. עיי"ש).

(20) ומה שס"ל לר"ש שדבר שאינו מתכוון מותר גם בכל איסורי התורה, היינו לפי "דשבת בנין אב" *לכל התורה" (ריטב"א יומא לד, ב). ומה ש"בנין אב" זה הוא רק בנוגע לדשא"מ ולא בנוגע למלאכה שא"צ לגופה (ראה תוס' זכחים (צב, א) ובהערה שלאח"ז) – י"ל: בדבר שאינו מתכוון כלל, מסתבר שהפטור (שנאמר גבי שבת)

ד

"ליום שכולו שבת" שיהיה לעתיד-לבוא, אלא) על שם ששבת, שהקב"ה שבת בשבת בראשית.

וממשיך בגמרא: "וקמפלגי בדבר קטינא, דאמר רב קטינא שית אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב²⁵ . . . אביי אמר תרי חרוב" – שהמחלוקת בין (ר' יהודה בשם) ר' עקיבא ור' נחמיה תלויה במחלוקת רב קטינא ואביי: לדעת רב קטינא שלעתיד-לבוא יהיה חד חרוב, אפשר לפרש שמזמור שיר ליום השבת היינו ליום שכולו שבת, משא"כ לדעת אביי שיהיו תרי חרוב, אי אפשר לומר שמזמור שיר ליום השבת קאי על לעתיד-לבוא, שהרי "ליום השבת" הוא לשון יחיד ולעתיד-לבוא יהיו תרי חרוב. ולפי זה צריך לומר ש"ליום השבת היינו על שם ששבת."

וצריך להבין: הרי ר' נחמיה בעצמו אומר בפירוש שטעמו לחלוק על (ר' יהודה בשם) ר' עקיבא הוא "מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו". אם כן, איך מפרש בגמרא שזהו מטעם אחר?

יתירה מזו: מדברי ר' נחמיה "מה ראו חכמים לחלק" מובן לכאורה שאפילו אם נאמר כרב קטינא שיהיה חד חרוב, גם כן צריך לפרש על שם ששבת. ואם כן איך אומר בגמרא וקמפלגי בדבר קטינא, שטעמו של ר' נחמיה הוא מפני דסבירא ליה כאביי, אבל אילו הוה סבירא ליה כרב קטינא היה מודה לדעת (ר' יהודה בשם) ר' עקיבא שהפירוש הוא ליום שכולו שבת?

ובהכרח לומר שכוונת הגמרא ב"וקמפלגי בדבר קטינא כו" היא (לא לומר טעם אחר במחלוקת ר' עקיבא ור' נחמיה, אלא) לבאר סברות ר' עקיבא ור' נחמיה שבברייתא: שזה שר' נחמיה מכריח מחמת הקושיא "מה ראו חכמים לחלק כו" שמזמור שיר ליום השבת אינו ליום שכולו שבת ושר' עקיבא (ור' יהודה משמו) לא סבירא ליה מקושיא זו, זהו מפני שר' עקיבא סבירא ליה חד חרוב ור' נחמיה סבירא ליה תרי חרוב.

לפי שיליף לה משבת, כ"א) מקרא אחרינא, ולא ממלאכת מחשבת. וא"כ איך מקשה (בזבחים שם) אהא דס"ל לשמואל שדשא"מ מותר ב"לא תכבה" מהא דס"ל שמשאצל"ג פטור בשבת. ועכצ"ל כבפנים ההערה. ועצ"ע בכ"ז.

(22) להעיר ממאמרי אדה"ז תקס"ז ע' נז. מאמרי אדהאמ"צ במדבר ח"א ע' קסד.

(23) אבל להרע"ב, תויו"ט ועוד הגירסא: מנוחה (בלא וא"ו). וראה להלן שוה"ג הא' להערה 35.

(24) ר"ה לא, א.

(25) בענין "חרוב" ופרטיו – ראה תו"ח בראשית בתחלתו. אוה"ת בראשית (ל, סע"ב). אוה"ת ויקרא (ע' רחץ, קרוב לסופו). רשימות הצ"צ עה"פ (תהלים צב, א) מזמור שיר ליום השבת (ב"הלא אור" וב"הוספה" לשם). ד"ה שה"ש (הראשון) תרכ"ז.

מאחר שלדעת ר' יהודה פירוש שביתה הוא – ביטול עצם המציאות, הרי נמצא שבכתוב "והשבתי היה רעה מן הארץ" נאמר בפירוש שלעתיד לבוא תתבטל המציאות של החיות הרעות, ולכן אינו יכול לפרש "משביתן שלא יזיקו" (למרות מה שנאמר וגר זאב עם כבש גו') ובהכרח שיפרש "מעבירים מן העולם".

ומה שנאמר בפירוש וגר זאב עם כבש גו', שיהיו חיות רעות לעתיד-לבוא (אלא שלא יזיקו), בהכרח לפרש (לדעת ר' יהודה) ששני הכתובים מדברים אודות שני זמנים שונים: בתחילה יהיה וגר זאב עם כבש, ולאחרי זה יהיה עילוי עוד יותר, שתתבטל מציאותם של החיות הרעות לגמרי – מעבירים מן העולם²².

ה

על-פי הנ"ל נבין גם כן את הראיה שמביא בתורת כהנים לדעת ר' שמעון מהכתוב מזמור שיר ליום השבת, ובהקדים:

בסוף מסכת תמיד איתא השיר שהיו הלויים אומרים במקדש, בכל יום מימי השבוע: "ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה. בשני היו אומרים גדול ה' ומהולל מאד וכו' בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת". ומפרש: "מזמור שיר לעתיד לבא ליום שכולו שבת ומנוחה²³ לחיי העולמים".

כך איתא במשנה, אבל בברייתא²⁴ ישנה מחלוקת בזה: "ר' יהודה אומר משום ר' עקיבא . . . בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת, ליום שכולו שבת. אמר ר' נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו (ופירש רש"י "שכל ששת ימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר ושל שבת על שם להבא") אלא בשביעי על שם ששבת". היינו שגם ביום השבת אמרו על שם שעבר, כי פירוש "מזמור שיר ליום השבת" הוא (לא

ומה שלפי מסקנת הש"ס "בדבר שאינו מתכוון סבר לה כר"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה סבר לה כר"ז" – אף שב' הפלוגות דר"י ור"ש תלויים הם בפי' "תשבות" – י"ל בב' אופנים: א) שהפטור בדשא"מ הוא (לא מטעם "תשבות" כ"א) מקרא אחרינא כבפני' שבת (מב, רע"א). או לפי שאינו שייך חיוב באינו מתכוון וא"צ ע"ז לקרא כלל (ודלא כבהערה הקודמת). ב) שפי' "תשבות" אליבא דשמואל הוא ביטול התואר. אלא שס"ל שבמלאכה שאצל"ג, מכיון שהוא מתכוון (אף שכוונתו היא למלאכה אחרת), יש בה גם צורת מלאכה. (*) עד"ז מתרץ בפני' שם, שהשייכות דב' הדינים (משאצל"ג ודשא"מ) הוא לפי ששניהם ילפינן (לדעת המקשן) מ"מלאכת מחשבת". ומה שס"ל לר"ש שדשא"מ מותר גם בכל איסורי התורה הוא "משום דיליף לה בק"ו משבת דחמירא". אבל תירוצו אינו מספיק. כי מכיון שהפטור דמשאצל"ג הוא רק בשבת ולא בשאר איסורים, מוכח לכא' שהא דדשא"מ מותר בשאר איסורים הוא (לא

”תרי חרוב”:

ו

כאמור לעיל (סעיף ב'), לא הזיקו החיות לפני חטא עץ הדעת, שמזה מובן שגם בשבת בראשית עדיין לא הזיקו החיות, כי אע"פ שזה כבר היה לאחר החטא, אבל מכיון שעדיין לא היו אז בעולם תוצאות בפועל מהחטא, וכמאמר רז"ל³² "אע"פ שנתקללו המאורות בערב שבת אבל לא לקו עד מוצאי שבת", אם כן גם החיות עדיין לא הזיקו.

ונמצא, שהשביטה שלא יזיקו לעתיד-לבוא ליום שכולו שבת, אינו ענין חדש שיתחדש רק לעתיד-לבוא, כי גם בעבר היה כן בשבת בראשית כנ"ל. משא"כ השביטה דמעבירים מן העולם הוא ענין חדש לגמרי, שיתחדש רק לעתיד.

ועל פי זה מובן מ"ש בגמרא וקמפלגי בדבר קטינא כו':

לדעת רב קטינא שיהיה רק "חד חרוב", הרי צריך לומר ש"ליום השבת" היינו משביתן שלא יזיקו, ולכן אין להקשות מה ראו חכמים לחלק כו' (היינו שהשיר של ששת הימים הוא "על שם שעבר" ושל יום השבת – "על שם להבא") – שהרי הענין דמשביתן שלא יזיקו שיהיה לעתיד היה גם בעבר, בשבת בראשית³³;

משא"כ לדעת אב"י שיהיו "תרי חרוב", שלפי זה מסתבר כדעת ר' יהודה שמעבירים מן העולם, לכן קשה מה ראו חכמים לחלק³⁴ – שהרי הענין דמעבירים מן העולם הוא ענין חדש לגמרי, שהוא שייך רק להבא ואין לו שום שייכות עם "על שם שעבר"³⁵.

[שלכן ס"ל לר"י משום] ר"ע "ליום שכולו שבת" ולא "על שם ששבת". – כי שביטת המזיקין בשבת בראשית היתה רק לפי שעה, משא"כ "והשבת ח"י רעה" דלע"ל הוא – שיתבטל הרע לגמרי ויתהפך לטוב.

ויתירה מזו: "משביתן שלא יזיקו" דלע"ל נעלה יותר גם מכמו שהיו בתחלת הבריאה קודם החטא. כי [נוסף לזה, שמכיון שלכתחילה לא הי' בהם אז הטבע שיוזיקו, הרי אין חילוק בין זאב וכבש; אין בכלל חיות מזיקות בעולם, משא"כ לע"ל ייש (חיות) מזיקין ואין מזיקים, הנהן בתחלת הבריאה, מכיון שהי' מציאות הקליפות בעולם, שמצד זה הי' שייך ענין החטא (ראה ד"ה ואתם הדבקים תרפו" (תשי"א) פ"ה) – הרי במילא הי' איזה אפשרות ונתינת מקום שהחיות יוכלו להזיק – ע"י החטא. משא"כ לע"ל, כש"ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ" – יודרכו בתכלית (ראה עד"ז ד"ה ואתם הדבקים שם, לענין מעלת הגופים שיהיו לע"ל על גופו של אדה"ר גם כמו שהי' קודם החטא). (34) אבל אין להוכיח מזה שר"י משום ר"ע והתנא שבמשנה (סוף מס' תמיד) ס"ל כר"ש במכילתא – כי י"ל שס"ל כר"י "מעבירים מן העולם" (וראה בהערה שלאח"ז), אלא שאינו חושש להקושיא "מה ראו חכמים לחלק" (כבשו"ג הא' בהערה הבאה).

(35) ע"פ מ"ש בפנים, יתורץ מה שהוזקק ר"נ להסביר "מה ראו חכמים לחלק" – דלכאורה: למ"ד "תרי חרוב" מוכרח לומר לכאורה ש"ליום השבת" (ליום – לי' יחיד) לא קאי אלעתידי (וכדאיאת בסנהדרין שם: "תניא כוותי' דרב קטינא . . ואומר מזמור שיר ליום המשך בעמוד קז

יובן זה בהקדים הידוע²⁶, שבכל אלף שנה משית אלפי שני דהוה עלמא ישנה הנהגה בפני עצמה. ואע"פ שבגמרא²⁷ מחלק את השית אלפי שני בג' סוגים – שני אלפים תוהו, שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח – זהו בכללות אבל בפרטיות, הרי כל אחד מהאלפי שני (גם בכל אחד מהשני אלפים עצמם – תוהו, תורה וימות המשיח²⁸) שונה מהאלף השני.

שמזה מובן גם בנוגע לתרי חרוב (לדעת אב"י), שאע"פ שבשני האלפים יהיה "חרוב", אין האלף השביעי דומה להאלף השמיני.

ועל פי זה יש לומר, שרב קטינא ואב"י נחלקו לפי מחלוקתם של ר' יהודה ור' שמעון (בתורת כהנים): לדעת ר' שמעון שפירוש והשבת חיה רעה מן הארץ הוא משביתן שלא יזיקו, ושזוהי השביטה היחידה שתהיה לעתיד-לבוא (שבכל הזמן הזה²⁹ תהיה המציאות של החיות הרעות והם לא יזיקו), מסתבר שיהיה רק חד חרוב; משא"כ לדעת ר' יהודה שישנן שתי תקופות כנ"ל – שבתחילה יהיה וגר זאב עם כבש (שהיו חיות רעות, אלא שלא יזיקו) ולאחרי זה מעבירים מן העולם, יש מקום לומר ואדרבא מסתבר³⁰, שיהיה תרי חרוב: באלף הראשון יהיה "חרוב" של הצורה, שהם יהיו במציאות אבל לא יזיקו, ובאלף השני מעבירים מן העולם³¹.

ז

ע"פ פ"ז יובן גם כן שהקושיא "מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו" היא דוקא באם סוברים

(26) רמב"ן ובה"י עה"ת – בראשית ב, ג. ועוד.

(27) סנה' צז, סע"א.

(28) ראה רמב"ן הנ"ל.

(29) ואין לומר שגם ר"ש ס"ל שאח"כ "מעבירים מן העולם", ורק שסובר שפירוש "והשבת ח"י רעה" הוא "משביתן שלא יזיקו" (ומדבר בפסוק זה בזמן שלפני "מעבירים כו'") לפי דאיל לשיטתי בפירוש "שביטה" (כנ"ל בפנים) – שהרי אדרבה: לדעת ר"ש העלי' ו"שבחו של מקום" הוא "בזמן שיש מזיקין ואין מזיקים" (כמפורש בתו"כ שם). (30) אבל אינו מוכרח. כי אפשר שב' הענינים יהיו באותו אלף שנה. וראה הערה הבאה והערה 35, 36.

(31) להעיר מהידוע (שו"ת הרשב"א ח"א סי' ט. כ"ק ר"פ שמיני. ובארוכה ד"ה ויהי ביום השמיני תש"ד. ובכ"מ) שמספר "שבעה" הוא בכלל בחי' ההשתלשלות – שבעת ימי ההיקף, ומספר "שמונה" – למעלה מהשתלשלות.

ועפ"ז יומתק מה שב' ענינים אלו "משביתן שלא יזיקו" ו"מעבירים מן העולם" יהיו בשני אלפים שונים – כי "משביתן שלא יזיקו" הוא בכלל הנהגת העולם (שהרי כן הי' גם בתחלת הבריאה), ולכן, יהי' זה באלף השביעי – סדר השתלשלות. משא"כ "מעבירים מן העולם", שהוא למעלה מסדר הנהגת העולם – יהי' באלף השמיני. (32) ב"ר פ"א, ב. פ"ב ו.

(33) אלא שמ"מ יש מעלה ב"משביתן שלא יזיקו" שיהי' "ביום שכולו שבת" על השביטה שבשבת בראשית – לאחר חטא עה"ד

יום שלישי י"ז ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת -116- והנה בהכנה זו... -116- בלילה כנודע.

הַרְבֵּה רְצוּפוֹת - יֵשׁ לוֹ לְהַתְּבוֹנֵן בְּהִכְנָה זוֹ הַנּוֹפֶרֶת לְעֵיל כָּכָל שְׁעָה וְשְׁעָה עַל כָּל פְּנִים, - כלומר, מדי שעה עליו להתבונן שוב באמור, כי כָּכָל שְׁעָה וְשְׁעָה הִיא הַמְּשַׁכָּה אַחֶרֶת מְעוֹלָמוֹת עֲלִיוֹנִים לְחַיִּיּוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, וְהַמְּשַׁכֶּת הַחַיִּיּוֹת - שֶׁנִּמְשָׁכָה מֵהָעוֹלָמוֹת הָעֲלִיוֹנִים,

שְׁבַשְׁעָה שְׁלֹפְנִיה חוֹזֶרֶת לְמִקּוּרָה [בְּסוֹד "רְצוּא וְשׁוּב" שְׁבַשְׁפָּר יִצִּירָה], - שהחיות האלקית המחיה את העולם, היא באופן של "רצוא ושוב", היא נמשכת בעולם וחוזרת למקורה בעולמות העליונים, ומדי שעה בשעה שבה למקורה החיות של השעה הקודמת, והיא שבה, עִם כָּל הַתּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁל - הַנִּבְרָאִים הַתַּחְתּוֹנִים, - שֶׁלֹּמְדוּ וְקִיִּימוּ בְּאוֹתָהּ שְׁעָה; כִּי כָּכָל שְׁעָה שׁוֹלֵט צִירוּף אַחֵר מִ"ב צִירוּפֵי שֵׁם הַיְיָ" הַרְבֵּה הוּא כִּי"ב שְׁעוֹת הַיּוֹם, וְצִירוּפֵי שֵׁם אֲדָנִי בְּלֵילָה, כְּנוֹדָע. -

שבשעות היום שולטים בעולם צירופי שם הוי"ו³, ובלילה - צירופי שם אדני. ומכיוון שבכל שעה מאירה חיות אחרת - יש גם לחדש בכל שעה לפחות, את ההכנה והכוונה של "לשמה". להלן, מסביר רבנו הזקן, שעל אף שלימוד התורה, קיום המצוות ועבודת התפילה נעשים אצלו מתוך מסירות נפש, בהשתחררו מכל עניני הגוף והיותו מסור ונתון כל כולו בעבודה זו - תהיה כוונתו במסירות נפש זו (לא לשם החזרת הנפש למקורה, אלא) לגרום נחת רוח להקב"ה.

וְהֵנָּה, בְּהִכְנָה זוֹ שֶׁל מְסִירַת נַפְשׁוֹ לַה', - שהוא מוכן, שתורתו ותפילתו תהיינה באופן של מסירת נפשו להקב"ה, כמו בשעה שיהודי נפרד מגופו, יִתְחַיֵּל - לומר, בְּרִכּוֹת הַשַּׁחַר, "כְּרוּךְ אַתָּה כו". - ברכות השחר הן ראשיתה של עבודת התפילה, וְכֵן

בְּהִכְנָה זוֹ יִתְחַיֵּל לְלַמֵּד שְׁעוֹר קְבוּעַ מִיַּד אַחֵר הַתַּפִּילָה. - שכן, הרי צריך להיות "מבית הכנסת לבית המדרש", שמיד אחרי התפילה, עליו ללמוד שיעור בתורה - יתחיל ללמוד גם שיעור זה מתוך ההכנה והכוונה למסור את נפשו בכך להקב"ה, וְכֵן בְּאַמְצָע הַיּוֹם, קֶדֶם שִׁיתְחַיֵּל לְלַמֵּד, צָרִיכָה - נדרשת, הִכְנָה זוֹ לַפְּחוֹת, כְּנוֹדָע שְׁעָפָר הַהִכְנָה - והכוונה, לְשִׁמָּה לְעֶבֶב - באופן הכרחי, ואי אפשר בלעדי זאת, הוּא בְּתַחֲלִית הַלְמוּד בְּבִינּוֹנִים, - שבתחילת הלימוד יכון שלימודו יהיה "לשמה",

וְכִמּוֹ כְּגַט וְסִפָּר תּוֹרָה, שְׁצָרִיכִים - לכתוב אותם, לְשִׁמָּה - הרי זה, לְעֶבֶב, - שבאם לא נכתבו בכוונה "לשמה" - הם לא כשרים, אך יחיד עם זה - וְדִיּוֹ שִׁיאֲמַר - הכותב, בְּתַחֲלִית הַכְּתִיבָה "תְּרִינִי בּוֹתֵב לְשֵׁם קְדֻשַׁת סֵפֶר תּוֹרָה", - בתחילת כתיבת ספר תורה, או - לומר בתחילת כתיבת גט, "לְשִׁמּוֹ" - של איש זה, וְ"לְשִׁמָּה" - של אשה זו כו'. - כך גם די ל"בינוני" לכוון, בתחילת לימודו, שהלימוד יהיה במסירה ונתינה האמורות לעיל. וְכִשְׁלֹמֵד שְׁעוֹת

ליקוני אמרים

והנה בהכנה זו של מסירת נפשו לה' יתחיל ברכות השחר ברוך אתה כו' וכן בהכנה זו יתחיל ללמוד שיעור קבוע מיד אחר התפילה וכן באמצע היום קודם שיתחיל ללמוד צריכה הכנה זו לפחות כנודע שצריך ההכנה לשמה לעבב הוא בתחיל הלימוד בבינונים וכמו בגט וס"ת שצריכים לשמה לעבב ודיו שיאמר בתחלת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ס"ת או לשמו ולשמה כו' וכשלומד שעות הרבה רצופות יש לו להתבונן בהכנה זו הנ"ל בכל שעה ושעה עכ"פ כי בכל שעה ושעה היא המשכה אחרת מעולמות עליונים להחיות התחתונים והמשכת החיות שבשעה שלפניה חוזרת למקורה [בסוד רצוא ושוב שבס' יצירה] עם כל התורה ומעשים טובים של התחתונים כי בכל שעה שולט צירוף אחד מ"ב צירופי שם הוי"ה ב"ה ב"ב שעות היום וצירופי שם אדני בלילה כנודע.

3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן לכאורה אפ"ל. אבל אינו דהא באדני יש כ"ד צירופים (נוסף ע"ז ששני ההי"ן דהוי' אינן שווין ברוחניותם - שזה נוגע כאן). ולכן נ"ל הפי' - שלא ברור כלל שכל הצירופים מאירים כו', כ"א שמ"ב צירופי כו' מאיר אחד בכל שעה, ועד"ז באד' - וישנם צירופים שלהם - שלא שייכים בכלל לענין השעות. - עד"ז נמצא בתפירות תש"י שהם 12 וכוונתם ל"ב צירופי אד' (משנת חסידים מס' תיקון תפלין פי"ג) המפורשים שם ואין שייכות לשאר הי"ב. ובע"פ ש' השמות פ"ה ז' ד"ב צירופים ראשונים דאד' הם ב"א וי"ב צירופים אחרונים במל".

יום רביעי י"ח ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת -116- והנה כל כוונתו... -נט- וכו' כנ"ל.

למקורה (ולא כפי שלמדנו לעיל, כשהכוונה היא ליחד את המקור של נפשות כל ישראל) לא נדרשת לשם כך אהבה גדולה כל כך, כי אם די באהבה מסותרת שבכל אחד מ ישראל כדי לרצות לגרום להקב"ה נחת רוח כזו. ובלשון ה"תניא": וְהִנֵּה, בְּנִיחָה זו - לגרום להקב"ה נחת רוח על ידי

השבת הנפש שלו למקורה,

היא אמתית באמת לאמתו לגמרי, בכל נפש מישראל, בכל עת ובכל שעה, - והיא באה מאהבה הטבעית שהיא ירשה לנו מאבותינו. - שלא כמו שהדבר הוא כשרוצים לגרום נחת רוח להקב"ה על ידי מקור כל נפשות ישראל להקב"ה, שרצון זה, כאמור,

אינו בכל ישראל, באמת לאמתו, כי אם ב"קצת" אמת. ואילו הרצון לגרום נחת רוח להקב"ה על ידי השבת הנפש שלו למקורה - הוא אכן באמת לאמתו. רק - אין להסתפק באהבה הטבעית, אלא שצריך לקבוע עתים להתבונן בגדלות ה', להשיג דחילו ורחימו שכללים, - יראה ואהבה שכליות בגדלות ה', וכלליה הא' ואולי וכו', - ועל ידי כל זאת אולי יגיע גם ליראה ואהבה שכליות, פנז'ר לעיל: - שלמרות ששוררת בקרבו אהבה מסותרת שבכוחה להביאו ללימוד תורה ולעבודת התפילה באופן של מסירות נפש - בכל זאת, עליו להשתדל להגיע ליראה ואהבה הבאות על ידי התעמקותו בגדלות ה'.

והנה, כל פונתו במסירת נפשו לה' על ידי התורה והתפילה, להעלות ניצוץ אלהות שבתוכה - שבתוך הנפש, למקורו - תהא רק כדי לעשות נחת רוח לפניו ותפילה, - והנחת רוח היא: כמשל שמחת המלך בבוא אליו בנו יחידו, כצאתו מן השכנה ובית האסורים, כנזכר לעיל. -

בפרק ל"א, שהשבת הנפש למקורה, על ידי לימוד תורה ועבודת התפילה, היא כמשל בן מלך המשתחרר מבית הכלא ושב אל אביו המלך - דבר המביא לשמחה גדולה ביותר. שכן, מבחינת הנפש האלקית, יהודי הוא בן מלך - "בנים אתם לה' אלקיכם" - ובהיותה בגוף ובנפש

הבהמית, שבויה הנפש האלקית בכלא; וכשהנפש האלקית שבה למקורה, להקב"ה, על ידי תורה ותפילה, הרי זה שובו של בן המלך (מהכלא) אל אביו המלך, דבר הגורם למלך שמחה עצומה. ואכן, זו צריכה להיות כוונתו בשעת לימודו ותפילתו - לגרום בכך שמחה ונחת רוח להקב"ה. אך, הרי למדנו, שכדי שהעבודה תהיה מתוך רצון אמיתי להביא נחת רוח להקב"ה בלבד - כמו לרצות את היחוד של קודשא בריך הוא ושכינתו - על האדם להיות במדרגה גבוהה מאד של אהבת ה', מדרגה שרק צדיקים עומדים בה, כיצד, איפוא, שייך דבר זה לכל אחד מ ישראל, גם כשאנו בדרגה של צדיקים? - מסביר רבנו הזקן: כשהנחת רוח מבוססת על שובה של הנפש שלו

יום חמישי י"ט ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת -נט- פרק מב. והנה במ"ש... -118- והאדם ידע וגו'.

הנדרשת לקיום תורה ומצוות, ואשר כל יהודי יכול להגיע אליה, על ידי התבוננתו איך הקב"ה "עומד" עליו וכו' - יובן היטב מה שכתוב בנמרא: על פסוק: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך" - שואלת הגמרא: "אפוא יראה מלתא זוטרתא היא?"

- וכי יראה היא דבר קטן? שהרי הפסוק אומר שזאת בלבד ("כי אם") דורש הקב"ה מכל אחד מ ישראל, כאילו הוא דבר קטן וקל. והגמרא עונה: אין, לגבי משה מלתא זוטרתא היא

וכו'. - הן! - לגבי משה (רבנו) נחשבת יראה זו לדבר קטן. משמעות הדברים בפשטות היא: פסוק זה הרי נאמר לבני ישראל על ידי משה רבנו, ולגבי משה - יראה היא דבר קטן. דלכאורה אינו מובן

פרק מב. בפרק הקודם, הסביר רבנו הזקן, שלעבודת ה' יש צורך גם ביראה; והוסיף, שביכולת כל יהודי להגיע ליראה הנדרשת ממנו בעבודת ה', לשם קיומן של מצוות העשה ומצוות הלא-תעשה, זאת, על ידי התבוננתו שהקב"ה "עומד" עליו ובוחן כליות ולב,

אם עובדו כראוי. על ידי התבוננת זו, ימשיך, את ענין היראה לכל הפחות, במוחו ובמחשבתו, וביראה זו יתאפשר לו ללמוד תורה ולקיים מצוות; יראה זו - אומר רבנו הזקן - נקראת בכלל "יראה תתאה",

ומשמשת כהקדמה לתורה ולמצוות, שכדי ללמוד תורה ולקיים מצוות באופן שנקרא "עבודה" - נחוצה יראה זו.

והנה, במה שנתבאר לעיל בענין יראה תתאה, - שהיא היראה

יותר, ויניקתה - ולפי יניקת נשמתו, משרש נשמת משה רבנו עליו השלום, - אם יניקתו משרש נשמת משה רבנו, גדולה או פחותה יותר, המשרשת - נשמת משה רבנו, בדת העליון שבי' ספירות ראצילות, המיוחדות במאצילן ברוך-הוא, - כמו שאומרים ביחס ל"נברא",

שהקב"ה הוא ה"בורא"

שברא את ה"נברא", כך

אומרים ביחס ל"נאצל" (על

ענין שמ"עולם האצילות")

שהקב"ה האציל אותו,

כלומר, גילה והפריש אותו,

שכן, "אצילות" פירושה:

האצלה והפרשה מאור אין

סוף ברוך הוא, שְׁהוּא -

הקב"ה המאציל, וְדַעְתּוּ

אֶחָד וְהוּא - הקב"ה,

הַמַּדְע בּוֹ. - היודע והידוע

- כפי שנתבאר בפרק ב',

ששונה הדבר בהקב"ה

מאשר בבני אדם: ה"מדע", ה"יודע" וה"יודע" בן אדם, הם שלשה

דברים נפרדים - "מדע" - כוח-ההבנה המביא אותו להבין את

הדבר; "יודע" - נפש האדם המבין ויודע על ידי כוח-ההבנה;

"יודע" - הדבר שהוא מבין ויודע; ואילו, הקב"ה "הוא המדע, הוא

היודע והוא היודע" הוא עצמו, הוא החכמה או הדעת, הוא עצמו,

הוא מי שיודע, והוא עצמו, הוא מה שהוא יודע. כך - ה"דעת"

שלמעלה, היא דבר אחד עם הקב"ה. ובבחינת דעת זו, מושרשת

נשמתו של משה רבנו. ועל ידי שיהודי מקבל את ענין הדעת

מנשמת משה רבנו - "מונח" אצלו אלקות, שיהיה באפשרותו

לדעת ולהרגיש אלקות. וכשיהודי משתמש בכוח הדעת, לדעת

ולהרגיש אלקות - איך הקב"ה עומד עליו ומביט במעשיו וכו' - קל

לו לעורר בקרבו יראה מהקב"ה. ברם, עד כאן למדנו על מה שכל

אחד מישראל מקבל ממשה רבנו, הרועה שמפרנס וממשיך בחינת

הדעת בבני ישראל. להלן יוסבר, שיש "יתר על כן", ענין נעלה

יותר במה שמקבלים ממשה רבנו, והוא - בחכמים ובמנהיגים שבכל

דור, ישנם "ניצוצין" - ניצוצות - מנשמת משה רבנו ("ניצוץ" הוא

הרי חלק מהשלהבת, לא הארה בלבד שאיננה חלק מהמאור. כך

- שהניצוצות מנשמת משה רבנו שנמצאים בחכמי ומנהיגי הדור -

הם חלק מנשמת משה רבנו) וענינם הוא ללמד את העם "דעת",

שידעו גדולת ה', ושידעו זה תביא אותם לעבוד את הקב"ה בלב

שלם. ובלשון ה"תניא": וְעוֹד זֹאת יִתֵּר עַל כֵּן, - יותר מאשר

למדנו - ישנו במה שמקבלים מנשמת משה רבנו: כָּבֵל דּוֹר וְדוֹר

וְיִרְדִּין נִיצוּצִין מִנְשַׁמַּת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשְּׁלֹמֹם וּמִתְלַפְּשִׁין

בְּגוֹף וְנֶפֶשׁ שֶׁל חֲכָמֵי הַדּוֹר "עֵינֵי הַעֲדָה", - מנהיגי העדה.

שכן נקרא חכם בגמרא בשם משה: "משה שפיר קאמרת"⁴, מפני

שבחכם ובגדול הדור, מלוכש ניצוץ מנשמתו של משה רבנו - ולא

רק בנפש החכמים מתלבשים ניצוצות ממשה רבנו, כי אם גם

הַתְּרוּץ, - של הגמרא, שלגבי משה מהווה יראה דבר קטן, דְּהָא "שְׂאֵל מַעֲמָךְ בְּתִיב. - שהרי כתוב "שואל מעמך - מכל אחד מישראל, ולגבי בני ישראל בכלל, אין ה"יראה" דבר קטן וקל כזה. במה, איפוא, מתרצת הגמרא את השאלה בקבעה שלגבי משה זה

דבר קל? - בתשובה יסיביר

רבנו הזקן להלן, שבמלים

"לגבי משה" אין הגמרא

מתכוונת שלגבי משה בלבד

יראה היא דבר קל, אלא,

לגבי ה"משה" שבכל אחד

מישראל - מה שמשנה רבנו

נותן כוח ודעת לכל אחד

מישראל, שיוכל לקשר את

דעתו באלקות - ולגבי

בחינת "משה" זו, שבכל

אחד מישראל, יראה היא

אכן דבר קטן, שכן, כשיהודי

משתמש בכוח זה של משה

הנמצא בקרבו, כלומר,

כשהוא מקשר את ה"דעת" שלו באלקות, מהווה אז "יראה", דבר

קטן, ועל ידי כך קל להגיע ל"יראה". לכן אומרת הגמרא "לגבי

משה", למרות שהפסוק אומר "שואל מעמך" - ממך, כי כאן מדובר

אודות ה"משה" שישנו "עמך", בכל אחד מישראל. ובלשון התניא:

אֵלָּא הָעֵינִין הוּא, כִּי כָּל נֶפֶשׁ וְנֶפֶשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהּ

מִבְּחִינַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשְּׁלֹמֹם, כִּי הוּא - משה רבנו, מְשַׁכְּעָה

רוּעֵים - שכל אחד מהם מפרנס את בני ישראל בחיות ואלקות

מבחינתו הוא: אברהם - מבחינת חסד ואהבה שלו, וכך הלאה,

הַמְּשִׁיכִים חַיִּית וְאַלְהוּת לְבָלִלוֹת נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, שְׁלֵכִין - הם,

נִקְרָאִים בְּשֵׁם "רוּעִים", - כמו רועה המפרנס את צאנו ובכך מכניס

בהם חיות, כך מפרנסים שבעת הרועים את נשמות ישראל בחיות

ואלקות. חסידים מספרים, שרבנו הזקן התעכב כאן שבועות רבים

וחשב אם לכתוב "חיות אלקות" (בלי ו' החיבור) - שהרועים

ממשיכים חיות של אלקות, או "חיות ואלקות" (עם ו' החיבור).

שהרועים ממשיכים חיות ואלקות, והחליט לכתוב "חיות ואלקות".

"חיות" - היינו אהבת ה' ויראת ה', כי הן מכניסות חיות בקיום

התורה והמצוות, ו"אלקות" - ענין הביטול, להיות בטל אל הקב"ה.

ו"שבעת הרועים" הם הם שממשיכים "חיות ואלקות" לנשמות

ישראל. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשְּׁלֹמֹם הוּא בְּלִלּוֹת בָּלֵם, - משה רבנו

כולל את כל הרועים, וְנִקְרָא רְעִיא מְהִימָנָא, דְּהִינּוּ שְׁמַמְשִׁיךְ

בְּחִינַת הַדַּעַת לְבָלִלוֹת יִשְׂרָאֵל לִידַע - שתהיה להם ידיעה

והכרה, אֵת ה', - כלומר שהאלקות "תיקלט" ביהודי, שירגיש

אלקות, כֵּן אֶחָד בְּפִי הַנִּשְׁתָּה נִשְׁמָתוֹ, - עד כמה ששכלו מבין

ומשיג אלקות - "ויקבעו" הדברים בקרבו וירגיש אותם, וְשִׁרְשָׁה

לְמַעַלָּה, - ולפי רום שורש נשמתו למעלה; מי שנשמתו באה

משורש עליון יותר - "נקבעת" אצלו אלקות בצורה טובה יותר,

ואילו מי שנשמתו באה משורש נמוך יותר - ה"קביעה" אצלו קטנה

את ה' "בלב שלם ונפש חפוצה", אינה הוֹדֵיעָה לְבָרָהּ, שִׁדְעוּ גְדֻלַּת ה' מִפִּי סוֹפְרִים וּמִפִּי קָפְרִים, - ממה שלומדים את עניני גדלות ה' מפי החכמים והמנהיגים, הנקראים "סופרים", וממה שלומדים בספרים, אֵלָּא הָעֶקֶר הוּא לְהַעֲמִיק דַּעְתּוֹ - את ה"דעת" העצמית שלו, בְּעֵינֵינוּ שֶׁל גְּדֻלַּת ה', וְלִתְקַע מַחֲשַׁבְתּוֹ בְּעֵינֵינוּ שֶׁל גְּדֻלַּת ה' בְּחֹק וְאִמָּץ חֶלֶב וְחֶמֶץ, עַד שֶׁתִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ מְקַשֶּׁרֶת בֵּה' בְּקֶשֶׁר אִמָּץ וְחֹק, כְּמוֹ שֶׁהִיא - המחשבה, מְקַשֶּׁרֶת בְּדָבָר נִשְׁמִי שְׂרֹוּאָה בְּעֵינֵי בָּשָׂר וּמַעֲמִיק בּוֹ מַחֲשַׁבְתּוֹ, - כלומר מחשבתו תהיה קשורה ב' באותה מדה שהיא קשורה בחפץ גשמי אותו הוא רואה

בעיניו, שאז הוא קשור חזק באותו דבר ואינו יכול להינתק ממנו - כך צריכה מחשבתו להיות קשורה באלקות, על ידי התעמקותו בענין של גדולת ה'. בְּזֶדֶק שְׂדַעַת הוּא לְשׁוֹן "הַתְּקַשְׁרוּת", כְּמוֹ - שכתוב: "וְהִתְקַשְׁרוּ יָדַי וְגו'". - "ידע" (דעת), במובן של "התקשרות", כלומר: "דעת" משמעה, לדעת באופן של להיות מקושר; וגם בענין ה"דעת" באלקות, לא די בידיעת אלקות בלבד - אם כי גם בכך יש משום מצוה: לדעת גדלות הבורא - אלא נדרשת ההתקשרות באלקות, על ידי התעמקות ה"דעת" בעניני גדלות ה'.

בגופם⁵. ולכן אומרים חסידים שאדם אינו מסוגל לרוות את צמאונו מלהסתכל על רבי, כי גם בגופו של רבי, מלוכש ניצוץ ממששה רבנו. התלבשות זו של הניצוצות - מביאה את "חכמי הדור" ו"עניי העדה": לְלַמֵּד דַּעַת אֶת הָעָם, וְלִידַע גְּדֻלַּת ה', וְלַעֲבֹדוֹ בְּלֵב וְנִפְשׁ, - "דעת" זו וידעת גדלות ה', מביאים את האדם, לעבוד את הקב"ה במלוא הלב והנשמה - ב' הַעֲבֹדָה שְׂפָלָב - אהבת ה' ויראת ה' שביהודי, הִיא לְפִי הַדַּעַת, - בהתאם למדת הבנתו וידעתו את גדלות ה', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "דַּע אֶת אֱלֹהֵי אָבִיךָ - ועל ידי כך, וְעֲבָדְהוּ בְּלֵב שְׁלֵם וְנִפְשׁ חֲפֻצָּה", - כלומר: ה"עבדהו בלב שלם ונפש חפוצה" תלוי ב"דע

את אלקי אביך", בידיעת והבנת גדלות ה', דבר זה לומדים בני ישראל מחכמי הדור, שיש בהם ניצוצות ממששה רבנו. וְרַק לַעֲתִיד לְבוֹא, הוּא אֹמֵר: "וְלֹא יִלְמְדוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ לְאֹמֶר דַּעַת אֶת ה' כִּי כֹלָם יָדְעוּ אוֹתִי וְגו'". - אומר הקב"ה. כל זה יהיה רק לעתיד לבוא, ואילו כיום זקוקים ל"רבי שילמד לדעת ולהבין גדלות ה', כדי להגיע על ידי כך לעבוד את הקב"ה בלב ובנשמה, באהבת ה' ויראת ה'. ענין זה מה שמקבלים ממששה רבנו על ידי חכמי הדור (הניצוצות ממששה רבנו) - הוא ענין פנימי, השפעה פנימית בעבודת ה'. אֵךְ עֶקֶר הַדַּעַת - המביאה לעבוד

יום שישי כ' ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת -118- וכח זה ומדה זו... -118- כמ"ש שם.

ואם כי אמנם הכוח לכך מקבלת הנפש על ידי יניקתה מנשמת משה רבנו (שכן, בלעדי כוח זה, לא היתה תועלת בשום יגיעה, אף הגדולה ביותר, שהרי כיצד יכול נברא להבין ולהרגיש "בורא"?

כיצד יכולה נפש המלוכשת בגוף, להרגיש אלקות ולהיות קשורה באלקות?) אך, גם כשישנם כוח זה ומדה זו, נדרשת יגיעה עצומה, כפולה ומכופלת: הַאֲחֵת - היא יגיעת בָּשָׂר, - יגיעה המסירה את ההפרעות שמצד הגוף,

לְבָשֵׁשׁ אֶת - לשבור את גסות וחומריות הגוף וְלַהֲכַנִּיעוֹ שְׁלֵא יִחֲשֹׁךְ עַל אֹר הַנֶּפֶשׁ כְּמִשְׁלַל בֶּשֶׂם הַזֶּה דְּגוּפָא דְלֵא

וְכַח זֶה וְמִדָּה זֹאת לְקַשֵּׁר דַּעְתּוֹ בֵּה', - שיהיה באפשרותו של יהודי, לקשר את "דעתו בעניני אלקות, שלא זו בלבד שיבין אותם, אלא שגם ירגיש אלקות, שאז הוא קשור באלקות - הרי כוח זה ומדריגה

זו, יֵשׁ בְּכָל נֶפֶשׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל, בִּיְנִיקָתָהּ - על ידי שהיא מקבלת באופן של יניקה, מְנַשְׁמַת מִשֶּׁה רַבְּנוּ עֲלִיוֹ הַשְּׁלֹוֹם. - שעל ידי כך מקבלת הנפש כוח זה ומדה זו, שתוכל להרגיש אלקות ולהיות קשורה באלקות, רַק מֵאַחֵר שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה הַנֶּפֶשׁ בְּגוֹף, צְרִיכָה לִיְגִיעָה רַבָּה וְעֲצוּמָה כְּפֹלָה וּמְכֻפֶּלֶת. - כדי ש"תונח" בה אלקות ושתהיה קשורה באלקות.

ליקוטי אמרים

וכח זה ומדה זו

לקשר דעתו ב' יש בכל נפש מבית ישראל ביניקתה מנשמת משרע"ה רק מאחר שנתלבשה הנפש בגוף צריכה ליגיעה רבה ועצומה כפולה ומכופלת. האחת היא יגיעת בשר לבטש את הגוף ולהכניעו שלא יחשיך על אור הנפש כמש"ל בשם הזהר דגופא דלא

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ויעוד יותר בזה - שמדייק הסדר 'בגוף ונפש' - שלא נאמר שהתלבשות בגוף היא לא באופן ישר, כ"א ע"י שמתלבשת מקודם בנפש החכמים, אלא - בלא ממוצע דנפש, וע"ד דווגמת שהי' במשה, ניצוץ מרע"ה מלוכש ישר בגוף החכם ונוכח יומתק דקרי ל' משה - גם מצד הגוף". 6. דברי הימים-א כח, ט. 7. ירמ' לא, לג. 8. ראה לעיל בפרק ג.

– שעל ידי הרהורי תשובה מעומק הלב, מחלישים את חומריות וגסות הגוף, ואז מוחדר בו "נהורא דנשמתא" – אור ואש הנשמה. זהו סוג אחד של יגיעה, הנקרא "יגיעת בשר", המביא להרחקת הפרעות הגוף.

ולהרגיש אלקות, יוכל להאיר, כמו שנתפאר לעיל בפשם הוהר ד'גופא דלא סליק ביה נהורא דנשמתא מבטשין ליה', – גוף שלא חודר בו אור הנשמה – מבטשין אותו, וחינו על ידי הרהורי תשובה מעמק הלב, כמו שנתפאר שם

ליקוטי אמרים

סליק ביה נהורא דנשמתא מבטשין ליה והיינו על ידי הרהורי תשובה מעומק הלב כמ"ש שם.

שבת קודש כ"א ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת – 118 – והשנית היא יגיעת... –ס– ואזן שומעת כו'.

הארה אלקית, ש"תונח" בה ענין אלקי, עד כדי כך שתרגיש בענין האלקי ויעורר בה יראה מהקב"ה. ובפרט אם – בנוסף לנחיתותה של נפש זו בטבעה, הטמאה בחטאות נעורים, – שאז, קשה לה עוד יותר, להרגיש אלקות במחשבתה, מפני שהעונות מכדילים

כו' [כמו שכתוב בפרק חסידים סימן לח]. –

שהעונות המבדילים בין יהודי להקב"ה, מפריעים לו להגיע בקלות ליראת ה'. ומכל מקום, בקשי ובחזקת, שתתחזק מאד מחשבתו באמין ויגיעה רבה ועמק גדול, להעמיק בגדולת ה' שעה גדולה – שעה ארוכה, – כפי שאמר הרבי מוהרי"צ נ"ע באחת משיחותיו, ש"שעה גדולה" משמעה גם: שעה היום ושעה מחר וכך הלאה, שעל ידי שהוא חוזר ומתעמק באותו ענין יום יום, הרי אז – בודאי תגיע אליו על כל פנים היראה תתאחזק בלבו, – מורא

מהקב"ה, שימנע אותו מלעשות דבר נגד רצונו של הקב"ה. ועל דבריו אלה של רבנו הזקן, שגם נפש שפלה כזו, וגם אם בנוסף לכך עוונותיה מבדילים בינה לבין הקב"ה – בכל זאת, בהתאמצות יתירה והתעמקות גדולה בגדלות ה' – תגיע בודאי גם "נפש שפלה" זו ל"יראה תתאחזק" על כל פנים – מעיר כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שמכך גם מובן, שבודאי תגיע גם – ועוד לפני זה – להסרת ההבדלה מהעונות המבדילים – כלומר: לחזור בתשובה עליהם"¹¹. ובכמו שאמר רז"ל¹²: "יגיעתי ומצאתי – תאמין". – יגיעה – עוזרת. וכסהברת הרבי שליט"א, שיגיעה עוזרת לא רק להשגת ענין שלפי ערך היגיעה – כמו השכר שאדם מקבל לפי ערך העבודה שעשה – כי אם, יגיעה עוזרת, ש"מצאתי": הוא מוצא מציאה, שאיננה כלל

והשנית – היא יגיעת הנפש, – כדי לגלות כוחות הנפש, שלא תכבד עליה העבודה לגע מהשכחה, להעמיק ולהתבונן בגדולת ה' שעה גדולה רצופה. – שבדרך כלל קשה מאוד להתעמק שעה ארוכה בענין של אלקות; כי שיעור שעה זו –

הנדרשת להתעמק בענין אלקי, כדי לעורר על ידי כך בקרבו אהבת ה' או יראת ה', אינו שנה בכל נפש, – ישנם כאלה שנדרש מהם זמן רב יותר, וישנם כאלה שנדרש מהם זמן פחות יותר; יש נפש וזה במבטעה, שמיד שמתבוננת בגדולת ה' – יגיע אליה – מיד, היראה ופחד ה', כמו שכתוב בשלחן ערוך ארח חיים סימן א': "בשיחבונן האדם שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים הקדושים ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו", עומד עליו ורואה במעשיו – מיד יגיע אליו היראה כו'". – וכפי שמשמשים שם, שהתבוננות זו

תביא לו הכנעה ובושה מהקב"ה. דבר זה אמור להיות במי ששוכנת בו נפש עדינה, ולכן הוא אומר: "מיד יגיע אליו היראה" – שבלי כל יגיעה, אלא מיד יתעורר בו רגש היראה מהקב"ה, מבלי שיצטרך אף להקדיש משך זמן להתבוננות; ויש נפש שפלה במבטעה ותולדתה, ממקור הצבה מדרגות תחתונות ד"י ספירות העשית, – שהוא העולם התחתון ביותר, וב"עולם העשית" עצמו, באה נפשו, מהמדריגות התחתונות ביותר שבעשר הספירות שבו, ושלכן נפש זו בטבעה, היא "נפש שפלה", שענין אלקי אינו "מונח" בה, ולא תוכל למצא במחשבתה – את האלהות, כי אם בקשי ובחזקה¹³, – לנפש זו דרושה, יגיעה רבה, כדי להתעמק במחשבתה במשך שעה ארוכה, שתוכל לעורר בקרבה התגלות של

9. פרק כ"ט בהתחלה. 10. "לשון הספר חסידים, וכן לקמן" – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזהו מה שאדה"ז בשו"ע שלו מדה"ת – שבה הענינים מבוארים – גם בגילוי – בפרטיות ובפני" יותר – מוסיף על הכתוב בשו"ע (הנ"ל בתניא, והועתק במהד"ק דשו"ע אדה"ז): 'ואם לא יגיע אליו מיד יעמיק הרבה וכו' וגם ישוב בתשובה שלימה... שהם המונעים מהגיע כו'". 12. מגילה י, ב.

בכוחה להשפיע במה שנוגע למעשה בפועל, שימנע מעשיית עבירה – לפיכך זקוק האדם לפעולות שונות, כדי לגלות יראה זו, ושיהיה בכוחה להשפיע בדברים הנוגעים למעשה. ובלשון ה"תניא": **רַק שְׁכָרִי שְׁתַּבֵּא** – היראה האמורה, **לִידֵי מַעֲשֵׂה בְּכַחֲנִית יִרְאֵת חֲמָא**, – שירא לעשות חטא, **לְחִיּוֹת "סוּר מֵרַע"**

בְּמַעֲשֵׂה דְּבוּר וּמַחֲשָׁבָה – שלא יעשה, לא ידבר ולא יחשוב את מה שאסור, צריך לגלותה את היראה, **מִמַּצְפוּנֵי בִּינַת הַלֵּב שְׁלֹמַעְלָה מִהוֹמֵן, לְהִבְיֵא לְבַחֲנִית מַחֲשָׁבָה מִמַּשׁ שְׁכֻמָּת, לְהַעֲמִיק בָּהּ מַחֲשָׁבָתוֹ מִשְׁדֵּי זְמַן מָה מִמַּשׁ, עַד שֶׁתֵּצֵא פְּעֻלָּתָהּ מִחֶבֶת אֶל הַפֶּעַל מִמַּשׁ, – שְׂכוּחָהּ הַפּוֹעֵל שְׂבֹאוֹתָהּ יִרְאֵה, שְׁהִיָּתָה מְקוּרָם רַק "בְּכוּחַ", מוֹסְתֶרֶת בְּנֶפֶשׁ – תְּבוֹא עֲתָה לִידֵי בִּיטוּי וּלְ"פּוֹעֵל", וּלְפּוֹעֵל בְּנֶפֶשׁוֹ וּבּוֹטוֹ שֶׁל הָאָדָם; דְּחִינּוֹ**

לְחִיּוֹת "סוּר מֵרַע וְעֲשֵׂה טוֹב" בְּמַחֲשָׁבָה דְּבוּר וּמַעֲשֵׂה, מִפְּנֵי ה' הַצּוֹפֶה וּמִבִּיט וּמִאֲזִין וּמִקְשִׁיב וּמִכִּין אֶל כָּל מַעֲשָׂהוֹ, וּבוֹחֵן בְּלִיּוֹתָיו וְלִבּוֹ, – כְּלוּמֹר: רַעֲיוֹנוֹתָיו הַפְּנִימִיִּים. וּמוֹשֵׁם כֵּן, יִמְנַע אֶת עֲצָמוֹ מִלַּעֲשׂוֹת עֲבִירָה אִיזוֹ שְׁהִיא וְיִשְׁתַּדֵּל בְּעִשְׂיָת טוֹב. וְכִמְאִמֹּר רַ"ל¹⁴: "הַסִּתְּכָל – בְּעִינֵי הַשִּׁכֵּל, בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים כּו' – וְאִין אֵתָה בֹא לִידֵי עֲבִירָה: עֵין – שֶׁל הַקִּבֹּה כְּבִיכּוֹל, רוֹאֵה וְאִזְוֹן שׁוֹמֵעַת כּו'". – הַתְּבוֹנְנוֹת אִיךְ הַקִּבֹּה רֹאֵה וְשׁוֹמַע אֶת כָּל מַעֲשָׂיו – תִּימְנַע אוֹתוֹ מִלַּעֲבֹר עֲבִירָה;

לפי ערך היגיעה שיגע בכך. **וּבְדַבְרֵיכֶם¹³**: – וכמו שכתוב לגבי "יראה", שהביקוש והיגיעה ביחס ליראה – מן ההכרח שיעזרו: **"אם תִּבְקֹשֶׁנָּה – אֵת הִירָאָה, כִּכְסָף וְכַמְטָמוֹנִים תִּחַפְּשֶׁנָּה – אִזְ תִּבִּין יִרְאֵת ה'", פְּרוֹשׁ בְּדֶרֶךְ שְׁמַחֲפֵשׁ אָדָם מִטָּמוֹן וְאוֹצֵר הַטָּמוֹן**

ליקוטי אמרים

אם תִּבְקֹשֶׁנָּה כִּכְסָף וְכַמְטָמוֹנִים תִּחַפְּשֶׁנָּה אִזְ תִּבִּין יִרְאֵת ה' פ' כֶּדֶר שְׂמַחֲפֵשׁ אָדָם מִטָּמוֹן וְאוֹצֵר הַטָּמוֹן בְּתַחֲתִיּוֹת הָאָרֶץ שְׂחוּפָר אַחֲרָיו בִּיגִיעָה עֲצוּמָה כֵּךְ צָרִיךְ לַחֲפוּר בִּיגִיעָה עֲצוּמָה לְגִלּוֹת אוֹצֵר שֶׁל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שְׁהִיא בַחֲי' וּמוֹסְתֶר בְּבִינַת הַלֵּב שֶׁל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שְׁהִיא בַחֲי' וּמוֹסְתֶר הַנִּל רַק שְׂכָרִי שְׁתַּבֵּא לִידֵי מַעֲשֵׂה בְּכַחֲנִית יִרְאֵת חֲמָא לְחִיּוֹת סוּר מֵרַע בְּמַעֲשֵׂה דְּבוּר וּמַחֲשָׁבָה צָרִיךְ לְגִלּוֹתָהּ מִמַּצְפוּנֵי בִּינַת הַלֵּב שְׁלֹמַעְלָה מִהוֹמֵן לְהִבְיֵא לְבַחֲנִית מַחֲשָׁבָה מִמַּשׁ שְׂכֻמָּה לְהַעֲמִיק בָּהּ מַחֲשָׁבָתוֹ מִשְׁדֵּי זְמַן מָה מִמַּשׁ עַד שֶׁתֵּצֵא פְּעֻלָּתָהּ מִחֶבֶת אֶל הַפּוֹעֵל מִמַּשׁ דְּהִינּוֹ לְחִיּוֹת סוּר מֵרַע וְעֲשֵׂה טוֹב בְּמַחֲשָׁבָה דְּבוּר וּמַעֲשֵׂה מִפְּנֵי ה' הַצּוֹפֶה וּמִבִּיט וּמִאֲזִין וּמִקְשִׁיב וּמִכִּין אֶל כָּל מַעֲשָׂהוֹ וּבוֹחֵן כְּלִיּוֹתָיו וְלִבּוֹ וְכַמְאִמֹּר רַ"ל הַסִּתְּכָל בְּשִׁלְשָׁה דְּבָרִים כּו' עֵין רֹאֵה וְאוֹזֵן שׁוֹמַעַת כּו'

אדם מישראל, **בְּחִינָה וּמִדְּרָגָה שְׁלֹמַעְלָה מִהוֹמֵן, – הִרֵי שֶׁלֹא שִׁיךְ כָּלִל לֹמֵר שְׁבַשְׂעָה מִסּוּיִימַת אֵין בְּאַפְשֶׁרוֹתָיו לְהִיגֵעַ אֵלֶיהָ, שְׁבַשְׂעָה מִסּוּיִימַת הָאוֹצֵר לֹא נִמְצָא – שֶׁכֵּן, הִיא הִרֵי בַחֲינָה וּמִדְּרָגָה שְׁלֹמַעְלָה מִן הוֹמֵן, וְהִיא הִרְאָה הַמִּסְתָּרֶת הַנְּזַפֶּרֶת לְעֵיל. אֵלֹא, אִם הִירָאָה הִיא טְבַעִית וְנִמְצָאָת תְּמִיד בְּקֶרְבוֹ שֶׁל כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל, לִשְׁם מָה, אִיפּוֹא, עֵלְיוֹ לְהוֹדֵק לְפַעּוֹלוֹת שׁוֹנוֹת שֶׁל הַתַּעֲמֻקּוֹת הַ"דַּעַת" בְּגִדּוֹלָתָהּ, כְּדִי לְהִיגֵעַ לִ"ירָאָה" – אֹמֵר עַל כֵּךְ רַבְּנוּ הַזֶּקֶן לְהֵלֵךְ, כִּי מִכִּיּוֹן שִׁירָאָה זֶה מוֹסְתֶרֶת בְּלִבּוֹ, וְלִכֵּן אֵין**

יום ראשון כ"ב ניסן

מורה שיעור לשנה מעוברת –ס– וגם כי אין לו... –120– כנ"ל פ"ב.

הראיה של העין, מוגבל בשטח וזקוק לאור וכדומה. באותה מדה ישנם הגבלות וחסרונות גם בחוש השמיעה של האוזן הגשמית. ואילו ב"ראיה" וב"שמיעה" – לא קיימים כלל כל

אותם חסרונות והגבלות שבראיה ובשמיעה הגשמיות – למעלה קיימת רק המעלה והשלימות שבראיה ובשמיעה; שכן, כל

דבר של "שלימות" שיטנו בנברא – ישנו בודאי בבורא. **רַק הוּא, – ה"ראיה" וה"שמיעה" למעלה, ומה שהכל גלוי וידוע למעלה, הוא עַל דֶּרֶךְ מִשְׁל, כְּמוֹ אָדָם הַיּוֹדֵעַ וּמִרְגִּישׁ בְּעֲצָמוֹ כָּל מַה שֶּׁנַּעֲשֶׂה**

וְגַם כִּי אֵין לוֹ – לְהַקְבִּי"ה כְּבִיכּוֹל, דְּמוּת הַגּוֹף – כִּיצַד, אִיפּוֹא, שִׁיךְ הַעֲנִין שֶׁל "עֵין" וְ"אוֹזֵן" לְמַעַלָּה, אֲבָרִים הַשִּׁיכִּים לְחוּשֵׁי וְצִיּוּרֵי הַגּוֹף? – אֵלֹא, הִרֵי אֲדַרְבֵּה – אֲבָן, מִשּׁוֹם כֵּךְ הַכָּל גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו, בְּיָתֵר שֶׁאֵת לֹאִין מִן מִרְאִית הָעֵין וְשִׁמְיעַת הָאֵזֶן עַל דֶּרֶךְ מִשְׁל, – כְּלוּמֹר: בְּשַׁעֲה שְׂאוּמִרִים שְׁלֹמַעְלָה לֹא קִיִּים

כלל דמות וצירי של "גוף" – הכוונה היא, שלמעלה לא קיימים ההגבלות והחסרונות הנובעים מן הגוף; ולמשל: העין הגשמית מוגבלת לראות דברים גשמיים בלבד, ולא עצמים רוחניים; כח

ממקרי הגוף (שכן, "התלבשות" משמעה שהמלוכש מתפעל ממי שהוא מלוכש בו), – אותו דבר, ח"ו, גם למעלה ביחס לחיות האלקית שבנבראים – יוסבר להלן שבנקודה זו אין המשל דומה לנמשל, שכן, החיות האלקית המחיה את העולם – אינה מתפעלת

מהעולם, ואין העולם וכל המתרחש בו גורם בה שום

שינוי. ובלשון ה"תניא":

רק שמשל זה – של הנפש והגוף, אינו אלא לשפך את האזן, – להקל על האזן ועל הרעיון של האדם, "לקלוט", כיצד אפשר לדעת דבר מבלי לראותו בעינים ולשמעו באזנים, אבל פאמת אין המשל – של הנפש והגוף, דומה לנמשל – של אלקות ועולם, כלל, כי נפש האדם, אפילו השכלית והאלהית, היא מתפעלת ממאורעי הגוף ויצורו, מתקבלת מהנפש השכלית והאלקית, ממש בנפש החיונית המלכשת בגוף ממש, – הנפש השכלית והאלקית, ממש בגוף ממש, – הנפש החיונית, המחיה את הגוף,

מלוכשת ממש ומאחדת עם הגוף, ובה מלוכשת הנפש השכלית והאלקית. אבל תקדוש-פרוד-הוא – כביכול, אינו מתפעל חס ושלום ממאורעי העולם ושנויו, ולא מהעולם עצמו, – הקב"ה אינו מתפעל ממצאות (מהות ועצמות¹⁵) העולם, ואין והאירועים שבהם, אינן פועלים בו – בהקב"ה, שום שנוי חס ושלום. – לא בהקב"ה ולא באחדותו, אלא, כשם שהיה יחיד ומיוחד לפני שברא את העולמות, כך הוא יחיד ומיוחד גם אחרי שבראם. ונהנה, כפי להשכיל זה היטב בשכלנו, – כיצד אין העולם פועל שינוי בבורא, כפי האריכו חכמי האמת – בעלי תורת הקבלה, בספריהם, אך כל ישראל מאמינים בני מאמינים – הם מאמינים בהיותם בנים לאבות שהאמינו בקב"ה, כפי שום חקירת שכל אנושי, ואומרים¹⁶: "אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו'", – "זאתה הוא משנברא העולם", בלי שום שינוי כלל, כלומר, יהודים מאמינים באמונה שלימה, שאין העולם פועל שום שינוי בבורא, כנזכר לעיל פ"ב:

ונפעל באחד מכל רמ"ח אבריו, כמו קר או חם, – כהשפעתם של קור וחום על כל אחד מאברי גוף האדם, שהוא יודע אותם וחש בהם, ואפילו חם שבצפרני רגליו, על דרך משל, אם נכוה באור, – כשאדם נוטל את צפורניו אין הוא חש בכאב כלל,

ואילו כשנכוות הצפרניים באש – מרגיש האדם בכאב;

וכן מהותם ועצמותם – של האברים עצמם – חש האדם בהם. לפני כן למדנו שאדם יודע ומרגיש בכל המתרחש באבריו, ואילו כאן אנו לומדים שהוא חש את האברים עצמם, וכל מה שמתפעל – ומשתנה, בהם¹⁵ יודע – האדם, ומרגיש במחו, – הוא אינו צריך להשתמש לשם כך בעיניו ובאזניו, אלא הוא יודע וחש את המתרחש באבריו מעצמו. וכעין ידיעה זו, על דרך משל, – בדומה לידיעה זו למשל, יודע תקדוש-פרוד-הוא – את כל הנפעל בכל הנבראים, – שבעולמות, עליונים ותחתונים, להיות – מפני שהם כלם

משפיעים – מקבלים השפעתם וחיותם, ממנו יתברך, כמו שכתוב¹⁶: "כי מן מהקב"ה, הכל", – הרי, כשם שהמוח המקור שממנו נמשכת חיות לכל האברים – יודע ומרגיש בכל המתרחש באברים, כך, כביכול, יודע הקב"ה – בהיותו מקור חיותם וקיומם של כל הנבראים – בכל המתרחש בכל הנבראים; וזהו שנקרא¹⁷: "והכל הציור לא נבחר מן", – מפני שכל הציור הרי נוצר ממך, וכמו שכתב הרמב"ם – על פי חקירה, [והסבירו לזה חכמי התפלה, כמו שכתב הרמב"ם – רבי משה קרדבירו, בפרדס] שבידיעת עצמו כביכול – יודע – הקב"ה, כל הנבראים הנמצאים מאמתת המצאו וכו'. – מכיוון שהימצאותם של כל הנבראים באה מאמתת הימצאו של הקב"ה, לכן יודע הקב"ה, כביכול, את כל הנבראים, על ידי שהוא יודע את עצמו. אך, כשאנו אומרים שהקב"ה יודע את כל הנבראים שהוא מחיה, באותה מדה שנופש האדם יודעת וחשה בנעשה באברים המקבלים חיותם ממנה – יכול להיות מקום לטעות ח"ו, לחשוב שכשם שהנפש לברשה בגוף ומשום כך היא מתפעלת

15. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (1) זה כבר נאמר לפני זה. (2) בזה צ"ל ה'ל' נפעל. פי' מתפעל – ראה ע"ב כמה פעמים. לולא דמסתפינא אפ"ל שכאן טה"ד וצ"ל: מהם (וקאי על האדם בכללותו). ואז יתאים למש"כ (רע"ב) שאין המשל דומה כלל. 16. דברי הימים-א כט, יד. 17. במוסף ראש השנה. 18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מתאים למש"כ במשל (סע"א). [ההתהוות] אינה במשל כלל, כי אין הנפש בוראה הגוף, ולכן לא מדבר בזה גם בהנמשל לשולל". 19. בתפילת שחרית.

יום שלישי

תהלים:

מפרק פג
עד פרק פז

יום חמישי	יז ניסן, שני לעומר	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: אחרי מות, חמישי עם פירש"י. תהלים: פג"פז. תניא: והנה בהכנה . . . "116" כנודע.		
הרי זה משובח – זה מורה על מדריגה דקדושה, הנה אלקינו זה – וכל המרבה כו' זה שלו הוא משובח.		

יום רביעי

תהלים:

מפרק פח
עד פרק פט

יום ששי	יח ניסן, שלשה לעומר	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: אחרי מות, ששי עם פירש"י. תהלים: פח"פט. תניא: והנה כל . . . וכו' כנ"ל.		
במנחה א"א הודו, אבל אומרים פתח אלי'.		
שנת תר"ח אמר הצ"צ מאמר ע"פ אם כסף תלוה גו', כסף הוא הנשמה, ע"ש שהיא תמיד בכוסף [בגעגועים] ותשוקה לעלות למעלה, וכדכתיב רוח האדם היא העולה למעלה, דאדם הם נש"י, אתם קרויים אדם, והנשמה נתונה בהלואה להאדם, וכתיב ימים יוצרו גו', דיש מספר קבוע כו', ו [המ] חסר יומא חדא – חסר לבושא חדא.		

יום חמישי

תהלים:

מפרק צ
עד פרק צו

שבת	יט ניסן, ארבעה לעומר	ה'תש"ג
גם בשמחה ובצהלה.		
שלום עליכם, אשת חיל, מזמור לדוד, דא היא סעודתא, ויתן לך - אומרים בלחש.		
שיעורים. חומש: אחרי מות, שביעי עם פירש"י. תהלים: צ"צו. תניא: פרק מב. והנה . . . "118" ידע וגו'.		
פעם פירש אאמו"ר: מה נשתנה הלילה - גלות שנמשל ללילה - הזה - האחרון - מכל הלילות - גליות שקדמוהו.		
שבכל הלילות אין אנו מטבילין - לשון מרוק, נקיון וטהרה - אפילו פעם אחת - לא נגמר המירוק בהם, כי הרי הי' אחריהם עוד גלות - הלילה הזה שתי פעמים - מירוק גוף וגילוי הנפש.		
שבכל הלילות אנו אוכלין חמץ או מצה - היינו כי גם אחר הגלות, העבודה היא מצד נפש האלוקית, מצה ביטול, ומצד נפש הבהמית, חמץ ישות. - הלילה הזה - אחר גלות האחרון - כולו מצה - שיועבר רוח הטומאה.		
שבכל הלילות אנו אוכלין שאר ירקות - כל המקנא פניו מוריקות, ובכל הגליות הרבה בחי' בקנאה: קנאת סופרים והדומה - הלילה הזה - אחר גלות האחרון - כולו מרור - קנאה היותר גדולה, ע"ד מרו"ל כל צדיק נכוה מחופתו של חבירו.		
שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין - כל הגילויים שע"י הגליות - אוכלין - בחי' התענוג, ויש התפשטות התענוג ותענוג העצמי ויש מי שמגיע בעבודתו להתפשטות התענוג ויש לתענוג העצמי - הלילה הזה - אחר גלות האחרון - כולנו מסובין - שכל ישראל גיעו לבחי' תענוג העצמי.		

יום ראשון	כ ניסן, חמשה לעומר	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: אחרי מות, פ' ראשונה עם פירש"י. תהלים: צז"ק. תנאי: וכח . . . 118 - כמ"ש שם.		
תהלים: מפרק צז עד פרק קג		
פעם נכנס כ"ק הר' חיים אברהם (בן רבינו הזקן) אל אדמו"ר האמצעי בחג הפסח לאמר גוט יום טוב [חג שמח]. וסיפר אז – הרח"א – שרבינו הזקן אמר: פסח דארף איינער דעם אנדערען ניט מכבד זיין באכילה ושותי, אָבער נעמען אליין מעג מען [בפסח אין לאחד לכבד את זולתו באכילה ושתיה, אך לקחת לבד מותר].		

יום שני	כא ניסן, שביעי של פסח, ששה לעומר	ה'תש"ג
בעת קריאת השירה - עומדים.		
שיעורים. חומש: אחרי מות, שני עם פירש"י. תהלים: קד"ק. תנאי: והשנית . . . ס" שומעת כו'.		
תהלים: מפרק קד עד פרק קה		
אין ליובאוויטש פלעגט מען זיין אויף שש"פ – אויך שבועות און הושענא רבה. אז איך בין אלט געווען ניין יאָהר האָב איך זיך שוין ניט געלייגט שלאָפען שש"פ – מ'דארף לערנען א גאנצע נאַכט.		
תרגום חפשי		
בליובאוויטש היו נעורים בשביעי של פסח, וגם בשבועות והושענא רבה. כשהייתי בן תשע שנים, כבר לא שכבתי לישון בשביעי של פסח – יש ללמוד לילה שלם.		

יום שלישי	כב ניסן, אחרון של פסח [בחול'ל], שבעה לעומר	ה'תש"ג
שיעורים. חומש: אחרי מות, שלישי עם פירש"י. תהלים: קו"ק. תנאי: וגם . . . 120 - כנ"ל פ"ב.		
תהלים: מפרק קו עד פרק קז		
ביום מהדרים: לקדש, אח"כ מתפללים תפלת המנחה, ואח"ז סעודת יו"ט. הבעש"ט היה אוכל ג' סעודות באחש"פ.		
סעודת אחרון של פסח היתה נקראת – אצל הבעש"ט – משיח'ס סעודה [סעודת משיח]. אחש"פ איז משיח'ס סעודה, ווייל אחש"פ איז מאיר גילוי הארת המשיח [סעודת משיח] היא באחרון של פסח, כי באחרון של פסח מאיר גילוי הארת המשיח].		
בשנת תרס"ו התחיל הסדר, אשר תלמידי תומכי תמימים יאכלו יחד בחה"פ בהיכל הלימוד והי' אז ש"י תלמידים וח"י שלחנות. סעודת אחש"פ אכל אדמו"ר בחד עם התלמידים, וציווה לתת לכל תלמיד ד' כוסות. ואמר אז: דאָס איז [זוהי] סעודת משיח.		

יום שלישי

ענישה העלולה לגרום להידרדרות

שאפילו אדם שהידרדר עד כדי שמכר את עצמו לעבדות אלילים – מכל מקום חובה לפדותו, על מנת שלא ייטמע בין הגויים (קידושין טו). הרי שגם ביחס לאדם כה נחות, מוטלת עלינו החובה לדאוג להצלתו הרוחנית.

אך ה'חיתם סופר' מצדיק את דעת הרמ"א, ומוכיח זאת מההלכה שלפנינו, בה נאמר שאדם המודיע כי בתוכניתו להימכר לגוי עקב מצב כלכלי קשה, עדיין אין חובה לעזור לו. רק אם אמנם עשה מעשה ומכר את עצמו – או אז מצוה עלינו לפדותו.

זאת אומרת: על פי ההלכה עלינו להתחשב רק במצב הנוכחי, ולא לחוש להודעתו כי בעתיד ינקוט בדרכים אסורות. גם כאן, לדעת ה'חיתם סופר', יש לנדות את המחויב נידוי כהלכה, ואין עלינו לחוש לתוצאות העתידיות (שו"ת חת"ס אה"ע א, לא).

הלכות עבדים פרק א, הלכה ד: **כָּא וְאָמַר לְךָ: 'הֲרִינִי מוֹכֵר עֲצָמִי לְגוֹיִים' – אֵין אַתָּה זָקוּק לוֹ, עַד שְׂמִיכָה.**

שאלה קשה עומדת לפתחם של אנשי חינוך, היאך לנהוג בתלמיד שסרח; מחד גיסא חומרת המעשה דורשת תגובה חריפה, ומאידך, קיים חשש כי ענישה חמורה עלולה לגרום להידרדרות גדולה יותר.

מעניין לגלות, כי גדולי הפוסקים כבר עסקו בשאלה מעין זו, אודות מי שהתחייב נידוי, אך מאחר ורמתו הרוחנית יורדה, יתכן כי הרחקתו מהקהל עלולה להביא לנטישת דרך התורה והמצוות.

הרמ"א קובע כי אין להתחשב בחשש זה, ויש לנדותו כדין. אך הט"ז נחלק עליו, ולדעתו במקרה כזה ראוי שלא לנדותו, בכדי שלא לגרום לירידה גדולה יותר (י"ד שלד, א). אחת הראיות שמביא הט"ז לשיטתו, היא מדברי הגמרא,

יום רביעי

אנשים מופקרים

המופקר. היות שכאמור תנאי זה אינו מתמלא בהפקרת עבד, טוען ה'פני יהושע' שהפקרתו איננה ברת-תוקף (חידושי לגיטין לה). אמנם, יש מי שהעיר על חידושו של הפני יהושע: תנאי זה, שאין למנוע מקבוצה מסוימת לזכות בהפקר, נובע בעקבות העובדה שבהפקר שכזה הבעלים משאיר לעצמו זכות בנכס, את הזכות לקבוע מי יוכל לקבל את הנכס.

אבל כאשר מצד הבעלים ההפקר מוחלט ושלם, והתורה מגבילה את היכולת לזכות בחפץ המופקר, ניתן לומר שההפקר כן יחול. בנוגע לעבד עברי התורה היא שמנעה מאחרים את היכולת לזכות בו, ולכן אין מניעה לשחררו באמצעות הפקר (שו"ת זכר צחק סי' מב).

הלכות עבדים פרק ד, הלכה י: **עֶבֶד עֲבָרִי – לֹא יוּכַל לְמַכְרוֹ לְאַחֵר, וְלֹא לְהִנֵּנוּ.**

את דיני הפקר אנו מכירים בנוגע לכל סוגי הנכסים. ניתן להפקיר אדמה, מטלטלין, בעלי חיים ועוד. אך האם אדם יכול להפקיר אדם אחר, את עבדו?

הבה נלמד את הרמב"ם היומי. נאמר כאן שאדון לא יכול להעביר את עבדו העברי לאדם אחר. המשמעות היא, שכאשר האדון יפקיר את העבד, לא יוכל אף אחד לזכות בו מן ההפקר, חוץ מהעבד עצמו.

דבר כזה הוא בלתי אפשרי. כדי שהפקר יוכל לחול, נדרש תנאי מפתח – שתיתכן הזדמנות שווה לכל אדם לזכות בנכס

יום חמישי

מצות ישוב הארץ בזמן הזה

יכול להכריח את אדונו לעלות לארץ ישראל כדי לקיים את מצות ישוב הארץ. ומפורשות מדגיש הרמב"ם: "ודין זה בכל זמן, אפילו בזמן הזה שהארץ ביד גויים" (אב"ז י"ד תנ"ד, ד). למעשה, מעצם ההלכה ניתן לשלול דעה נוספת. יש הסבורים כי עיקר מצות הישיבה בארץ ישראל נועדה לשם קיום המצוות התלויות בה, והיות שבזמן הזה מצוות אלו אינן נוהגות מהתורה – אין חיוב להתיישב בארץ.

אבל בהלכה הנוכחית מדובר בעבד שממילא אין באפשרותו לקיים את המצוות התלויות בארץ, שכן אין לו כל קרקע, ובכל זאת המצוה חלה עליו. מובן אפוא שהמצוה נובעת מצד עצם קדושת הארץ, הקיימת אף בזמן הזה (מהר"ט ח"ב י"ד, כח).

הלכות עבדים פרק ח, הלכה ט: **עֶבֶד שְׂאֵמַר לְעֹלֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – בּוֹפִין אֹת רַבּוֹ לְעֹלֹת עִמּוֹ. . . וְדִין זֶה בְּכָל זְמַן, אֲפִלּוּ בְּזֶמֶן הַזֶּה, שֶׁהָאֶרֶץ בְּיַד גּוֹיִים.**

במאות השנים האחרונות, אפשרות העליה לארץ ישראל הפכה להיות מעשית. בעקבות כך התפתח פולמוס נרחב: האם מצות ישוב הארץ נוהגת בזמן הזה?

אחת הנקודות החשובות בנידון זה, היא דעתו של הרמב"ם: בספר המצוות, השמיט הרמב"ם את מצות ישוב ארץ ישראל. בעקבות זאת היו שרצו להסיק כי מצוה זו אינה נוהגת בזמן הזה, ולכן אין היא נמנית במנין המצוות (מג"א על סהמ"צ).

אך הגאון בעל ה'אבני נזר', בקונטרס מקיף שערך בנושא, דוחה זאת מכל וכל. הרי בהלכה שלפנינו קובע הרמב"ם כי עבד

מי אחראי לנזילה

יום שישי

הרמב"ם בהלכה זו, אין הוא חייב (וכן נפסקה הלכה בשו"ע חר"מ סו, מ). אלא שכאן אנו נכנסים לשאלה נוספת – עד היכן מגעת חובת השוכר להודיע למשכיר על נזקים המתחוללים בבית: הרמב"ם חייב את השוכר כאשר פשע וגרם בעצמו נזק. במקרה הנידון, לעומת זאת, הנזילה התרחשה ממילא, שלא באשמת השוכר (ראה מחנה אפרים, שומרים, לה); לאידך, יש שפסקו כי גם בנזק צפוי מוטלת חובה על השוכר להודיע על כך לבעל הבית (ראה משנ"ב חמג, שעה"צ טז). בסופו של דיון, חייבו הדיינים את שמעון במלוא הסכום.

[פס"ד ירושלים, ח"ב, עמוד עה]

הלכות שכירות פרק ב, הלכה ג: אִכְלָ אִם פֶּשַׁע - חֵיב לְשַׁלֵּם, שְׂכָל פְּשָׁע מִזֶּקֶק הוּא, וְאִין הִפְרֵשׁ בֵּין דִּין הַמִּזֶּקֶק לְדִין הַמִּזֶּקֶק מִשְׁלָטִין. מעשה בראובן שהשכיר בית לשמעון, ובמשך זמן השכירות שילם ראובן את חשבון המים. ואולם, כאשר שמעון נדרש להשיב את התשלומים הללו, הוא טען שהיו נזילות, והוא מוכן לשלם רק על המים בהם השתמש, ולא על המים שהתבזבו. המקרה הגיע לאחד מבתי הדין, והרי הפסק ונימוקיו: לכאורה, לדעת הרמב"ם השוכר חייב לשלם גם על מים שבוזבו בעקבות הנזילות. אבל לפי הראב"ד, החולק על

השכרת רכב בלי רשות

שבת-קודש

– אין הוא מוגדר כגזול. מדברי הרמב"ם שלפנינו יש להוכיח שגם הוא סובר כשיטת ה'תרומת הדשן'. כי משתמע מדבריו שהשוכר חייב רק על נזק שבא כתוצאה ישירה ממעשיו, כמו הטענת הבהמה במשקל עורף, ולא על נזק עקיף. ולכאורה מדוע הוא פטור, והלוא הנזק אירע בעת שהשוכר השתמש בצורה המנוגדת לדעת המשכיר? אלא שאכן, כך הוא ההסבר: למרות היותו "שוכר שלא מדעת", אין לחייבו במקרה של אונס, כי בדבר המיועד להשכרה ובדעתו לשלם – שימוש ללא רשות אינו מוגדר כגזול.

[תרומת הכרי, סימן שח]

הלכות שכירות פרק ד, הלכה ו: אִם הוֹסִיף חֶלֶק מִשְׁלָשִׁים, כְּגוֹן שֶׁדִּרְבָּה לְשֵׁאת שְׁלֹשִׁים וְטָעַן עָלֶיהָ שְׁלֹשִׁים וְאַחַד, וּמָתָה אוֹ נִשְׁכָּה - חֵיב. בעל ה'תרומות הדשן' (סימן שטז) דן בשאלה דלקמן: ראובן השתמש, ללא רשות, בסוס של שמעון. סוס זה היה מיועד להשכרה, ובדעתו של ראובן היה לשלם אחר כך את דמי השכירות. לאסונו, נפל הסוס בדרך ומת. עתה יש להסתפק האם חייב ראובן לשלם את דמי הסוס לבעליו? במבט ראשון, העובדה שראובן השתמש בסוס ללא הסכמת בעליו – הופכת אותו לגזול (ח"מ שח, ז). בתור גזול, עליו לשלם גם אם אירע אונס. זו אכן דעת הרי"ף. אך יש לפסוק בהתאם להכרעת רוב הפוסקים, שכאשר מדובר בדבר המיועד להשכרה

השוכר אינו בעל הבית

יום ראשון (כ"ב ניסן)

מנגד, היו שהוכיחו כי הבעלות נשארת בידי המשכיר, וההקבלה בין שכירות למכירה אמורה רק ביחס לזכות השימוש (לח"מ). כך גם עולה מדברי הרמב"ם במקום אחר: "השוכר בית או שדה לחברו – לא הקנה לו הגוף, אלא הנאת הגוף" (מכירה כב, א). לפי זה, השוכר בהמה מגוי – אינו מצווה להשבית אותה ממלאכה. אלו ואלו מסכימים שמותר ליהודי להשכיר בהמה זו לגוי אחר כדי שהלה יעביד אותה בשבת. שכן, בין כך ובין כך הבהמה בבעלות גוי: אם הבעלות בידי המשכיר, המשכיר הראשון הוא גוי; ואם הבעלות עוברת לשוכר, השוכר האחרון אף הוא גוי.

[ראה טור ושולחן ערוך סימן רמו, ובשר"ע אדמו"ר הזקן שם]

הלכות שכירות פרק ז, הלכה א: שֶׁהִשְׁכִּיר מִכִּירָה לְזָמַן קָצוֹב הִיא. בעשרת הדיברות נצטוינו, בין היתר, לוודא כי בעלי החיים שברשותנו ינוחו בשבת. בדברי הפוסקים עלתה השאלה האם חובה זו חלה גם במקרה שיהודי שכר בהמה מגוי. למעשה, זו שאלה רחבה יותר: מי מוגדר כבעלים – השוכר או המשכיר. בהלכה שלפנינו, קובע הרמב"ם ש"השכירות – מכירה לזמן קצוב היא", קרי: אין הבדל מהותי בין מכירה להשכרה. בנקודה זו התפתחו שתי גישות: יש שקיבלו את הדברים כפשוטם, שהבעלות עוברת לידי השוכר כל משך השכירות. מובן אפוא שעל היהודי חל איסור להעביד בשבת את הבהמה השכורה שבידו.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – י"ז כ"ב ניסן ה'תשס"ח

יום שלישי

הלכות עבדים

ה. אחד המוכר עצמו, או שמכרוהו בית דין - אינו נמכר בפריהסיה (בפומבי) על אכן המקח (שעליה מוכרים עבדים), ולא בסמטא כדרך שהעבדים נמכרין; שנאמר: "לא ימכרו ממכרת עבד" - אינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד.

ו. כל עבד עברי, אסור לעבד בו בפרך. ואיזו היא עבודת פרך? זו עבודה שאין לה קצבה [לוח זמנים], או עבודה שאינו צריך לה, אלא תהיה מחשבתו להעבירו בלבד, שלא יבטל. מכאן אמרו חכמים, שלא יאמר לו: 'עדר [חפור] תחת הגפנים עד שאבוא', שהרי לא נתן קצבה; אלא יאמר לו: 'עדר עד שעה פלונית', או 'עד מקום פלוני'. וכן לא יאמר לו: 'חפר מקום זה', והוא אינו צריך לו. ואפילו להחם לו כוס של חמין, או להצנן לו, והוא אינו צריך לו - אסור, ועובר עליו בלא תעשה, שנאמר: "לא תרדה בו בפרך", הא אינו עושה לו אלא דבר קצוב שהוא צריך לו. וכן הגוי שנמכר לו - אם רדה בו בפרך, הרי ישראל מצוין למנועו. ואם הניחוהו - עוברין בלא תעשה, שנאמר: "לא ירדנו בפרך לעיניך". ואין אנו נזקקין [נדרשים] להכנס לרשותו של גוי ולבדק אחריו שלא יעבידנו בפרך, שנאמר: "לעיניך", בזמן שאתה רואה.

ז. כל עבד עברי - אסור לישראל שקנהו להעבירו בדברים בווים שהם מיוחדין לעשיית העבדים (הכנענים), כגון שיוליף אחריו פליו לבית המרחץ, או יחליץ לו מנעליו, שנאמר: "לא תעבד בו עבדת עבד". אינו נוהג בו אלא כשכיר, שנאמר: "כשכיר כתושב יהיה עמך". ומתיר לספר שער, ולכבס לו כסותו, ולאפות לו עסתו. אכל לא יעשה אותו בלן לרבים, או ספר לרבים, או נחתום לרבים; ואם היתה אמנותו זאת קדם שימכר, הרי זה יעשה. אכל רבו לא ילמדנו בתחלה מלאכה כלל; אלא אמנות שהיה בה, הוא שעושה כשהיה עושה מקדם. במה דברים אמורים? בעבד עברי, מפני שנפשו שפלה במכירה. אכל ישראל שלא נמכר - מתיר להשתמש בו כעבד, שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו.

ח. אנשים שאין נוהגין בשוה, מתיר לרדותן בחזקה ולהשתעבד בהן. מלך שגזר שכל מי שלא יתן המס הקצוב על כל איש ואיש, ישתעבד לזה שנתן המס על ידו - הרי זה מתיר להשתמש בו יותר מדי, אכל לא כעבד; ואם אינו נוהג בשוה, מתיר להשתמש בו כעבד.

ט. כל עבד עברי או אמה עבריה - חייב האדון להשוותן אליו במאכל ובמשקה בכסות ובמדור, שנאמר: "כי טוב לו עמך" - שלא תהיה אמה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קבר [מעורבת בסובין], אמה שותה זין ושן והוא שותה זין חדש, אמה ישן על גבי מוכין [כריות] והוא ישן על גבי התבן, אמה דר בכרך והוא בכפר, או אמה בכפר והוא

יש בכללן שלש עשרה מצוות - חמש מצוות עשה, ושמונה מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין קנין עבד עברי; (ב) שלא ימכר ממכרת עבד; (ג) שלא יעבידנו בפרך; (ד) שלא נניח גר תושב לרדות בו בפרך; (ה) שלא נעבד בו עבודת עבד; (ו) להעניק לו בצאתו חפשי; (ז) שלא יצא ריקם; (ח) לפדות אמה עבריה; (ט) ליעדה; (י) שלא תמכר; (יא) לעבד בעבד פנעני לעולם, אלא אם כן הפיל לו אדוניו אחד מראשי איבריו; (יב) שלא להסגיר עבד שברח מחוצה לארץ ישראל; (יג) שלא להונות עבד זה הנצול אלינו. ובאור כל המצוות האלו - בפרקים אלו.

הלכות עבדים פרק א

א. "עבד עברי" האמור בתורה - זה הישראלי שמכרו אותו בית דין על פרחו, או המוכר עצמו לרצונו. כיצד? גנב, ואין לו לשלם את הקרן - בית דין מוכרין אותו, כמו שבארנו בהלכות גנבה. ואין לה איש מישראל שמוכרין אותו בית דין אלא הגנב בלבד, ועל זה שמכרוהו בית דין הוא אומר: "כי תקנה עבד עברי"; ועליו הוא אומר במשנה תורה: "כי ימכר לך אחיד העברי". מוכר עצמו כיצד? ישראל שהעני ביותר - נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו, שנאמר: "וכי ימוך אחיד עמך, ונמכר לך". אינו רשאי למכור את עצמו ולהעניע את דמיו, או לקנות בהן סחורה או פלים, או לתן לבעל חובו, אלא אם צריך לאכלן בלבד. ואין אדם רשאי למכור את עצמו, עד שלא ישאר לו כלום, ואפילו כסות לא תשאיר לו; ואחר כך ימכר את עצמו.

ב. כבר בארנו, שאין האשה נמכרת בגנבתה, וכן אינה מוכרת את עצמה; ואינה קונה עבד לא עברי ולא פנעני, מפני החשד. ואין הגר נקנה בעבד עברי - שנאמר: "ושב אל משפחתו", מי שיש לו משפחה.

ג. עבד עברי שמכרוהו בית דין - אין מוכרין אותו אלא לישראל, או לגר צדק. וכן המוכר עצמו - אינו רשאי למכור עצמו, ואפילו לגר תושב; ואם עבר ומכר עצמו אפילו לעבד עבודה זרה, ואפילו לעבדה זרה עצמה - הרי זה מכור, שנאמר: "או לעקר משפחת גר", זה הנמכר לעבודה זרה עצמה.

ד. בא ואמר לך: 'הריני מוכר עצמי לגויים' - אין אמה זקוק לו, עד שימכר. אכל אחר שנמכר לגוי - אף על פי שעבר ועשה שלא כהלכה, מצוה לפדותו, שלא ישמע בהם; שנאמר: "אחרי נמכר, גאלה תהיה לו".

ידו - הרי זה נותן עשרים דינר לאדוניו, ויצא לחרות. וכן אם מכר עצמו בארבעים דינר לעשר שנים - הרי זה מגרע ארבעה דינרין לכל שנה שעבד, ונותן הנשאר כסף או שוה כסף, ויוצא. וכן הנמכר לגוי - מחשב הדמים לפי השנים הנשארות עד שנת היובל, שנאמר: "וחשב עם קנהו, משנת המכרו לו, עד שנת היובל". כיצד? מכר עצמו במאה ונשאר ליובל בשעת מכירה עשר שנים - מחשב עשרה לכל שנה, וגורע מן הדמים; ומשיב השאר כסף, לא תבואה ולא פלים - שנאמר: "כסף ממכרו" - בכסף הוא נגאל מיד הגוי, ואינו נגאל בשוה כסף.

ט. כל עבד עברי או עבריה שצא בגרעון כסף, והכריא והוסיפו דמיו, או נשחף ופחתו דמיו - מחשבין לו להקל עליו. כיצד? הרי שנמכר במאה, והרי הוא עתה שוה מאתים - אינו מחשב עם אדוניו אלא לפי מאה. נמכר במאתים, והרי הוא שוה מאה - מחשב עמו על פי השנים הנותרות לפי מאה.

י. הנמכר לגוי - הואיל ויש לו לגאל עצמו לחציו כמו שבארנו, פעמים יהיה להקל ופעמים להחמיר. כיצד להקל? קנה אותו הגוי במאתים, ונשחף (נחלה בשחפת) והרי הוא עתה שוה מאה, ונתן לו חמשים חצי דמיו, והכריא והרי הוא שוה מאתים - נותן לו מאה שהן חצי דמיו הנשאר, ויוצא. כיצד להחמיר? קנה אותו במאתים, ונתן לו חצי דמיו מאה, ונשחף והרי הוא עתה שוה מאה - נותן לו חמשים שהן דמי חציו הנשאר, ונמצא שנתן מאה וחמשים אף על פי שהוא עתה שוה מאה.

יא. הרב שמחל לעבד על הכסף שנשאר לו לעבד כנגדו - אינו מחול לו, עד שיכתב לו שטר שחרור. כיצד? הרי שקנהו בששים, ועבד שנה או שתיים, ואמר לו: 'שאר הדמים מחולין לך, לך לדרבך' - לא נפטר משעבודו, עד שיכתב לו שטר.

יב. אדון שמת - אם הניח בן זכר - הרי העבד עובד את הבן עד סוף השש, או עד סוף השנים שמכר עצמו להן, או עד שיפגע בו יובל, או עד שיגרע פדיונו ויתן השאר. אבל אם לא הניח בן זכר - הרי זה יצא לחרות, ואינו עובד לא את הבת ולא את האח; ואין צריך לומר שאינו עובד שאר היתרשין. והנמכר לגר צדק, או לגוי - אפלו הבן אינו עובד; אלא בין שמת האדון, יצא לחרות. נמצאת אומר, שעבד עברי נקנה בכסף או בשטר, וקונה את עצמו בחמשה דברים: בשנים, או ביובל, או בגרעון כסף, או בשטר שחרור, או במיתת האדון בלא בן; ובגוי ובגר, אפלו הניח בן. מצוה לומר לו 'צא' בשעת צאיאתו, ואף על פי שאם לא יאמר לו, הרי הוא יוצא בחנם, ואינו צריך שטר. אפלו חלה והוציא עליו רבו הוצאות - אינו חייב לו כלום, שנאמר: "יצא לחפשי חנם".

הלכות עבדים פרק ג

א. כל עבד עברי - הרי האדון חייב במזונות אשתו הנשואה, לא ארוסה ושומרת יכם [אשת אחיו שמת ומחכה

בכרף - שנאמר: "ויוצא מעמך". מפאן אמרו חכמים: 'כל הקונה עבד עברי, פקונה אדון לעצמו'. וחיוב לנהוג בו מנהג אחר, שנאמר: "ובאחיקם בגי ישראל איש באחיו". ואף על פי כן, צריך העבד לנהוג בעצמו מנהג עבדות, באותן העבודות שהוא עושה לו.

י. אין אמה עבריה נוהגת ולא עבד עברי נוהג, אלא בזמן שהיובל נוהג, בין עבד עברי שמכר עצמו, בין זה שמכרוהו בית דין; וכבר בארנו מתי בטלו היובלות.

הלכות עבדים פרק ב

א. עבד עברי שמכרוהו בית דין, נקנה בכסף; והמוכר עצמו, נקנה בכסף ובשוה כסף ובשטר. כיצד בשטר? כותב לו על הנר או על התרש: 'הריני מכור לך', 'הריני קנוי לך', ונותן לו השטר.

ב. מכרוהו בית דין - עובד שש שנים מיום מכירתו, ובתחלת השנה השביעית שלו יצא בן חורין. ואם פגעה בו שנת השמיטה בכלל השש, הרי זה עובד בה; אבל אם פגעה בו שנת יובל, אפלו נמכר שנה אחת לפני היובל - הרי זה יצא לחרות, שנאמר: "בשנת היובל הזאת" וגו'. ג. המוכר עצמו, יש לו למכר עצמו ליתר על שש; הרי שמכר עצמו לעשר שנים, או לעשרים שנה, ופגע בו יובל, אפלו אחר שנה - הרי זה יוצא ביובל, שנאמר: "עד שנת היובל יעבד עמך".

ד. אחד המוכר עצמו או שמכרוהו בית דין, וברח - חייב להשלים שניו; ואם פגע בו יובל, יצא לחרות. ה. חלה, בין שחלה שנה אחר שנה או שחלה חללים מקטעים - אם הכל פחות מארבע שנים, עולין לו למנין שש; אבל אם חלה ארבע - חייב להשלים כל ימי החלי, שנאמר: "כשכיר כתושב". ואם פגע בו יובל, יצא. במה דברים אמורים שמחשבין ימי החלי? בשנה חליו כבד, שאינו יכול לעשות מלאכה. אבל אם לא היה חליו כבד, אלא יכול לעשות מעשה מעט - אפלו חלה כל שש, עולין לו.

ו. המוכר עצמו לגוי - אם לא נפדה, אינו יוצא אלא ביובל, שנאמר: "ואם לא יגאל באלה - ויצא בשנת היובל, הוא ובניו עמו".

ז. הנמכר לגוי - אם לא השיגה ידו לגאל עצמו, קרוביו פודין אותו; והקרוב הקרוב קודם, שנאמר: "או דדו או בן דדו יגאלנו, או השיגה ידו ונגאל". ובית דין פופין את קרוביו לפדותו, שלא יטמע בגויים. לא פדוהו קרוביו, או שאין ידם משגת - מצוה על כל אדם מישראל לפדותו; ובין שפדוהו קרובים, בין שפדוהו שאר אדם - יצא לחרות. ויש לו ללוות ולגאל עצמו מן הגוי, וגואל לחציו. אבל הנמכר לישראל - אין הקרובים פודין אותו, ואינו לזה וגואל, ואינו גואל לחציו. אלא כיצד דינו? אם השיגה ידו לתן כפי השנים הנותרות, נותן ויוצא; ואם לאו, לא יצא.

ח. אחד המוכר עצמו בין לישראל בין לגוי, ואחד שמכרוהו בית דין - הרי זה מגרע פדיונו, ויוצא. כיצד? הרי שמכרוהו בששים דינר, ועבד ארבע שנים, ומצאה

נאמר "מזונה" אלא שיהיה עומד, בין אצל דלת בין אצל מזונה. ומה מזונה כשהיא עומדת, אף דלת כשהיא עומדת; אבל הרציעה בדלת, אף על פי שאין שם מזונה. האדון הוא שרוצע בעצמו, שנאמר: "ורצע אדניו את אָזְנוֹ" - לא בנו, ולא שלוחו, ולא שליח בית דין. ואין רוצעין שני עבדים כאחד, שאין עושין מצוות חבילות חבילות.

י. "ואם אמר יאמר" - עד שיאמר וישנה. "העבד" - עד שיאמר כשהוא עבד; אבל אם אמר אחר שש, אינו נרצע; עד שיאמר בסוף שש, בתחלת פרוטה אחרונה. כיצד? כגון שנשאר מן היום כדי שיהיה פרוטה מדמי מכירתו, או יתר; אבל אם נשאר פחות מפרוטה, הרי זה כאומר אחר שש. יא. היתה לעבד אשה שפחה כנענית, ולו ממנה בנים, ולרבו אין אשה ובנים - אינו נרצע, שנאמר: "כי אהבך ואת ביתך". לרבו אשה ובנים, ולו אין אשה ובנים - אינו נרצע, שנאמר: "אהבתי את אדני, את אשתי ואת בני". הוא אוהב את רבו, ורבו אינו אוהבו - אינו נרצע, שנאמר: "כי טוב לו עמך". רבו אוהבו, והוא אינו אוהב את רבו - אינו נרצע, שנאמר: "כי אהבך". הוא חולה ורבו אינו חולה, רבו חולה והוא אינו חולה, או שהיו שניהם חולים - אינו נרצע, שנאמר: "כי טוב לו עמך", עד שיהיו שניהם בטובה.

יב. מה בין מוכר עצמו למכרוהו בית דין? מוכר עצמו, אינו נרצע; ומכרוהו בית דין, נרצע. מוכר עצמו, אסור בשפחה כנענית; ומכרוהו בית דין, רבו מוסר לו שפחה כנענית. מוכר עצמו, נמכר לגוי; ומכרוהו בית דין, אינו נמכר אלא לישראל - שנאמר: "כי ימכר לך אחיד", אין בית דין מוכרין אותו אלא לך. מוכר עצמו, נמכר לשש ויתר על שש; מכרוהו בית דין, אינו נמכר אלא לשש. מוכר עצמו, אין מעניקין לו; מכרוהו בית דין, מעניקין לו. יג. מפי השמועה למדו, שאין האשה נרצעת; וכן יראה מענין הפתוב, שהרי הוא אומר בנרצע: "אהבתי את אדני, את אשתי ואת בני". ומה הוא זה שנאמר: "ואף לאמתך תעשה כן"? להעניק; כשם שמצות עשה להעניק עבד עברי, כך מעניק אמה עבריה.

יד. כל המשלח עבדו ואמتهו ריקם - עובר בלא תעשה, שנאמר: "לא תשלחנו ריקם"; והרי הפתוב נתקו לעשה, שנאמר: "העניק תעניק לו". אחר היוצא בסוף שש, או שיצא ביובל, או במיתת אדון, וכן אמה עבריה שיצאת באחד מכל אלו, או בסימנים - הרי אלו מעניקין לה. אבל היוצאין בגרעון פסך, אין מעניקין לה, שנאמר: "וכי תשלחנו חפשי מעמך", וזה לא שלחו חפשי, אלא העבד נתן שאר הדמים שנשאר לו לעבד בהן, ואחר כך יצא. "העניק תעניק לו, מצאנך, מגרנד ומיסקך" - כענין צאן גרן וקב, דברים שיש בהן ברכה מחמת עצמן, הוא שחייב להעניק לו מהן; אבל הפספים והבגדים, אינו חייב לתן לו מהן. וכמה נותן לו? אין פחות משנה שלשים סלע, בין ממין אחד בין ממין הרבה, כשלשים של קנס העבד, שנאמר בו: "יתן לאדניו"; בין שנתפרך הבית

לייבוס; והוא, שתהיה מתרת לו. אבל אם היתה מאסורי לאוין, אפלו שניה - אינו חייב במזונותיה, שנאמר: "אשתו עמו" - אשתו הראויה לעמד עמו. וכן חייב במזון בניו ובנותיו. במקרוהו בית דין נאמר: "אם בעל אשה הוא, ויצאה אשתו עמו". וכי תעלה על דעתך, שפיון שנקנה זה, נשמעפדה אשתו! אלא לא בא ללמד, אלא שהאדון חייב במזונותיה. ובמוכר עצמו נאמר: "ויצא מעמך" - הוא, ובניו עמו; ובנמכר לגוי נאמר: "ויצא בשנת היבל, הוא ובניו עמו". אחד אשה ובנים שהיו לו בשעת מכירה, או אשה ובנים שהיו לו אחר מכירתו; והוא, שיקחנה מדעת האדון; אבל אם לקחה שלא מדעת רבו, אינו חייב במזונותיה.

ב. אף על פי שהאדון חייב במזונות אשתו ובניו, אין לו במעשה ידיהם (בתפוקה שלהם השווה כסף) כלום, אלא הרי מעשה ידי האשה ומציאתה, לבעלה. וכל שזוכה הבעל באשתו - זוכה בה, אף על פי שהוא עבד עברי. ג. מי שמכרוהו בית דין, לש לרבו לתן לו שפחה כנענית; בין האדון, בין בנו של אדון אם מת אביו - הרי זה נותן לו שפחה כנענית; וכופהו על זה, כדי שיליד לו ממנה עבדים. והרי היא מתרת לו כל ימי עבדותו, שנאמר: "אם אדניו יתן לו אשה וגו'". והמוכר עצמו, אסור בשפחה כנענית כשאר כל ישראל.

ד. אין עבד עברי מתר בשפחה כנענית, עד שתהיה לו אשה ישראלית ובנים, אבל אם אין לו אשה ובנים, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית; ודבר זה, קבלה הוא. אפלו היה הנמכר כהן - הרי זה מתר בשפחה כנענית כל ימי עבדותו. ה. אם היו לו אשה ובנים, אף על פי שמסר לו רבו שפחה כנענית, אינו יכול להפרישו מאשתו ובניו - שנאמר: "אשתו עמו". ואינו יכול לתן לו שתי שפחות, ולא לתן שפחה אחת לשני עבדיו העברים כדרך שנותן לכנעניים, שנאמר: "יתן לו אשה". נרצע שמסר לו רבו שפחה כנענית, והגיע יובל, והיה רבו מסרב בו לצאת ואינו רוצה לצאת, וחבל בו - פטור, שהרי נאסר בשפחה. ו. המוכר עצמו, אינו נרצע. אבל מכרוהו בית דין, ועבר שש, ולא רצה לצאת - הרי זה נרצע; ועובד עד שנת היובל, או עד שיקמות האדון.

ז. אף על פי שהניח בן, אין הנרצע עובד את הבעל; מפי השמועה למדו: "ועבדו", לא לבנו; "לעלם", לעולמו של יובל. ונמצאת למד, שהנרצע אינו קונה את עצמו אלא ביובל או במיתת האדון.

ח. עבד עברי כהן - אינו נרצע, מפני שנעשה בעל מום, והרי הוא אומר: "ושב אל משפחתי" - לחזקה שהיה בה; ואינו שב לשחררה שהיה בה.

ט. כיצד רוצעין? מביאו לבית דין של שלשה, ואומר דבריו בפניהם; ומגישו בסוף שש אל הדלת או אל המזונה, כשהן עומדין, בין דלת ומזונה של אדון, בין של כל אדם; ונוקב את אָזְנוֹ הימנית בגבה של אֶזְנוֹ במרצע של מתכת, עד שגיע לדלת - שנאמר: "ונתת באָזְנוֹ ובדלת". ולא

דברים - בכסף, או בשטר; וקונה עצמה בששה דברים - בשנים, וביוכל, ובגרעון כסף, ובשטר שחרור, ובמיתת אדון, ובסימנין.

ז. יעד אותה האדון לעצמו או לבנו - הרי היא כשאר הארוסות, ואינה יוצאה באחד מכל אלו, אלא במיתת הבעל, או בגט; ומצות יעוד קודמת למצות פדיה. כיצד מצות יעוד? אומר לה בפני שנים: 'הרי את מקדשת לי', 'הרי את מארסת לי', 'הרי את לי לאשה'; אפלו בסוף שש סמוך לשקיעת החמה. ואינו צריך לתן לה כלום, שמעוה הראשונות קדושים נהנו. ונהג בה מנהג אישות, לא מנהג שפחות. ואינו מיעד שמים פאחת, שנאמר: "יעדה". וכיצד מיעדה לבנו? אם היה בנו גדול, ונתן רשות לאביו ליעדה לו - הרי האב אומר לה בפני שנים: 'הרי את מקדשת לבני'. ח. אין האדון מיעד אמה עברה לא לו ולא לבנו, אלא מדעתה [בהסכמתה], אף על פי שפכר קבל אביה מעוהה; הרי הוא אומר: "יעדה" - מדעתה. ואם מת האדון - אין בנו יכול ליעדה לו, שהרי יצאת לחרות במיתת האדון. ט. היעוד כארוסין, ואינו כנשואין; לפיכך [אם הוא כהן] אינו מטמא לה, ולא יורשה, ולא מפר נדרה - עד שתפנס להפה. "ואם שלש אלה לא יעשה לה" - לא יעדה לו, ולא יעדה לבנו, ולא נפדית בגרעון כסף; "ויצאה חנם" - בהקצאת סימנין, כמו שבארנו.

י. יתר על אותן הדרכים שקונה בהן עצמה כעבד עברי אין האדון יכול למכר אמה עברה, ולא לתנה לאיש אחר, בין רחוק, בין קרוב. ואם מכר או נתן - לא עשה כלום, שנאמר: "לעם נכרי לא ימשל למכרה". וכן עבד עברי - לא יכול למכרו לאחר, ולא לתנו. ויראה לי, שלא הצריך הפתוב לאסור דבר זה באמה, אלא מפני שיש לו ליעדה לבנו; לכן נאמר: "לעם נכרי לא ימשל למכרה".

יא. אין אמה עברה נמכרת אלא למי שיש לה עליו או על בנו קדושין, כדי שתהיה ראויה ליעוד. כיצד? מכר אדם את בתו לאביו - שאף על פי שאין האדון יכול ליעדה, ראויה היא לבנו, שהרי האמה בת אחיו. אבל אינו יכול למכר את בתו לבנו - מפני שאינה ראויה לאדון, שהרי היא אחותו, ולא לבן בנו, מפני שהיא אחות אביו. יב. יש לאדם למכר את בתו לפסולין, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט; שאף על פי שהן בלאו, קדושין תופסין בהן.

יג. המקדש בתו כשהיא קטנה, ונתארמלה [נתאלמנה] או נתגרשה - אינו יכול למכרה; שאין אדם יכול למכר את בתו לשפחות אחר אישות; אבל מוכרה לשפחות אחר שפחות. כיצד? מכרה לשפחות תחלה, ויעד אותה האדון, ומת האדון או גרשה וחרזה לרשות האב כשהיא קטנה - הרי האב מוכרה פעם שניה, אפלו לכהן גדול. וכן אם נפלה לפני יבם מן היעוד, וחלץ לה - אף על פי שהיא חלוצה פסולה מפני שהיא קטנה, הרי נפסלה מן הפהנה, ויש לו למכרה לכהן, הואיל וקדושין תופסין בה, כמו שנתבאר.

בגללו, בין שלא נתקדש - שנאמר: "העניק תעניק לו", מכל מקום. אם בן למה נאמר "אשר ברכך ה'"? הכל לפי הברכה הן לו.

טו. ברח ופגע בו היובל כשהוא בורח, ויצא לחרות - אינו חייב להעניקו, שנאמר: "וכי תשלחנו חפשי מעמך". ענק עבד עברי - לעצמו, ואין בעל חובו גובה ממנו. וענק אמה עברה, וכן מציאתה - של אביה; ואם מת אביה קדם שיבואו לידו - הרי הן של עצמה, ואין לאחיה בהן כלום; שאין אדם מוריש זכות שיש לו בביתו לבנו.

יום רביעי

הלכות עבדים פרק ד

א. אמה עברה, היא הקטנה שמכרה אביה; ומשתביא שתי שערות אחר שמים עשרה שנה, ותעשה נערה - אינו יכול למכרה, אף על פי שעדין יש לו בה רשות, ויש לו לקדשה לכל מי שירצה. אף הקטנה שהיא אילנית בסימניה, ואינה ראויה להקצאת שתי שערות - יש לאביה למכרה כל זמן שהיא קטנה. אבל הטמטום והאנדרגיס - אינו נמכר לא בדין עבד עברי, ולא בדין אמה עברה.

ב. אין האב רשאי למכר את בתו, אלא אם בן העני, ולא נשאר לו כלום - לא קרקע, ולא מטלטלין, ואפלו כסות שעליו; ואף על פי כן, כופין את האב לפדותה אחר שמכרה, משום פגם משפחה. ברח האב, או שמת, או שלא היה לו לפדותה - הרי זו עובדת עד שתצא.

ג. אמה עברה נקנית בכסף או בשוה כסף, ובשטר. ואינה נקנית בפרוטה, מפני שצריך לקנותה בדמים שקראוין לגרעון, כדי שתגרע פדיונה ותצא. כיצד בשטר? כותב לו על הנדר או על החרש: 'בתי מכורה לך', 'בתי קנויה לך', ונותן ביד האדון; ושטר אמה עברה, האב כותבו.

ד. אמה עברה עובדת שש שנים כעבד שמכרוהו בית דין, שנאמר: "פי ימכר לך אחיך העברי, או העבריה"; ויוצאה בתחלת שבע. ואם פגע בה יובל בתוך שש, יוצאה חנם כעבד. ואם מת האדון - אף על פי שהניח בן, יוצאה כנרצע, שנאמר: "ואף לאמתך תעשה כן". וכן מגרעת פדיונה, ויוצאה; ואם פתב לה שטר שחרור, ומחל על השאר - יוצאה חנם כעבד.

ה. יתרה אמה עברה, שהיא יוצאה בסימנין. כיצד? בין שהביאה סימנין, ונעשית נערה - יוצאה לחרות בלא כסף. אפלו הביאה סימנין מאחר יום שלקחה - הרי זו יוצאה לחרות, שנאמר: "ויצאה חנם" - רבה לה הפתוב יציאה אחרת בחנם, יתר על העבד; ומפי השמועה למדו, שהיא הקצאת סימני נערוה, ותחזור לרשות אביה עד שתכגר, ותצא מרשות אביה. היתה הבת אילנית שאין לה זמי נערוה, אלא יוצאה מקטנותה לבגרות - כיון שפגרה, תצא לחרות.

ו. אין אמה עברה יוצאה בראשי אברים, שנאמר: "לא תצא פצאת העבדים". וכן עבד עברי - אם הפיל שנו או סמא עינו, משלם לו בדין החובל בחרבו, כמו שבארנו בהלכות חובל. נמצאת למד, שאמה עברה נקנית בשני

אֶצְבָּעוֹת יָדִים וְרַגְלִים עֲשִׂים, רֹאשֵׁי הָאֲזָנִים, וְרֹאשׁ הַחֹטֶם, וְרֹאשׁ הַגְּווֹה, וְרֹאשֵׁי דִידִין שְׂבָאָה; אֲכָל הָעֵינִים וְהַשְּׁנַיִם, הָרִי הֵן מִפְּרָשִׁין בַּתּוֹרָה.

ו. הֵיחָה לוֹ אֶצְבָּע יְתֵרָה, וְחִתְקָה - אִם נִסְפְּרָת עַל גִּב הַיָּד, עֲבָד יוֹצֵא בָּהּ לַחֲרוּת. הֵיחָה עֵינוּ סְמוּיָה, וְחִטְטָה [עֵקֶר אוֹתָהּ] - עֲבָד יוֹצֵא בָּהּ לַחֲרוּת, שֶׁהָרִי חִסְרוֹ אֲבָר. וְהוּא הַדִּין לְאַחַד מִרֹאשֵׁי אֲבָרִים שֶׁהִיָּה בְּטֵל, וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה - שָׁאֵם חִתְכוֹ, הָרִי חִסְרוֹ אֲבָר וְיוֹצֵא לַחֲרוּת.

ז. הִכְהוּ עַל עֵינוּ וְסִמָּאָה, עַל אֲזָנוֹ וְחִרְשָׁה - עֲבָד יוֹצֵא בָּהֶן לַחֲרוּת; הִכְהוּ כְּנֶגֶד עֵינוּ וְאֵינוֹ רוֹאֶה, כְּנֶגֶד אֲזָנוֹ וְאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ - אֵין עֲבָד יוֹצֵא בָּהֶן לַחֲרוּת.

ח. הִכְהוּ עַל עֵינוּ וְחִסְרוֹ מְאוּרָה, עַל שְׁנוֹ וְנִדְנָדָה - אִם יָכוֹל לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן, אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֲרוּת; וְאִם לֹא, יוֹצֵא לַחֲרוּת. ט. הֵיחָה עֵינוּ כְּהוּ וְחִסְרוֹ מְאוּרָה, אוֹ שְׁנוֹ מְנוּדְנָדָה, וְהִכְהוּ הָאֵדוֹן וְהַפִּיל הַשֵּׁן הַנּוֹדֶדָה, אוֹ סִמָּא הָעֵין הִכְהוּ - אִם הִיָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּכֹר כָּל שְׁהוּא, יוֹצֵא לַחֲרוּת; וְאִם לֹא, לֹא יוֹצֵא לַחֲרוּת.

י. הִכְהוּ עַל יָדוֹ וְצִבְתָּ [וְהוֹתַנְפָּחָה] יָדוֹ, וְסוֹפָה לְחוֹר - אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֲרוּת. תִּלְשׁ בְּזָקְנוֹ, וְלִדְלַל בּוֹ עֲצָם מִן הַלְחִי - יוֹצֵא לַחֲרוּת, שֶׁהָרִי בְּטֵל מִעֲשֶׂה הַשְּׁנַיִם הַקְּבוּעִין בְּאוֹתוֹ הָעֲצָם. יא. הַפִּיל שְׁנוֹ אוֹ סִמָּא עֵינוּ בְּלֹא כֹנָה - כְּגוֹן שֶׁזָּרַק אֲבָן לְבִהמָה, וְנִפְלָה בְּעֵבֶד וְהַפִּילָה שְׁנוֹ אוֹ חִתְקָה אֶצְבָּעוֹ - לֹא יוֹצֵא לַחֲרוּת, שְׁנֵאמָר: "אִם שֵׁן עֲבָדוֹ אוֹ שֵׁן אִמָּתוֹ יִפִּיל", עַד שִׁיתַּכְנוּ.

יב. הוֹשִׁיט יָדוֹ לְמַעַי שִׁפְחָתוֹ, וְסִמָּא עֵין הָעֶבֶר שִׁבְמַעִיָּה - לֹא יוֹצֵא לַחֲרוּת, שֶׁהָרִי לֹא יָדַע דְּבָר שִׁיתַּכְנוּ לוֹ.

יג. הִיָּה רַבּוֹ רּוֹפֵא, וְאָמַר לוֹ: 'כָּחַל לִי עֵינִי וְסִמָּאָה, חֲתֹר לִי שְׁנִי וְהַפִּילָה - שִׁחַק בְּאֵדוֹן, וְיוֹצֵא לַחֲרוּת; שְׁאָף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּנֵּן לְהַזִּיק, הָרִי נִתְכַּנֵּן לְנֹגַע בְּאֲבָרֵי הָעֶבֶד וְלִסְכֵּן בָּהֶם. וְאֵין צָרִיף לוֹמַר, אִם הֵיחָה עֵין הָעֶבֶד כּוֹאֶבֶת, וְהִיָּה רַבּוֹ רּוֹפֵא, וְעָקְרָה לוֹ - שֶׁהָרִי יוֹצֵא לַחֲרוּת.

יד. הַמִּפִּיל שֵׁן עֲבָדוֹ, וְסִמָּה אֶת עֵינוֹ - הָרִי זֶה יוֹצֵא לַחֲרוּת בְּשֵׁנוֹ, וְנוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ. וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא כְּהוּ.

טו. מִי שֶׁחֲצִי עֶבֶד וְחֲצִי בֶן חוֹרִין, וְעֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שְׁתַּפְּסִין - אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מֵיחַד לְרַבּוֹ שֶׁחִבֵּל בּוֹ.

טז. עֲבָדֵי צֶאֱן בְּרֹזֶל [בְּאֲחֻרֵּי הַמַּלְאָה שֶׁל הַבַּעַל] - יוֹצֵאִין בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים, אִם חִסְרָן הַכֶּבֶל; אֲכָל לֹא הָאִשָּׁה. וְעֲבָדֵי מִלּוֹג [שֶׁהוּבָאוּ עַל יְדֵי הָאִשָּׁה וּבְבַעֲלוֹתָהּ] - אֵינָן יוֹצֵאִין בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים, לֹא אִם הַפִּילָן הַכֶּבֶל, שֶׁהָרִי אֵין לוֹ בָּהֶן אֲלָא פְרוֹת, וְלֹא אִם הַפִּילָה אוֹתָן הָאִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן מֵיחַדִּין לָהּ.

יז. יוֹצֵאֵת הָעֶבֶד בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים, אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זְמַן, וְאֵין דְּנִין בּוֹ אֲלָא בֵּית דִּין סְמוּכִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא קָנָס. לְפִיכָף, עֲבָד שֶׁאָמַר לְרַבּוֹ: 'הַפִּלְתָּ אֶת שְׁנֵי, וְסִמַּמְתָּ אֶת עֵינִי, וְהָאֵדוֹן אוֹמַר: 'לֹא עָשִׂיתִי זֶה' - פְּטוּר; שָׁאֵם יוֹדֶה מִעֲצָמוֹ, אֵינוֹ חַיֵּב לְהוֹצִיא לַחֲרוּת בְּלֹא עֵדִים, שֶׁהַמּוֹדָה בְּקָנָס - פְּטוּר; כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרָנוּ בְּהַלְכוֹת גִּנְיָה, שֶׁכָּל מוֹדָה בְּקָנָס - פְּטוּר מִלְשָׁלְמוֹ.

יד. הַמוֹכֵר אֶת בְּתוֹ, וְיוֹצֵאֵת בְּשָׁנִים אוֹ בְּיוֹבֵל אוֹ בְּגִרְעוֹן כֶּסֶף, וְעֵדִין הִיא קִטְנָה - יֵשׁ לוֹ לְחוֹר וּלְמַכְרָה פַּעַם שְׁנִיָּה, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרְנוּ.

טו. הַמוֹכֵר אֶת בְּתוֹ, וְאַחֲרַיָּה הָלַף וְקִדְּשָׁה לְאַחֵר - אִם רָצָה הָאֵדוֹן לִיעֵד, מִיעֵד. וְאִם לֹא יָעֵד הָאֵדוֹן, לֹא לוֹ וְלֹא לְבָנוֹ - כִּשְׁתַּצָּא מִרְשוּת אֵדוֹן, יִזְמְרוּ קְדוּשָׁה וְתַעֲשֶׂה אִשָּׁת אִישׁ.

טז. הַמוֹכֵר אֶת בְּתוֹ, וְפָסַק עַל הָאֵדוֹן עַל מְנַת שְׁלֹא לִיעֵד אוֹתָהּ - אִם רָצָה הָאֵדוֹן לִיעֵד, מִיעֵד; שֶׁהִתְנָה עַל מַה שֶׁכְּתוּב בַּתּוֹרָה, שֶׁתִּנָּאֵל בְּטֵל.

הַלְכוֹת עֲבָדִים פֶּרֶק ה'

א. עֲבָד כְּנַעֲנִי [כָּל גֵּוִי] - נִקְנָה בְּחִמְשָׁה דְּבָרִים, וְקוֹנָה אֶת עֲצָמוֹ בְּשִׁלְשָׁה: נִקְנָה בְּכֶסֶף, אוֹ בְּשִׁטְר, אוֹ בְּחֻזָּקָה, אוֹ בְּחִלְפִין, אוֹ בְּמִשְׁכָּה; וְקוֹנָה אֶת עֲצָמוֹ בְּכֶסֶף, אוֹ בְּשִׁטְר, אוֹ בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים. וְעֶבֶד קָטָן - הָרִי הוּא בְּכִהמָה, וְנִקְנָה בְּמִשְׁכָּה כְּמִשְׁכֵּת הַכְּהִמָּה. וְכִכֵּר בְּאֲרָנוּ בַּתְּחִלַּת סִפְרָה זֶה כָּל הַדְּרָכִים שֶׁהָעֲבָדִים נִקְנִין בָּהֶן.

ב. כִּיּוֹצֵא קוֹנָה אֶת עֲצָמוֹ בְּכֶסֶף? כְּגוֹן שֶׁנָּתַן אֶחָד לְרַבּוֹ מַעוֹת וְאָמַר לוֹ: 'עַל מְנַת שִׁיַּצָּא עֲבָדְךָ בָּהֶם לַחֲרוּת' - כִּיּוֹן שֶׁקָּבַל הָרַב הַכֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה כֶּסֶף, יוֹצֵא הָעֶבֶד לַחֲרוּת. וְאֵינוֹ צָרִיף דַּעַת הָעֶבֶד - שֶׁזִּכְרוֹת הִיא לוֹ, וְזָכִין לְאָדָם שְׁלֹא בְּפָנָיו. וְכֵן אִם נָתַן אֶחָד לְעֶבֶד מַעוֹת וְאָמַר לוֹ: 'עַל מְנַת שִׁתַּצָּא בָּהֶן לַחֲרוּת' - אִם רָצָה הָאֵדוֹן וְקָבַל הַמַּעוֹת, יוֹצֵא הָעֶבֶד לַחֲרוּת; וְאִם לֹא רָצָה, לֹא קָנָה הָעֶבֶד הַמַּעוֹת; שְׁלֹא נָתַן לוֹ אֲלָא עַל מְנַת שִׁיַּצָּא בָּהֶן לַחֲרוּת. וְאֶחָד הַכֶּסֶף אוֹ שְׁוֵה כֶּסֶף, כִּיּוֹן לְקוֹנוֹתוֹ בֵּין לְקוֹנוֹת עֲצָמוֹ לוֹ.

ג. כִּיּוֹצֵא בְּשִׁטְר? כְּתֹב לוֹ עַל הַיָּד אוֹ עַל הַחֹרֶשׁ: 'הָרִי אֶתָּה בֶּן חוֹרִין', אוֹ 'הָרִי אֶתָּה שֶׁל עֲצָמְךָ', אוֹ 'אֵין לִי עֶסֶק בְּךָ', וְכֵן כָּל כִּיּוֹצֵא בְּהוֹנָה בְּעֵינָיו, וְזֶה הוּא גּוֹפּוֹ שֶׁל גִּט שְׁחִירוֹ, וּמִסֵּר לוֹ אֶת הַשִּׁטְר בְּפָנֵי שְׁנֵי עֵדִים, אוֹ שֶׁהָיוּ הָעֵדִים חֲתוּמִים בּוֹ וּמִסֵּרוֹ לוֹ בֵּינוֹ לְבֵינוֹ - הָרִי זֶה יוֹצֵא לַחֲרוּת, שֶׁהָרִי גִטוֹ וְיָדוֹ בְּאֵין כְּאֶחָד. אָמַר לוֹ שְׁלֹא בְּכִתְב: 'הָרִי אֶתָּה בֶּן חוֹרִין', 'הָרִי אֶתָּה שֶׁל עֲצָמְךָ' - אָף עַל פִּי שֶׁהָעֵד עָלָיו עֵדִים בְּבֵית דִּין, וְאָף עַל פִּי שֶׁקָּנָה מִיָּדוֹ - עֵדוֹן לֹא נִשְׁתַּחֲרַר; שֶׁאֵין הָעֶבֶד יוֹצֵא לַחֲרוּת, אֲלָא בְּכֶסֶף אוֹ בְּשִׁטְר אוֹ בְּרֹאשֵׁי [עִיּוּרִין] אֲבָרִים. וְהַכּוֹתֵב לְשִׁפְחָתוֹ: 'הָרִי אֶת מִתְרַת לְכָל אָדָם', לֹא אָמַר כָּלֹא.

ד. כִּיּוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים? הַמִּכָּה אֶת עֲבָדוֹ בְּכֹנָה, וְחִסְרוֹ אֶחָד מִעֲשָׂוִים וְאַרְבַּעָה אֲבָרִים שֶׁאֵין חוֹזְרִין - יוֹצֵא לַחֲרוּת, וְצָרִיף גִּט שְׁחִירוֹ. אִם כֵּן, לָמָּה לֹא נֵאמַר בַּתּוֹרָה אֲלָא "שֵׁן" וְ"עֵין"? לְדוֹן מֶהֱן: מַה שֵׁן וְעֵין, מוֹמִין שֶׁבְּגִלּוּי וְאֵינָן חוֹזְרִין - אָף כָּל מוֹם שֶׁבְּגִלּוּי שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר, יוֹצֵא הָעֶבֶד בּוֹ לַחֲרוּת. אֲכָל הַמִּסְרָס עֲבָדוֹ בְּפִיזִים, אוֹ הַחוֹתֵף לְשׁוֹנוֹ - אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֲרוּת, שֶׁאֵינָן מוֹמִין שֶׁבְּגִלּוּי. וְכֵן הַמִּפִּיל שֵׁן הַקָּטָן - אֵינוֹ יוֹצֵא לַחֲרוּת, שֶׁהָרִי סוֹפּוֹ לְחוֹר.

ה. אֵין יוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים אֲלָא עֲבָדִים שֶׁמְלוֹ וְטָבְלוֹ, שֶׁהָרִי יִשְׁנֵן בְּמִקְצַת מַצּוֹת; אֲכָל עֲבָד שֶׁהוּא בְּגִיּוּתוֹ, אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אֲבָרִים. וְאֵלוֹ הֵן רֹאשֵׁי אֲבָרִים שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין:

הלכות עבדים פרק ו

א. הכותב גט שחרור לעבדו, וזכה לו בו על ידי אחר, ואמר: 'זכה בגט זה לפלוני עבדי' - יצא בן חורין, אף על פי שלא הגיע הגט לידי; שזכין לאדם שלא בפניו. אבל אם אמר: 'תנו גט זה לעבדי' - אינו יכול לחזור בו, ולא יצא העבד לחרות עד שיגיע הגט לידי; לפיכך האומר: 'תנו גט זה לעבדי' ומת, לא יתנו לאחר מיתה. ב. הכותב בשטר: 'עשיתי פלוני עבדי בן חורין', או: 'נעשה פלוני עבדי בן חורין', או: 'הרי הוא בן חורין' - הרי זה יצא לחרות; כתב בשטר: 'אעשנו בן חורין', לא יצא לחרות.

ג. האומר: 'עשיתי פלוני עבדי בן חורין', והוא אומר: 'לא עשאי' - חוששין שמא זכה לו על ידי אחר. אמר: 'בתבתי גט שחרור ונתתי לו', והוא אומר: 'לא כתב ולא נתן לי' - הודאת בעל דין כמאה עד, והרי זה עבד עד שישחררו בפנינו.

ד. מי שצוה בשעת מיתתו ואמר: 'פלוני שפחתי אל ישתעבדו בה יורשים' - הרי זו שפחה כשהיתה; ואסור לייורשים להשתעבד בה, מפני שמצוה לקיים דברי המת. וכן אם אמר: 'עשו לה קורת רוח' - כופין את היורשין, ואין משעבדין אותה אלא במלאכה שהיא רוצה בה. צוה ואמר: 'שחררוה', כופין את היורשין לשחרר אותה.

ה. בששה דברים שוין שחרורי עבדים לגטי נשים; ובשאר הדברים, הרי הן כשאר השטרות. ואלו הן הששה: פסולין בערכאות של גוים, וכשרין בעד כותי גויים שהתיישבו בשומרון והתגייירו, וצריכין כתיבה לשם המשחרר עצמו, ואין נכתבין במחבר [לקרע], ואין עדיהם חותמין אלא זה בפני זה; ואחד גטי נשים ושחרורי עבדים, שוין במוליך ובמביא [השטר ע"י שליח]. פיצד? כל השטרות העולים בערכאות של גוים, כשרים בכל התנאים שאנו מבארים בהלכות הלואה - חוץ מגטי נשים ושחרורי עבדים.

ו. וכל שטר שיש עליו אפלו עד אחד כותי, פסול - חוץ מגטי נשים ושחרורי עבדים, שהם כשרין בעד אחד ישראל ועד אחד כותי; והוא, שהיה כותי חבר [ת"ח]. ובזמן הזה, שהכותים כגוים לכל דבריהם, אנו למדין מהם לצדוקין [תלמידי צדוק שאינם מאמינים בתושבע"פ], שצדוקין בזמן הזה כמו הכותי באותו הזמן, קדם שיגזרו עליהם שהיו כגוים לכל דבריהם. בגט אשה הוא אומר: 'וכתב לה', לשמה; ובגט שחרור הוא אומר: 'או חפשה לא נתן לה', עד שיכתב לשמה. בגט אשה הוא אומר: 'וכתב ונתן', מי שאינו מחסר אלא נתינה - יצא הכתוב במחבר ואחר כך קוצץ, שהרי הוא מחסר קציצה ונתינה; ובגט שחרור הוא אומר: 'נתן לה', לא יהיה מחסר אלא נתינה. אחד גטי נשים ושחרורי עבדים, אין חותמין עדיהן אלא זה בפני זה. וכבר בארנו טעם הדבר בהלכות גרושין.

ז. וכיצד הן שוין במוליך ובמביא? שהמביא גט שחרור בארץ ישראל, אינו צריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם'. ובחוצה לארץ, אם אין עדים לקימו, ואמר השליח: 'בפני נכתב ובפני נחתם' - זה הוא קיימו; ואם בא האדון וערער אחר בן - אין משגיחין בו, כמו שבארנו בגטי נשים. כשם שהאשה עצמה מביאה גטה ואינה צריכה לקימו, הואיל והגט יוצא מתחת ידה - כך העבד ששטר שחרורו יוצא מתחת ידו, אינו צריך לקימו. וכשם שהאשה אומרת 'בפני נכתב ובפני נחתם' אם התנה עליה, כמו שבארנו במקומו - כך העבד שהביא גט ואמר 'בפני נכתב ובפני נחתם', נאמן על אותה הדרך ואין צריך קיום.

ח. כל הכשר להביא גט אשה, מביא גט העבד; והעבד מקבל גט לחברו מיד רבו של חברו, אבל לא מיד רבו של מקבל. הכותב שטר ארוסין לשפחתו, אף על פי שאמר לה: 'צאי בו לחרות, והתקדשי בו' - אין בלשון הזה לשון שחרור, ואינה מקדשת ולא משחררת.

יום חמישי

הלכות עבדים פרק ז

א. גט שחרור - צריך שיהיה ענינו דבר הכורת בינו ובין אדוניו, ולא ישאר לאדון בו זכות. לפיכך, הכותב לעבדו: 'עצמך וכל נכסי קנויין לך, חוץ ממקום פלוני', או 'חוץ מטלית פלונית' - אין זה כורת, והגט בטל; ומתוך שאינו גט - לא נשתחרר העבד, ולא קנה מן הנכסים כלום. וכן כל פיוצא בזה.

ב. עבד שהביא גטו, וכתוב בו: 'עצמך ונכסי קנויין לך' - עצמו קנה, והרי הוא בן חורין; אבל הנכסים לא קנה עד שיתקיים הגט בחותמיו כשאר השטרות. וכן אם היה כתוב בו: 'כל נכסי קנויין לך' - עצמו קנה, ולא קנה הנכסים עד שיתקיים הגט בחותמיו; שחולקין הדבור ואומרים: עצמו קנה, מפני שהוא נאמן להביא גט שחרורו, ואינו צריך לקימו; אבל הנכסים, שאין אדם קונה אותם אלא בראיה ברורה - לא יקנה אותם עד שיתקיים השטר.

ג. המשחרר שני עבדים בשטר אחד - לא קנו עצמן; אלא כותבין שטר לכל אחד ואחד. לפיכך, הכותב כל נכסיו לשני עבדיו בשטר אחד - אף עצמן לא קנו. ואם כתב בשני שטרות - קנו, ומשחררין זה את זה. במה דברים אמורים? בשכתב בכל שטר משניהם: 'כל נכסי נתונים לפלוני ופלוני עבדי'. אבל אם כתב: 'חצי נכסי לפלוני עבדי וחצי נכסי לפלוני עבדי' - אף בשני שטרות, לא קנו כלום; שהעבד מפלל הנכסים, והרי שיר בו חציו, ואין זה שחרור; וכיון שלא נשתחרר, לא קנה מן הנכסים כלום.

ד. המשחרר חצי עבדו בשטר - לא קנה העבד חציו, והרי הוא עבד כשהיה. אבל אם שחרר חציו בכסף, כגון שלקח חצי דמיו על מנת לשחרר חציו - קנה, ונמצא חציו עבד וחציו בן חורין. במה דברים אמורים? בששחרר חציו בשטר, והניח חציו; אבל אם שחרר חציו ומכר חציו, או שחרר חציו ונתן חציו מתנה - הואיל ויצא כלו

ח. אחד המוכר עבדו לגוי עובד עבודה זרה, או שמכרו לגר תושב, אפילו לכוותי - הרי זה יצא לחרות. מכרו לישראל משמך, הרי זה ספק; לפיכך, אם תפס כדי דמיו מרבו ראשון, כדי לצאת בהן מיד המשמך - אין מוציאין מידו.

ו. המוכר עבדו לחופזה לארץ, יצא בן חורין; וכופין את רבו השני לכתב לו גט שחרור, ואבדו הדמים. ומפני מה קנסו כהן הלוקח לבדו? שאלו לא לקחו, לא יצא העבד לחופזה לארץ. והמוכר עבדו לסוריה, ואפילו לעכו - כמוכר לחופזה לארץ.

ז. בן ככל שנשא אשה בארץ ישראל, ונדעתו לחזר, והכניסה לו עבדים ושפחות - הרי אלו ספק אם הן כמי שמכרה אותן לחופזה לארץ, הואיל ויש לו הפרות, או אינן כמכורין לו, שהרי הגוף שלה.

ח. עבד שיצא אחר רבו לסוריה, ומכרו שם - אבד את זכותו. במה דברים אמורים? בשלל רבו על מנת שלא לחזר לארץ ישראל. אבל אם דעת רבו לחזר, ויצא אחריו ומכרו שם - יצא לחרות, וכופין את הלוקח לשחררו.

ט. עבד שאמר לעלות לארץ ישראל - כופין את רבו לעלות עמו, או שימכר אותו למי שיעלהו לשם. רצה האדון לצאת לחופזה לארץ - אינו יכול להוציא את עבדו, עד שירצה. ודין זה בכל זמן, אפילו בזמן הזה, שהארץ ביד גוים.

י. עבד שברח מחופזה לארץ לארץ ישראל - אין מחזירין אותו לעבדות, ועליו נאמר: "לא תסגיר עבד אל אדניו, אשר ינצל אליך מעם אדניו". ואומרים לרבו שיקתב לו גט שחרור, ויקתב לו שטר חוב בדמיו, עד שתשיג ידו ויתן לו. ואם לא רצה האדון לשחררו - מפקיעין בית דין את שפדו מעליו, וילך לו.

יא. עבד זה שברח לארץ, הרי הוא גר צדק; והוסיף לו הכותב אזהרה אחרת למי שמונה אותו, מפני שהוא שפל רוח יתר מן הגר, וצוה עליו, שנאמר: "עמך ישב בקרבו באחד שעריך בטוב לו, לא תוננו", זו אף הונת דברים. נמצאת למד, שהמונה את הגר הזה, עובר בשלשה לאוין: משום "לא תונה איש את עמיתו", ומשום "וגר לא תונה", ומשום "לא תוננו". וכן עובר משום "לא תלחצנו", כמו שבארנו בענין הונתו.

יב. הקונה עבד מן הגוי סתם, ולא רצה למול ולקבל מצוות העבדים - מגלגלין עמו כל שנים עשר חדש; ואם לא רצה - חוזר ומוכרו לגוים, או לחופזה לארץ. ואם התנה העבד עליו בתחלה שלא ימול - הרי זה מתר לקימו כל זמן שירצה בגיותו, ומוכרו לגוים או לחופזה לארץ. וכן עבד שמל וטבל לשם עבדות, ואחר כך הפיל עצמו לגוסות, ואין רבו יכול להוציאו לא בדיני ישראל ולא בדיני אמות העולם - הרי זה מתר לו לטל דמיו מן הגוים; וכותב ומעלה בערפאות של גוים, מפני שהוא כמציל מידם.

יג. המפקיר עבדו - יצא לחרות, וצריך גט שחרור; ואם מת האדון שהפקיר, היורש פותב לו גט שחרור.

יד. עבד שברח מבית האסורין - אם נתיאש ממנו רבו, יצא לחרות; וכופין את רבו, וכותב לו גט שחרור.

מכירתו, קנה העבד חציו, והרי זה חציו עבד וחציו בן חורין. וכן עבד של שני שותפין ששחרר אחד מהם את חלקו, בין בכסף בין בשטר - קנה העבד חציו; והרי חציו עבד וחציו בן חורין.

ה. הפותב לשפחתו המעבדת: 'הרי את בן חורין, וילדך עבד' - דבריו קיימין. 'הרי את שפחה, וילדך בן חורין' - לא אמר כלום; שזה כמי שמשחרר חציה.

ו. שפחה חרופה [אחד השותפים שחרר את חלקו] - אם רצה לשחרר חציה הנשאר, ותעשה אשת איש גמורה - הרי זה משחרר, בין בשטר בין בכסף; שאף הכסף גומר שחרורה. ז. מי שחציו עבד וחציו בן חורין - הואיל ואינו מתר לא בשפחה ולא בבת חורין, כופין את רבו, ועושה אותו בן חורין, וכותב שטר עליו בחצי דמיו. במה דברים אמורים? בעבד, מפני שהאיש מצוה על פריה ורביה. אבל השפחה - תשאר כמות שהיא, ועובדת את רבה יום אחד ואת עצמה יום אחד. ואם נהגו בה חטאים מנהג הפקר - כופין את רבה לשחררה, וכותב עליה שטר בחצי דמיה.

ח. מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שעמד רבו והקנה חציו לבנו קטן כדי שלא יכפו אותו בית דין לשחררו - מעמידין בית דין לקטן אפטרופוס; וכותב לו האפטרופוס גט שחרור, וכותב עליו שטר חוב בחצי דמיו. ואם נסרף הקטן בעבד, ויש לו עליו געגועין - מפליגין [מרחיקים] אותו ממנו במעות, שדעתו של תינוק קרובה אצל המעות.

ט. שכיב מרע [הנוטה למות] שכתב כל נכסיו לעבדו, ועמד - חוזר בנכסים, ואינו חוזר בעבד; שהרי יצא עליו שם בן חורין.

הלכות עבדים פרק ח

א. המוכר את עבדו לגוים - יצא בן חורין, וכופין את רבו לחזר ולקנותו מן הגוים עד עשרה בדמיו, וכותב לו גט שחרור, ויוצא. ואם לא רצה הגוי למכרו, אפילו עד עשרה בדמיו - אין מחיבין אותו יתר. וקנס זה - אין גוזבין אותו ודינין בו, אלא בית דין ממחין. [סמוכים] ואם מת המוכר, אין קונסין את היורש להחזיר את העבד ולשחררו. ב. לזה על ידי שעבוד עבדו מן הגוי - אם קבע לו זמן ואמר לו: 'אם הגיע זמן פלוני ולא אחזיר לך, תקנה גוף עבד זה' - הרי זה יצא לחרות מיד; ואם אמר לו: 'תקנה מעשה ידי', לא יצא לחרות. גבהו הגוי בחובו, או שבאו על האדון מצרין ובקשו להרגו ופדה עצמו מידן בעבדו - לא יצא לחרות, מפני שגלח ממנו שלא ברצונו.

ג. מכר עבדו לאחד מעבדי המלך או מגדוליו - אף על פי שהוא מתירא מהן, יצא העבד לחרות; מפני שהיה יכול לפיסו במקומו אחר.

ד. מכרו לגוי לשלשים יום, מכרו חוץ ממלאכתו, חוץ מן המצוות, חוץ מן השבתות וימים טובים - הרי זה ספק אם נשחרר או לא נשחרר; לפיכך, אם תפס העבד כדי דמיו לרבו, כדי שיצא בהן לחרות מיד הגוי - אין מוציאין מידו.

עבד שלנו שבא על אחת מן האמות - אין הכן עבד, לפי שנאמר: "אשר הולידו בארצכם", ועבד אין לו חיים [אין מייחסים אליו].

ד. מלך גוי שעשה מלחמה, והביא שביה ומכרם, וכן אם הרשה לכל מי שירצה שילך ויגנב מאמה שהיא עושה עמו מלחמה, יביא וימכר לעצמו, וכן אם היה דיניו שפל מי שלא יתן המס? מכר, או מי שעשה כן וכך או לא יעשה כן וכך? מכר - הרי דיניו דין; ועבד הנלקח בדינין אלו, הרי הוא כעבד פנעני לכל דבר.

ה. גוי שקנה גוי לעבדות - לא קנה גופו, ואין לו בו אלא מעשה ידיו; אף על פי כן, אם מכרו לישראל, הרי גופו קנוי לישראל.

ו. האשה קונה שפחות; ואינה קונה עבדים, אפלו קטנים, מפני החשד [שזהו לזנות]. ואם קנת אותן, הרי זו קנת גופן כאיש. ויראה לי, שאינה אסורה אלא לקנות עבד בן תשע שנים, ומתשע ולמעלה. וכן אסור לאדם לשחרר עבד פנעני; וכל המשחררו - עובר בעשה, שנאמר: "לעלם בהם תעבדו". ואם שחררו, משחרר כמו שבארנו, וכופין אותו לכתב גט שחרורו כמו שבארנו, בכל אותן הדרכים שבארנו. ומתן לשחררו לזכר מצוה, אפלו למצוה של דבריהם; כגון שלא יהיו שם עשרה בבית הכנסת - הרי זה משחרר עבדו, ומשלים בו המנין; וכן כל פיוצא בזה. וכן שפחה שהיו העם נוהגין בה מנהג הפקר, והרי היא מכשול לחסידים - כופין את רבה ומשחררה, כדי שתנשא ויסור המכשול. וכן כל פיוצא בזה.

ז. יכול הרב לומר לעבדו הפנעני: 'עשה עמי ואני נדך', אלא ילך וישאל לו על הפתחים, או יתפרנס מן הצדקה; וישראל מצוין להחיות עבדים שביניהם. במה דברים אמורים? בעבדיו; שאין בית דין נזקקין לגדולים לשמר ממונם, ואם לא יאכיל עבדיו וישקם כראוי, הם יכרחו או ימותו, ואדם חס על ממונו עצמו יותר מכל אדם. אכל עבדים שהכניסה לו אשתו בתורת נכסי מלוג, חובב במזונותיהם בבית דין, שעל מנת כן הכניסה אותם; שאם לא יזון אותם - ימותו או יכרחו, והרי אינו חובב באחריותו. ח. מתן לעבד כעבד פנעני בפרך. ואף על פי שהדין כן, מדת חסידות ודרכי החכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק, ולא יכביד עלו על עבדו ולא יצר לו, ויאכילהו וישקהו מכל מאכלו ומכל משקהו. חכמים הראשונים היו נוהגין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים על מזונות עצמן. הרי הוא אומר: "כעני עבדים אל יד אדוניהם, כעני שפחה אל יד גברתה". וכן לא יבזהו, לא ביד ולא בדברים; לעבדות מסרו הפתוב, לא לבושה. ולא ירפה עליו צעקה וכעס, אלא ידבר עמו בנחת, וישמע טענותיו. וכן מפרש בדברי איוב הטובים שהשתבח בהן: "אם אמאס משפט עבדי ואמתי ברכם עמדי, הלא בכטן עשני עשהו, ויכננו ברחם אהד". ואין האכזריות והעוונות מצויה אלא בגוים הערלים, אבל זרעו של אברהם אבינו, והם ישראל

טו. עבד שנשפה - אם נתיאש ממנו רבו ראשון, כל הפודה אותו לשם עבד ישתעבד בו, והרי הוא שלו; ואם פדהו לשם בן חורין, הרי זה בן חורין. ואם לא נתיאש ממנו רבו ראשון - הרי הפודה אותו לשם עבד, נוטל פדיונו מרבו, וחוזר לרבו; ואם פדהו לשם בן חורין, חוזר לרבו הראשון בלא כלום.

טז. עבד שעשהו רבו היפותיקי [שישמש לגביה] לבצל חובו, ושחררו - הרי זה משחרר. וכופין לבצל חוב לשחררו גם הוא, מפני תקון העולם; שלא יפגע בו לאחר זמן, ויאמר לו: 'עבדי אתה'.

יז. עבד שהשיאו רבו בת חורין, או שהניח לו רבו תפלין בראשו, או שאמר לו רבו לקרות שלשה פסוקין בספר תורה בפני הצבור, וכל פיוצא באלו הדברים שאין חוב בהן אלא בן חורין - יצא לחרות, וכופין את רבו לכתב לו גט שחרורו. וכן אם נדר נדר שפופין עליו את העבדים, כמו שבארנו בנדרים, ואמר לו רבו: 'מופרך לך' - יצא לחרות; שפופין שלא פכה אותו במקום שיש לו לכפותו, גלה דעתו שהפקיע שעבודו. מכאן אני אומר, שהמשחרר עבדו בכל לשון, והוציא דברים מפיו שמשמען שלא נשאר לו עליו שעבוד כלל, ושגמר בלבו לדבר זה - שאינו יכול לחזור בו; וכופין אותו לכתב לו גט שחרורו, אף על פי שעדין לא כתב. אבל אם לנה מעבדו, או שעשהו אפוטרופוס, או שהניח תפלין בפני רבו, או קרא שלשה פסוקים בבית הכנסת בפני רבו, ולא מחה - לא יצא לחרות.

יח. ואסור לאדם ללמד את עבדו תורה; ואם למדו, לא יצא לחרות.

יט. הלוקח עבד מן הגוי, וקדם העבד וטבל בפני רבו לשם בן חורין - יצא לחרות; ושלא בפני רבו, צריך לפרש. לפיכך צריך רבו לתקפו במים.

כ. ישראל שתקף בגוי קטן, או שמצא תינוק גוי, והטבילו לשם גר - הרי זה גר; לשם עבד, הרי זה עבד; לשם בן חורין, הרי זה בן חורין.

כא. גר שקדמו שפחותיו ועבדיו וטבלו בפניו - קנו עצמן בני חורין.

הלכות עבדים פרק ט

א. ישראל שבא על שפחה פנענית - אף על פי שהיא שפחתו, הרי זה הולד עבד פנעני לכל דבר, ונמכר ונקנה ומשתמשין בו לעולם, כשאר העבדים.

ב. אחד הקונה עבד מישראל, או מן גר תושב, או מן הגוי שהוא כבוש תחת ידיו, או מאחד משאר האמות. וכן גר תושב שהוא כבוש תחת ידיו, או אחד משאר האמות - יש לו למכר את עצמו לישראל לעבד, והרי הוא עבד פנעני לכל דבר; וכן מוכר פניו ויבנותיו, שנאמר: "מהם תקנו, וממשפחתם אשר עמכם, אשר הולידו בארצכם". וכל אחד מאלו, הרי הוא עבד פנעני לכל דבר. ג. אחד מן האמות שבא על שפחה פנענית שלנו - הרי הכן עבד פנעני, שנאמר: "אשר הולידו בארצכם". אבל

או נשבת, או נטרפה - הרי אלו נשבעין שנאנסה, ופטורין, שנאמר: "ומת או נשבר או נשבה, אין ראה - שבועת ה' וגו'", "אם גנב וגנב מעמו - ישלם לבעליו". נמצאת אומר: שומר חנם - נשבע על הכל; והשואל - משלם את הכל, חוץ מן המתה בשעת מלאכה כמו שיתבאר; נושא שכר והשוכר - משלמין את האבדה ואת הגנבה, ונשבעין על האנסין הגדולים כגון שבויה ושבויה ומתה וטרפה, או שאבד הדבר בספינה ששכר עמה, או נלקח בליסטים מזין, וכל פיוצא באלו משאר אנסין גדולים.

ג. המפקיד אצל חברו בין בחנם בין בשכר, או השאילו, או השכיר לו - אם שאל השומר את הבעלים [של החפץ] עם הדבר שלהן, או שכן - הרי השומר פטור מכלום; אפלו פשע בדבר ששומר, ואבד מחמת הפשיעה - הרי זה פטור, שנאמר: "אם בעליו עמו, לא ישלם; אם שכיר הוא, בא בשכרו". במה דברים אמורים? בששאל הבעלים או שכן בעת שנטל החפץ, ואף על פי שאין הבעלים שם עמו בעת הגנבה והאבדה, או בעת שנאנס. אבל אם נטל החפץ, ונעשה עליו שומר תחלה, ואחר שפא לרשותו שכר הבעלים או שאלן - אף על פי שהיו עומדין שם בעת שנאנס הדבר השומר, הרי זה משלם, שנאמר: "בעליו אין עמו, שלם ישלם". מפי השמועה למדו, היה עמו [עבד אצלו] בעת השאלה - אף על פי שאינו עמו בעת הגנבה והמיתה, פטור; לא היה עמו בשעת השאלה - אף על פי שהיה עמו בעת המיתה או השבויה, חיב. והוא הדין לשאר השומרים, שכלן בבעלים פטורין; אפלו פשיעה בבעלים, פטור.

ד. כל שומר שפשע בתחלתו, אף על פי שנאנס בסופו - חיב, כמו שיתבאר. ואין השואל רשאי להשאיל; אפלו שאל ספר תורה, שכל הקורא בו עושה מצוה - לא ישאילנו לאחר. וכן אין השוכר רשאי להשכיר; אפלו השכירו ספר תורה, לא ישכירנו לאחר; שהרי זה אומר לו: 'אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר'. עבר השומר ומסר לשומר שני - אם יש עדים ששמרה השומר השני בדרך השומרים, ונאנס - פטור השומר הראשון, שהרי יש עדים שנאנס. ואם אין שם עדים - חיב השומר הראשון לשלם לבעלים, מפני שמסר לשומר אחר, ויעשה הוא דין עם השומר השני. אפלו היה הראשון שומר חנם, ומסר לשומר שכר - חיב; שהרי יש לבעל החפץ לומר לו: 'אתה נאמן אצלי להשבע, וזה אינו נאמן'. לפיכך, אם היה דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני, הרי השומר הראשון פטור מלשלם - שהרי הוא אומר לבעלים: 'זה הדבר שהפקדתם אצלי' או 'השאלתם, אמש [אתחול] הייתם מפקידין אותו אצל זה שהפקדתי אני אצלו'; והוא, שלא ימעט שמירתו. כיצד ימעט שמירתו? כגון שהיה מפקד אצלו בשכר, והפקידו אצל אותו השני בחנם, או שהיה שאל אצלו, והפקידו אצל אותו השני בשכר - הואיל ומעט שמירתו, פושע הוא ומשלם, אף על פי ששאל או שכר בבעלים, שהרי הוא היוצא הדבר השומר מידו ליד שומר אחר.

שהשפיע להם הקדוש ברוך הוא טובת התורה וצוים בחקים ומשפטים צדיקים - רחמנים הם על הכל. וכן במדותיו של הקדוש ברוך הוא שצננו להדמות בהם, הוא אומר: "ורחמיו על כל מעשיו". וכל המרחם - מרחמין עליו, שנאמר: "ונתן לך רחמים, ורחמך והרפך".

ברוך רחמנא דסייען. נגמר ספר שנים עשר, בעזרת שדי ומנין פרקיו, שבעים וחמשה: הלכות מכירה, שלשים פרקים; הלכות זכיה ומתנה, שנים עשר פרקים; הלכות שכנים, ארבעה עשר פרקים; הלכות שלוהין ושתפין, עשרה פרקים; הלכות עבדים, תשעה פרקים.

יום שישי

בשם ה' אל עולם.

אודך ביישר לבב, בלמדי משפטי צדקך.

ספר שלשה עשר והוא ספר משפטים

הלכותיו חמש, וזה הוא סדרן: הלכות שכירות, הלכות שאלה ופקדון, הלכות מלוה ולוה, הלכות טוען ונטען, הלכות נחלות.

הלכות שכירות

יש בכללן שבע מצוות - שלש מצוות עשה, וארבע מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) דין שכיר ושומר שכר; (ב) לתן שכר שכיר ביומו; (ג) שלא יאחר שכר שכיר אחר זמנו; (ד) שיאכל השכיר מן המחבר שעושה בו; (ה) שלא יאכל השכיר מן המחבר שלא בשעת מלאכה; (ו) שלא יוליד השכיר בידו יתר על מה שאכל; (ז) שלא יחסם שור בדישו, וכן שאר בהמה. ובאור מצוות אלו - בפרקים אלו.

הלכות שכירות פרק א

א. ארבעה שומרים נאמרו בתורה, ושלשה דינין יש להם; ואלו הן הארבעה שומרים: שומר חנם, והשואל, ונושא שכר, והשוכר.

ב. ואלו הן שלשה דינין שלהן: שומר חנם שנגנב הפקדון ממנו, או אבד, ואין צריך לומר אם נאנס הפקדון אנס גדול [גמור], כגון שהיתה בהמה ומתה או נשבת - הרי זה נשבע ששומר בדרך השומרים, ופטור, שנאמר: "וגנב מבית האיש... ונקרב בעל הבית אל האלהים". השואל משלם הכל - בין שאבד דבר השואל, או נגנב, בין ארעו אנס גדול מזה, כגון שמתה בהמה השאולה או נשברה או נשבת; שכן כתוב בשואל: "ונשבר או מת - בעליו אין עמו, שלם ישלם". נושא שכר או השוכר, שניהם דין אחד יש להן: אם נגנב או אבד הדבר השכור, או שנטל שכר על שמירתו - הרי אלו משלמין. ואם ארעו אנס גדול מזה - כגון שהיתה בהמה ומתה, או נשברה,

והוא ביד השואל, וכן גוי שהפקיד, ואחר כך נתגזר - כל אלו אין בהן כל דיני השומרין; עד שתהיה תחלתן וסופן נכסי הדיוט, ונכסי ישראל.

ו. אחד האיש ואחד האשה בדין השומרין, בין שהיה הדבר השמור של אשה, או שהיה ביד האשה.

ז. קטן שהפקיד ביד גדול או השאילו, הרי זה הגדול נשבע שבועת השומרין לקטן. הורו רבתי, שאין זה נשבע בטענת [בגלל טענת] הקטן, כדי שנאמר [ונשאל: הרי] 'אין נשבעין על טענת הקטן'; שכל השומרין, שבועתן שבועת שמה היא.

ח. בדרך שתקנו חכמים [קנין] משיכה בלקוחות, כך תקנו משיכה בשומרין. האומר לחברו: 'שמר לי זה', ואמר לו: 'הנח לפני' - הרי זה שומר חנם. אמר לו: 'הנח לפניך', או 'הנח סתם', או 'שמר לי': 'הרי הבית לפניך' - הרי זה אינו לא שומר חנם ולא שומר שכר, ואינו חייב שבועה כלל; אלא מחזיר [מחזיר] על מי שלקח הפקדון שלו, ולא יחזירו לבעליו. וכן כל פיוצא בזה. אחד המפקיד או המשאיל או המשפיר את חברו בעדים, או שלא בעדים - דין אחד יש להן: כיון שהודה זה מפי עצמו ששמר לו, או ששאל ממנו - הרי זה נשבע שבועת השומרין; שאין אומרים מגו [מתוך] שיכל להכחיש קבלת הפקדון - נאמין לו [לפטר] משובעה אלא לפטר מלשלים. אפלו היה הדבר השאול, או המפקד, או המשפיר שנה פרוטה - הרי זה השומר נשבע עליו. ואין אחד מן השומרין צריך להודיע במקצת [להשביעו].

ט. מתנה שומר חנם להיות פטור משובעה, והשואל להיות פטור מלשלם, וכן מתנה בעל הפקדון על שומר חנם או נושא שכר ושוכר להיות חייבין בכל כשואל; שכל תנאי במקומו או בשבועות של ממונו, קנס; ואין צריך קנין, ולא עדים.

י. טען זה שהיה שם תנאי, והשומר אומר: 'לא היה שם תנאי' - נשבע שבועת השומרין, ומגלגל [מכיל] בה שלא היה שם תנאי.

יא. טען שהפקיד אצלו, וזה אומר: 'לא אמרתי לו אלא הנח לפניך, ולא נעשיתי לו שומר' - נשבע הסת [מדבר] שלא קבלו אלא בדרך זו; וכולל בשבועתו שלא שלח בו יד, ולא אכדו בידי, ולא בגרם שגרם לו שיהיה חייב לשלם.

יב. זה אומר: 'השאילתיך' או 'השפירתיך' או 'הפקדתיך' אצליך, והלה אומר: 'לא היו דברים מעולם', או 'שמרתיך', או 'החזירתיך' לך ונסתלקה השמירה ולא נשארה בינינו תביעה' - הרי הנחבץ נשבע הסת, ונפטר. בזה דברים אמורים? בשלא היה שם שטר. אבל אם הפקיד אצלו או השפיר או השאיל בשטר, ואמר לו: 'החזירתי לך' - הרי השומר נשבע בנקיטת חפץ [קדוש]. כשבעה מדאורייתא; שמתוך שיכול לומר שומר חנם 'נגנב' או 'אכד', והשואל 'מתה בשעת מלאכה' - נאמן לומר 'החזירתי לך'; וכשם שאם טען שנאנס, נשבע מן התורה בנקיטת חפץ - כך אם טען 'החזירתי', לשבע כעין של תורה,

ואם הביא השומר השני ראיה שפטר בה שומר ראשון בדין שמירתו - הרי זה פטור. כיצד? שומר שכר שנתן בהקמה השמירה אצלו לשומר חנם - אם הביא השומר השני עדים שמתה בהקמה בדרך, הרי השומר הראשון פטור; וכן כל פיוצא בזה.

יג. שומר שמסר לשומר אחר, והוסיף בשמירתו - ההנהגה [תשלומי השני] לבעלים. כיצד? השוכר פרה מחברו, והשאילה לאחר, ומתה בדרך ביד השואל - הואיל והשואל חייב בכל, יחזירו דמי הפרה לבעלים; שאין זה השוכר עושה סחורה בפקדונו של זה. וכן כל פיוצא בזה. היה בידו פקדון, ושלחו ביד אחר לבעליו - הואיל והשומר הראשון חייב באחריותו עד שיגיע ליד הבעלים - אם בא לחזר ולהחזיר הפקדון מיד השומר השני, מחזיר. ואם החזק השומר הראשון בפרן [שכפר בפקדון זה] - אינו יכול להחזיר הפקדון מיד השומר השני, אף על פי שעדין הפקדון באחריותו של ראשון.

הלכות שכירות פרק ב

א. שלשה דינין האמורים בתורה בארבעה השומרין, אינן אלא במטלטלין של ישראל ושל הדיוט, שנאמר: 'כסף או כלים... וכל בהמה' - יצאו הקרקעות, ויצאו העבדים שהקשו לקרקעות, ויצאו השטרות שאין גופן [הם עצמם] ממון. ונאמר: 'כי יתן איש אל רעהו' - יצאו ההקדשות ונכסי גוים. מכאן אמרו חכמים: העבדים והשטרות והקרקעות וההקדשות - שומר חנם שלהן אינו נשבע, ונושא שכר או שוכר אינו משלם; ואם קנו מידו [התחייבו] בקנין לשלם, חייב באחריותו.

ב. ותקנו חכמים, שנשבעין על ההקדשות שבועת השומרין כעין [שבועה] של תורה, כדי שלא יזלזלו בהקדשות.

ג. יראה לי, שאם פשע השומר בעבדים וכיוצא בהן - חייב לשלם; שאינו פטור בעבדים וקרקעות ושטרות אלא מדין הגנבה והאבדה והמיתה וכיוצא בהן; שאם היה שומר חנם על המטלטלין ונגנבו או אכדו, ישבע, ובעבדים וקרקעות ושטרות, פטור משובעה; וכן אם היה שומר שכר שמשלם גנבה ואבדה במטלטלין, פטור מלשלם באלו. אבל אם פשע - חייב לשלם, שכל הפושע מזיק הוא, ואין הפרש בין דין המזיק קרקע, לדין המזיק מטלטלין. ודין אמת הוא זה למבינים, וכן ראוי לדון. וכן הורו רבתי, שהמוסר פרמו לשומר, בין באריות [תמורת יבול] בין בשמירת חנם, והתנה עמו שיחפר או יזמר או יאבק [יפזר האפר] משלו [על חשבונו], ופשע ולא עשה - חייב, כמי שהפסיד בידי. וכן כל פיוצא בזה, שהמפסיד בידי, חייב על כל פנים.

ד. המוסר לחברו דבר המחבר לקרקע לשמר, אפלו היו ענבים העומדות להבצר - הרי הן כקרקע בדין השומרין. ה. הפקיד הקדש, ואחר כך פדהו, והרי הוא חלין בעת שנטלו מיד השומר, או שהשאילו חלין, ואחר כך הקדישו

זאבים, הרי זה אַנְס. שְׁנֵי פְלָכִים - אֵינָן אַנְס, אֶפְלוּ כָּאוּ מִשְׁתֵּי רוּחוֹת; הֵיוּ יָתֵר עַל שְׁנַיִם, הֲרִי זֶה אַנְס. לְסֻטִּים אֶחָד מִזֶּן, הֲרִי זֶה אַנְס. וְאֶפְלוּ הִיָּה הַרְעָה מִזֶּן, וְכֵאן לֹא לְסֻטִּים אֶחָד מִזֶּן - הֲרִי זֶה אַנְס, שְׁאִין הַרְעָה מוֹסֵר נִפְשׁוֹ כְּלֻסְטִים. הָאֵרִי וְהַדָּב וְהַנֶּמֶר וְהַבְּרָדָלֵס וְהַנֶּחֱשׁ, הֲרִי אֵלֹו אֲנִסִּין. אֵימָתִי? בְּזֶמֶן שֶׁבָּאוּ מֵאֲלֵיהֶן; אֲבָל אִם הוֹלִיכָה לְמָקוֹם גְּדוּדֵי חַיִּים וְלֻסְטִים - אֵין אֵלֹו אֲנִסִּין, וְחֵיב לְשַׁלֵּם.

ה. רוּעָה שֶׁמֶצָא גִּנְבִּי, וְהִתְחִיל לְהַתְגָּרוֹת בּוֹ וּלְהִרְאוֹתוֹ שְׁאִינוֹ מִתְּהַרָּה מִמֶּנּוּ, וְאָמַר לוֹ: 'הֲרִי אֲנוּ בְּמָקוֹם פְּלוּנִי, וְכָךְ וְכָךְ רוּעִים אֲנִחְנוּ, וְכָךְ וְכָךְ כְּלִי מִלְחָמָה יֵשׁ לָנוּ', וְכֵאן אוֹתוֹ הַלְסֻטִּים וְנִצְחוּ וְלָקַח מִהֶן - הֲרִי הַרְעָה חֵיב; שְׁאֵחָד הַמּוֹלִיךְ אֶת הַבְּהֵמָה לְמָקוֹם גְּדוּדֵי חַיִּים וְלֻסְטִים, אוֹ הַמְּכִיבָה אֶת הַלְסֻטִּים בְּהַתְגָּרוֹתוֹ לְמָקוֹם הַבְּהֵמָה.

ו. רוּעָה שֶׁהִיָּה לוֹ [אִפְשָׁרוֹת] לְהַצִּיל הַטָּרְפָּה אוֹ הַשְּׂכִינָה בְּרוּעִים אֲחֵרִים וּבְמִקְלּוֹת, וְלֹא קָרָא רוּעִים אֲחֵרִים וְלֹא הִכִּיב מִקְלּוֹת לְהַצִּיל - הֲרִי זֶה חֵיב, אֶחָד שׁוֹמֵר חֲנֹם וְאֶחָד שׁוֹמֵר שֶׁכָּר; אֲלֹא שְׁשׁוֹמֵר חֲנֹם קוֹרָא רוּעִים וּמְכִיב מִקְלּוֹת בְּחֲנֹם, וְאִם לֹא מֶצָא - פְּטוּר. אֲבָל שׁוֹמֵר שֶׁכָּר חֵיב לְשַׁפֵּר הַרוּעִים וְהַמִּקְלּוֹת, עַד כְּדֵי דְמִי הַבְּהֵמָה כְּדֵי לְהַצִּיל; וְחוּזוֹר וְלֹאֲחֵד שֶׁכָּרָן מִבְּעַל הַבֵּית. וְאִם לֹא עָשָׂה כֵן, וְהִיָּה לוֹ לְשַׁפֵּר וְלֹא שֶׁכָּר - הֲרִי זֶה פּוֹשֵׁעַ, וְחֵיב.

ז. רוּעָה שֶׁטָּעַן 'שֶׁהַצִּלְתִּי עַל יְדֵי רוּעִים בְּשֶׁכָּר' - נִשְׁבַּע, וְנוֹטֵל מֵה שֶׁטָּעַן; שְׁאִינוֹ יָכוֹל לְטָעֵן, אֲלֹא עַד כְּדֵי דְמִיָּה; וְיָכוֹל הִיָּה לֹאֲמַר 'טָרְפָּה', וְיִשְׁבַּע בְּנִקְיִית חֶפֶץ, כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטֵלִין.

ח. רוּעָה שֶׁהִנִּיחַ עֲדוֹר, וְכֵאן לְעִיר, בֵּין בַּעַת שֶׁדָּרָךְ הַרוּעִים לְהִכָּנֵס לְעִיר, בֵּין בַּעַת שְׁאִין דָּרָךְ הַרוּעִים לְהִכָּנֵס לְעִיר, וְכֵאן זֹאכִים וְטָרְפוֹ, אֲרִי וְדָרְס - אֵין אוֹמְרִין, אֵלֹו הִיָּה שֵׁם הִיָּה מִצִּיל; אֲלֹא אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם יָכוֹל לְהַצִּיל, אֶפְלוּ עַל יְדֵי רוּעִים וּמִקְלּוֹת - חֵיב; וְאִם לֹא, פְּטוּר; וְאִם אֵין הַדָּבָר יָדוּעַ, חֵיב לְשַׁלֵּם.

ט. מִתָּה הַבְּהֵמָה כְּדָרְכָה - הֲרִי זֶה אַנְס, וְהַרְעָה פְּטוּר. סִגְפָּה [עֵינָה אוֹתָהּ], נְמָתָה - אֵינוֹ אַנְס. תִּקְפָּתוֹ [תִּקְפָּה אוֹתוֹ] וְעָלָתָה לְרֹאשֵׁי צוּקִין, וְתִקְפָּתוֹ וְנִפְלָה - הֲרִי זֶה אַנְס. הַעֲלָה לְרֹאשֵׁי צוּקִין, אוֹ שֶׁעָלָתָה מֵאֲלֵיהֶן, וְהוּא יָכוֹל לְמַנְעָה, וְלֹא מִנְעָה - אֵף עַל פִּי שֶׁתִּקְפָּתוֹ, וְנִפְלָה וּמִתָּה אוֹ נִשְׁבָּרָה - חֵיב; שֶׁכָּל שֶׁתִּחַלְתוּ בִּפְשִׁיעָה וְסוּפוֹ בְּאִנְס - חֵיב. וְכֵן רוּעָה שֶׁהִעֲבִיר הַבְּהֵמָה עַל הַגָּשֶׁר, וְדַחְפָּה אַחַת מִהֶן לְחִבְרָתָהּ, וְנִפְלָה לְשִׁבְלָתָה [זוֹרִימָת] הַנֶּהָר - הֲרִי זֶה חֵיב, שֶׁהֲרִי הִיָּה לוֹ לְהַעֲבִירֵן אַחַת אַחַת; שְׁאִין הַשׁוֹמֵר נוֹטֵל שֶׁכָּר, אֲלֹא לְשִׁמְרָה מַעֲלָה, וְהוּאִיל וּפְשַׁע בַּתְּחִלָּה, וְהַעֲבִירֵן כְּאַחַת, אֵף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בְּסוּף בַּעַת הַנִּפְלָה, הֲרִי הוּא חֵיב.

י. פֶּשַׁע בָּהּ, וְיִצְאָתָה לְאִנְס וּמִתָּה שֵׁם כְּדָרְכָה - פְּטוּר, שְׁאִין יִצְאָתָה גְּרָמָה לָהּ שֶׁתְּבֹא לִידֵי אַנְס זֶה; הוּאִיל וּכְדָרְכָה מִתָּה, מֵה לִי בְּבֵית שׁוֹמֵר, מֵה לִי בְּאִנְס. אֲבָל אִם גִּנְבָה גִּנְבִּי מִהָאִנְס, וּמִתָּה כְּדָרְכָה בְּבֵית הַגִּנְבִּי - הֲרִי הַשׁוֹמֵר חֵיב, אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹמֵר חֲנֹם; שְׁאֶפְלוּ לֹא מִתָּה, הֲרִי הִיא אֲבוּדָה בְּיַד הַגִּנְבִּי, וְיִצְאָתָה גְּרָמָה לָהּ לְהַגְנוֹ. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בָּהּ.

הוּאִיל וְיֵשׁ שֵׁם שֶׁטָּר בְּיַד הַתּוֹבָע. בְּמָה דְּכָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִיָּה הַשׁוֹמֵר יָכוֹל לְטָעֵן וְלֹאֲמַר 'נֶאֱמַר', וְלֹא נִצְרִיף אוֹתוֹ לְהִכִּיב רָאִיָּה עַל טַעֲנוֹ. אֲבָל אִם הִיָּה חֵיב לְהִכִּיב רָאִיָּה עַל טַעֲנוֹ, כְּמוֹ שֶׁתִּבְאָר - אֵינוֹ נֶאֱמַר לֹאֲמַר 'הַתְּחִירָתִי', אֲלֹא יִשְׁבַּע בְּעַל הַשֶּׁטֶר בְּנִקְיִית חֶפֶץ שֶׁלֹא הַתְּחִיר לוֹ, וְיִשְׁלֵם. אֵין לָךְ מִי שֶׁנִּשְׁבַּע מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לֹאֲמַר כֵּן וְכֵן וְיִשְׁבַּע בְּנִקְיִית חֶפֶץ, אֲלֹא זֶה הַשׁוֹמֵר בְּלִבְדִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו שֶׁטֶר. אֲבָל שְׁאֵר כָּל הַנִּשְׁבָּעִין בְּדִין מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לֹאֲמַר, אֵינָן נִשְׁבָּעִין אֲלֹא הֶסֶת.

הַלְכוֹת שְׂכִירוֹת פָּרָק ג

א. שׁוֹמֵר שֶׁטָּעַן שֶׁנֶּאֱמַר אַנְס גְּדוֹל, כְּגוֹן שְׂכִירוֹה וּמִתָּה - אִם נֶאֱמַר בְּמָקוֹם שֶׁהָעֲדִים מְצוּיִין שֵׁם - מְצִירִכִין אוֹתוֹ רָאִיָּה [עֵדִים] עַל טַעֲנוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וְיִפְטֹר אֵף מִשְׁבּוּעָה. וְאִם לֹא הִכִּיב - יִשְׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵין רָאִיָּה, שְׂבּוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם"; הֵא בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לְהִכִּיב רָאִיָּה, אֵין שֵׁם שְׂבּוּעָה, אֲלֹא יִכִּיב רָאִיָּה, אוֹ יִשְׁלֵם. אֲבָל אִם טָעַן שֶׁנֶּאֱמַר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָעֲדִים מְצוּיִין שֵׁם - אֵין מְצִירִכִין אוֹתוֹ לְהִכִּיב רָאִיָּה, אֲלֹא יִשְׁבַּע שֶׁנֶּאֱמַר וְיִפְטֹר. וְאִם הִכִּיב עֲדִים שֵׁם שֶׁלֹא פָשַׁע, וְנִפְטֹר אֵף מִן הַשְּׂבּוּעָה. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהִעֲבִיר חִבִּית שֶׁל יֵין בְּשֶׁכָּרוֹ, וְשִׁבְרָה בְּשׁוּק שֶׁל מְחוּזָה. וְכֵאן לְפָנֵי חֲכָמִים וְאִמְרוּ: 'שׁוּק זֶה שֶׁטָּעַנְתָּ שֶׁנִּשְׁבָּרָה בּוֹ הַחִבִּית - בְּגִי אֲדָם מְצוּיִין שֵׁם; אוֹ תִּבְאִי רָאִיָּה שֶׁלֹא פָשַׁעְתָּ אֲלֹא נִתְקַלְתָּ וְנִפְלָתָה, אוֹ תִשְׁלֵם דְּמִיָּה'. וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בָּהּ.

ב. הַמַּעֲבִיר חִבִּית מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּשֶׁכָּר, וְנִשְׁבָּרָה - דִּין תּוֹרָה הוּא שִׁיִּשְׁלֵם; שְׁאִין זֶה אַנְס גְּדוֹל, וְהֲרִי הַשְּׂכִירָה כְּגִנְבָה וְאֲבִדָּה שֶׁהוּא חֵיב בָּהּ. אֲבָל תִּקְנוּ חֲכָמִים, שִׁיִּהְיֶה חֵיב שְׂבּוּעָה שֶׁלֹא פָשַׁע בָּהּ - שְׁאִם אֶתָּה אוֹמֵר יִשְׁלֵם, אֵין לָךְ אֲדָם שֶׁיִּעֲבִיר חִבִּית לְחִבְרָה; לְפִיכָךְ עָשׂוּ שְׂכִירֵת הַחִבִּית כְּמִיתָת הַבְּהֵמָה וְשְׂכִירָתָהּ [כְּדוּכָה, שְׁפִטוֹר]. וְעוֹד תִּקְנוּ כְּדָרְכָה, שְׁאִם נִשְׂאָה אוֹתָהּ שְׁנַיִם בְּמוֹט, וְנִשְׁבָּרָה - מִשְׁלָמִין חֲצִי דְמִיָּה; הוּאִיל וּמִשְׁאֵוִי זֶה גְּדוֹל לְגַבִּי אֶחָד וְקָל לְגַבִּי שְׁנַיִם, הֲרִי הוּא כְּאִנְס וְאֵינוֹ אַנְס [מִצַּב בִּינָיִים], וּמִשְׁלָמִין מִחֲצָה, אִם יֵשׁ עֲדִים שֶׁלֹא פָשַׁעוּ בָּהּ. נִשְׁבָּרָה בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָעֲדִים מְצוּיִין - נִשְׁבָּעִין שֶׁלֹא שְׂכִירוֹה בְּפִשְׁעָה, וּמִשְׁלָמִין חֲצִי דְמִיָּה; שֶׁהֲרִי לֹא הִיָּה לְכָל אֶחָד לְהַעֲבִיר, אֲלֹא מִשְׁאֵוִי שֶׁיָּכוֹל לְהַעֲבִירוֹ בְּפָנֵי עַצְמוֹ. מִכָּאן אֶתָּה לְמַד, שֶׁהָאֶחָד שֶׁהִעֲבִיר חִבִּית גְּדוֹלָה שְׁאִין דָּרָךְ כָּל הַסְּבָלִים לְהַעֲבִירָה - שֶׁהוּא פּוֹשֵׁעַ; וְאִם נִשְׁבָּרָה מִיָּדוֹ, מִשְׁלֵם הַכֹּל.

ג. הַסְּבָל שֶׁשִּׁבְּרָה חִבִּית שֶׁל יֵין לְחִנּוּנִי, וְנִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, וְהֲרִי הוּא שְׁוֶה בְּיוֹם הַשּׁוּק אֲרָבָעָה, וּבְשָׁאֵר הַיָּמִים שְׁלֹשָׁה - אִם הַתְּחִירוֹ בְּיוֹם הַשּׁוּק, חֵיבִין לְהַתְּחִיר חִבִּית שֶׁל יֵין אוֹ יִשְׁלָמוּ לוֹ אֲרָבָעָה; וְהוּא שֶׁלֹא הִיָּה לוֹ יֵין לְמַכֵּר בְּיוֹם הַשּׁוּק; אֲבָל אִם הִיָּה לוֹ יֵין, מִתְּחִירִין לוֹ שְׁלֹשָׁה. הַתְּחִירוֹ לוֹ בְּשָׁאֵר הַיָּמִים, מִתְּחִירִין לוֹ שְׁלֹשָׁה. וּמִנְפִּין לוֹ בְּכָל זֶמֶן [אֵף בְּיוֹם הַשּׁוּק], טֵרַח שֶׁהִיָּה טוֹרַח בְּמִכְרָתָהּ, וּפְגַם הַנֶּקֶב שֶׁהִיָּה נוֹקֵב הַחִבִּית; וְכֵן כָּל פִּיּוּצָא בָּהּ.

ד. רוּעָה שֶׁבָּאוּ זֹאכִים וְטָרְפוֹ מִמֶּנּוּ - אִם הִיָּה זָכָב אֶחָד - אֵין זֶה אַנְס, אֶפְלוּ בְּשַׁעַת מִשְׁלַחַת זֹאכִים; וְאִם הֵיוּ שְׁנֵי

שבת קודש

הלכות שְׁכִירוֹת פָּרָק ד

א. השוכר את החמור להוליכה בְּהָרָה, והוליכה בבקעה - אם החלקה - פטור, אף על פי ששכר על דעת הפעלים. ואם הוחמה, חייב. שְׁכָרָה להוליכה בבקעה, והוליכה בְּהָרָה - אם החלקה - חייב, שהתקלות בְּהָרָה יתר מן הבקעה. ואם הוחמה - פטור, שחמימות בבקעה יתר מן הָהָר, מפני הרוח שמשנשבת שם בראשי ההרים; ואם הוחמה מחמת המעלה [העליה], חייב. וכן כל פיוצא בזה. וכן השוכר את הפרה לחרש בְּהָרָה, וחרש בבקעה, ושכר השנן, והוא הפלי שחרש בו - הרי השוכר פטור; ודין בעל הפרה, עם האמנין שחרשו. וכן אם לא שנה על דעת הפעלים, ונשכר השנן - דין בעל הפרה, עם האמנין. שְׁכָרָה לחרש בבקעה, וחרש בְּהָרָה, ונשכר השנן - השוכר חייב; ודינו של שוכר, עם האמנין.

ב. ומה הוא דין האמנין ששכרו בעת חרישה? משלמין. מי משלם? זה האוחז את הפלי [המחרישה] בעת החרישה; ואם היתה השדה מעלות מעלות - שניהם חייבין בדמי השנן, המנהיג אותה במלמד [מקל ההנהגה], והאוחז את הפלי.

ג. שְׁכָרָה לדוש בקטנית, ודש בתבואה והחלקה - פטור. בתבואה, ודש בקטנית - חייב, שהקטנית מחלקת. מעשה באחד שהשכיר חמור לחברו, ואמר לו: 'לא תלך בו בדרך נהר פקוד שהמים מצויין שם, אלא בדרך נהר שאין שם מים'; הלך בדרך נהר פקוד, ומת החמור, ולא היו שם עדים שמעידים באיזו דרך הלך, אלא הוא מעצמו אמר: 'בנהר פקוד הלכתי, ולא היו שם מים, ומחמת עצמו מת', ואמרו חכמים: הואיל ויש שם עדים מעידין שהמים מצויין בנהר פקוד - חייב לשלם, שהרי שנה על דעת הפעלים; ואין אומרים 'מה לי לשקר' במקום שיש עדים. ד. השוכר את הבהמה להביא עליה מאתים ליטרין של חטים, והביא מאתים ליטרין של שעורים ומתה - חייב; מפני שהנפח קשה למשאוי, והשעורין יש להן נפח. וכן אם שְׁכָרָה להביא עליה תבואה, והביא במשקלה תבן. אבל אם שְׁכָרָה להביא עליה שעורים, והביא במשקלן חטים ומתה - פטור. וכן כל פיוצא בזה.

ה. שכר את הבהמה לרכב עליה איש, לא ירפיב עליה אשה. שְׁכָרָה לרכב עליה אשה, מרפיב עליה איש; ומרפיב עליה פל אשה, בין קטנה בין גדולה, ואפלו מעצרת שהיא מניקה.

ו. השוכר את הבהמה לשאת עליה משקל ידוע [מסויים], והוסיף על משאו - אם הוסיף חלק משלשים על השעור שפסק עמו ומתה - חייב; פחות מכאן - פטור, אבל נותן שכר [נשיאת] התוספת. שכר סתם, אינו נושא אלא במשקל הידוע במדינה לאותה בהמה. ואם הוסיף חלק משלשים, בגון שדרפה לשאת שלשים וטען עליה שלשים

ואחד, ומתה או נשברה - חייב. וכן ספינה שהוסיף בה אחד משלשים על משאה, וטבעה - חייב לשלם דמיה.

ז. הכתף [טבל] שהוסיף [השוכר] על משאו קב אחד, והזק במשא זה - חייב בנזקיו; שאף על פי שהוא בן דעת, והרי הוא מרגיש בכבד המשא, עלה על לבו, שמה מחמת חליו הוא זה הכבד.

ח. השוכר את החמור לרכב עליה - יש לו להניח עליה כסותו ולגינו ומזונותיו של אותה הדרך, לפי שאין דרך השוכר לחזר בכל מלון ומלון לקנות מזונות; יתר על זה, הרי בעל החמור מעכב עליו. וכן יש לבעל החמור להניח עליה שעורים ותבן, ומזונות של אותו היום; יתר על זה, השוכר מעכב עליו, מפני שאפשר לו לקנות בכל מלון ומלון. לפיכך, אם אין שם מצוי מאין יקנה - מניח עליה מזונותיו ומזונות בהמתו של כל הדרך. וכל אלו הדברים בשוכר סתם, במקום שאין שם מנהג ידוע; אבל במקום שיש מנהג, הכל לפי המנהג.

הלכות שְׁכִירוֹת פָּרָק ה

א. השוכר את הבהמה, וחתה או נשתפת, או נלקחה לעבודת המלך - אף על פי שאין סופה לחזר - אם נלקחה דרך הליכתה [צו המלך היה על אלו שבדרך], הרי המשפיר אומר לשוכר: 'הרי שלך לפניך'; וחייב לתן לו שכרו משלם. במה דברים אמורים? בשְׁכָרָה לשאת עליה משאוי שאפשר להשליכו בלא הקפדה. אבל אם שְׁכָרָה לרכב עליה, או לשאת עליה פלי זכוכית וכיוצא בהן - חייב להעמיד לו חמור, אם שכר חמור; ואם לא העמיד - יחזיר השכר, ויחשב עמו על שכר מה שהלך בה.

ב. מתה הבהמה או נשברה, בין ששְׁכָרָה לשאת בין ששְׁכָרָה לרכב - אם אמר לו: 'חמורי סתם' אני משפיר לך, חייב להעמיד לו חמור אחר מכל מקום; ואם לא העמיד - יש לשוכר למכר הבהמה [המתה] ולקח בה בהמה אחרת, או שוכר בהמה בדמיה אם אין בדמיה לקח, עד שציגע למקום שפסק בו. אמר לו: 'חמור זה אני שוכר לך' - אם שְׁכָרָה לרכב עליה, או לכלי זכוכית, ומתה בחצי הדרך - אם יש בדמיה לקח בהמה אחרת, יקח. ואם אין בדמיה לקח, שוכר אפלו בדמי פלה, עד שציגע למקום שפסק עמו. ואם אין בדמים לא לקח ולא לשכר - נותן לו שכרו של חצי הדרך, ואין לו עליו אלא תרעמת [כעס]. שְׁכָרָה למשא - הואיל ואמר לו 'חמור זה', ומת בחצי הדרך, אינו חייב להעמיד לו אחר, אלא נותן לו שכרו של חצי הדרך ומניח לו [לבעלים] נבלתו.

ג. השוכר את הספינה, וטבעה לה בחצי הדרך - אם אמר לו: 'ספינה זו אני משפיר לך', ושְׁכָרָה השוכר להוליך בה יין סתם - אף על פי שנתן לו השכר, יחזיר כל השכר; שהרי זה אומר לו: 'הבא לי הספינה עצמה ששכרתי, שהקפדה גדולה יש בספינה זו, ואני אביא יין מכל מקום ואוליך בה'. אמר לו: 'ספינה' סתם 'אני משפיר לך',

יעשנו קטן; אחד, לא יעשנו שנים; שנים, לא יעשנו אחד. וכן לא יפחות מן החלונות שהיו בו, ולא יוסיף עליהן, אלא מדעת שניהם.

ח. המשפיר עליה סתם, חייב להעמיד לו עליה [אם נפלה]. אמר לו: 'עליה זו שעל גבי בית זה אני משפיר לך', הרי שעבד הבית לעליה. לפיכך, אם נפחתה העליה בארבעה טפחים או יותר, המשפיר חייב לתקן; ואם לא תקן - הרי השוכר יורד ודר בבית עם בעל הבית, עד שיתקן. היו שתי עליות זו על גבי זו, ונפחתה העליונה - דר בתחתונה. נפחתה התחתונה - הרי זה ספק אם ידור בעליונה, או בבית; לפיכך לא ידור. ואם דר, אין מוציאין מידו. מעשה באחד שאמר לחברו: 'דלית [גפן] זו שעל גבי הפרסק [עץ אפרסק] הנה אני משפיר לך', ונעקר אילן הפרסק ממקומו. ובא מעשה לפני חכמים, ואמרו לו: 'חייב אתה להעמיד לו הפרסק כל זמן שהדלית קיימת' [שיהיה למשענת לדלית]. וכן כל פיוצא בזה.

הלכות שכירות פרק ו

א. המשפיר בית לחברו בבירה [בנין גדולה] - משתמש בזיזיה ובכתליה עד ארבע אמות [הסמוכים], ובתריץ [גינה] של חצר, וברחבה שאחורי הבתים; ומקום שנהגו להשתמש בעבי הכתלים, משתמש בעבי הכתלים. ויכל אלו הדברים, הולכין אחר מנהג המדינה והשמות [ההגדרות] הידועין להם, בדרך שאמרנו בענין מקח וממכר. ב. והמשפיר חצרו סתם, לא השפיר הרפת שבה. ג. המשפיר בית לחברו - חייב להעמיד לו דלתות, ולפתח לו החלונות שנתקלקלו, ולחזק את התקרה, ולסמך את הקורה ששנברה, ולעשות נגר [בריח] ומנעול, וכל פיוצא באלו מדברים שהן מעשה אמן והם עקר גדול בישיבת הבתים והחצרות. השוכר חייב לעשות מעקה ומזוזה, ולתקן מקום המזוזה משלו. וכן אם רצה לעשות סלם, או מרזב, או להטיח גגו - הרי זה עושה משל עצמו. ד. המשפיר עליה לחברו, ונפחתה בארבעה או יותר - חייב לתקן התקרה והמעזיבה [טיט] שעליה; שהמעזיבה חזוק התקרה הוא.

ה. הנזבל שבחצר, הרי הוא של שוכר; לפיכך, הוא מטפל בו להוציאו. ואם יש שם מנהג, הולכין אחר המנהג. במה דברים אמורים? בשהיו הבתים ששעו הנזבל של שוכר; ואם הבתים של אחרים, הנזבל של בעל החצר, שחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, אף על פי שהיא שכורה ביד אחרים.

ו. המשפיר בית או חצר או מרחץ או חנות או שאר המקומות, עד זמן קצוב - הרי זה כופהו לצאת בסוף זמנו, ואינו ממתיך לו אפלו שעה אחת. שכן לו בית סתם ללינה, אין פחות מיום אחד; לשביתה, אין פחות משני ימים; לנשואין, אין פחות משלשים יום.

ז. המשפיר בית לחברו סתם - אינו יכול להוציאו, עד שיודיעו שלשים יום מקדם, כדי לבקש מקום, ולא יהיה

ושכרה השוכר להוליך בה יין זה - אף על פי שלא נתן לו מן השכר כלום, חייב לתן לו כל השכירות; שהרי אמר לו: 'הבא לי היין עצמו, ואני אביא ספינה מכל מקום ואוליכו'. אבל צריך לנפות לו [להפחית מהתשלום] כדי הטרח של חצי הדרך, שאינו דומה המטפל בהולכת הספינה ליושב ובטל. אמר לו: 'ספינה זו אני משפיר לך', ושכרה השוכר להוליך בה יין זה - אם נתן השוכר, אינו יכול להחזירו; ואם לא נתן, לא יתן; שאין זה יכול להביא הספינה עצמה, ולא זה יכול להביא היין עצמו. שכן ספינה סתם ליין סתם - הרי אלו חולקין השכר.

ד. השוכר את הספינה, ופרקה [השוכר] בחצי הדרך - נותן לו שכר כל הדרך. ואם מצא השוכר מי שישפיר אותה לו עד המקום שפסק, שוכר; ויש לבעל הספינה עליו תרעמת. וכן אם מכר כל הסחורה שבספינה לאיש אחר בחצי הדרך, וירד הוא, ועלה הלוקח - נוטל שכר חצי הדרך מן הראשון, ושכר החצי מן האחרון; ויש לבעל הספינה עליו תרעמת, מפני שגורם לו לסבל דעת איש אחר שצדין לא הרגל בו. וכן כל פיוצא בזה.

ה. מכאן אני אומר, שהמשפיר בית לחברו עד זמן קצוב, ורצה השוכר להשפיר הבית לאחר עד סוף זמנו - משפיר, אבל לאחרים שהם קמנן בני ביתו; אם היו ארבעה, לא ישכר לחמשה; שלא אמרו חכמים אין השוכר רשאי להשפיר, אלא במטלטלין, שהרי אמר לו: 'אין רצוני שיהיה פקדוני ביד אחר'. אבל בקרקע או בספינה, שהרי בעלה עמה, אין אומרים כן. וכן אני אומר, אם אמר לו בעל הבית לשוכר: 'למה תטרח ותשפיר ביתי לאחרים? אם לא תרצה לעמד בו, צא והניחו ואתה פטור משכירותו' - אינו יכול להשפירו לאחר כלל; שזה ב"א לתנע טוב מבועליו"; עד שאתה משפירו לאחר, הנח לזה ביתו. ויש מי שהורה ואמר, אינו יכול להשפירו לאחר כלל, ויתן שכרו עד סוף זמנו; ולא יראה לי שזה דין אמת.

ו. 'בית זה אני משפיר לך', ואחר שהשפירו לו, נפל - אינו חייב לבנותו; אלא מחשב עמו על מה שגשגמש בו, ומחזיר לו שאר השכירות. אבל אם סתרו - חייב להעמיד לו בית אחר, או ישכר לו כמותו. וכן אם חזר אחר שהשפירו לזה, והשפירו או מכרו לגוי או אנס, שהפקיע שכירות הראשון - הרי זה חייב להשפיר לו בית אחר כמותו. וכן כל פיוצא בזה.

ז. השפיר לו בית סתם, ואחר שנתן לו בית, נפל - חייב לבנותו, או יתן לו בית אחר; ואם היה קטן מן הבית שגפלו, אין השוכר יכול לעצב עליו - והוא שיהיה קרוי 'בית', שלא השפיר לו אלא בית סתם. אבל אם אמר לו: 'בית בזה אני משפיר לך' - חייב להעמיד לו בית כמות ארפו ומדת רחבו של בית זה שהראהו; ואינו יכול לומר לו, 'לא היה ענין דברי אלא שיהיה קרוב לגור או לשוק או למרחץ בזה', אלא חייב להעמיד לו בית כמותו וכצורתו. לפיכך, אם היה קטן, לא יעשנו גדול; גדול, לא

בְּעֶלְיָהּ, וְאֵין מוֹצִיאִין דָּבָר מִיַּד בְּעַל הַקֶּרֶקַע אֲלֵא בְּרָאָהּ בְּרוּרָה. וְכֵן בְּעַל הַבֵּית שֶׁאָמַר: 'לִזְמַן זֶה הַשְּׁפָרְתִּיד', וְהַשּׁוֹכֵר אָמַר: 'לֹא שְׂכָרְתִּי אֲלֵא סֶתֶם [ללא ציון זמן] או לִזְמַן אֲרִף' - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהִבְיָא רָאָהּ; וְאִם לֹא הִבְיָא - בְּעַל הַבֵּית נִשְׁבַּע הֶסֶת [מדרבנן], וּמוֹצִיא או מִן הַבֵּית.

ג. הַשּׁוֹכֵר שֶׁאָמַר: 'נִתְּתִי שְׂכָר הַבֵּית שְׁנֵתַיִכְתִּי בּוֹ', וְהַמְשַׁכֵּיר אָמַר: 'עֲדִין לֹא נִטְלֵתִי', בֵּין שֶׁהֵיטָה הַשְּׂכִירוֹת בְּשִׁטָּר, בֵּין שֶׁהֵיטָה בְּלֹא עֲדִים - אִם תִּבְכּוּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהִבְיָא רָאָהּ, או יִתֵּן וְיַחֲרִים [יטיל חרם סתם] עַל מִי שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ, או יִטְעֵן עָלָיו בְּדָמִים שְׁנֵתַן תַּחֲלָה טַעֲנָה בְּפָנָי עֲצָמָה וְיִשְׁבַּעֶיהָ הֶסֶת. תִּבְכּוּ הַמְשַׁכֵּיר לְאַחֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְאִפְלוּ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - עַל הַמְשַׁכֵּיר לְהִבְיָא רָאָהּ, או יִשְׁבַּע הַשּׁוֹכֵר הֶסֶת שֶׁכָּבַר נִתַּן לוֹ שְׂכָרוֹ וְיִפְטֹר. וְכֵן אִם שְׂכָר מִמֶּנּוּ, וּפְרַשׁ שִׁיתָן לוֹ הַשְּׂכָר שָׁנָה שָׁנָה, וְתִבְכּוּ בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהִבְיָא רָאָהּ; תִּבְכּוּ לְאַחֵר הַשָּׁנָה, אִפְלוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים בְּאֵלּוּל - עַל הַמְשַׁכֵּיר לְהִבְיָא רָאָהּ.

ד. הַמְשַׁכֵּיר בֵּית לַחֲבֵרוֹ בְּשִׁטָּר לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְאֵין בּוֹ זְמַן [תחילת השכירות] - הַשּׁוֹכֵר אָמַר: 'עֲדִין לֹא עָבַר מִזְמַן הַשִּׁטָּר אֲלֵא שָׁנָה', וְהַמְשַׁכֵּיר אָמַר: 'כָּבַר שְׁלֹמֹו שְׁנֵי הַשְּׂכִירוֹת, וְשִׁכְנַת עֶשֶׂר שָׁנִים' - עַל הַשּׁוֹכֵר לְהִבְיָא רָאָהּ; וְאִם לֹא הִבְיָא רָאָהּ - יִשְׁבַּע הַמְשַׁכֵּיר הֶסֶת, וְיִוֹצִיא.

ה. הַשּׁוֹכֵר פְּרָדֶס, או שֶׁהֵיטָה בְּדִירוֹ מִשְׁכּוֹן לְעֶשֶׂר שָׁנִים, וְיִבַּשׁ הַפְּרָדֶס בְּתוֹךְ הַזְּמַן - יִמְכְּרוּ עֲצָיו וְיִלָּקַח בָּהֶן קֶרֶקַע, וְיֵאכַל פְּרוֹתָיו עַד סוֹף זְמַן שְׂכִירוֹתוֹ או זְמַן הַמְשָׁכּוֹן. וְגוֹף הָאֵילָנוֹת שִׁיבְשׁוּ או נִקְצְצוּ - שְׁנֵיתָן אֶסְרוּן בָּהֶן מִשּׁוּם רִבִּית, הַמְלִיָּה וְהַלְוָה.

ו. שִׁטָּר שְׂכִירוֹת או שִׁטָּר מִשְׁכּוֹן שְׁפָתוֹב בּוֹ 'שָׁנִים' סֶתֶם [ללא מספר], בְּעַל הַפְּרוֹת אָמַר 'שְׁלֹשׁ', וּבְעַל הַקֶּרֶקַע אָמַר 'שְׁתִּים', וְקָדֶם זֶה הַשּׁוֹכֵר או הַמְלִיָּה וְאֲכַל הַפְּרוֹת - הָרִי הַפְּרוֹת בְּחֻזָּקָת אוֹכְלֵיהֶן, עַד שִׁיבְיָא בְּעַל הַקֶּרֶקַע רָאָהּ. אֲכַלָּה הַשּׁוֹכֵר או הַמְשַׁכֵּר שְׁלֹשׁ שָׁנִים, וְכָבַשׁ [הסתמין ונעלם] הַשִּׁטָּר וְאָמַר: 'לִחְמִשׁ שָׁנִים יֵשׁ לִי פְרוֹת', וּבְעַל הַקֶּרֶקַע אָמַר: 'שְׁלֹשׁ' - אָמַר לוֹ: 'הִבָּא שְׂטָרְךָ', וְאָמַר: 'אֲבָד' - הַשּׁוֹכֵר נֶאֱמָן; שְׁאֵלוֹ רָצָה, אָמַר: 'לְקוּחָהּ הִיא בְּדִיד', שֶׁהָרִי אֲכַלָּה שְׁלֹשׁ שָׁנִים.

ז. מִי שֶׁהִכְנִיס פְּרוֹתָיו לְבֵית חֲבֵרוֹ שְׁלֹא מִדַּעַתּוֹ, או שֶׁהִטְעִיָּהוּ עַד שֶׁהִכְנִיס פְּרוֹתָיו, וְהִנִּיחָם וְהִלֵּךְ לוֹ - יֵשׁ לְבַעַל הַבֵּית לְמַכֵּר מֵאוֹתָם הַפְּרוֹת, כְּדִי לִתֵּן שְׂכָר הַפּוֹעֲלִים שֶׁמוֹצִיאִין אוֹתָן וּמְשַׁלְּכִין אוֹתָן בְּשׂוּק. וּמִדַּת חֲסִידוֹת הִיא, שְׁיִוְדִיעַ בֵּית דִּין, וְיִשְׁפְּרוּ מִמֶּקְצַת דְּמִיתָן מְקוֹם [לשומרם], מִשּׁוּם הַשֵּׁב אֲבָדָה לְכַעֲלִים, אִף עַל פִּי שְׁעֵשֶׂה שְׁלֹא בַּהֲגֵן.

ח. הַשּׁוֹכֵר רַחֲמִים מִחֲבֵרוֹ, שִׁיטָּח לוֹ עֲשָׂרִים סָאָה בְּכָל חֹדֶשׁ בְּשִׁכְרוֹ [תמורת הריחיים], וְהִעֲשִׂיר בְּעַל הַרְחִים, וְהָרִי אֵינוֹ צָרִיף לְטָחֵן שֵׁם - אִם יֵשׁ לַשּׁוֹכֵר חֲסִים שֶׁצָּרִיף לְטָחֵן אוֹתָם לְעֲצָמוֹ או לְאַחֲרִים, כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן דְּמֵי טַחֲנִית עֲשָׂרִים סָאָה; שְׁזֹאת מִדַּת סְדוּם הִיא. וְאִם אֵין לוֹ, יָכוֹל

מְשַׁלֵּף בְּדִרְף; וְלִסוֹף הַשְּׁלֹשִׁים, יֵצֵא. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּימּוֹת הַחֲמָה; אֲכַל בִּימּוֹת הַגָּשְׁמִים, אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מִן הַחֵג [סוכות] וְעַד הַפֶּסַח. קָבַע לוֹ זְמַן שְׁלֹשִׁים יוֹם לְפָנָי הַחֵג - אִם נִשְׁאָר מִן הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם אִפְלוּ יוֹם אֶחָד לְאַחֵר הַחֵג, אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא עַד מוֹצָאֵי הַפֶּסַח; וְהוּא, שְׁיִוְדִיעַ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִקֶּדֶם. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעִירוֹת; אֲכַל בְּכַרְפִּים [ערים גדולות] - אֶחָד יְמֵת הַחֲמָה וְאֶחָד יְמֵת הַגָּשְׁמִים, צָרִיף לְהוֹדִיעַ שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ מִקֶּדֶם. וְכֵן בְּחֻנוֹת - בֵּין בְּכַרְפִּים בֵּין בְּעִירוֹת, צָרִיף לְהוֹדִיעַ שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ מִקֶּדֶם.

ח. כִּשֶׁם שֶׁהַמְשַׁכֵּיר חִיב לְהוֹדִיעַ - כֵּן הַשּׁוֹכֵר חִיב לְהוֹדִיעַ מִקֶּדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּעִירוֹת, או מִקֶּדֶם שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ בְּכַרְפִּים, כְּדִי שִׁיבְקֹשׁ שָׂכָן [דייר], וְלֹא יִשְׁאָר בֵּיתוֹ פָּנוּי. וְאִם לֹא הוֹדִיעַ - אֵינוֹ יָכוֹל לְצֹאתָ, אֲלֵא יִתֵּן הַשְּׂכָר. ט. אִף עַל פִּי שֶׁאֵין הַמְשַׁכֵּיר יָכוֹל לְהוֹצִיא, וְלֹא הַשּׁוֹכֵר יָכוֹל לְצֹאתָ, עַד שְׁיִוְדִיעַ מִקֶּדֶם - אִם הוֹקְרוּ הַבָּתִּים - יֵשׁ לַמְשַׁכֵּיר לְהוֹסִיף עָלָיו, וְלֹא לַשּׁוֹכֵר: 'או שְׂכָר בְּשָׁנָה עַד שֶׁתִּמָּצֵא, או תִּצָּא'. וְכֵן אִם הוֹזְלוּ הַבָּתִּים - יֵשׁ לַשּׁוֹכֵר לְפַחֵת מִן הַשְּׂכָר, וְלֹא לַמְשַׁכֵּיר: 'או הַשְּׂכָר לִי בְּשִׁכְרִי שֶׁל עֵתָה, או הָרִי בֵּיתָךְ לְפָנָי'. נִפְל בֵּית הַמְשַׁכֵּיר שֶׁהֵיטָה דָּר בּוֹ - הָרִי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיא הַשּׁוֹכֵר מִבֵּיתוֹ, וְלֹא לּוֹ: 'אֵינוֹ בְּדִין שֶׁתִּהְיֶה אֵתָה יוֹשֵׁב בְּבֵיתִי עַד שֶׁתִּמָּצֵא מְקוֹם, וְאִנִּי מְשַׁלֵּף בְּדִרְף; שֶׁאֵין אֵתָה בְּעַל זְכוּת בְּבֵית הַזֶּה, יוֹתֵר מִמֶּנִּי'.

י. נִתַּן [המשכיר] הַבֵּית לְכָנוּ לִשְׂא בּוֹ אִשָּׁה - אִם הֵיטָה יוֹדֵעַ שֶׁכָּנּוּ נַעֲשֶׂה חֵתָן בְּזִמְנָן פְּלוּנִי, וְהֵיטָה אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹדִיעַ [לשוכר] מִקֶּדֶם וְלֹא הוֹדִיעַ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא. וְאִם עֲכָשׁוּ נִדְמָנָה לוֹ אִשָּׁה, וְהָרִי הוּא נוֹשֵׂא מִיָּד - הָרִי זֶה יֵשׁ לוֹ לְהוֹצִיא; שֶׁאֵינוֹ בְּדִין שֶׁיִּהְיֶה זֶה יוֹשֵׁב בְּבֵיתוֹ, וְכֵן בְּעַל הַבֵּית מִחֲזֵר לְשִׁכְרָה בֵּית שִׁיעֲשֶׂה בּוֹ חֲפָה.

יא. מִכַּר הַבֵּית, או נִתְּנוֹ, או הוֹרִישׁוֹ - אֵין הַשָּׂנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא, עַד שְׁיִוְדִיעַ מִקֶּדֶם שְׁלֹשִׁים יוֹם או שָׁנִים עֶשֶׂר חֹדֶשׁ; שֶׁהָרִי הַשּׁוֹכֵר אָמַר לוֹ: 'אֵין כֶּחָף יִתֵּר מִכַּח זֶה שְׁזִכִּיתָ בְּבֵית זֶה מִמֶּחֱמוֹ'.

יום ראשון (כ"ב ניסן)

הלכות שכירות פרק ז

א. כִּשֶׁם שֶׁמִּתְּנָה אָדָם כָּל תְּנָאִי שְׁכִירָה בְּמִקְחָ וּמִמְכָּר - כֵּן מִתְּנָה בְּשִׁכְרוֹת, שֶׁהַשְּׂכִירוֹת מְכִירָה לְזִמְנָן קָצוֹב הִיא. וְכָל שֶׁמִּמְכְּרוּ בְּנִכְסֵי מִמְכָּר, שְׂכִירוֹתוֹ שְׂכִירָה; וְכָל שֶׁאֵין לוֹ לְמַכֵּר, כֵּן אֵין לוֹ לְשִׁכְר - אֲלֵא אִם בֵּן יֵשׁ לוֹ פְרוֹת בְּלִבָּד בְּאוֹתָהּ הַקֶּרֶקַע, הָרִי זֶה שּׁוֹכֵר וְאֵינוֹ מוֹכֵר.

ב. הַמְשַׁכֵּיר בֵּית לַחֲבֵרוֹ לְשָׁנָה, וְנִתְּעַבְרָה הַשָּׁנָה - נִתְּעַבְרָה לַשּׁוֹכֵר [הרויח חודש חינוס]; הַשְּׂכִיר לְחֹדֶשִׁים, וְנִתְּעַבְרָה לַמְשַׁכֵּיר [הרויח שכר חודש נוסף]. הַזְּכִיר לוֹ חֹדֶשִׁים וְשָׁנָה - בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'דִּינָר לְחֹדֶשׁ, שָׁנִים עֶשֶׂר דִּינָר לְשָׁנָה', בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ 'שָׁנִים עֶשֶׂר דִּינָר בְּשָׁנָה, דִּינָר בְּכָל חֹדֶשׁ' - הָרִי חֹדֶשׁ הַעֲבוּר לַמְשַׁכֵּיר; שֶׁהַקֶּרֶקַע בְּחֻזָּקָת

ו. השוכר או המקבל שדה מחברו - מקום שנהגו לקצור - יקצור, ואינו רשאי לעקור [עם השורש]; מקום שנהגו לעקור - יעקור, ואינו רשאי לקצור. ושניהם מעבדין זה על זה. ומקום שנהגו לחרש אחריו [אחר הקצירה], יחרש. מקום שנהגו להשפיר אילנות על גב [אגב] הקרקע - משפירין, ואף על פי שהשפיר סתם בפחות מן הידוע; ומקום שנהגו שלא להשפיר אילנות - אין לו אילנות, אף על פי ששוכר ממנו ביתר על הידוע. הכל כמנהג המדינה. ז. החוכר שדה מחברו בעשרות פורין חטים - לקת [הוכחשה], נותן לו מתוכה. הרי חטיה יפות - לא יאמר לו: 'הריני לוקח לך מן השוק', אלא נותן לו מתוכה. חכר ממנו כרם בעשרה סלי ענבים - אף על פי שהקריסו [החמיצו] אחר שנבצרו, וכן עמרים שלקו אחר שנבצרו - נותן לו מתוכן; אבל אם חכרו בעשרה פדין זין, והחמיץ - חזב לתן לו זין טוב. חכרה ממנו במאה עמרים של אספסתא וזרעה מין אחר, ואחר כך חרשה וזרעה אספסתא ולקתה, או שזרעה בתחלה אספסתא, וחרשה ואחר כך זרעה פעם אחרת ולקתה - אינו נותן לו מתוכה, אלא נותן לו אספסתא טובה; שהרי שנה. וכן כל פיוצא בזה.

ח. החוכר שדה מחברו, ולא רצה לנכש [לנוקתה מעשבים הפוגעים באיכות הקרקע], ואמר לו: 'מה הפסד יש לך, הריני נותן לך חכורך' - אין שומעין לו; שהרי הוא אומר לו: 'למחר אתה יוצא ממנה, והיא מעלה לפני עשבים'. ואפלו אמר לו: 'באתרונה [אחר הקצירה] אני חורש אותה', אין שומעין לו.

ט. החוכר שדה מחברו לזרעה שעורים - לא יזרענה חטים, מפני שהחשין מכחישות את הקרקע יתר מן השעורים. שוכרה לזרעה חטים, יזרענה שעורים. קטנית, לא יזרענה תבואה; תבואה, יזרענה קטנית. ובבבלי וכיוצא בה - לא יזרענה קטנית, מפני שהקטנית שם מכחשת את הארץ. י. המקבל שדה מחברו לשנים מועטות - אין למקבל כלום בקורת [גזע עץ] השקמה וכיוצא בה, ולא בשבב [רוח] האילנות שיצאו בשדה מאליהן. אבל מחשבין לו מקום האילנות, כאלו היה בהן אותו זרע שזרע בכל השדה; והוא שיצמחו האילנות מאליהן במקום שראוי לזרעה; אבל אם יצאו במקום שאינו ראוי לזרעה, אין מחשבין לו כלום. ואם קבלה שבע שנים או יתר, יש לו בקורת השקמה וכיוצא בה. הגיע זמנו להסתלק מן השדה, והיו שם זרעים שעדין לא הגיעו להמכר [לא הבשילו], או שגמרו, ולא הגיע יום השוק למכרם - שמיין אותם, ונוטל מבעל הקרקע. בשם שחולק המקבל עם בעל הקרקע בתבואה, כך חולקין בתבן ובקש; בשם שחולקין בזין, כך חולקין בזמורות. אבל הקנים המצמידין תחת הגפנים - אם קנו אותן בשתפות, הרי אלו חולקין בהן; ואם הן משל אחד מהן - זה שקנה אותן, הרי הן שלו. וכן כל פיוצא בזה. יא. המקבל שדה מחברו [באריסות] לשטע [אילנות], מקבל עליו בעל השדה עשרה בוראות [אילנות עקרות] למאה. יתר על כן, מגלגלין עליו [על האריס] את הכל.

לומר לו: 'אין לי דמים, והריני טוחן לך כמו ששכרתי; ואם אין אתה צריף, מכר לאחרים' [סחינת ביתר]. וכן כל פיוצא בזה.

הלכות שכירות פרק ח

א. אחד השוכר מחברו שדה לזרעה, או כרם ללכל פירותיו בדמים, או ששוכר ממנו בפרות קצובין, כגון ששוכר ממנו שדה זו בעשרים כור בשנה, וכרם זה בעשרים פדי זין בכל שנה - שניהם דין אחד יש להן. והשוכר בפרות, הוא הנקרא 'חוכר'.

ב. המקבל שדה או פרדס כדי לעבד אותו ולהוציא עליו יציאות [הוצאות], ויתן לבעל הקרקע שליש התבואה או רביע או מה שיתנו ביניהן - זה הוא הנקרא 'מקבל'. כל דבר שהוא לסגי [לשמירה] לארץ, בעל הקרקע חזב בו; ודבר שהוא לשמירה יתרה, החוכר או המקבל חזב בו. הקרדס שחופרין בו הארץ, והפלים שנושאים בהן העפר, והדלי והפד וכיוצא בהן שדולין בהן המים - על בעל הקרקע; והפירות המקומות שמקבצין בהן המים, על החוכר או על המקבל.

ג. השוכר או המקבל שדה מחברו לשנים מועטות, לא יזרענה פשתן [מזיק לקרקע]. שוכרה או קבלה שבע שנים - זורעה שנה ראשונה פשתן, ואין השביעית [השמיטה] מן המנין; שוכרה או קבלה שבעה אחר, שביעית מן המנין. ד. השוכר או המקבל שדה מחברו, והיא בית השלהין [יבשה] או בית האילן, ויבש המעץ של בית השלהין, ולא פסק הנהר הגדול, אלא אפשר להביא ממנו בדלי, או שנקצץ האילן של בית האילנות - אינו מנפה לו מחכורו. ואם מפת מדינה היא, כגון שיבש הנהר - מנפה לו מחכורו. היה עומד בתוף השדה ואמר לו: 'בית השלהין הזה אני משפיר לך', 'בית האילן הזה אני משפיר לך' - יבש המעץ או נקצץ האילן, מנפה לו מחכורו; שהרי הוא עומד בתוכה, ולא אמר לו 'הנה', אלא כמי שאמר לו 'כמות שהיא עתה אני משפיר לך'. לפיכך, אם לא היה עומד בתוכה ואמר לו: 'בית השלהין אני משפיר לך', או 'בית האילן', ויבש המעץ או נקצץ האילן - אינו מנפה לו מחכורו.

ה. השוכר או המקבל שדה מחברו, ואכלה חגב או נשתדפה [נצטמקו פירותיה] - אם ארע דבר זה לרב השדות של אותה העיר, מנפה לו מחכורו, הכל לפי ההפסד שארעו. ואם לא פשטה המכה ברב השדות - אינו מנפה לו מחכורו, אף על פי שנסתדפו כל השדות של בעל הקרקע. נשתדפו כל השדות של שוכר או המקבל - אף על פי שפשטה המכה ברב השדות, אינו מנפה לו מחכורו; שאין זה ההפסד תלוי אלא בשוכר, שהרי כל שדותיו נשתדפו. התנה עליו בעל הקרקע שיוזרעה חטים, וזרעה שעורים, או שלא זרעה כלל, או שזרעה ולא צמחה - אף על פי שבא חגב או שדפון והכת רב המדינה, אינו מנפה לו מחכורו. ועד מתי חזב להטפל בה ולזרע פעם אחרת, אם לא צמחה? כל זמן שראוי לזרעה באותו מקום.

קבלו על עצמן; ויש להן תרעמת על השלית. אמר לו בעל הבית בשלשה, והלך השלית ואמר להן בארבעה, ואמרו לו: 'כמה שאמר בעל הבית' - אין דעתם אלא שיתן בעל הבית יתר על ארבעה. לפיכך, שמין מה שעשו - אם שנה ארבעה, נוטלין ארבעה מבעל הבית; ואם אינו ידוע (שווי המלאכה) או אינו שנה, אין להם אלא שלשה. אמר לו בעל הבית בארבעה, והלך השלית ואמר להן בשלשה, ואמרו לו: 'כמה שאמר בעל הבית' - אף על פי שמלאכתם שנה ארבעה, אין להם אלא שלשה; שהרי שמעו שלשה, וקבלו עליהם.

ד. השוכר את הפועלים, והטעו את בעל הבית (חזרו בהם), או בעל הבית הטעה אותם - אין להם זה על זה אלא תרעמת (כעט). במה דברים אמורים? שלא הלכו למקום העבודה. אכל הלכו התפריין ולא מצאו תבואה, פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה (רטובה), או ששכרן להשקות השדה ומצאוה שנתמלאת מים - אם בקר בעל הבית מלאכתו מבערב, ומצאה צריכה פועלים - אין לפועלים כלום; מה בידו לעשות? ואם לא בקר, נותן להם שכרם כפועל בטל; שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן, ועושה מלאכה לבטל. במה דברים אמורים? שלא התחילו במלאכה. אכל אם התחיל הפועל במלאכה, וחזר בו אפלו בחצי היום - חזר, שנאמר: "כי לי בני ישראל עבדים", ולא עבדים לעבדים. וכיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל? שמין לו מה שעשה, ונוטל. ואם קבלן הוא, שמין לו (ומורידין משכרו שווי של) מה שעשית לעשות; בין שהוזילו בעת ששכרם, בין לא הוזילו, בין שהוזלה המלאכה אחר כן, בין לא הוזלה - שמין לו מה שעשית לעשות. כיצד? קבל ממנו כמה לקצר בשתי סלעים (ח' דינרים), קצר חציה והניח חציה, כגד לארג בשתי סלעים, ארג חציו והניח חציו - שמין לו מה שעשית לעשות. אם היה שנה ששה דינרין - נותן לו שקל (ב' דינרים), או יגמר את מלאכתו. ואם היה הנשאר יפה שני דינרין - אינו נותן להם אלא סלע, שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה. במה דברים אמורים? בדבר שאינו אבוד. אכל בדבר האבוד - כגון פשתנו לעלות מן המשרה (מקום שסורין בו), או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכל כיוצא בהן - אחד פועל ואחד קבלן, אינו יכול לחזור בו אלא אם כן נאנס, כגון שחלה, או שמע שמת לו מת. ואם לא נאנס, וחזר בו - שוכר עליהן (על חשבונם) או מטען. כיצד מטען? אומר להן: 'סלע קצצתי לכם, בואו וטלו שתיים', עד שיגמרו מלאכתם; ולא יתן להם אלא מה שפסק תחלה. ואפלו נתן להם השתים, מחזיר (מוציא) מהם התוספת. כיצד שוכר עליהם? שוכר פועלים אחרים, וגומרים מלאכתם שלא תאבד; וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק לראשונים, נוטל מן הראשונים. ועד כמה? עד כדי שכרם של ראשונים. ואם היה להם ממון תחת ידו - ישכר להשלים המלאכה עד ארבעים חמשים וזו בכל יום לכל פועל, אף על פי ששכר

יב. המקבל שדה מחברו, ולא עשת (יבול כצפון) - אם יש בה כדי שתוציא סאתים יתר על ההוצאה (ההשקעה), חייב המקבל להטפל בה; שכן כותב לבעל הקרקע: 'אנא אקום ואניר [אחורשו] ואזרע ואקצר ואעמר ואדוש ואזרה ואעמיד כרי לפניה, ותטל אתה חציו', או מה שיתנו בו, ואני השאר, בשכר עמלי וכמה שהוצאתי'.

יג. המקבל שדה מחברו, ואחר שזכה בה הוכירה (הניחה שדה בור) - שמין אותה כמה היא ראויה לעשות, ונותן לו חלקו שהיה מגיע לו; שכן כותב לבעל הקרקע: 'אם אוכיר ולא אעבד [לא אעשה הראוי לה, אד], אשלם במיטבה' [לפי שיא ומיטב הפוטנציאל שלה]. והוא הדין, אם הוכיר מקצתה. ומפני מה נתחייב לשלם? מפני שלא פסק על עצמו דבר (סכום) קצוב כדי שנאמר 'הרי היא אסמכתא' (שסמכה דעתו שלא יגיע לידי תשלום), אלא התנה שישלם במיטבה; ולפיכך גמר ושעבד עצמו. אכל אם אמר: 'אם אוכיר ולא אעבד, אתן לך מאה דינרין' - הרי זו אסמכתא, ואינו חייב לשלם אלא כפי מה שהיא ראויה לעשות בלבד.

יד. המקבל שדה לזרעה, שמשמין וזרעה חטים, ועשת חטים ששוין כמה שהיא ראויה לעשות מן השמשמין - אין לו עליו אלא תרעמת (כעט). עשת פחות משנה מה שהיא ראויה לעשות מן השמשמין, משלם לו המקבל כפי מה שהיא ראויה לעשות מן השמשמין; עשת חטים יתר ממה שהיא ראויה לעשות מן השמשמין - חולקין לפי מה שהתנו ביניהם, אף על פי שמשכר בעל הקרקע.

הלכות שכירות פרק ט

א. השוכר את הפועלים, ואמר להם להשכים (מוקדם) ולהעריב (מאוחר) - מקום שנהגו שלא להשכים ולא להעריב, אינו יכול לכופן. מקום שנהגו לזון, זיון; לספק בתמרים או בגרוגרות וכיוצא בהן לפועלין, מספק. הכל כמנהג המדינה.

ב. השוכר את הפועל, ואמר לו (שכרן יהיה): 'כאחד וכשנים מבני העיר' - רואין פחות שבשכירות ויתר שבשכירות, ומשמין (מחלקים) ביניהן.

ג. אמר לשלוחו: 'צא ושכר לי פועלים בשלשה', והלך ושכרם בארבעה - אם אמר להם השלית: 'שכרכם עלי' - נותן להם ארבעה; הוא נוטל מבעל הבית שלשה, ומפסיד אחד מביתו. אמר להם: 'שכרכם על בעל הבית', נותן להם בעל הבית כהלכת המדינה. היה במדינה מי שנושכר בשלשה, ומי שנושכר בארבעה - אינו נותן להם אלא שלשה, ויש להן תרעמת על השלית. במה דברים אמורים? בשאין מלאכתן נפרת. אכל היתה מלאכתן נפרת, והרי היא שנה ארבעה - נותן להם בעל הבית ארבעה; שאילו לא אמר להם שלוחו 'ארבעה', לא טרחו ועשו שנה ארבעה. אמר לו בעל הבית: 'שכר לי בארבעה ארבעה', והלך השלית ושכר בשלשה שלשה - אף על פי שהרי מלאכתן שנה ארבעה - אין להם אלא שלשה, שהרי

[ונשלמה] המלאכה בִּחְצֵי הַיּוֹם - אם יש לו מלאכה אחרת כמותה או קלה ממנה, עושה שאר היום; ואם אין לו מה יעשה, נותן לו שָׂכָרוֹ כפועל בטל. ואם היה מן הכופרים עובדי האדמה וכיוצא בהן, שדרכו לטרח הרבה, ואם לא יתעשק במלאכה יחלה - הרי זה נותן לו כל שָׂכָרוֹ.

ח. השוכר את הפועל להביא [לבצע] שליחות ממקום למקום, והלף ולא מצא שם מה יביא - נותן לו שָׂכָרוֹ משלם. שָׂכָרוֹ להביא גנים לְכָרֶם, והלף ולא מצא ולא הביא - נותן לו שָׂכָרוֹ שלם. שָׂכָרוֹ להביא פרות לחולה, והלף ומצאו שמת או שהכריא - לא יאמר לו: 'טל מה שהבאת' בשָׂכָרְךָ, אלא נותן לו כל שָׂכָרוֹ. וכן כל כיוצא בזה.

ט. השוכר את הפועל לעשות עמו בשלו, והראהו בשל חברו [העבדו בשדה חבירו] - נותן כל שָׂכָרוֹ, וחוזר ולוקח מחברו מה שנהנה בו המלאכה.

י. השוכר את הפועל לעשות עמו בִּתְכֵן וּבְקֶשׁ וכיוצא בהן, ואמר לו: 'טל מה שעשית בשָׂכָרְךָ' - אין שומעין לו. ואם משקבל עליו [קש ותבן כמשכורות] אמר לו: 'הילף שָׂכָרְךָ, ואני אטל את שלי' - אין שומעין לו.

יא. מציאת הפועל לעצמו, אף על פי שאמר לו: 'עשה עמי מלאכה היום'; ואין צריך לומר, אם אמר לו: 'עדר עמי היום', 'נפש עמי היום'. אבל אם שָׂכָרוֹ ללקט מציאות, כגון שֶׁחֹסֵר [התמעט] הנהר ושָׂכָרוֹ ללקט הדגים הנמצאין באגם - הרי מציאתו לבעל הבית, ואפילו מצא כִּסּ מלא דינרין.

הפועל שלש או ארבע. במה דברים אמורים? שאין שם פועלים לשכר בשָׂכָרֶם [בשווי שלהם] להשלים המלאכה. אבל אם יש שם פועלים לשכר בשָׂכָרֶם, ואמרו לו: 'צא ושכר מאלו, והשלם מלאכתך ולא תאבד' - בין שוכר בין קבלן - אין לו עליהם אלא תרעמת; ושמין לשוכר מה שעשה, ולקבלן מה שעתיד לעשות.

ה. השוכר את הפועל, ונאחז לעבודת המלך - לא יאמר לו: 'הריני לפניך' [מזלזל גרם, ושלם לך], אלא נותן לו שָׂכָרוֹ מה שעשה.

ו. השוכר את הפועל להשקות השדה מזה הנהר, ופסק הנהר בִּחְצֵי הַיּוֹם - אם אין דרכו להפסק, אין להם אלא שכר מה שעשו; וכן אם דרכו שיפסיקו אותו בני העיר, והפסיקוהו בִּחְצֵי הַיּוֹם - אין להם אלא מה שעשו; שהרי ידעו הפועלים דרכו של נהר זה. ואם דרכו להפסק מאליו - נותן להם שכר כל היום, מפני שהיה לו להודיעם. שָׂכָרֶם להשקות השדה, ובא המטר והשקה - אין להם אלא מה שעשו; בא הנהר והשקה - נותן להן כל שָׂכָרֶן; מן השמים נסתיעו. במה דברים אמורים? בפועל. אבל מי שפסק עם אריסו שאם ישקה שדה זו ארבע פעמים, וטל חצי הפרות, וכל האריסין שהם משקין שני פעמים, אינם נוטלין אלא רביע הפרות, ובא המטר, ולא הצריך לדלות ולהשקות - נוטל חצי הפרות כמו שפסק עמו; שהאריס כשיתף, ואינו כפועל.

ז. השוכר את הפועל לעשות מלאכה כל היום, ושלמה

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום - י"ז כ"ב ניסן ה'תשס"ח

יום שלישי

הלכות טמאת צרעת פרק ד

לזקן, אף על פי שנקרחו והלף השער מהן, שנאמר: "ואם פשה תפשה המספחת בעור". אבל הבהרת שפשת לתוף הבהק [פריחה], הרי זה פשוט.

ד. השחין והמכה והבהק והפשת השחין ומחית המכה, שהיו חולקין [מפרידים] בין האם [הבהרת המקורית] לפשוט [אחרי הסגר ראשון] - אינו סימן טמאה; הסגירו [הסגר שני], והלכו להן עד שנמצא הפשוט סמוך לאם - הרי זה מחלט.

ה. בהרת בגדים, ופשתה בִּחְצֵי גָרִיס ועוד, והלף [התפא] מן האם בִּחְצֵי גָרִיס - אף על פי שהנותר מן האם עם הפשוט יתר מבגדים, הרי זה טהור; היתה בגדים, ופשת [התפשטה] בגדים ועוד, והלכה לה האם - תראה בתחלה [כבהרת חדשה], ויסגיר שבוע אחר שבוע. היתה בו בהרת והסגירו, והלכה הבהרת בסוף ימי הסגר, וחזרה בהרת במקומה כמות שהיתה - הרי היא כמות שהיתה [אינה כחדשה]; נתמעטה בתוף ימי הסגר, ופשתה וחזרה כמות שהיתה, או שפשתה ונתמעט הפשוט, וחזרה כמות שהיתה - הרי זה יסגיר.

א. הפשוט [התפשטות הנגע] מטמא בכל שהוא - והוא, שהיה הפשוט מאחד ממראות הנגעים; אבל אם היה הפשוט מראה בהק [פריחה], אינו פשוט. ואין הפשוט סימן טמאה, עד שיפשה חוץ לנגע; אבל אם פשה לתוף הנגע, הרי הוא כמות שהיה. כיצד? בהרת ובתוכה בשר חי [בריא] פחות מפעושה, והסגירה [הכהן שבעה ימים], ובסוף השבוע נתמעטה המחיה ממה שהיתה, או שהלף הבשר החי בלו - אין זה פשוט; שאין הבהרת פושה לתוכה, אלא לחוצה לה.

ב. אין הפשוט סימן טמאה, עד שהיה אחר הסגר; אבל אם בא בתחלה, וראה הפהן את הנגע שהוא פושה והולך - אינו מחלט [מטמא]; אלא מסגירו עד סוף השבוע, ויראה. ג. אין הבהרת פושה [מהווה סימן לפסיון] לתוף השחין [מכה], ולא לתוף המכה [כוויה], ולא לתוף מחית [קרום] השחין, ולא לתוף מחית המכה; ולא לראש ולא

ב. לבן שפוד והכה בו - אם היה ראשו מכרז [מעוגל], הרי זו מכנה; ואם היה ראשו חד, הרי זה ספק אם היא מכנה או שחין. לכה במי טבריה, או בגפת [פסולת זיתים], וכיוצא בהן - הרי זה שחין.

ג. השחין והמכה - כל זמן שהן מכות טריות - הן הנקראין 'מורדין', ואינם מטמאים בנגעים כלל. חיו השחין והמכה, ונתרפאו רפוי גמור - אף על פי שהמקום צלקת, ואינו דומה לשאר העור - הרי הן כעור הבשר לכל דבר, ומתטמאין בשלשה סימנים [שער לבן, מחיה ופסיון], ויש בהן הסגר שני שבועות כמו שבארנו.

ד. התחילו השחין והמכה לחיות ולהתרפאות, ונעשת עליהן קלפה [- קרום] קלפת השום - זו היא 'צרכת השחין' האמורה בתורה, ו'מחית מכנה' האמור שם; ומטמאות בשני סימנים: בשער לבן או בפסיון, ואין בהן הסגר אלא שבוע אחד. ביצר? בהרת שהיתה בצרכת השחין או במחית המכה - אם היה בה שער לבן, יחליט. לא היה בה שער לבן - יסגיר שבוע אחד, ויראה בסוף השבוע: אם נולד בה שער לבן, או פשת - יחליט. ואם לא נולד בה כלום, יפטר; פשת לאחר הפטר, או נולד בה שער לבן - יחליט.

ה. השחין והמכה אין מצטרפין זה עם זה; לפיכך חלקן הפתוב, לומר שאין מצטרפין זה עם זה, ואין פושין זה לזה, ואין פושין לעור הבשר, ולא בהרת עור הבשר פושה לתוכן. ביצר? היה שחין בצד המכה, ובהרת כגריס בשתייהן [יח] - הרי זה טהור; היתה באחת מהן, ופשת לשניה, או שפשת לעור הבשר - טהור. היתה בהרת בעור הבשר, ופשת לאחת מהן - אינו פשוין. היה בתוך כפו [- כף יד] צרכת שחין כגריס, ובהרת כגריס - יסגיר; שאף על פי שאינה ראויה לשער לבן ולא לפסיון - שפא יולד לו שחין אחר בצדה, ותפשה לתוכו.

ו. שחין שנעשה מכנה, בטלה מכנה את השחין; ומכנה שנעשת שחין, בטל שחין את המכה. אם אין ידוע אם שחין היו או מכנה - אין בכך כלום; ששניהם סימן אחד, וטמאה אחת; ולא חלקן הפתוב, אלא לומר שאינן מצטרפין.

ז. הסגירו בבהרת שבשחין, ובסוף השבוע נעשה עור הבשר [- התרפא], או שהסגירו בעור הבשר, ובסוף השבוע נעשה שחין - יראה בתחלה [כחדש].

ח. מי שנשר כל שער ראשו - בין מחמת חלי, בין מחמת מכה שאינה ראויה לגדל שער, בין שאכל דברים המשריין את השער, או סך דברים שהשירו שער - אף על פי שראוי לגדל לאחר זמן, הואיל ואבד כל שער ראשו עתה, הרי זה נקרא 'קרח', או 'גבס'; אם נשר שער מן הקדקד [גובה הראש] ולמטה שופע לאחריו, עד פקה [חוליה] של צוואר - נקרא 'קרח'; ואם נשר מן הקדקד ולמטה שופע לפניו, עד כנגד פדחתו [מצחו] - נקרא 'גבס'.

ט. הקרחת והגבחת - מטמאות בשני סימנים, במחיה ובפסיון, ויש בהן הסגר שני שבועות, שנאמר בהן: "כמראה צרעת, עור בשר". ולפי שאין בהן שער, אין

ו. בהרת כגריס, ופשתה כגריס, ונולד בפסיון מחיה [בשר בריא באמצעו] או שער לבן, והלכה לה האם - תראה בתחלה [כבהרת חדשה]. היתה בו בהרת כגריס והסגירו, ובסוף השבוע והרי היא פסלע - ספק שהיא היא, ספק שאחרת באה תחתיה - הרי זה טמא.

ז. בהרת כגריס, וחוט [קטע דק נגוע] יוצא ממנה - אם יש בו רחב שתי שערות - זקקה [זקוקה כדי להיטמאות -] לשער לבן ולפסיון, אבל לא למחיה; שאין המחיה סימן טמא - עד שתקף אותה הבהרת, ויהיה בין סוף המחיה וסוף הבהרת רחב צמיחת שתי שערות. היו שתי בהרות, וחוט יוצא מזו לזו - אם יש בו רחב שתי שערות, מצרפן; ואם לאו, אינו מצרפן. הסגירו שבוע אחד שבוע, ולא נולד לו סימן טמא ופטר, ולאחר הפטר פשה הנגע כל שהוא - הרי זה מחלט.

ח. בהרת שטהרה מתוך הסגר או מתוך החלט שהלכו ממנה סימני הטמאה - אין מסגירין בה לעולם.

ט. בהרת שפנסה [התמעטה] אחר הפטר [- טהרה], ופשתה לכמות שהיתה, או שפשתה, וחררה לכמות שהיתה - הרי הוא בטוהרתו.

י. בהרת כגריס, ובה מחיה כעושה, ושער לבן בתוך המחיה, והחליטו, ולאחר החלט הלכה המחיה - טמא מפני שער לבן; הלף השער הלכן - טמא מפני המחיה. היה השער הלכן בתוך הבהרת, והלף השער הלכן - טמא מפני המחיה; הלכה המחיה - טמא מפני שער לבן.

יא. בהרת, ובה מחיה ופסיון - הלכה המחיה - טמא מפני הפסיון; הלף הפסיון - טמא מפני המחיה. וכן בשער לבן ובפסיון. החליטו בשער לבן, והלף השער, וחרר בו שער לבן אחר, או שנולדה לו מחיה, או פסיון; או שהחליטו במחיה, והלכה המחיה, ונולדה לו מחיה אחרת, או שער לבן, או פסיון; או שהחליטו בפסיון, והלף הפסיון, וחרר בו פסיון אחר, או שנולדה בו מחיה, או שער לבן - הרי זה בטמאתו כמות שהיה. אחד הטמא שהחלט בתחלה, או שהחלט בסוף שבוע ראשון, או בסוף שבוע שני, או אחר הפטר - הואיל והחלט מפל מקום - אינו טהור, עד שלא ישאר בו סימן טמא; לא סימן שהחלט בו, ולא סימן אחר.

יום רביעי

הלכות טמאת צרעת פרק ה

א. מי שהיתה לו מכה בעור בשרו, ונפשט העור מחמת המכה - אם היתה המכה מחמת האש, כגון שנוכה בגחלת או ברמץ [- אפר] או בכרזל שלבנו באש ובאבן שלבנה באש וכיוצא בהן - הרי זו נקראת 'מכה'. ואם היתה המכה שלא מחמת האש - בין שלקה באבן או בעץ וכיוצא בהן, בין שהיתה המכה מחמת חלי הגוף, כגון גרב או תנוזית [- מיני פריחות] שהפסיד העור, או שחפת וקדחת או דלקת וכיוצא בהן שהשחיתו העור - הרי זה נקרא 'שחין'.

והעלו צרכת - הרי כל אלו טהורות. וכן אם היתה בהקרת בראש או בזקן קדם שיעלו שער מעולם, והעלו שער והלף השער, או שהיתה בהקרת בעור, ונעשה מקומה שחין או מכזה וחי ויהי היא בעור הבשר - אף על פי שתחלתה וסופה טמא - הואיל והיתה טהורה ביניהם, הרי זו טהורה. נשתנו מראיהן [אחר השינויים האמורים] - בין שהעזו [הלבינו יותר] בין שכהו, יראו בתחלה [כבהרת חדשה]. כיצד? גוי שהיתה בו בהרת פקרום ביצה, ולאחר שנתגיר נעשת פשלת, או שהיתה פשלת, ולאחר שנתגיר נעשת פקרום ביצה - תראה בתחלה. וכן בקטן שנולד, ובקמט שנולד, ובכרש ובזקן שנקרחו, ובשחין ובמכה שחיו - אם נשתנו מראי אותן בהקרות, יראו בתחלה; ואם לא נשתנו, הרי הן טהורות.

ח. כל ספק נגעים, חוץ משני הספקות שמנינו כבר - טהור, עד שלא נזקק לטמאה [- לא נטמא בוודאות]; ואכל משנזקק לטמאה, ספקו טמא. כיצד? שנים שבאו אצל כהן, בזה בהרת כגריס ובה פסלע, הסגיר, ובסוף השבוע והרי בזה פסלע ובה פסלע, ואין ידוע באיזה מהם פשתה - בין בשני אנשים, בין באיש אחד - הרי זה טהור; שאף על פי שידאי פשה הגנע בזה - הואיל ואינו יודע איזו היא בהקרת שפשתה - הרי זה טהור, עד שידוע באיזה נגע טמא.

ו. משנזקק לטמאה, ספקו טמא. כיצד? שנים שבאו אצל כהן, בזה בהרת כגריס ובה בהרת פסלע, והסגיר, ובסוף השבוע והרי בזה פסלע ועוד ובה פסלע ועוד - שניהם טמאין; חזרו שניהם להיות פסלע, שחרי הלף הפשיון מאחד מהן - הואיל ואינו יודע איזה הוא - שניהם בטמאתן, עד שיחזרו שניהם להיות כגריס. וזה הוא שאמרו: 'משנזקק לטמאה, ספקו טמא'. וכן מי שהיתה בו בהרת, ובה שער לכן שקדם את הבהרת, ושער לכן שהפכתו [שנעשה ע"י] בהקרת, ואינו יודע זה שקדם מזה שנהפך - אם מתוך הסגר נסתפק לו, הרי זה טהור. ואם אחר החלט, הרי זה טמא, אף על פי שהלף שער אחד מהן, ואינו יודע איזה הלף - אם השער שהיה סימן טמאה, או השער האחר.

ז. מי שבא אצל כהן, וראהו שהוא צריך הסגר או שהוא פטור, ועד שלא הסגירו או עד שלא פטרו, נולדו לו סימני טמאה - הרי זה יחליט; וכן אם ראהו שיש בו סימני טמאה, וקדם שיחליטו ויאמר לו 'טמא אתה', הלכו להם סימני טמאה - אם היה בתחלה או בסוף שבוע ראשון, יסגיר; ואם היה בסוף שבוע שני או לאחר הפטר, יפטר אותו.

יום שישי

הלכות טמאת צרעת פרק ז

א. מי שהיתה בו בהרת והחלט באחד מסימני טמאה בין בתחלה [כשראהו הכהן] בין אחר הסגר, או שהסגר, ואחר כך פרחת הצרעת בכלו ונהפך לכן, בין שנהפך מתוך הסגר בין מתוך החלט - הרי זה טהור; ואכל אם הסגר,

השער הלכן סימן טמאה בהן. וכיצד מטמאין בשני סימנין ובשני שבועות? שאם היתה בהרת בקרחתו או בגבחתו - אם היתה בה מחיה, יחליט. לא היתה בה מחיה, יסגיר ויראה בסוף השבוע: אם נולדה בה מחיה או פשיון - יחליט. לא נולד בה פלום, יסגיר שבוע שני: פשת או שנולד בה מחיה, יחליט. לא נולד בה פלום, יפטר; ואם פשת או נולד בה מחיה לאחר הפטר, יחליט. י. הקרחת והגבחת, אינן מצטרפות זו עם זו, שנאמר: "בקרחתו או בגבחתו" - מלמד שהן שתיים, ואין פולשות מזו לזו, ולא לשאר עור הבשר, ולא בהרת עור הבשר פושה לתוכן.

יא. הקרחת או הגבחת או הזקן שנקרח, ונעשה בהן שחין או מכה - מטמאין בשחין ובמכה בעור הבשר; שהראש או הזקן שנקרחו - בעור הבשר לכל דבר, אלא שאין מטמאין בשער לכן. הראש והזקן, קדם שיצמח בהן השער ועדין לא העלו שער מעולם, וכן הדלדולין [גידולין] שבראש ושפזון - הרי הן בעור הבשר, ומתטמאין בשלשה סימנין ושני שבועות. וכן זקן האשה והפריס - עד שלא העלו שער, הרי הן בעור הבשר; ואם העלו שער, הרי הן כזקן האיש - שמתטמא בנתקים [קרחת] כמו שיתבאר, ואינו מטמא בבהרת.

יום חמישי

הלכות טמאת צרעת פרק ו

א. אלו מקומות באדם שאין מתטמאין בבהרת: תוף העין, ותוף האזן, ותוף החטם, ותוף הפה, והקמטין שבפסן, והקמטין שבצואר, ותחת הדד, ובית השחי, וכף הרגל, והצפרן, והראש והזקן שיש בהם שער, והשחין והמכה המורדין [- הטרניים]. כל אלו המקומות - אין מתטמאין בנגעים, ואין מצטרפין [לשיעור] בנגעים, ולא הנגע פושה לתוכן, ואין מטמאין משום מחיה, ואינן מעכבין את ההופך פלו לכן [מליטה], שנאמר: "בעור בשרו", וכל אלו אינו עור גלוי, אלא מהן שאינו עור, ומהן שהוא עור והוא מכסה ואינו גלוי. ואדם השפתיים נדון כבית הסתרים [אברים פנימיים], ואינו מטמא בנגעים. ב. הראש והזקן ששער כל שערן, והשחין והמכה שהעלו צרעת [קרום] - מתטמאין בבהרת כמו שבארנו, ואינן מצטרפין זה עם זה [לשיעור נגע], ואין נגע עור הבשר פושה לתוכן, ואין מטמאין משום מחיה; ואכל מעכבין את ההופך פלו לכן [מליטה].

ג. בהרת הסמוכה [- צמודה] לראש או לעין ולאין וכיוצא בהן, או לשחין או למכה - טהורה, שנאמר: "וראה הכהן את הנגע בעור הבשר" - שיהיה כל שחוצה לנגע בעור הבשר, וראוי לפשיון [להתפשט בעור הבשר].

ד. אלו בהרות טהורות: גוי שהיתה בו בהרת, ונתגיר, היתה בעבר, ונולד, בקמט, ונגלה [נפשו], בראש ובזקן כשהיה בהן שער, ונקרחו ונשר כל השער ונתגלתה בהקרת, היתה בשחין ובמכה כשהן מורדין [טרניים],

בְּשֶׁר חַי", לא בהק. חזר בו בעדשה, מקצתה בשר חי ומקצתה בהק - אינו סימן טמא, והרי הוא בטהרתו.

ה. כל טמא שפרחה הצרעת בכלו, טהר; נתגלה ממנו בעדשה בשר חי, נטמא; חזר ונתכסה בצרעת, טהר; חזר ונתגלה, נטמא; אפלו מאה פעמים. התחיל הבשר החי להתגלות, והרי הוא מוסיף והולך, והצרעת מתמעטת - הרי זה בטמאתו, עד שתתמעט הבהרת מפגריס.

ו. כל [מקום] הראוי לטמא בנגע הבהרת, מעכב את ההופך פלו לכן [מליטה, אם במקומו לא נהפך]; וכל שאינו ראוי לטמא בנגע הבהרת, אינו מעכב. כיצד? פרחה בכלו, אבל לא בראש ובזקן, בשחין ובמכנה המורדין [טרייס], או שנשאר פחות מבעדשה בשר חי סמוך לשחין ולמכנה המורדין, ולראש ולזקן - הרי זה טהור. חזר הראש והזקן ונקרחה, וכן אם חיו השחין והמכנה והעלו צרבת [קרוס] - הרי זה טמא, עד שתפרח הצרעת בהן; שהרי הן ראויין לבהרת. היו בו שתי בהרות, אחת יש בה סימן טמא ואחת טהורה, ופרחה הטהורה לטמאה, ואחר כך פרחה בכלו - הרי זה טהור; מפני שהיה מחלט בטמאה, אף על פי שהטהורה היא שפרחה. ולא עוד, אלא אפלו היו אחת בשפתו העליונה ואחת בשפתו התחתונה [- בשתי שפתי], או בשתי אצבעותיו, או בשני ריסי עיניו, וכשהן נדבקין זה לזה נראין שתי הבהרות בבהרת אחת - הואיל ופרחה בכלו, טהור.

ז. יש מראה נגעו לכהן, ונשכר מפני שהקדים להראותו ולא נתאחר, ויש מראה ומפסיד. כיצד? מי שהיה מחלט, והלכו להם סימני טמא, ולא הספיק להראותו לכהן עד שפרחה בכלו - טהור; ואילו קדם והראה לכהן, ופטר קדם שיהפך, ונהפך אחר הפטר - הנה מחלט, כמו שבארנו. היתה בו בהרת, ואין בה כלום, ולא הספיק להראותו לכהן עד שפרחה בכלו - הרי זה טמא, וצריך הסגר; ואילו קדם והראה לכהן, והסגירו קדם שיהפך, ונהפך מתוך הסגר - הנה טהור, כמו שבארנו.

שבת קודש

הלכות טמאת צרעת פרק ח

א. נגעי הראש והזקן - הוא שפיל השער שבהן מעקרו, וישאר מקום השער פנוי; וזה הוא הנקרא 'נתק'. ואין נתק פחות מפגריס [=חצי 719] המרבע - בין שהיה מראהו עמק, בין שלא היה עמק; ולא נאמר "עמק" בנתקין, אלא לומר לה: מה מראהו עמק [הוא] בידי שמים, אף נתק המטמא בידי שמים; להוציא שנתקו אדם, שהוא טהור. והאשה והפריס שהעלה זקנם שער, הרי זה מטמא בנתקים.

ב. הנתקים מטמאין בשני סימנים - בשער צהב דק, ובפשיון [- התפשטות הנתק]; ויש בהן הסגר שני שבועות. וכל זה מפרש בתורה. כיצד? מי שנולד לו נתק בראשו או בזקנו - אם היה בו שתי שערות צהבין דקין או יתר, ואין שם בנתק שער שחר כלל - יחליט [יטמאהו הכהן].

ולא נולד לו סימן טמא, ונפטר, ולאחר הפטר פרחה הצרעת בכלו - הרי זה טמא מחלט.

ב. הבא בתחלה, והוא פלו הפך לכן - אם היתה בו מחיה [בשר בריא] או שתי שערות לבנות, מחליטין [מטמאין] אותו. אם אין שם סימני טמא, מסגירין אותו שבוע ראשון; נולד בו שער לכן, או מחיה - מחליטו. לא נולד בו כלום, מסגירו שבוע שני; לא נולד סימן טמא - הרי זה טהור; שדין בהרת זו הגדולה, פדין בהרת קטנה. החליטו בשער לכן שנולד בו, והשחירו שתייהן או אחת מהן, [או -] והקצירו שתייהן או אחת מהן, נסמך [נצמד] השחין [מכה] לשתייהן או לאחת מהן, הקיף השחין את שתייהן או את אחת מהן, או שחלקן השחין ומחית [קרוס] השחין והמכנה [כוויה] ומחית המכנה והבהק [פריחה] - הרי זה טהור. נולד לו שער לכן אחר, או מחיה - הרי זה טמא, מפני שבא פלו לכן בתחלה. אחד שפרחה הצרעת בכלו באחת, ואחד שפשטה ופרחה מעט מעט עד שהלבין פלו - אם מתוך הסגר או מתוך החלט, טהור; ואם אחר הפטר, טמא; ואם בתחלה, יסגיר. אחד שהיה פלו מראה אחד, או שהיה פלו לכן בארבעה מראות שבלכן ובארבעה שבפנתו [מעורבין באדמומיות] - הכל מצטרפין, בין לטהרו בין לטמאו, כמו שבארנו.

ג. היתה בו בהרת בגריס, ובה מחיה בעדשה, והחלט במחיה [- נטמא משום המחיה], ופרחה הצרעת בכלו, ואחר כך הלכה המחיה, או שהלכה המחיה תחלה, ואחר כך פרחה בכלו - הרי זה טהור, ואפלו נולד לו שער לכן. נולדה בו מחיה - טמא, שנאמר: "וביום הראות בו בשר חי, יטמא"; והוא, שתהיה בעדשה מרבעת או יתר. היתה בו בהרת, ובה שער לכן, והחלט בשער [- משום השיער], ואחר כך פרחה בכלו - אף על פי ששער לכן במקומו עומד, טהור, שנאמר: "וביום הראות בו בשר חי, יטמא" - במחיה מתטמא זה שנהפך פלו לכן אחר החלט או אחר הסגר, ואינו מטמא בשער לכן. החליטו בפשיון [- משום התפשטות הבהרת], ואחר כך פשטה ופרחה בכלו - טהור; ואם נראית בו מחיה, טמא.

ד. אף ראשי אברים שאינן מטמאין משום מחיה שבתוך הבהרת, מטמאין ומעכבין את הנהפך פלו לכן. כיצד? מחלט או מסגר שהלבין פלו בצרעת, חזר מבעדשה בשר חי - אפלו בראש אצבעו, או בראש חטמו, וכיוצא בהן - הרי הוא בטמאתו. וכן זה שנהפך פלו לכן, וטהר - אם חזר בו בעדשה בשר חי, אפלו בראש אחד מן האברים - הרי זה מחלט. ונהפך פלו למראה צרעת חזר מבעדשה, אפלו בראש אחד מן האברים שנהפך לבהק [- פריחה] - הרי זה טמא מחלט, שנאמר: "והנה כסתה הצרעת", לא בהק. אפלו היה מקצת העדשה בשר חי, ומקצתה בהק - הרי זה סימן טמא. ונהפך פלו למראה צרעת וטהר, ואחר כך חזר בו בשר כמראה הבהק - הרי זה טהור, עד שיגאח בו בעדשה בשר חי, שנאמר: "וביום הראות בו

שער צהב אחר, או שנולד לו פשיון - הרי זה מחלט כשהיה. וכן אם החליטו בפשיון - בין בסוף שבוע ראשון, או בסוף שבוע שני, או אחר הפטר - והלף הפשיון, וחזר פשיון אחר, או שנולד לו שער צהב - הרי זה מחלט כשהיה; עד שלא ישאר סימן טמאה, או עד שיצמח בו שתי שערות שחרות.

י. שני נתקים זה בצד זה, וישטה [שורה] של שער שחר מפסקת ביניהן, ונפרץ השער השחר, ונתק ממקום אחד - הרי הוא כמות שהיה; שהשער השחר הנשאר ביניהן, הרי הוא בצד [בקצה] הנתק. ונפרצה השטה משני מקומות - טהור, שהרי הנשאר מן השטה [הרי הוא] באמצע הנתק. וכמה יהיה בכל פרצה מהן? אין פחות מקום צמיחת שתי שערות; ואם היתה פרצה מקום אחד כגריס - הרי זה טמא; שהפרצה עצמה נתק אחר, והרי שער שחר בצדו, ואינו כנוס לתוכו. נתק שהשער השחר מקיפו, ונתק אחר מקיף את השער השחר - נפרץ השער שביניהם מקום אחד, טמא; שהנתק הפנימי לא נצול - שהרי השער השחר בצדו, לא בתוכו. ונפרץ השער משני מקומות - טהור, ואפלו היתה פרצה כגריס; שהרי הנתק הפנימי והחיצון נעשו נתק אחד, ושער שחר באמצע - והוא, שתהיה הפרצה כדי צמיחת שתי שערות או יותר.

יא. נתק שהיה חוט [שערה] יוצא ממנו, וכן שני נתקין שהיה חוט יוצא מזה לזה - אם יש ברחב החוט הנתוק [הנגוע בנתק] כדי צמיחת שתי שערות - זוקק לטמא בשער צהב דק ובפשיון [אם נהיה בו נטמא], ומצילן בצומת בו [שער שחר]; אבל שער שחר הנשאר באותו החוט אינו מציל, עד שהיה רחב החוט כגריס.

יב. מי שהיה בראשו נתק כגריס, ופשטה ונתק כל ראשו, ולא נשאר שם שער כלל, אלא פחות משתי שערות - הרי זה טהור, בין שנתק כלו מתוך הסגר או מתוך החלט או אחר הפטר, שנאמר: "קרח הוא, טהור הוא". וכן אם היה הנתק בזקנו, ונתק כל זקנו - הרי זה טהור. ואף על פי שאין זה מפרש בתורה שבכתב, קבלה היא [ממשה רבינו], שאם הלף כל שער הזקן - טהור, ויתטמא עור הזקן שנקרח בנגעי עור הבשר, כמו שבארנו.

יג. הבא בתחלה וכל ראשו נתוק, או כל זקנו נתוק - יסגיר שבוע אחד: אם נולד בו שער צהב, יחליט. לא נולד לו שער צהב, יסגיר שבוע שני: אם נולד לו שער צהב דק, טמא. לא נולד לו, יפטר; נולד לו אחר הפטר שער צהב, הרי זה מחלט. נולד לו שער שחר, הרי זה טהור. הבא כלו נתוק ראש או זקן, ונולד לו שער שחר - טהור, כמו שבארנו; הלף השער השחר - טמא משום פשיון.

יד. הראש והזקן - אין מעבדין זה את זה, ואין מצטרפין זה עם זה, ואין פושין מזה לזה, שנאמר: "צרעת הראש או הזקן הוא", מלמד שהן חשובין שנים. ואיזה הוא זקן? מן הפרק של לחי העליון עד פקח [חוליה] של גרגרת [גרו]. מותר את החוט מאן לאן - כל שמן החוט ולמעלה, הרי הוא מכלל הראש; ומן החוט ולמטה, מכלל הזקן.

לא היה בו שער, לא שחר ולא צהב - יסגיר שבוע אחד, ובשביעי רואהו: אם נולד בו שער צהב דק, או שפשטה הנתק - יחליט; נולדו בו שתי שערות שחרות, יפטר אותו. לא פשטה, ולא נולד בו שער שחר ולא שער צהב - יגלח סביבות הנתק, ולא יגלח הנתק [רצועה סביב הנתק], ויסגיר שבוע שני. וחזר ורואהו בסוף שבוע שני: אם פשטה הנתק, או נולד בו שער צהב דק - יחליט; לא נולד בו כלום, יפטר; שאין בנתקין הסגר יתר על שני שבועות. ואם אחר שפטר נולד בו שער צהב, או פשטה - יחליט. ג. כיצד מגלחין את הנתק? מגלח חוצה לו, ומניח שתי שערות סמוך לו, כדי שיהיה נכר הפשיון. ותגלחתו כשרה בכל אדם, שנאמר "והתגלח", וכן כשרה בכל דבר. ואפלו היה נזיר, הרי זה מגלח. הסגירו ולא גלחו - הרי זה מסגר. ד. "שער צהב" האמור בתורה, הוא שיהיה כתבנית [כדוגמת] הזקב. וזה שנאמר "דק", הוא שיהיה קצר [משאר השערות]; אבל אם היה ארוך - אף על פי שהוא צהב כתבנית הזקב, אינו סימן טמאה.

ה. שתי שערות הצהבות הדקות - סימן טמאה. בין שהיו זו בצד זו, בין שהיו מרחקות זו מזו, בין שהיו באמצע הנתק, בין שהיו בסוף הנתק, בין שקדם הנתק את השער הצהב, בין שקדם השער הצהב את הנתק - הרי הן סימן טמאה; והוא, שהיה נטלות בזוג [מספריים], כמו שבארנו בשער הלכן.

ו. השער השחר המציל [מטהר] בנתקים, אין פחות משתי שערות. ואינן מצילות, עד שהיה ארפן כדי לכף ראשן לעקרן - בין שהיו זו בצד זו, בין שהיו מפורזות; והוא, שהיה באמצע הנתק, וישאר מן הנתק פנוי בין השער השחר שבתוכו ובין השער שחוצה לו, כדי צמיחת שתי שערות. אבל אם נשארו השתי שערות השחרות בצד הנתק בסופו [בקצהו] - אינן מצילות. כיצד מצילות? שאם נשאר בתוך הנתק שתי שערות שחרות - אף על פי שנולד בנתק שער צהב דק או שפשטה, הרי זה טהור. החליטו בשער צהב או בפשיון, וצמח בנתק שתי שערות שחרות - טהר הנתק. ומצילות מיד הפשיון ומיד השער הצהב - בין שצמחו באמצע הנתק, בין שצמחו בסופו; שהצומח [אחר החלט] מציל בכל מקום, והנשאר [שלא נשר] אינו מציל עד שהיה רחוק מן הקמה [שער הבריא] שתי שערות.

ז. שתי שערות שצמחו אחת שחרה ואחת לכנה או צהבה, אחת ארפה ואחת קצרה - אינן מצילות.

ח. נתק שהחלט [נטמא] בשער צהב או בפשיון, ונולד בו שער שחר וטהר - אף על פי שהלף השער השחר - הרי זה טהור, עד שיוולד בו שער צהב אחר, או יפשטה פשיון אחר מאחר שהלף השער השחר, שנאמר: "נרפא הנתק - טהור הוא" - כיון שנרפא הנתק - טהר, אף על פי שסימני טמאה [שמחמתם נטמא] במקומן.

ט. החליטו בשער צהב - בין שהחליטו בתחלה, בין שהחליטו בסוף שבוע ראשון, או בסוף שבוע שני, או שהחליטו אחר הפטר - והלף השער הצהב, ונולד בו

יום ראשון (כ"ב ניסן)

הלכות טמאת צרעת פרק ט

א. הכל מתטמאין בנגעים, אפלו קטן בן יומו והעבדים; אבל לא גוים, ולא גר תושב [גרי שקיבל ד' מצוות]. והכל פשרין לראות [לבדוק] את הנגעים; וכל הנגעים אדם רואה, חוץ מנגעי עצמו.

ב. אף על פי שהכל פשרין לראות נגעים, הטמא והטהור תלויה בכהן. כיצד? כהן שאינו יודע לראות - אינו בקי - הדין שרואה, ואומר לו: 'אמר טמא', והכהן אומר: 'טמא'; 'אמר טהור', והכהן אומר: 'טהור'; 'הסגירו', והוא מסגירו - שנאמר: 'ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע'. אפלו היה הכהן קטן או שוטה - הדין שרואה, והוא מחליט או מסגיר או פטר. במה דברים אמורים? בשהיה הכהן סומך על דברי הדין; אבל אם היה הכהן רואה, וסומך על עצמו - אסור לו לראות נגע מן הנגעים, עד שיוֹרנו רבו, ויהיה בקי בכל הנגעים ובשמותיהן, בנגעי אדם כלל, ובנגעי בגדים ובנגעי בתים. ג. כהן שטמא את הטהור, או טהר את הטמא - לא עשה כלום, שנאמר: 'טמא הוא, וטמא הכהן', 'טהור הוא, וטהור הכהן'. ומצד שנקרא - בין מתוך הסגר בין מתוך החלט, אפלו אחר כמה שנים - הרי זה בטמאתו, עד שיאמר לו הכהן: 'טהור אתה'.

ד. אין הכהן רשאי לטמא את הטמא, עד שיהיה עיניו בנגע ובעור הבשר שחוצה לו; ואינו רשאי לטהרו, עד שיהיה עיניו במקום הנגע ובעור הבשר שחוצה לו. וכהן שראה את הנגע בתחלה - הוא שרואה בסוף שבוע ראשון, ובסוף שבוע שני; והוא שמסגירו, או מחליטו, או פוטר. מת הכהן שראהו תחלה, או שחלה - רואהו כהן אחר; ואין השני יכול לטמאו בפשיון - שאין יודע אם פשה או לא פשה, אלא ראשון. ונאמן כהן לומר: 'נגע זה פשה', ונגע זה לא פשה, וישער לכן זה קדם את הפהרת, או פהרת זו קדמה את שער לכן.

ה. חלל [כח פסול] פסול לראית נגעים - שנאמר: 'אחד מבניו הכהנים', בכהונם. אבל בעלי מומין פשרים לראית נגעים - ובלבד שלא יהא סומה [עיוור], ואפלו באחת מעיניו. ואפלו כהן שכהן [נחלש] מאור עיניו, לא יראה את הנגעים, שנאמר: 'לכל מראה עיני הכהן'.

ו. אין רואין את הנגעים אלא ביום - בין להסגיר, בין להחליט, בין לפטר; שהרי בכל הענין הוא אומר: 'ביום', 'וביום'. ואין רואין לא בשחרית, ולא בין הערבים, ולא בתוך הבית, ולא ביום המעון - לפי שכהן נראית ענה; ולא בצדקה - לפי שענה נראית כהן. ואימתי רואין? בשעה רביעית ובחמישית ובשמינית ובתשיעית, בין בנגעי אדם, בין בנגעי בגדים ובתים.

ז. בכל יום רואין את הנגעים, חוץ משבת ויום טוב. חל יום שביעי להיות בשבת או ביום טוב, מעבירין [דוחים] לאחרי; ויש בדבר להקל ולהחמיר: שאפשר שיהיה ביום השבת זה, שהוא יום הראוי להראות, טמא, ולמחר ילכו להם סימני טמא; ואפשר שיהיה טהור, ולמחר יולדו לו סימני טמא. ואין דנין אותו, אלא בשעת ראיתו לאחר השבת.

ח. חתן שנראה בו נגע, נותנין לו שבעת ימי המשחה; וכן אם נראה בבגדיו או בביתו, אין רואין אותו עד אחר המשחה. וכן ברגל, נותנין לו כל זמון הרגל - שנאמר: 'וצנה הכהן, ופנו את הבית'; אם המתין תורה לדברי הרשות, שלא יטמאו פליו - קל וחמר לדבר מצוה.

ט. אין מסגירין ולא מחליטין [מטמאין] ולא פוטרין אלא ביום שיראה בו בתחלה [לראשונה לפני הכהן], או בפשיע, או ביום שלשה עשר בנגעים שמסגירין כהן שני שבועות - מפני שיום שביעי עולה למנין שבוע ראשון ולמנין שבוע שני בכל הנגעים, בין נגעי אדם, בין נגעי בגדים ובתים.

י. אין מסגירין בתוך ימי הסגר, ולא מחליטין בתוך ימי הסגר אם נולד לו סימן החלט, ולא מחליטין את המחלט אם נולד לו נגע אחר, ולא מסגירין אותו בתוך ימי חלוטו אם נולד לו נגע אחר שראוי להסגר. אבל אם היו בו שני נגעים, וראה זה וחזר וראה זה - הרי זה מתר לומר לו: 'הרי אתה מסגר בזה ומחלט בזה', או 'מחלט בזה ומסגר בזה', בין בתחלה, בין בסוף שבוע ראשון, בין בסוף שבוע שני; ואין רואין שני נגעים כאחת, בין בשני אנשים, בין באיש אחד - שנאמר: 'וראה הכהן את הנגע'.

יא. נגע שבה לכהן לראותו - לא יאמר לו: 'לך ושוב', אלא נזקק לו מיד. באו לפניו שנים - רואה את הראשון, מסגירו או פוטר או מחליט, וחזר וראה את השני.

יב. אין הכהן זקוק לבקש [לחפש] תחת אצילי [דורות] ידיו של נגע [בית השחי], או בין פחדיו [אשכיו], או בתוך הקמטים, שמה יש שם נגע, שנאמר: 'לכל מראה עיני הכהן'. וכן בהופך פלו לכן. וכיצד יעמד לפני הכהן? אם איש הוא - נראה ערם, ועומד כעורך וכמוסק ויתים; ואם אשה היא - נראית ערומה, ויושבת כעורכת, [או -] וכמניקה את בנה, [או -] וכאורגת בעומדים [כאריגה בעמידה], שמגבהת את ידה הימנית עד שיגלה בית השחי. אם היה הנגע נראה בהם בזמן שהם ערומים כן, הרי זה טמא; ואם אינו נראה בהם כשהם ערומים כן, אין נזקקין לו. וכשם שהאדם נראה לנגעו, כך הוא נראה לתגלחתו [כשיטהר]; שאם לא יראה שער בכל בשרו כשיעמד ערם כעורך וכמוסק, או כשתשב האשה כמו שבארנו - הרי זה תגלחת כשרה; ואין הכהן זקוק לחפש בשאר מקומות, שמה נשאר כהן שער - אף על פי שהוא צריך לגלח הכל, כמו שיתבאר.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות — י"ז-כ"ב ניסן ה'תשס"ח

יום שלישי

מצות עשה רלב.

מצות לא תעשה רנח. רנט. רנז. רס.

המצוה הרל"ב — הצווי שנוצטוינו בדין עבד עברי, והוא אמרו יתעלה: "כי תקנה עבד וגו'" (שמות כא, ב). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפסוקי התורה, והלכות מצוה זו נתבארו בלן בריש מסכת קדושין (יד:).

המצוה הרנ"ח — האזהרה שהזהרנו מלמכור עבד עברי בדרך שנמכרים העבדים והוא: שיעמד במקום מכירת העבדים ויכריזו עליו ויעלו הקונים את דמיו זה על זה — אין עושין בן בשום פנים, אלא (נמכר) בהצנע ובדרך נאה, והוא אמרו יתעלה באזהרה על כף: "לא ימכרו ממכרת עבד" (ויקרא כה, מב) ולשון ספרא (פרשת בהר): "לא ימכרו ממכרת עבד — שלא יעשה סמטא (מכרז שוק) ויעמידו (במכרז) על אכן הלקח ובכלל לאו זה בלי ספק אזהרה לגונב נפש מישראל, לפי שאם מוכרו הרי הוא מוכרו כאלו הוא עבד כנעני ונמצא עובר על אמרו: "לא ימכרו ממכרת עבד"; וכבר הזכרנו את-זה לעיל (לא תעשה רמג) ובאר הכתוב שהוא נהרג (הגונב נפש ומכרו). ודיני מצוה זו עם שלפניה (רנו) מבארים בגמרא קדושין בפרק א' (כ:).

המצוה הרנ"ט — האזהרה שהזהרנו מלהעביר עבד עברי בדבר שאין לנו צורך בו, וזהו הנקרא "עבודת פרוך", והוא אמרו יתעלה: "לא-תרה בו בפרך" (שם, מג), ולא נעבידנו אלא כשיכריחנו הצורך לעשות אותה עבודה אז נוטיל אותה עליו. ולשון ספרא (פרשת בהר): "לא-תרה בו בפרך — שלא תאמר לו החם את-הכוס הזה והוא אינו צריך לו", וכן פל-הדומה לזה. ואמנם הביאו משל מן-הקלה ביותר שבמלאכות והפשוטה שבהן, ואף-על-פי-כן אינו מתר אלא בשעת הצורך.

המצוה הרנ"ז — האזהרה שהזהרנו מלהעביר

עבד עברי בעבודות שיש בהן זלזול גדול והשפלה, שבכמותן עובד עבד כנעני, והוא אמרו יתעלה: "לא-תעבד בו עבדת עבד" (שם, לט) ובספרא (פרשת בהר): "שלא יטול אחריך בלינטא ולא יטול לפניך כלים למרחץ". ולינטא מחצלת קטנה שיושב עליה כשייגע, ולוקח אותה העבד ומוליכה אחר אדוניו. וכן פל-הדומה לעבודות אלו מזהר מלהטילן על עבד עברי, אלא רק ישמשנו בדברים שמשמש בהם השכיר והפועל שהסכים עמו לעשות לו עבודה מסימת, אמר ה': "כשכיר כתושב יהיה עמך" (שם, מ).

המצוה המשלימה מאתים וששים — האזהרה שהזהרנו מלהניח גוי הגר בארצנו שיעבד בפרך עבד עברי שמכר לו את-עצמו, והוא אמרו יתעלה: "לא-ירדנו בפרך לעיניך" (שם, נג) ולא נאמר הואיל ועבד זה פשע בעצמו ומכר עצמו לגוי נעזבנו לקבל פרי מעשיו, אלא נפקח על הגוי בכך ונמנענו מלהעבירו עבודת פרוך. ולשון ספרא (שם): "לא-ירדנו בפרך לעיניך — אין אתה מצוה אלא לעיניך", כלומר: שאינך מחיב לפקח עליו בביתו אם הוא מעבירו עבודת פרוך או לא, אלא כל-זמן שנראהו שהוא עושה זאת נזהרנו עליו.

יום רביעי

מצות עשה קצו.

מצות לא תעשה רלג.

מצות עשה רלד. רלז.

מצות לא תעשה רסא.

המצוה הקצ"ו — הצווי שנוצטוינו להעניק (מענקים ומתנות) לעבד עברי ולעזור לו בצאתו לחפשי, ולא יצא בידים ריקות, והוא אמרו יתעלה: "העניק תעניק לו מצאנך ומגנך ומיגנך ואשר ברכך ה' אלהיך תתן-לו" (דברים טו, יד). וכבר נתבארו דיני מצוה זו בפרק א' מקדושין (יד:).

המצוה הרל"ג — האזהרה שהזהרנו מלשלח עבד עברי בידים ריקניות מעבודתנו בצאתו

"כִּלְהִמְשַׁחֲרָר עֲבָדוֹ — עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה דְכֹתִיב: לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ". וּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה הוּא, שֶׁמִּשְׁתַּחֲרָר בְּשׁוֹן וְעֵין. וּכְבֹר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּשִׁלְמוֹת בְּקִדּוּשֵׁין (כב, כד. ואילך) וְגִטִּין (לח).

הַמִּצְוָה הָרַנ"ד — הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְהַחֲזִיר עֶבֶד שֶׁבֶרַח לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶל אֲדוֹנָיו, אֶף-עַל-פִּי שְׁאֲדוֹנָיו יִשְׂרָאֵלִי, כִּיֹּן שֶׁבֶרַח מִחוּצָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — אֵין מִחֲזִירִים אוֹתוֹ לוֹ. אֲלֹא מִשְׁחַרְרוֹ וְכוֹתֵב עָלָיו אֶת-דְּמִיו חוֹב, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-תִסְגִּיר עֶבֶד אֶל-אֲדוֹנָיו" (דברים כג, טז). וְנִתְבָּרַר בְּפֶרֶק ד' מִגִּטִּין (מה), שֶׁבַעֲבָד שֶׁבֶרַח מִחוּצָה לְאֶרֶץ הַכְּתוּב מִדְּבַר, שֶׁיִּהְיֶה הַדִּין בּוֹ שִׁיכְתוּב שֶׁטֶר בְּדָמָיו וְיִכְתוּב לוֹ גַּם חֲרוֹת וְלֹא יִחֲזֹר לְעֲבָדוֹת כָּלֵל, כִּיֹּן שֶׁבֶרַח לְהִסְתוֹפֵף בְּאֶרֶץ הַטְּהוֹרָה הַנִּבְחָרָת לְעַם הַנְּעֻלָּה. וְשֵׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ.

הַמִּצְוָה הָרַנ"ה — הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִירוּ מִלְהוֹנוֹת (להצִיק בדברים) הָעֶבֶד הַזֶּה שֶׁבֶרַח אֵלָיו, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "עֲמֹף יֵשֵׁב בְּקֶרֶבךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ בְּטוֹב לוֹ לֹא תוֹנְנוֹ" (שם, יז) וּלְשׁוֹן סִפְרָא גַם בּוֹ: "לֹא תוֹנְנוֹ — זֶה אוֹנָא דְּבָרִים". כִּי כְמוֹ שֶׁהוֹסִיף יִתְעַלֶּה לֹא בְּאוֹנָא הַגֵּר מִחֲמַת שְׁפִלוֹת נִפְשׁוֹ וְגִירוֹתוֹ הוֹסִיף גַּם לֹא שְׁלִישִׁי בְּאוֹנָא הָעֶבֶד שֶׁנִּפְשׁוֹ שְׁפִלָּה וְנִמְוָכָה יוֹתֵר מִן-הַגֵּר שֶׁלֹּא תֹאמַר: זֶה עֶבֶד לֹא יִקְפִיד עַל אוֹנָא דְּבָרִים. וְכִירוֹ שֶׁעֶבֶד זֶה שֶׁדָּבַר בּוֹ הַכְּתוּב, וְכֵן גַּר זֶה שֶׁהִזְהִיר מִלְהוֹנוֹת הֵם שֶׁקִּבְּלוּ עָלֵיהֶם אֶת-הַתּוֹרָה, כְּלוֹמֵר: גָּרִי צֶדֶק (גָּרִים שֶׁהֵם כִּיהוּדִים לְכָל דְּבַר).

יום שישי

מצות עשה רמג.

הַמִּצְוָה הָרַמ"ג — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטוּיָנוּ בְּדִין נוֹשֵׂא שֶׁכֹּר (הַשּׁוֹמֵר פִּקְדוֹן חֲבִירוֹ תַּמּוּרַת שֹׁכֵר) וְהַשּׁוֹכֵר, לְפִי שְׁדִין שְׁנִיָּהֶם אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁבָּאֲרוּ וְאָמְרוּ (שְׁבוּעוֹת מֵט.): שְׁלֹשָׁה דִּינִין לְאַרְבָּעָה שׁוֹמְרִין וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "כִּי-יִתֵּן אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ-שׁוֹר אוֹ שֶׁהוּא וְגו' (שְׁמוֹת כב, ט). וּכְבֹר נִתְבָּאֲרוּ מִשְׁפָּטֵי דִין זֶה בְּפֶרֶק ו' וּפֶרֶק ט' (מבבא קמא וּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ו' (מבבא) מִצִּיעָא וּפֶרֶק ח' מִשְׁבּוּעוֹת.

בֶּן-חֹרִין בְּסוֹף שָׁשׁ שָׁנִים: אֲלֹא בְּהִכָּרַח נִעְנִיק לוֹ דְּבַר מִרְכּוּשָׁנוּ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְכִי-תִשְׁלַחְנוּ חֶפְשִׁי מִעִמָּךְ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם" (שם, יג) וּכְבֹר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ, כְּלוֹמֵר: מִצְוֹת הַנְּעֻלָּה, בְּרִישׁ מִסְכַּת קִדּוּשֵׁין (יד, טז; יז).

הַמִּצְוָה הָרַל"ד — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטוּיָנוּ בְּפִדְיוֹן אִמָּה עֲבָרָה, הוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְהַפְּדֵה" (שְׁמוֹת כא, ח), וּפְדִיָּה זוּ יֵשׁ בָּהּ דִּינִים וְתַנָּאִים וּמִשְׁפָּטִים רַבִּים, וּכְבֹר נִתְבָּאֲרוּ כָל-זֶה בְּמִסְכַּת קִדּוּשֵׁין (יט), וְשֵׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי אִמָּה עֲבָרָה בְּשִׁלְמוֹת. וּבְמִכְלָתָא (פֶּרֶשׁת מִשְׁפָּטִים) אָמְרוּ בְּפִרוּשׁ אָמְרוּ יִתְעַלֶּה בְּאִמָּה עֲבָרָה: "וְאִם-שָׁלַשׁ-אַלָּה לֹא יַעֲשֶׂה לָּהּ" (שם, יא), אָמְרוּ: יַעַד לָךְ אוֹ לְבִנְךָ אוֹ פְּדָה אוֹתָהּ.

הַמִּצְוָה הָרַל"ג — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטוּיָנוּ לְשֵׂא אִמָּה עֲבָרָה — אֲדוֹנִיָּה שֶׁקָּנָאָה, אוֹ בְנוֹ, וְזוֹהִי מִצְוֹת יַעֲוֵד (שְׁמִיעֵדָה לֹא-שֶׁהָ לוֹ אוֹ לְבָנוֹ). וּבְפִרוּשׁ אָמְרוּ (מִכִּילָתָא פֶּרֶשׁת מִשְׁפָּטִים): מִצְוֹת יַעֲוֵד קוֹדֶמֶת לְמִצְוֹת פְּדִיָּה, לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "אֲשֶׁר-לֹא יַעֲדָה וְהַפְּדֵה" (שם, ח) וְדַע שֶׁדִּין עֶבֶד עֲבָרִי וְדִין אִמָּה עֲבָרִי אֵינוֹ נוֹהֵג אֲלֹא בְּזִמְנֵי שֶׁהֵיכָל נוֹהֵג. וּכְבֹר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּפֶרֶק א' מִמִּסְכַּת קִדּוּשֵׁין (יח).

הַמִּצְוָה הָרַס"א — הַאֲזַהְרָה שֶׁהִזְהִיר קוֹנֵה אִמָּה עֲבָרָה מִלְּמַכְרָה לְזוּלָתוֹ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לֹא-יִמְשַׁל לְמַכְרָה בְּכִדּוּ-בָהּ" (שְׁמוֹת כא, ח). וּכְבֹר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוּ בְּשִׁלְמוֹת בְּרִישׁ קִדּוּשֵׁין (יז; ואילך).

יום חמישי

מצות עשה רלה.

מצות לא תעשה רנד. רנה.

הַמִּצְוָה הָרַל"ה — הַצְּוִי שֶׁנִּצְטוּיָנוּ בְּדִין עֶבֶד כְּנַעֲנִי (עֶבֶד גֹּי שֶׁקָּנָה אוֹתוֹ יִשְׂרָאֵל), וְהוּא שֶׁעוֹבְדִין בּוֹ לְעוֹלָם וְאֵינוֹ יוֹצֵא לְחֲרוֹת אֲלֹא בְּשׁוֹן וְעֵין (אם הִכְהוּ וְהִפִּיל שִׁינוֹ, אוֹ סָמָא עֵינוֹ) וְהוּא הַדִּין לְשֹׂאֵר רֵאשֵׁי אֲבָרִים שֶׁאֵינָם חוֹזְרִין (שְׁמַאבְדוֹן לְכָל חַיִּי) כְּמוֹ שֶׁבֶרַח לָנוּ פִּרוּשׁ הַמְּקַבֵּל, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "לְעוֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ" (וִיקָרָא ה, מו) וְאָמַר: "וְכִי-יָכָה אִישׁ" (שְׁמוֹת כא, כו) וּלְשׁוֹן גְּמָרָא גִּטִּין (לח):

שבת קודש

מצות עשה ר.

מצות לא תעשה רלח.

המצוה המְשְׁלִימָה מְאֵתִים — הַצּוּוֹי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ לְשֵׁלֶם שָׂכָר שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ וְלֹא לֵאחֲרוֹ לְיוֹם אַחֵר, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שָׂכָרוֹ" (דברים כד, טו). וְדִין מִצְוָה זוֹ, שֶׁיִּהְיֶה שָׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל-הַלַּיְלָה וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל-הַיּוֹם, כִּמּוֹ שֶׁאַבְאָר בְּמִצְוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה (רלח). וְכִבֵּר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּשִׁלְמוֹת בְּפָרָק ט' מ' (בבא) מְצִיעָא (ק:), וְשֵׁם נִתְבָּאֲרָ שֶׁזוֹ חוֹבָה כָּל-שָׂכִיר, בֵּין גּוֹי בֵּין יִשְׂרָאֵל, וּמִצְוֹת עֲשֵׂה לְפָרַע בְּזִמְנוֹ.

הַמִּצְוָה הָרַל"ח — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְהָרָנוּ מִלַּעֲשׂוֹק שָׂכִיר וּמִלְאַחֵר שָׂכָרוֹ, וְהוּא אָמְרוּ: "לֹא-תִלֵּין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אֶתְּךָ עַד-בֹּקֶר" (ויקרא יט, יג). בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? אִם הוּא שָׂכִיר יוֹם שֶׁהוּא גּוֹבֶה כָּל-הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד-בֹּקֶר"; וְאִם הוּא שָׂכִיר לַיְלָה — גּוֹבֶה כָּל-הַלַּיְלָה וְכָל-הַיּוֹם שְׁלֹא תִשְׁקַע הַחֲמָה אֲלֵא כְּשֶׁכִּבֵּר קִבֵּל שָׂכָרוֹ, וְהוּא אָמְרוּ: "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שָׂכָרוֹ וְלֹא-תְבֹא עָלָיו הַשִּׁמְשׁ" (דברים כד, טו) וּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (בבא מְצִיעָא פָּרָק ט' מִשְׁנָה יא): "שָׂכִיר יוֹם גּוֹבֶה כָּל-הַלַּיְלָה וּשְׂכִיר לַיְלָה גּוֹבֶה כָּל-הַיּוֹם". וְאֵין אֵלּוֹ שְׁתֵּי מִצְוֹת, אֲלֵא מִצְוָה אַחַת הִיא, וּבָאוּ בָּהּ שְׁנֵי לְאוּיִן לְהַשְׁלִים דִּין

הַמִּצְוָה, וְהוּא שֶׁמִּשְׁנֵי לְאוּיִן אֵלּוֹ יִדְעֻנוּ מִתִּי הוּא זְמַן הַגְּבִיָּה. וְכִבֵּר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפָרָק ט' מ' מְבָבָא מְצִיעָא, וְשֵׁם (קיא): נִתְבָּאֲרָ שֶׁזֶּה מִיָּחָד בְּשָׂכִיר יִשְׂרָאֵל בְּלִבֵּד, שְׂאֵם אַחֵר שָׂכָרוֹ — עוֹבֵר בְּלֹא-תַעֲשֶׂה: אֲבָל שָׂכִיר גּוֹי — עוֹבֵר עָלָיו בַּעֲשֵׂה וְהוּא אָמְרוּ: "בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שָׂכָרוֹ".

יום ראשון (כ"ב ניסן)

מצות עשה רא.

הַמִּצְוָה הָר"א — הַצּוּוֹי שֶׁנֶּצְטוּיָנוּ לְהִיּוֹת הַשָּׂכִיר אוֹכֵל בְּשַׁעַת עֲבוֹדָתוֹ מִן-הַדֶּבֶר שְׁעוֹבֵד בּוֹ אִם אוֹתוֹ הַדֶּבֶר מְחַבֵּר לְקַרְקַע, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "כִּי תִבֹּא בְּכֶרֶם רֶעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים וְגו': כִּי תִבֹּא בְּקִמַּת רֶעֶךָ וְקִטְפָת מְלִילַת בִּידֶךָ" (דברים כג, כה-כו). וְכִבֵּר נִתְבָּאֲרָ בְּגִמְרָא (בבא) מְצִיעָא (פז.), שֶׁמִּשְׁנֵי פְסוּקִים אֵלּוֹ לְמַדְנֵנוּ שֶׁאַדָּם אוֹכֵל בְּמַחְבֵּר בְּשַׁעַת גִּמְרָא מְלֹאכָה, וְשְׁלֹא יִסְפִּיק לָנוּ אַחַד הַפְּסוּקִים בְּלִי הָאֲחֵר, עַל דֶּרֶךְ שֶׁבִּאֲרָנוּ לְעִיל (מִצְוֹת עֲשֵׂה קמ) עַל אֲמָרָם (ספרא פֶּרֶשֶׁת בַּהֲרַ שְׁמִצּוּה זוֹ אֵינָה נִלְמַדַּת) 'עַד שִׁיאֲמָרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים, וְאִם לֹא לֹא שְׁמַעְנוּ'. הִנֵּה זוֹ מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁעֲנִינָהּ הֵשֵׁג מִשְׁנֵי פְסוּקִים אֵלּוֹ, כְּלוּמָר: שִׁירְשָׁה לְשָׂכִיר לֶאֱכֹל מִן-הַמַּחְבֵּר, וּכְפִרּוּשׁ אָמְרוּ (בבא מְצִיעָא פָּרָק ז' מִשְׁנָה ב): "וְאֵלּוֹ (הַפּוּעֲלִין, שְׁבַעַת הָעֲבֹדָה) אוֹכְלִין מִן-הַתּוֹרָה". וְכִבֵּר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפָרָק ז' מ' (בבא) מְצִיעָא.

ביאורים למסכת סוטה דף ב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

המקנא לאשתו - פרק ראשון

אשה שקינא לה בעלה, דהיינו שאמר לה אל תתייחדי עם פלוני, ונסתרה, דהיינו שעברה על ציוויו והתייחדה עמו - היא הנקראת סוטה, ואסורה לבעלה מן התורה כדן אשת איש שזינתה, אלא אם כן תיבדק בסדר הכתוב בפרשה ויוכח שלא נבעלה לאותו פלוני. סדר בדיקתה הוא, שמביאה בעלה לבית המקדש, ובית דין הגדול משקים אותה מים מאררים, אם מתייסרת באיסורים משונים ומתה - סימן הדבר שנבעלה לו, ואם לא היו מזיקים לה המים - סימן הדבר שטוהרה היא ולא נבעלה לו, וחוזרת לבעלה ואף הייתה מתברכת בבנים זכרים. אם האשה מודה שנבעלה, אין משקים אותה, אלא מגרשה ומפסידה כתובתה כדן אשת איש שזינתה. וכן אם אמרה האשה שאינה רוצה להיבדק, או שאמר האיש שאינו רוצה שתיבדק, אינה שותה. ובמקרים אלו דומימים שאין משקים אותה, חייב הבעל לגרשה, ואף לאחר שתתגרש או ימות בעלה אסורה על הבעל, וכן אינה אוכלת בתרומה, כדן אשת איש שזינתה.

משנה. בעל המקנא לאשתו ואומר לה אל תתייחדי עם איש פלוני, והיא עברה על ציוויו והתייחדה עמו מרצון, רבי אליעזר אומר אינה נאסרת על בעלה כדן סוטה וכן אינו משקה אותה את המים המאררים, אלא אם כן מקנא לה על פי שנים - ציווה עליה בפני שני עדים כשרים והעידו שציווה עליה בפניהם. אך אין צריך שיעידו שנים שהתייחדה עם אותו פלוני, אלא ומשקה על פי עד אחד - אף אם העיד עד אחד שהתייחדה עמו או על פי עצמו - או שהבעל עצמו אומר שראה שהתייחדה עמו - הרי היא סוטה, שאסורה לבעלה ומשקים אותה את המים המאררים. רבי יהושע חולק ואומר שאינה נחשבת סוטה להיאסר על בעלה ולהשקותה את המים המאררים - אלא אם כן מקנא לה על פי שנים - שהעידו שנים שציוה עליה בפניהם שלא להתייחד עם אותו פלוני, ומשקה על פי שנים - וכן שהעידו שנים שהתייחדה עמו בפניהם.

כאמור, אין האשה נחשבת סוטה אלא אם כן קינא לה בעלה ועברה על ציוויו. דנה המשנה כיצד מקנא לה - מהו הציווי שמצווה עליה, אם אומר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני, אין זה נחשב קינוי, ואף שעברה על ציוויו ודברה עמו, ואפילו אם התייחדה עם אותו פלוני עדיין היא מותרת לביתה - לשמש עם בעלה, ומותרת לאכול בתרומה אם היא אשת כהן. אבל אם אמר לה אל תסתרי עם פלוני, והיא עברה על ציוויו ונכנסה עמו - עם אותו פלוני לבית הסתר - מקום מסתור, ושקתה עמו באותו מקום כדי טומאה - זמן של העראה, אסורה לביתה - לשמש עם בעלה, ואסורה לאכול בתרומה אם בעלה כהן, כדן אשת איש שזינתה, כל זמן שלא השקה אותה והוכח שהיא טוהרה. ואם לפני שהספיק להשקותה מת הבעל בלא בנים, שאסורה להינשא בלא יבום או חליצה, חולצת לאחי בעלה, אך ולא מתייבמת, ובגמרא יתבאר טעם הדבר.

גמרא. שואלת הגמרא, מכדי תנא מנזיר סליק - הרי התנא סיים לעסוק במסכת נזיר, מאי תנא דקא תנא סוטה - איזה דבר שנה התנא בנזיר שדומה לסוטה שלכך הסמיך לה את מסכת סוטה. עונה הגמרא, בדרבי - על פי דברי רבי, דתנא רבי אומר למה נסמכה בתורה פרשת נזיר לפרשת סוטה, כדי ללמדך ולומר לך שכל הרוצה סוטה בקלקלה - בניוולה, נזיר עצמו מן תינו - יקבל על עצמו נזירות ויאסר בשתיית יין שמביא את האדם לידי קלות ראש, שקלות הראש היא אשר גרמה לסוטה לחטוא. ומטעם זה סמך גם התנא את מסכת סוטה למסכת נזיר. שואלת הגמרא, אם כן ולייתי תחילה מסכת סוטה ויהיה מנזיר מסכת נזיר כפי סדר פרשיות התורה.

עונה הגמרא, סדר המסכתות בסדר נשים נקבע כך משום שאידי דתנא מאחר ששנה את מסכת כתובות ויתנא בה את פרק המזיד שעוסק בעניני נדרים, תנא סמוך לו את מסכת נדרים, ואידי דתנא את מסכת נדרים, תנא סמוך לו את מסכת נזיר משום דמי לנדרים - שזירות חלה על ידי נדר שמקבל על עצמו. וקתני את מסכת סוטה סמוך למסכת נזיר, בדרבי - ללמדך שכל הרוצה סוטה בקלקולה נזיר עצמו מן היין.

מדייקת הגמרא מלשון התנא שאמר המקנא לאשתו, ולא אמר - רבי אליעזר אומר מקנא אדם לאשתו על פי שנים, שדיעבד אין לכתחילה לא - לכתחילה אין ראוי שיקנא בעל לאשתו, ופרשת סוטה נאמרה באופן שעבר על האיסור וקינא לה, שקסבר תנא דידן שאסור לקנאות - כיון שהקינו גורם לריב בין הבעל לאשה על שחושד בה.

אמר רבי שמואל בר רב יצחק, כי תה פתח ריש לקיש בסוטה - לדרוש בפרשת סוטה. **אמר רבי, אין מווינין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו** - צנועה לצדיק ופרוצה לרשע. **שנאמר "כי לא ינות שכט הרשע על גורל הצדיקים למען לא ישלחו הצדיקים בעולתה ידיהם"** הרי שמתאימים לאדם את סביבתו על פי מעשיו. **אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן וקשין לווינון** - איש לאשה בקריעת ים סוף אשר נשתנו בה סדרי בראשית, שנאמר "אלהים מושיב ייחידים בבתה" - מושיב את האיש ואשה שחיו ביחידות בתוך אותו בית, ומוציא אסירים בבשרות" - והוציא את ישראל שהיו אסורים במצרים, בזמן שכשר וטוב ללכת, בחודש ניסן שהוא לא חם ולא קר, הרי שהוקש ויווג איש ואשה לקריעת ים סוף. מקשה הגמרא על ריש לקיש, איני, והא אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד הזכר, בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, בית פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני - ומבואר שאין היוווג נקבע לפי מעשיהם, שהרי לא ניתן לדעת בשעת יצירת האדם האם יהיה צדיק או רשע. מתרצת הגמרא, לא קשיא, הא - מה שאמר רבי יהודה בשם רב שארבעים יום קודם יצירת הוולד נקבע היוווג משמים, זהו בלוי ראשון שהוא לפי מזל, והא - מה שאמר ריש לקיש שנקבע היוווג צדיק לצנועה ורשע לפרוצה, זהו בלוי שני שהוא לפי מעשיהם.

שנינו במשנה, רבי אליעזר אומר מקנא לה על פי שנים וכו' רבי יהושע אומר וכו'. מדייקת הגמרא, עד כאן לא פליגי רבי אליעזר ורבי יהושע אם צריך שני עדים או שדי בעד אחד, אלא בקינוי וסתירה - שלדעת רבי אליעזר צריך להביא שני עדים רק על הקינוי, ולדעת רבי יהושע צריך להביא שני עדים גם על הסתירה, אבל בטומאה - אם העידו שנים על הקינוי ועל הסתירה, ובא עד אחד והעיד שנבעלה לאותו פלוני כשהתייחדה עמו, כולם מודים שהעד אחד מהימן - ואין בודקים אותה במים המאררים, אלא יוצאת בלא כתובה ואסורה לבעל ולבועל, שהרי לא נחלקו בכך. ויתנן נמי - וכן מפורש במשנה לקמן, עד אחד אומר אני ראיתי שניטמאת - שנבעלה לאותו פלוני כשהתייחדה עמו, לא היתה שותה את המים המאררים, משום שמאמינים לעד שאכן זינתה. שואלת הגמרא, מדאורייתא מנלן דמהימן עד אחד - מהו המקור בתורה שנאמן עד אחד לומר שזינתה. עונה הגמרא לפי מה ששנינו בברייתא דתנו רבנן נאמר לגבי אשה שקינא לה בעלה ונסתרה "והיא נטמאה ועד אין בה" - ואף שנכתב 'עד' בלשון יחיד, בשנים הכתוב מדבר - כוונת הפסוק שאין שני עדים שראו שנבעלה, או אינו אלא אפילו באחד - שמא נפרש שאין אפילו עד אחד שנבעלה, אין לומר כן, שתלמוד לומר - שהרי נאמר בתורה "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת",

המקנא

פרק ראשון דף ב עמוד א

סוטה

המקנא. איידי דתנא נדרים תנא נמי נזיר דדמיא לנדרים. תימא והא בריש מסכת נזיר (דף ג.) אמר ללא תנא ליה אלא אגב סוטה כדרכי וי"ל ללא קבעה בסדר נשים אלא אגב סוטה ומשום דדמיא לנדרים קבעה בדר נדרים מ"ל. ותימא אמאי לא [קאמר ד] קבעה אגב נדרים דהא בפ"ד [דנזיר] תנא משניות טובא דמייירי בנדרים נשים ובהפרת בעל ויש לומר דעדיפא ליה למימר משום סוטה דפרשיות נמי נסמכו ובריש מסכת שבוטות (דף ב:) דייק נמי בכ"ז:

המקנא דיעבד אין. ור"ת וכו' כל היכא דתני ה"א בתחילתן

לשון דיעבד הוא והא קתני בסוף אלו עוברין (פסחים דף מע.) הוולך לשוחט את פסחו ובעבודה זרה פרק השוכר (דף סט.) המניח עובד כוכבים בחנותו למסיק בשמעתתא קמייטא דשחיטת חולין (דף ג.) דמייירי לכתחילה ובפרק ב' דשחיטת חולין (דף ה.) השוחט את המסוכנת ובפרק קמא דבילה (דף ו.) השוחט את התרנגולת ומלא בה ביצים גמורות ויש לומר דכל היכא דאיתא למיתלי בלישנא דייק הכי כגון הכא ובריש פ"ב דשחיטת חולין (דף כז.) והתם נמי בפ' קמא (דף עו.) השוחט במגל יד ובפ' קמא דבילה (דף ז.) השוחט חיה ועוף יתפור בדרך ובפ' תבית (שבת דף קמז.) הרוחץ במי מערה או במי טבריא ותימא היכי דייק מהכא דאסור לקנאות אמאי לא מתרץ המקנא שבה [לימלא] כדמתרץ בפ"ק דבילה (דף ז.) ועל כרחיך אית לן למימר דהכא ממשנה יתירא דייק כדפרש"י:

הא בזוג ראשון הא בזוג שני. תימא בפ' ואילו מגלחין (מ"ק דף יח.) דאמר שמואל מותר לארס בחולו של מועד שמה יקדמו אחר קפריץ ליה מהכא ארבעים יום קודם ילידת הולד אמאי לא מוקי התם מלתיה דשמואל בזוג שני:

קודם ילידת הולד. נראה לרבי קודם ילידת הזכר בין אם לא נולדה הנקבה עדיין בין אם נולדה:

אבל בטומאה עד אחד מהימן. תימא ארבעה איכא למימר איכא אכל בטומאה בעינן בי תרי ומשום דלאוסתרה איסור שולס ואי לא ממתיני דמיתני מהיכא פשיטא ליה למימר הכי וי"ל דעדיפא ליה טומאה מקינוי וסתירה אף על גב דלאוסתרה איסור שולס משום דרגלים לדבר:

כל

הכתוב מדבר או אינו אלא אפילו באחד ת"ל לא יקום עד אחד באיש ממשמע

יציתים שאין נודע רשעו וזכותו מכריזין את זוגו ואם תאמר הכל גלוי לפניו הכל בידי שמים חרץ מיראת שמים כדאמר במסכת נדה (דף ע"ג) מלאך הממונה על ההרצין נוטל טיפה ומביאה לפני המוקם ואומר לפניי טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני אבל צדיק רשע לא קאמר ליה דאין זה בידי שמים: זוג ראשון. לפי המזל: זוג שני. לפי מעשיו וקשה לוונן לפי שאינה בת זוג: עד כאן לא פליגי אלא בקינוי וסתירה. כלומר עד כאן לא שמענו מפלוגתייהו דבעינן שני עדים אלא בקינוי לר"א ובסתירה לר' יהושע: אבל בטומאה. אם יש עדים בקינוי וסתירה ויש עד אחד שקילקלה בסתירתה נאמן ואינה שותה אלא יוצאה בלא כתובה ואסורה לבעל ולבועל ולתרומה: שנטמאת. באותה סתירה: מנלן דמהימן עד אחד. בטומאה של סתירה אחר קינוי ועד אין בה בשנים הכתוב מוכר. וקאמר עדים שנים אין בטומאה זו אלא עד א' וקרא בטומאה קמישטעי ושכב איש אותה שכבת זרע ועדים שנים אין בה אלא א' והיא לא נתפשה לא נאנסה וממילא שמעינן דמהימן מדכתיב והיא לא נתפשה להחמיר עליה בא הכתוב לדונה כמזידה ומרישא דקרא נמי שמעת דמהימן דקאמר ומעלה בו מעל ושכב איש אותה ואין מעיד דבבר אלא זה ולקמן (דף ג.) מפרש דהאי קרא בחר קינוי כתיב דכתיב בתריה ועבר עליו רוח קנאה וגו' ודרשין ליה לקמן שכבר עבר: אי אינו אלא אחד. דקאמר קרא דאפילו עד אחד אין בה ולקמן פריך אלא במאי מיתסרא דקאמר קרא והיא לא נתפשה אלאמא פשיטא דנטמאת מדמהדר בחר אונס ורצון: ת"ל לא יקום עד א' וגו'. מהאי קרא שמעינן דכל עד האמור בתורה שנים הם בדמפרש ואזיל:

המקנא לאשתו. לישנא דקרא נקט וקנא את אשתו (כמכר ה) ולקמן בגמ' מפרש מאי לשון קינוי ובמתניתין מפרש כיצד מקנא לה אומר לה אל תסתרי עם איש פלוני: מקנא לה ע"פ שנים. אם בא להשקותה צריך להביא שני עדים שאמר לה בפניהם אל תסתרי עמו ואם לא קנא לה בפני שנים אינה נאסרת עליו

בסתירתה ואינו משקה: ומשקה ע"פ עד א' או ע"פ עצמו. ואפי' אין עדים שנסתרה אלא עד אחד או דא ע"פ עצמו אומר ראיתה שנסתרה אחר שקינאתי לה נאסרת בסתירה עד שתשתה ולקמן ילפינן מקראי שסתירתה אסורה עליו מספק: ר' יהושע אומר. צריך ב' עדים אף לסתירתה: ודברה עמו. שלא במקום סתר: עדיין [היא] מותרת לביתה. לישנא ע"פ בעלה: ומותרת בתרומה. אם אשת כהן היא: כדי טומאה. כדי הערוא: אסורה לביתה. מספק בדילפינן לקמן (דף כח.) שלשה נטמאה אמורים בפרשה וקנא את אשתו והיא נטמאה ונסתרה והיא נטמאה תחת אישה ונטמאה אחר שאסורה לבעל ואחר שאסורה לבעל אם ימות בעלה או יגרשנה ואחר שאסורה לתרומה: ואם מת. קודם שהשקה ואין לו בנים והיא זקוקה ליבם: חולצת. לישנא לשוק ולא מתייבמת ובגמרא יליף לה: גמ' מכדי תנא מנייר קא סליק. בן סדר המנשה סוטה אחר נזיר: מאי תנא דתנא סוטה. מאי תנא בגזירות דדמי לסוטה דתנא סוטה בתרה: בקלקולה. בניזולא ובבשתה שמונחין אותה כדקתני מתני' [לפני דף ז.] קושר חבל למעלה מדריה: יזיר עצמו מן היין. שהיין מביא לידי קלות ראש והוא גרם לה: וליתני סוטה והדר נזיר. שכן היא סמיכת פרשתייה: ותנא המדיר. פרק הוא בכתובות המדיר את אשתו ואידי דאיידי בנדר' תנא נדרים אחר כתוב' ואידי דתנא נדרים תנא נזיר בתרה שאף הנזירות באה על ידי נזיר והדר תנא סוטה בתרה: לכתחילה לא. מדלא תני רבי אליעזר אומר מקנא אדם לאשתו על פי שנים: אסור לקנאות. שמביא עצמו לידי תגר ואת אשתו לידי ניזול ואפי' היא טהורה: כי [הוה] פתח. כשהיה בא לדרוש בפרשת סוטה: מוונין אשה לפי מעשיו. צנועה לצדיק ופרוצה לרשע: כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. לא ידחג ממשתל רשע בגורל צדיק: וקשין. לפני המקום: לוונן. הנך דלפי מעשיו: בקריעת ים סוף. שנשתנו סדרי בראשית: מושיב יחידים ביתה. אדם יחיד ואשה יחידה והוא מוונן יחד ומיישב מדם בית: מוציא אסירים בכושרות. הוציא את ישראל ממצרים בכוש כשר לא חמה ולא צינה מקיש זיווג יחידים ליציאת מצרים: איני. מי הוי זיווג לפי רשע וזכות והא מקדם

המקנא

פרק ראשון דף ב עמוד ב

סוטה

ממשמע שנאמר עד. ולא נאמר עדים איני יודע דאחד קאמר אלא מדאיצטריך למיכתב אחד שמע מינה דעד שנים משמע דאינו אלא לשון עדות וסתם עדות שנים: ואמר רחמנא תרי לית בה. לעיל קאי לפרוש מסקנא דמילתיה היכי מידריש ועד אין בה: אלא טעמא כו'. קרשיא היא כלומר טעמא דכתיב לא יקום

עד אחד דהוהא מוכח לך דהאי ועד אין בה בתרי קאמר הא לאו הכי הוה אמינא עד דכתיב הכא בסוטה חד הוא וקאמרין אפילו אחד אין בה: איצטריך. לא יקום עד אחד לגלויי עליה דהאי ולא שמעינן דחד מהימן דאי לאו הכי הוה אמינא כל סתם עד אחד הוא ובסוטה לא הוה אמינא דמיסתרא ואפי' בעד א' וכל שכן בלא עד וחכי הוה דרשינן ליה ועד אין בה דקא אמר רחמנא הכי קאמר ועד אחד אין נאמן בה אלא שנים: ופרכינן אין נאמן בה. בתמיה: אלא מאי בעי. קרא עד דאיכא תרי בתמיה אמאי אתא קרא להאי לשתוק קרא מיניה כו': דבר דבר ממוין. כתיב בנאפת כי מצא בה עדות דבר (דברים נז) וכתיב בדיני ממונות ע"פ שני עדים יקום

דבר (ס' ט'): איצטריך. לא יקום לגלויי עליה דהאי עד דבשניה הכתוב מדבר דאי לא גלי עליה הוה אמינא עד חד משמע ואין נאמן בה קאתא קרא לאשמעינן דקשיא לך למה לי קרא סלקא דעתך אמינא סוטה שאחר קינוי וסתירה בא עד אחד והעיד שנטמאה באותה סתירה שני וראוי להאמינו כגון שהרי רגלים לדבר: ומי מצית אמרת. דאי לא גלי רחמנא דכל עד שנים הם דנאן (דהוה) אמינא דהאי עד אין בה אין נאמן בה קאמר א"כ בא הכתוב להקל עליה: והא מרבינן והיא לא נתפשה מכלל. דפשיטא לך דנטמאה והיכי קאמר והיא לא נתפשה אורא אין בה נהי דרישא דקרא איכא למימר ע"פ שנים עדים ושכב איש אותה בעדים ועד אחד אין נאמן בה אלא והיא לא נתפשה היכי קאי אאין נאמן בה הא אמרת דלא מחזיק לה בנבעלת: בה. בטומאה קאי דהא מינה סליק והיא נטמאה ועד אין בה דדרשינן אין בה תרי אלא חד: בה. עד אחד נאמן ולא בקני: סתירה עדיפא. לאחמורי בה: שכן אוסרתה. על הבעל ועל הבעל מספק: כטומאה. דאית דדרשינן לקמן מגיד לך הכתוב שעל הספק אסורה בפרק כשם שהמים בודקין (ק"ה כח): שכן עיקר גרם לה. שעי' הקינוי סתירה אוסרתה: מתני'. דקתני לר"א דקנינו בשנים וסתירה עד פי עצמה: דלא כי האי תנא. דקתני לר"א סתירה בשנים וקינוי על פי עצמה: לדברי ר"ב כו' יהודה אין לדבר ר' אליעזר סוף. ולקמן מפרש לה: מאי ניהו. אין לדבר סוף דקאמר: ואמר קנא. כשכנס עליה אמר קנאני לבי מכלוני ומביא עד שנסתרה עמו סתירה כל שהוא דכיון דלא קנא לה לא נזהרה בו: הא למשנתינו יש סוף. לדברי רבי אליעזר בתמיה: והא זמנין דלא איסתתר. ואומר ראיתיה שנסתרה: ולא מיבעיא למשנתינו. בתמיה: איכא עיקר. שכבר התחיל בעדים שלא ע"פ כעס:

כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים. ואחד דכתיב גבי ועד אחד לא יענה כנפג (במכר לז) מוקי לה כפרק אחד דיני ממונות (פסחים ק"ה לז). כדריש מן התלמודים ולא יומת על פי עד אחד (דברים י) דרשינן כפרק ראשון למכות (ק"ה ו) לעדות מיוחדת לאפוקי אחד רואה מחלון זה ואחד רואה מחלון זה אבל קשיא דגבי שבעות העדות כתיב והוא עד (ויקרא ה) ומחייבין אפילו אחד כדתנן (פסחים ק"ה לז) כפר אחד והודה אחד הסופר חייב וי"ל לשבעות העדות לא חייבה תורה אלא בתביעה כדלפינן התם מקראי הילכך כל היכא דמפקדו ממון מחייב דבפסד ממון תליא מילתא:

מאי טעמא דר' יהושע. בירושלמי מפיק ליה מהני קראי מאי טעמא דרבי יהושע כי מלא בה עדות דבר עדות זו הסתירה דבר זו הקינוי וילפינן דבר דבר מה דבר האמור להן על פי שנים אף כן ע"פ שנים תני רבי יוסי כו' יהודה וכו' משקע ע"פ שנים נאמר כי מלא ואין מליאה בכל מקום אלא על פי עדים מה מקיים רבי אליעזר דבר דבר שאור מרגיל לבא ליד עדות עוד בירושלמי כתיב ועבר עליו רוח קנאה וגו' שלא יקנא לה מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך גלות אלא מתוך דבר של אימה עבר וקינא לה מחמת הדברים הללו מה את אמרת למאור או לעיטוב אם תאמר מאור קינוי קינוי אם תאמר לעיטוב אין קינוי קינוי קנא רבי מנא אתיא כהדא כל מקום שנאמר חוקה תורה מעכב:

רבי

אלמא

הבא ליכא עיקר. ולכשיבעוס נקל לומר קנאתי והוא ימצא לה סתירות הרבה: לא לימא איניש. אפילו בינו לבניה: ומסתתרא. ונסתרת ונאסרת עליה: קנאה. כעס כמו הם קנאוני בלא אל (דברים לז) כי קנאה חמת גבר (משלי ו) מאי דקנא. מה יש לפנינו מה אירע עכשיו שזו בודלת מן האנשים: וכולי' עלמא ידעי דקני לה. שהעדים מגלין הדבר ואין שונאין אותה: ואיהו דאית למיעבד קנאה בהדה. שזו מקניטתו על שחשדה:

ביאורים למסכת סוטה דף ב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

ויש להקשות, הרי ממשמע שנאמר לא יקום עד באיש - בלשון יחיד, אינו יודע שהוא אחד, מה תלמוד לומר 'אחד' - לשם מה נאמר 'עד אחד', אלא זה בנה אב - התורה באה ללמדנו בזה שבכל מקום שנאמר בתורה 'עד' אין פירושו עד אחד, אלא הרי כאן שנים, עד שיפירט לך הכתוב אחד - אלא אם כן נאמר בפירוש 'עד אחד'. מסיימת הגמרא, מאחר ואמר רחמנא תרי לית בה - שהרי 'ועד אין בה' היינו שאין שני עדים שנבעלה אלא חד, ואף על פי כן נאמר 'והוא לא נתפשה' - שאם לא נאנסה אלא עשתה כן מרצון, אסורה לבעלה, ומכאן לומדים שעד אחד נאמן לומר שזינתה אם קינא לה ונסתרה.

מקשה הגמרא על הברייתא, אלא טעמא - ההוכחה ש'ועד אין בה' היינו שאין שני עדים אך יש עד אחד שנבעלה, היא מדכתיב 'לא יקום עד אחד באיש', הא לאו הכי הוה אמינא עד דסוקה תר הוא - אך לולי כן היינו מפרשים שאין אפילו עד אחד שנבעלה, וקשה, שהרי וא' אפילו תר ליכא, אלא במאי מיתבא - אם אין אפילו עד אחד שנבעלה מדוע נאסרת בוודאי על בעלה. אלא ודאי שאין שני עדים אלא עד אחד, ומדוע הוצרכה הברייתא להוכיח כן מהפסוק. מתרצת הגמרא, איצטריך - הברייתא הוצרכה ללמוד זאת מהפסוק, שלולי כן סלקא דעתך אמינא שהפסוק 'עד אין בה' בא ללמד שאם יש עד אחד שנבעלה - אין נאמן בה ואינה נאסרת על פיו. שואלת הגמרא, כיצד היינו יכולים לפרש שבא הפסוק לומר שעד אחד אין נאמן בה לומר שנבעלה, ואלא מאי בעי עד דאיכא תרי - אלא צריך שני עדים, אם כן לישתוק קרא מיניה - והיינו יודעים זאת, משום דאתא דיני עריות נלמדים בגזירה שווה 'דבר' 'דבר' ממנו, ואנא ידענא שצריך שני עדים מירי דהוה אכל עדיות שבתורה - כשם שצריכים שני עדים לכל עדות בדיני ערוה בתורה. מתרצת הגמרא, איצטריך - הוצרכה התורה להשמיענו דבר זה, משום שסלקא דעתך אמינא סוקה שאני - דין סוטה שונה משאר דיני ערוה, שאף שבכל דיני ערוה אין עד אחד נאמן, מכל מקום לגבי סוטה דרגלים לדבר - שיש סיבה לחשוש שאכן נבעלה, שהרי קינא לה ונסתרה, ולפיכך היינו סבורים שזינתהו בה עד אחד - יהיה עד אחד נאמן לומר שנבעלה. לכן הוצרכה הברייתא ללמוד מהפסוק שבכל מקום 'עד' היינו שנים. חזרת הגמרא ומקשה, ומי מצית אמרת דאין נאמן בה ושריא - האם ניתן לפרש את הפסוק שבא לומר שעד אחד אינו נאמן, וממילא מותרת לבעלה, והא מדכתיב בהמשך הפסוק 'והוא לא נתפשה' - שמחמירים עליה משום שלא נבעלה באונס אלא ברצון, מכלל דאסורה - מוכח שהפסוק בא לאסרה ולא להתירה. מתרצת הגמרא, איצטריך - ללמוד מהפסוק 'לא יקום וגו' ש'עד' היינו שני עדים, שלולי כן סלקא דעתך אמינא לפרש את הפסוק כאמור, שעד אחד אין נאמן בה עד דאיכא תרי. ובתרי נמי היא דלא נתפשה - והמשך הפסוק 'והיא לא נתפשה' בא לומר שגם כשיש שני עדים שנבעלה, אינה טמאה אלא אם הבעילה הייתה במזיד. קא משמע לן מהפסוק 'לא יקום וגו' שכל מקום שנאמר 'עד' היינו שנים, וחידישה התורה שעד אחד נאמן לאוסרה.

שנינו במשנה, רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים וכו'. שואלת הגמרא, מאי טעמא דרבי יהושע שצריך שני עדים על הקינוי והסתירה, ומשיבה, אמר קנא - פעמים שהבעל לא קינא לאשתו, והוא נמאא - וכשם שלגבי טומאה מועיל עד אחד, גם לגבי קינוי מועיל עד אחד. שואלת הגמרא, קינא איתקש לטומאה דכתיב 'וקנא את אשתו' והוא נמאא, ומשיבה, תורה נמי איתקש לטומאה דכתיב 'ונסתרה והיא נמאא'. ומשיבה, תהא לכמה שיעור תורה כרי טומאה הוא דאתא - מהיקש זה לומדים שזמן סתירה הוא זמן שיכולה לבוא בו לידי טומאה.

שנינו בברייתא, השיבו חכמים, לדברי רבי יוסי ברי יהודה אין לדבר סוף. שואלת הגמרא, מאי ניהו - מדוע לדבריו אין לדבר סוף. ומשיבה דומיין דלא קני ואמר קנא - פעמים שהבעל לא קינא לאשתו, ומתוך שיכעס עליה יאמר שקינא לה ויהיה נאמן. מקשה הגמרא, הא למשנתנו יש לדבר סוף - משמע מדברי חכמים שהקשו על רבי יוסי, שלשיטת משנתנו בדעת רבי אליעזר שנאמן על הסתירה ולא על הקינוי, לא הוקשה שאין לדבר סוף. והרי זמנין דלא איסתתרי ואמר איסתתרי - פעמים שלא נסתרה האשה ומתוך שיכעס עליה הבעל יאמר שנסתרה ויהיה נאמן, ואם כן גם על שיטה זו יהיה לחכמים להשיב שאין לדבר סוף. מתרצת הגמרא, אמר רב יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן, אף לדברי רבי יוסי ברי יהודה אין לדבר סוף, ואכן תשובת חכמים היא גם לשיטת רבי אליעזר במשנה. שואלת הגמרא, מהלשון אף לדברי רבי יוסי ברי יהודה, משמע המשך בעמוד צ

ויש להקשות, הרי ממשמע שנאמר לא יקום עד באיש - בלשון יחיד, אינו יודע שהוא אחד, מה תלמוד לומר 'אחד' - לשם מה נאמר 'עד אחד', אלא זה בנה אב - התורה באה ללמדנו בזה שבכל מקום שנאמר בתורה 'עד' אין פירושו עד אחד, אלא הרי כאן שנים, עד שיפירט לך הכתוב אחד - אלא אם כן נאמר בפירוש 'עד אחד'. מסיימת הגמרא, מאחר ואמר רחמנא תרי לית בה - שהרי 'ועד אין בה' היינו שאין שני עדים שנבעלה אלא חד, ואף על פי כן נאמר 'והוא לא נתפשה' - שאם לא נאנסה אלא עשתה כן מרצון, אסורה לבעלה, ומכאן לומדים שעד אחד נאמן לומר שזינתה אם קינא לה ונסתרה.

מקשה הגמרא על הברייתא, אלא טעמא - ההוכחה ש'ועד אין בה' היינו שאין שני עדים אך יש עד אחד שנבעלה, היא מדכתיב 'לא יקום עד אחד באיש', הא לאו הכי הוה אמינא עד דסוקה תר הוא - אך לולי כן היינו מפרשים שאין אפילו עד אחד שנבעלה, וקשה, שהרי וא' אפילו תר ליכא, אלא במאי מיתבא - אם אין אפילו עד אחד שנבעלה מדוע נאסרת בוודאי על בעלה. אלא ודאי שאין שני עדים אלא עד אחד, ומדוע הוצרכה הברייתא להוכיח כן מהפסוק. מתרצת הגמרא, איצטריך - הברייתא הוצרכה ללמוד זאת מהפסוק, שלולי כן סלקא דעתך אמינא שהפסוק 'עד אין בה' בא ללמד שאם יש עד אחד שנבעלה - אין נאמן בה ואינה נאסרת על פיו. שואלת הגמרא, כיצד היינו יכולים לפרש שבא הפסוק לומר שעד אחד אין נאמן בה לומר שנבעלה, ואלא מאי בעי עד דאיכא תרי - אלא צריך שני עדים, אם כן לישתוק קרא מיניה - והיינו יודעים זאת, משום דאתא דיני עריות נלמדים בגזירה שווה 'דבר' 'דבר' ממנו, ואנא ידענא שצריך שני עדים מירי דהוה אכל עדיות שבתורה - כשם שצריכים שני עדים לכל עדות בדיני ערוה בתורה. מתרצת הגמרא, איצטריך - הוצרכה התורה להשמיענו דבר זה, משום שסלקא דעתך אמינא סוקה שאני - דין סוטה שונה משאר דיני ערוה, שאף שבכל דיני ערוה אין עד אחד נאמן, מכל מקום לגבי סוטה דרגלים לדבר - שיש סיבה לחשוש שאכן נבעלה, שהרי קינא לה ונסתרה, ולפיכך היינו סבורים שזינתהו בה עד אחד - יהיה עד אחד נאמן לומר שנבעלה. לכן הוצרכה הברייתא ללמוד מהפסוק שבכל מקום 'עד' היינו שנים. חזרת הגמרא ומקשה, ומי מצית אמרת דאין נאמן בה ושריא - האם ניתן לפרש את הפסוק שבא לומר שעד אחד אינו נאמן, וממילא מותרת לבעלה, והא מדכתיב בהמשך הפסוק 'והוא לא נתפשה' - שמחמירים עליה משום שלא נבעלה באונס אלא ברצון, מכלל דאסורה - מוכח שהפסוק בא לאסרה ולא להתירה. מתרצת הגמרא, איצטריך - ללמוד מהפסוק 'לא יקום וגו' ש'עד' היינו שני עדים, שלולי כן סלקא דעתך אמינא לפרש את הפסוק כאמור, שעד אחד אין נאמן בה עד דאיכא תרי. ובתרי נמי היא דלא נתפשה - והמשך הפסוק 'והיא לא נתפשה' בא לומר שגם כשיש שני עדים שנבעלה, אינה טמאה אלא אם הבעילה הייתה במזיד. קא משמע לן מהפסוק 'לא יקום וגו' שכל מקום שנאמר 'עד' היינו שנים, וחידישה התורה שעד אחד נאמן לאוסרה.

שנינו במשנה, רבי יהושע אומר מקנא לה על פי שנים וכו'. שואלת הגמרא, מאי טעמא דרבי יהושע שצריך שני עדים על הקינוי והסתירה, ומשיבה, אמר קנא - פעמים שהבעל לא קינא לאשתו, והוא נמאא - וכשם שלגבי טומאה מועיל עד אחד, גם לגבי קינוי מועיל עד אחד. שואלת הגמרא, קינא איתקש לטומאה דכתיב 'וקנא את אשתו' והוא נמאא, ומשיבה, תורה נמי איתקש לטומאה דכתיב 'ונסתרה והיא נמאא'. ומשיבה, תהא לכמה שיעור תורה כרי טומאה הוא דאתא - מהיקש זה לומדים שזמן סתירה הוא זמן שיכולה לבוא בו לידי טומאה.

המקנא

פרק ראשון דף ג עמוד א

סוטה

רבי ישמעאל אומר רשות. תימה לרבי וכי לית ליה הא דלמר בשלהי מסכת
מכות (דף כג:) ק"ש מלות וי"ג מלות נאמרו למשה מסיני וכי לרבי ישמעאל
דלמר רשות בלל ליה או לר' עקיבא טפי ליה ונראה דבשאר מלות דמפיק ר'
ישמעאל מקרא עבד ליה ר' עקיבא אכמכתא ודריש ליה לדרשה אחתית

בירושלמי אמרי' דר' אליעזר אומר חובה
ואין להקשות הא אמרינן לעיל המקנא
דיעבד אין אלמא קסבר אסור לקנאות
דתנא דידן דוקא דתני כי הך ליטנא
סבידא ליה הכי אבל ר' אליעזר לא
סבידא ליה הכי והכי נמי אמרי' בפ'
קמא דקידושין (דף כה.) וגאל את ממכר
אחיו ר' אליעזר אומר חובה ובפרק
הקולות (גיטין דף לה.) נמי [אמר] אמרינן
לעולם כהם תעבדו חובה ואין להקשות
נמי מפ' דמכות (דף כג.) דלמר ר' עקיבא
ורלא גואל הדם רשות מי כתיב וירא
והכא אמרינן וקנא חובה דלאני הכא
משום דכתיב תרי קטיוין אבל קשיא
מירושלמי דרבי יוסעא אמר התם רשות
ומפרש טעמא אחרא דר' יוסעא כבית
היילל דבית היילל אומרים אפי' הקדיחה
תבשילו לפום כן הוא אומר רשות ראה
לקנא יקנא ראה לגרש יגרש והא ר'
עקיבא מיקל התם טפי מבית היילל ואמר
התם אפילו מלא אחרת נאה הימנה
מגרשה ואפי' הכי אומר חובה והתם
בירושלמי פליג רבי אליעזר עליו דר'
יוסעא ואמר חובה ואמר אחרא דר'
אליעזר כבית שמאי דבית שמאי אומרים
לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מלא
בה ערות דבר מלא בה דברים כעורים
לגרשה אינו יכול שלא מלא בה ערות
לקיימה אינו יכול שאלו בה דברים
כעורים לפום כן הוא אומר חובה והא
תניא משום בית שמאי אין לי אלא
היוצאת משום ערוה מנין היוצאת משום
דראשה פרוה ונדרים מפורשין וזרעותיה
חלולות [ומנין] ת"ל כי מלא בה ערות דבר
אמר רבי תנא קיימת כלן בעדים וכלן
שלא בעדים ותימה לפי הירושלמי כיון
דתליא קינוי בגירושין הוה ליה למיתני
סוטה בטר גיטין ובטר סוטה נזיר כסדר
פרשיות ובטר נזיר נדרים ובטר נדרים
כתובות:

לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש.
תימה לרבי היכא דליכא למדרש כי
הכא אמאי לא דרשין לה בדאמר גבי קל
וחומר מילתא דלתיא מקל וחומר טרח
ובתר לה קרא ואפילו הכי היכא דליכא
למדרש דרשין וכן בפרק כל שעה (פסחים
דף כד:) כל היכא דליכא למדרש לא
מוקמינן ליה בללו יתיבי:
לא יטמא מילה. וי"מ לעוסק במילה
כדלמרינן בסוף פרק משוח
מלחמה (פסחים דף מר.) ולטמאותו בעל כרחו
אם לא ירלא לטמאות כדלמרי' בפרק
טבול יום (פסחים ק.) מעשה ציוסוף הכהן
וכו':

ורבי

אליהם לנפש לא יטמא בעמיו
אליהם לנפש לא יטמא נפקא לה יטמא
ואין מיטמא לה מיטמא ואין מיטמא לאיבירה

ורבי

אלמא קסברי דאסור לקנאות. כיון דאמרי לשון הטלת קנאה הוא אלמא אסור:
ולמ"ד מותר לקנאות מאי לשון קינוי ויקנא ה' לארצו. התרה בילק וחטיל וגום
שלא ישחיתו עוד את ארצו דבשילוח גובאי משתעי פרשה לעיל. לארצו על
ארצו כמו וישאלו אנשי המקום לאשטו (כדלפינו כו) על אשטו האתם תריבון לבשל

(ספטיס ו): **אדם עובר עבירה.** כגון אשה
פרוצה עוברת בסתר: והקב"ה מכריז
בגלוי. שנותן בלב בעלה לקנאות לה
והדבר מתפרסם בגלוי: ואין עבירה גרסינן:
לשון הכרזה. הקב"ה מתכוין להעביר קול:
רגלים לדבר. שנטמאת: והא כי כתיב
קינוי בטר סתירה וטומאה. דאיתיהמן
בה עד אחד כתיב ונסתרה והיא נטמאה
ועד אין בה וגו' וסמין ליה ועבר עליו וגו'
אלמא בלא קינוי נמי עד אחד מהימן
בטומאה: ועבר לכם כל חלוץ. בבני גד
ובבני ראובן כתיב שהיה משה מצוה אותם
לעבור עם יהושע את הירדן: תשובו.
מוכיח דלהבא הוא: נכנסה בו רוח.
ממרום ולקמן מפרש רוח טהרה או רוח
טומאה ע"י שטן מברא להחטיאו להקניט את
אשתו: רבנן. דבי רב אשי אמרי רוח
טומאה: רוח סתירה. ששונא את הפריצות:
ומסתברא כמ"ל. דרוח דקאמר רבי
ישמעאל סתירה היא: דתניא. דקאמר רבי
ישמעאל רשות פלוגתא דר' ישמעאל ור'
עקיבא לקמן מפרש טעמיה: שפיר. אי
רשות אי חובה: ר' עקיבא אומר חובה.
שאסור לשחרר עבדה: בכל התורה. בכל
עשה שבתורה א"כ אין לך מצוה עשה
לרבי ישמעאל חובה: דתניא. לא גרסינן
אלא חדר ונקיט למילתיהו לפרושי כל
חדא באפי נפש: כלפי. כמו אחרי שאמרה
תורה שאסור להביא עצמו ליד שונא
ותגר: יכול אף זה כן. שיראה את אשתו
עוברת על דת יהודית נסתרת עם שכיניה
לא יקנא לה. כלפי לשון כנגד: תלמוד
לומר וקנא. אם רצה לקנא הרשות בידו
משום דאי לא כתיב קרא הוה אמינא
דאסור הוא דא"ר ישמעאל הכא רשות
אבל בכל מצוה עשה שבתורה לא אמר
הכי: קינוי אחרינא כתיב. ועבר עליו רוח
קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה חד
לרשות וחד לחובה: ורבי ישמעאל. אמר
לך אידי דבעי למיכתב והיא נטמאה היא
לא נטמאה שספק הוא בדינו ואפפי' כ
אסרה הכתוב מספק כתב נמי וקנא אחרינא
ואף ע"ג דמצי למיכתב הכי ועבר עליו רוח
קנאה וקנא את אשתו והיא נטמאה או לא
נטמאה אפילו הכי אורחיה דקרא לחזור
ולשנות את האמור מפני דבר אחר
המתחדש בבפילתא: איצטרך למיכתב לה
יטמא. לומר שמוטא לטמא לקרובים
ההלל: מבי אם לשארו נפקא. לנפש לא
יטמא בעמיו כי אם לשארו הקרוב אליו
לאמו ולאביו וגו' ולאחותו הבתולה
ותמילא שמינן דמיטמא לאלה: לה יטמא.
אם מתה ואינו מטמא לאיבירה אם אחד
מאלו מוכה שחק ואיבריו נופלין אין מיטמא
לקן דקיימא לן בהעדר והדרטב (חולין דף קכח):
אבר מן החי מטמא כאבר מן המת
ואיצטרך לה למעוטי איבירה:

אם

המקנא

פרק ראשון דף ג עמוד ב

סוטה

אם בן, דלא לחובה אתא אלא לך דרשא: לכתוב רחמנא לה ולשתוק, דמשמע לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו וגו' ולאחותו הבתולה לה כלומר לגופה שלם ולא לאיבירה: לא תחיה כל נשמה, בשבעה אומות כתיב החתי והגרשני והאמורי והכנעני והפריזי והחוי והיבוס: למשרי אחר מן האומות.

משאר שבעים אומות: שבא על

הכנענית, כל ד' אומות נקראו על שם כנען: והוליד בן, דהלך אחר האב ומותר להחיותו לך לעבר: דתניא, דלהכי אתא קרא: בעבר, גרסי בבבית: וגם מבני התושבים וגו', לעיל מיניה כתיב מאת הגוים אשר סביבותיכם מהם תקנו עבר ואמה אשר סביבות ארצכם ולא מבני ארצכם דשבעה אומות וגם מבני התושבים כל תושב הימין שבא ממקום אחר ונתישב כאן וקראמר קרא שמות לקנות מבניהם אשר יהיו להם מבנות ארץ: מן הנולדים בארצכם, בנים הנולדים בארצכם הם בני התושבים דהיינו אחרים שנשאו בארצכם נשים אתה רשאי לקנות: ולא מן הגרים בארצכם, ולא מן הבנים הנולדים לבני ארצכם במקום אחר מבנות שאר אומות והביאום לבניהם לגור שם: ולא בארצכם, עבודת עבר: דה"ג ורבי ישמעאל אידי דכתיב ובאחיכם כתיב נמי בהם דתניא כו': קריא, תולעת של שושמין האוכלתן כן הונת מחרבת את הבית: תוקפא, ענש:

אידי ואידי, תוקפא חנותא דאמרין דמחרבת את הבית: באיתתא, כשהאשה מזנה או כעסנית לפי שהאשה מתעסקת בזנות ואינה עושה מלאכתה ולא משמרת ביתה ומפקדת את של בעלה למנאפם: קודם שהטאו ישראל, בעריות: עם כל אחר ואחר, בביתו נסתלקה מהם, מלבא לביתם דאינו יכול לראות בעבירות שבביתו: מקדמתו, לפני מיתתו מכרות לפניו: מלפנתו, כורכתה: תנן התם, בפ' מי שקינא (קמן נ"ב), אמאי דקתני אמר עד אחד ראיתיה שנשואה לא היתה שותה: שותה בדין, שלא להאמינו אי לאו דכתיב קרא: הראשונה, סתירה: אין אוסרתה איסור עולם, שאם תשתה ותמצא טהורה מותרת לבעלה ולתרומה: אין מתקיימת בפחות משנים, כדבעין למיגמר דבר דבר ממנו: האחרונה, טומאה שהיא אחר הסתירה: שיש בה, כל עדות שיש בה נאמן כדדרשין לעיל ועד אין בה תרי אלא חד וקא אמר אסורה ואטומאה קאי דהא מינה סליק והיא נשואה ועד אין בה: קל וחומר, שתתקיים בעד אחד: תלמוד לומר, באשה מקלקלת כי מצא בה ערות דבר ולהלן כו': ופרכין למה לי למיכתב למילפה בגויה שותה: בה ולא בקינוי כו' מיבעי ליה, דכיון דכתיב בה מיעוטא הוא ולא גמרי שאר עדיות דאשה מינה וקמו להו במלתייהו ככל עדיות שבתורה: הכי נמי קאמר, וגויה שותה למילתא אחריתי נקט ומתניתין חסורי מיחסרה והכי תנא ליה ת"ל בה ולא בקינוי וסתירה וגויה שותה לטומאת אשה דעלמא שלא קינא לה בעלה ובא עד אחד ואמר אני ראיתיה שנשואה דלא מהימן והבא הוא דמהימן משום דרגלים לדבר:

ורבי עקיבא א"כ לכתוב לה, תימה לרב חסדא דלמר בפרק שלשה מינין לאביו בזמן שהוא שלם ולא בזמן שהוא לאיברים לדידה לא אינטיק לה לאיברים מאי הוי דריש בלה יטמא ויש לומר הוה דריש לחובה כדכרי עקיבא ואידי דכתב יטמא כתב לה:

למשרי אחד מכל האומות, מהכא

נפקא לן דבאומות הק

אחר הזכר ולענין יוחסין:

בתיב נמי (ובאחיכם) [בסל] לכדתנא דבי רבי ישמעאל, וא"ת הא אינטיק דדרשין בפרק איזוהי נקד (ב"מ דף ע"ג) מנין אם ראיתו נוהג שלא כשורה שאתה רשאי להשתעבד בו וכו' וי"ל אסמכתא בעלמא הוא וקנס חכמים הוא כדי לייסורין:

מה עדות אחרונה שאוסרתה איסור עולם, תימה דהוה מלי למפקד מה לעדות האחרונה שכן נגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה:

ת"ל ועד אין בה כל שיש בה, תימה כיון דהוא קינא לה ונסתרה והסתא אתי עד א' דטומאה מסתמא בעל שתיק ולא מכחיש ליה א"כ מאי לריק קרא דעד אחד נאמן אפילו טומאה בעלמא בלא קניו וסתירה כיון הוי גוואה הוי מסימן כדאיתא בפרק האומר (קדושין דף ק"ו) אשמו ויגלה בעד אחד וכו' תינה לרבא דלמר הסס הוה דבר שבערוס אלא לאביי דלמר מהימן מאי איכא למימר אלא ע"כ אית לן למימר דלאביי לא אינטיק קרא אלא היכא דמכחיש אש"ג דקניא לה:

נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר, תימה למה לי ג"ש אפילו בלא ג"ש מהכא תיתי ליה דליהימן בה עד אחד מעדות אחרונה ליכא למילף דאיכא פירכא:

כמה

ורבי עקיבא א"כ לכתוב רחמנא לה ולשתוק יטמא למה לי ש"מ ור' ישמעאל אידי דכתב לה כתב נמי יטמא לכדתני דבי ר' ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה לעולם בהם תעבודו רשות דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר חובה מאי טעמא דרבי ישמעאל אידי דכתיב לא תחיה כל נשמה איצטריך נמי למיכתב לעולם בהם תעבודו למישרי אחד מכל האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו דתניא מנין לאחד מן האומות שבא על הכנענית והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו בעבר ת"ל וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו יכול אף הכנעני שבא על אחת מן האומות והוליד ממנה בן שאתה רשאי לקנותו בעבר ת"ל אשר הולידו בארצכם מן הנולדים בארצכם ולא מן הגרים בארצכם ור"ע ממהם תקנו נפקא לעולם בהם תעבודו למה לי לחובה ורבי ישמעאל בהם ולא באחיכם ור"ע באחיכם מסיפא דקרא נפקא ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תדרה בו בפרך ור' ישמעאל אידי דכתיב ובאחיכם כתיב נמי בהם לכדתנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי ר' ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונישנית לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה א"ר חסדא זנותא בביתא כי קריא לשומושמו וא"ר חסדא תוקפא בביתא כי קריא לשומושמו אידי ואידי באיתתא אבל בנברא לית לן בה ואמר רב חסדא בתחילה קודם שהטאו ישראל היתה שכניה שורה עם כל אחד ואחד שנאמר כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך כיון שהטאו נסתלקה שכניה מהם שנאמר ולא יראה כך ערות דבר ושב מאחריו א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעוה"ז מקדמתו והולכת לפניו לעוה"ב שנאמר והלך לפניך צדקך וכל העובר עבירה אחת בעוה"ז מלפנתו והולכת לפניו ליום הדין שנאמר ילפתו ארחות דרכם יעלו בתוהו ויאבדו ר"א אומר קשורה בו ככלב שנאמר ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה לשכב אצלה בעולם הזה להיות עמה לעולם הבא תנן התם שהיה ברין ומה עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינה מתקיימת בפחות משנים עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם אינו דין שלא תתקיים בפחות משנים ת"ל ועד אין בה כל שיש בה וק"ו לעדות הראשונה מעתה ומה עדות האחרונה שאוסרתה איסור עולם מתקיימת בעד אחד עדות הראשונה שאין אוסרתה איסור עולם אינו דין שתתקיים בעד אחד ת"ל כי מצא בה ערות דבר ולהלן הוא אומר על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה דבר האמור להלן על פי שנים עדים אף כאן על פי שנים האם יקום דבר מה דבר נפקא מבה נפקא בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה מיבעי ליה הכי נמי קאמר תלמוד לומר בה ולא בקינוי בה ולא בסתירה וטומאה בעלמא בלא קינוי ובלא סתירה דלא מהימן עד אחד מגלן נאמר כאן כי מצא בה ערות דבר ונאמר להלן על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר מה דבר האמור להלן עדים שנים אף כאן עדים שנים תנו רבנן אי זו היא עדות הראשונה זו עדות סתירה עדות אחרונה זו עדות טומאה וכמה

ביאורים למסכת סוטה דף ג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

תקנו. ומשיבה, שדורש 'בהם' - עבד כנעני מותר להעבירו עבודת גנאי שניכר בה שהוא עבד, ולא באחיכם - אך אסור להעביר עבד עברי בעבודה כזו. שואלת הגמרא, ורבי עקיבא שדורש מהפסוק 'לעולם בהם תעבדו' שחובה לעבד בו ואסור לשחררו, מהיכן לומד שאסור לעבד בעבד עברי כמו בנכרי. ומשיבה, באחיכם - דין זה שאסור לעבד בעבד עברי כמו בכנעני, מפיפא דקרא נפקא - נלמד מהמשך הפסוק של 'לעולם בהם תעבדו', שכתוב 'ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך' - הרי שאין להשתעבד בעבד עברי כמו בעבד נכרי. שואלת הגמרא, אם כן ורבי ישמעאל - מדוע הוצרך ללמוד זאת מלעולם בהם תעבדו. ומשיבה, אכן האיסור להעביר עבד עברי בעבודת פרך נלמד מהפסוק 'ובאחיכם בני ישראל וגו'". ומכל מקום סובר רבי ישמעאל שהפסוק 'לעולם בהם תעבדו' לא בא ללמדנו שחובה להשתעבד בעבד כנעני, אלא שאידי דכתיב 'ובאחיכם בתיב נמי ביהם' - מאחר שכתבה התורה את הדין בעבד עברי 'ובאחיכם בני ישראל וגו' - שאסור להעבירו עבודת פרך, חזרה וכתבה גם את הדין של עבד כנעני 'לעולם בהם תעבדו' - שאותו מותר להעביר עבודת פרך. לכתנאי דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל, כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה - וכפי שהתבאר לעיל.

אמר רב חסדא, ונתאם בבייתא - זנות בבית, גורם להחרבת הבית כי קריא לשומשומא - כמו שהתולעת אוכלת והורסת את השומשום. ואמר רב חסדא תוקפא בבייתא - גם כעס בבית גורם להחרבת הבית כי קריא לשומשומא. ומבאר הגמרא, אידי ואידי באיתתא - החרבת הבית אינה נגרמת אלא כאשר האשה מונה או כועסת, משום שמתעסקת בזנותה ואינה עושה את מלאכות הבית ואינה שומרת עליו, אבל בנכרא לית לן בה - זנות וכעס של הבעל אינם גורמים להחרבת הבית. ואמר רב חסדא שכינה שורה עם כל אחד ואחד - עם כל איש באיסורי עריות היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד - עם כל איש ואשה בביתם, כמו שנאמר 'כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנהך' - כלומר בתוך ביתך. כיון שחמא בעריות נסתלקה שכינה מהם, שנאמר 'ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך' - אם חוטאים בעריות ושב מאחריך, שמסתלקת השכינה. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן, כל העושה מצוה אחת בעולם הזה, אותה מצוה מקדמתו והולכת לפניו - מקדימה ומכריזה עליו כשמגיע לעולם הבא, שנאמר 'והלך לפניך צדקך'. וכל העושה עברה אחת בעולם הזה, העבירה מלפנתו - נכרכת סביבו והולכת לפניו ליום הדין להעיד עליו שעבר, כמו שנאמר 'לפנתו ארחות דרכים יעלו בתינו ואבדו' - שהעבירה תהיה כרוכה בו ותלך עמו לגיהנום שהוא מקום תהו. רבי אליעזר אומר העבירה שעבר קשורה בו בכלל, כמו שנאמר אצל יוסף כאשר אשת פוטיפר ניסתה לשכנעו לעבד איתה עבירה, 'ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה', ודורשים, שלא רצה לשכב אצלה - עמה בעולם הזה, כדי שלא יצטרך להיות עמה - עם העבירה לעולם הבא.

הגמרא לעיל הביאה מהמשנה שער אחד נאמן להעיד על אשה שזינתה, לאחר שקינא לה הבעל ונסתרה. מביאה עכשיו הגמרא את המשך המשנה שם.

תנן היתם, שהיה בדין - היינו יכולים ללמוד בקל וחומר שלא יהיה נאמן עד אחד להעיד שזינתה, שהרי ומה עדות הראשונה - להעיד שנסתרה עם פלוני שקינא לה הבעל שלא תסתור עמו, שאין אומרתה איסור עולם - שהרי יש לה היתר לבעלה אם תיבדק במי סוטה ותימצא כשרה, ומכל מקום אינה מתקיימת העדות בפחות משנים - שאם אין שני עדים שנסתרה אינה נאסרת כלל על בעלה. עדות המשך בעמוד צא

שואלת הגמרא ורבי עקיבא, מניין לו שמצוה על הכהן להיטמא לקרוביו, הרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שאין מיטמא לאיברים. ומשיבה, אם כן שבא ללמדנו רק דין זה שאינו מיטמא לאיברים, לכתוב רחמנא לה ולשתוק - היתה התורה כותבת 'כי אם לשארו וגו' ולאחותו הבתולה לה' והיינו לומדים דין זה, אך 'יטמא' למה לי - למה הוסיפה התורה וכתבה 'לה יטמא', שמע מינה - ללמדנו שאין זו רשות, אלא מצוה על הכהן להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, ורבי ישמעאל מה ידרוש מהיתור של 'יטמא'. ומשיבה, סובר רבי ישמעאל שאין לדרוש מהפסוק 'יטמא' שחייב להיטמא, אלא שאידי דכתיב לה כתב נמי יטמא - מאחר שחזר הכתוב וכתב 'לה' ללמדנו שאינו מיטמא לאיברים - חזר וכתב גם 'יטמא'. לכתנאי דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל, כל פרשה שנאמרה ונישנית, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה - וכפי שהתבאר לעיל.

מבאר הגמרא את מחלוקתם השלישית של רבי עקיבא ורבנן, 'לעולם בהם תעבדו' רשות - מותר להשתעבד בעבד כנעני לעולם, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר חובה - חייב לעבד בו לעולם ואסור לשחררו. שואלת הגמרא, מאי טעמא דרבי ישמעאל שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם, ואילו כאן דורש שאין זו אלא רשות. ומשיבה, שאין ללמוד מהפסוק שחובה להשתעבד בו לעולם, אלא אידי דכתיב לגבי שבעה אומות 'לא תתיה כל נשמה' - שחובה להורגם, איצטריך נמי למיכתב 'לעולם בהם תעבדו' כדי למישרי - להתיר אחד מכל האומות שבה על הכנענית והוליד ממנה בן, שהיינו סבורים לומר שכיון שאמו של הבן היא משבעה אומות, יהיה דינו כדין שבעה אומות ואסור להחיותו, לכך הוצרך הפסוק 'לעולם בהם תעבדו', ללמדנו שאם רשאי לקנותו כיוון שלגבי דין שבעה אומות הולכים אחר האב, והאב אינו משבעה אומות.

מביאה הגמרא ברייתא שבדין שבעה אומות הולכים אחרי האב, דתנאי, מנין לאחד מן שאר האומות שבה על הכנענית והוליד ממנה בן שאם רשאי לקנותו בעבד - לקנות את הבן לעבד, תלמוד לומר 'וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו' - כלומר, שגם בני אומות אחרות שבאו להתישב בארץ ונשאו נשים משבעה אומות והולידו בנים, מותר לקנות את הבנים לעבדים, כיון שאביהם אינו משבעה אומות. ממשכה הבריתא, יבול - שמו נאמר שאף הכנעני שבה על אחת מן שאר האומות והוליד ממנה בן שאם רשאי לקנותו בעבד כיון שאמו אינה משבעה אומות, תלמוד לומר 'אשר הולידו בארצכם', שדווקא מן הנולדים בארצכם - בנים שנולדו בארץ, כלומר, שאבותיהם הם משאר האומות ונשאו נשים משבעה אומות בארץ, מותר לקיימם ולקחתם לעבדים, ולא מן הגרים בארצכם - אך אסור לקנות בנים שנולדו לאבות משבעה אומות שהלכו לארץ אחרת ונשאו שם נשים, והביאו את בניהם לגור בארץ, שכיון שהולכים אחר האב ואביהם משבעה אומות - אסור להחיותם.

חוזרת הגמרא לבאר את מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא ושואלת, אם כן ורבי עקיבא כיצד למד מפסוק זה שחובה להשתעבד בעבד כנעני לעולם ואסור לשחררו, והרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שמותר לקנות עבד שאמו כנענית ואביו משאר האומות. ומשיבה, ממהם תקנו נפקא - ההיתר לקנות עבד שאביו משאר אומות נלמד מהפסוק 'מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו', 'לעולם בהם תעבדו' למה לי, על כורחך לחובה - ללמדנו שחייב לעבד בעבד הנכרי ואסור לו לשחררו. שואלת הגמרא, כיון שכך, אם כן ורבי ישמעאל שסובר שאין זו חובה, מה דורש מהפסוק 'לעולם בהם תעבדו', והרי ההיתר לקנות עבד שאביו משאר אומות נלמד ממהם

ביאורים למסכת סוטה דף ד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

אליעזר בברייתא השניה 'כדי חזרת דקל', ואם כן קשה שהרי הָתָם - בברייתא הראשונה, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שהשיעור הוא כְּרִי תְּקַפַּת דְּקָל, ופְּלִיג רַבִּי אֱלִיעֶזֶר עָלֶיהָ - ושם נחלק עליו רבי אליעזר ואמר שיעור אחר, ואילו הָתָם אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל כדעת רבי ישמעאל בברייתא הראשונה, שהשיעור הוא כְּרִי תְּקַפַּת דְּקָל. מתרצת הגמרא, אָמַר אַבְיִי, הקפת דקל וחזרת דקל הם פעולות שונות, מה שאמר רבי ישמעאל שהשיעור הוא כדי תְּקַפַּת של דקל, היינו זמן שנדרש לאדם כדי ללכת בְּרִגְלָה סביב הדקל, ונחלק עליו רבי אליעזר שם. ומה שאמר רבי אליעזר בברייתא השניה שהשיעור הוא כדי חֲזָרָה של דקל, היינו בְּרוּחַ - כפי הזמן שחולף ממתי שהרוח דוחפת ענף של דקל עד שחוזר למקומו. בְּעֵי רַב אֵשִׁי, מהי כוונת רבי אליעזר שהשיעור הוא כדי זמן של חֲזָרָה של הדקל בְּרוּחַ, האם בִּי הֵיכִי דְּאָזִיל וְהָדָר אֲתִי - כפי הזמן שנדרף הענף על ידי הרוח וחוזר למקומו פעם אחת, שהוא זמן קצר. או דִּלְמָא בִי הֵיכִי דְּאָזִיל וְאֲתִי וְהָדָר קָאִי בְּדוּכְתִּיהָ - כפי הזמן שחולף ממתי שהרוח מתחילה לנענעו, עד שנה מהנענוע ונעמד במקומו. מסיקה הגמרא, תִּיקוּ, ממשיכה הגמרא להקשות, שהרי עדיין יש סתירה בין הברייתות בדעת רבי אליעזר, שהרי הָתָם - בברייתא הראשונה, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שהשיעור הוא כְּרִי מְזִיגַת הַכּוֹס, ואילו הָתָם - בברייתא השנייה, אָמַר שהשיעור הוא כְּרִי תְּקַפַּת דְּקָל. מתרצת הגמרא אִידִי וְאִידִי תָּד שְׁעוּרָא הוּא - מזיגת כוס וחזרת דקל הם אותו שיעור של זמן.

מוסיפה הגמרא להקשות, שלכאורה בדעת שאר התנאים יש סתירה בין הברייתות, שהרי הָתָם - בברייתא הראשונה, אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שהשיעור הוא כְּרִי לְשִׁתּוֹתוֹ - זמן שנדרש כדי לשנות כוס של רביעית יין, ואילו הָתָם - בברייתא השנייה, אָמַר שהשיעור הוא כְּרִי מְזִיגַת הַכּוֹס - זמן שנדרש כדי למזוג כוס של רביעית יין במים. מיישבת הגמרא, אֵימָא - צריך לומר, שלדעת רבי יהושע השיעור הוא כְּרִי לְמִזּוּג וְלְשִׁתּוֹת - כפי הזמן שנדרש למזוג כוס רביעית יין ולשתותה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרכנו לתרץ כך, וְלֵימָא - נתרץ שאין סתירה בין הברייתות בדעת רבי יהושע, משום שֶׁאִידִי וְאִידִי תָּד שְׁעוּרָא הוּא - מזיגה ושתיה הם אותו שיעור של זמן. מיישבת הגמרא, בהכרח צריך לבאר בדברי רבי יהושע שהשיעור הוא כדי מזיגה ושתיה, משום שֶׁאִם בֵּן - שהשיעור הוא רק כדי מזיגה אלא שהוא אותו שיעור זמן כמו שתיה, הִינּוּ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר - נמצא שאין חילוק בין רבי יהושע לרבי אליעזר, שהרי גם לדעת רבי אליעזר השיעור הוא כדי מזיגה, אלא ודאי שלדעת רבי יהושע השיעור הוא כדי מזיגה ושתיה.

מקשה הגמרא סתירה בין הברייתות בדעת רבי בן עזאי, הָתָם - בברייתא הראשונה, אָמַר בֵּן עֲזַאי שהשיעור הוא כְּרִי לְצִלּוֹת בִּיצָה, ואילו הָתָם - בברייתא השנייה, אָמַר שהשיעור הוא כְּרִי לְשִׁתּוֹתוֹ - את הכוס של רביעית יין. מתרצת הגמרא, אִידִי וְאִידִי תָּד שְׁעוּרָא הוּא - צליית ביצה ושתית כוס רביעית יין הם אותו שיעור זמן.

מקשה הגמרא סתירה בין הברייתות בדעת רבי עקיבא, הָתָם - בברייתא הראשונה, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא שהשיעור הוא כְּרִי לְגֻמְעָה - את הביצה, ואילו הָתָם - בברייתא השנייה, אָמַר שהשיעור הוא כְּרִי לְצִלּוֹת בִּיצָה. מתרצת הגמרא, אֵימָא - צריך לומר בדעת רבי עקיבא שהשיעור הוא כְּרִי לְצִלּוֹת בִּיצָה וְלְגֻמְעָה. שואלת הגמרא, מדוע הוצרכנו לתרץ כך, וְלֵימָא - נתרץ שאין סתירה בין הברייתות בדעת רבי עקיבא, משום שֶׁאִידִי וְאִידִי תָּד שְׁעוּרָא הוּא - צליית וגמיעת הביצה הם אותו שיעור של זמן. מיישבת הגמרא, בהכרח צריך לבאר בדברי רבי עקיבא שהשיעור הוא כדי צליה וגמיעה, משום שֶׁאִם בֵּן - שהשיעור הוא רק כדי צליה אלא שהוא אותו שיעור זמן כמו המשך בעמוד צא

שואלת הברייתא, וְכַמָּה זמן הוא שְׁעוּר סְתִירָה - שאם התייחדה האשה לזמן זה נאסרת על בעלה כדין סוטה. ומשיבה, כְּרִי זמן שיכולה לבא בו לידי טומאה, כלומר זמן שיש בו כְּרִי בִיאָה. שיכול לבוא עליה בזמן זה, והיינו כְּרִי הַעֲרָאָה - תחילת ביאה. מבארת הברייתא כמה הוא זמן תחילת ביאה, כְּרִי תְּקַפַּת דְּקָל - כפי הזמן שנדרש להקיף בהליכה עץ דקל, דְּכָרִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אומר כְּרִי מְזִיגַת הַכּוֹס - כפי הזמן שנדרש למזוג כוס של רביעית הלוג יין במים. רַבִּי יְהוֹשֻעַ אומר כפי הזמן שנדרש כְּרִי לְשִׁתּוֹתוֹ - את הכוס של רביעית הלוג יין. בֵּן עֲזַאי אומר כפי הזמן שנדרש כְּרִי לְצִלּוֹת בִּיצָה. רַבִּי עֲקִיבָא אומר כפי הזמן שנדרש כְּרִי לְגֻמְעָה - לשתות ביצה. רַבִּי יְהוּדָה בֵּן בֶּתְרִיאָא אומר כפי הזמן שנדרש כְּרִי לְגֻמְעַת שְׁלֹשׁ בִּיצִים זו אחר זו. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֵּן יִרְמְיָה אומר כפי הזמן שנדרש כְּרִי לְקִשּׁוֹר גִּרְדִי נִימָא - שיקשור האורג חוטים שיוצאים מהבד. חֲנִי בֵּן פְּנֹחִס אומר כפי הזמן שנדרש כְּרִי שְׁתוּשִׁיט אשה יָדָה לְתוֹךְ פֶּה לִיבּוֹל קִיסָם הנמצא בין שיניה. פְּלִימוֹ אומר כפי הזמן שנדרש כְּרִי שְׁתוּשִׁיט אשה יָדָה לְפֶלֶל לִיבּוֹל מִמֶּנּוּ כֶּכֶר, וְאֵף עַל פִּי שְׁאִין רִאִיָּה מן המקרא לְדָכָר, זה, שהשיעור הוא כדי שתיטול כבר מהסל, מכל מקום יש גֶּכֶר - רמז לְדָכָר, שנאמר "בִּי כַּעַד אִשָּׁה וְזִנְהָ עַד כֶּכֶר לֶחֶם", הרי שהוקשה אשה וזנה לככר לחם.

מקשה הגמרא על התנא של הברייתא, וְכָל הֵי לִמָּה לִי - מדוע האריך בדבריו ואמר שזמן סתירה הוא כדי טומאה שהוא כדי ביאה, שהוא כדי העראה, וביאר שהוא כדי הקפת דקל או כשאר השיעורים. ולא אמר בקצרה שהשיעור הוא בכדי שתוכל לבוא לידי טומאה, זמן זה הוא כפי הזמן שנדרש להקפת דקל או כשאר השיעורים. מתרצת הגמרא, צְרִיכֵי - הוצרך התנא לכתוב כך, משום דְּאִי תֵּנָא רַק 'כְּרִי טוּמְאָה', הֵוָה אִמְיָנָא שזמן סתירה הוא כְּרִי טוּמְאָה וְאִרְצוּתָהּ - שהתייחדה עמו לזמן שהיה יכול גם לפתותה בדברים וגם לבוא עליה, קָא מְשַׁמַּע לָן - לפיכך אמר התנא 'כְּרִי בִיאָה' - שאף אם לא התייחדה עמו אלא לזמן שהיה יכול לבוא עליה, נחשב שנסתרה ונאסרת. וְאִי תֵּנָא רַק 'כְּרִי בִיאָה', הֵוָה אִמְיָנָא שהשיעור הוא כְּרִי גִמְרָה בִיאָה - שהתייחדה עמו לזמן שהיה יכול לבוא עליה ביאה גמורה, קָא מְשַׁמַּע לָן שזמן סתירה הוא אף אם לא נתייחדה עמו אלא כְּרִי הַעֲרָאָה - דהיינו זמן שנדרש לתחילת ביאה. וְאִי אֲשַׁמְעִינָן רַק 'כְּרִי הַעֲרָאָה', הֵוָה אִמְיָנָא שהשיעור הוא כְּרִי הַעֲרָאָה וְאִרְצוּתָהּ - שהתייחדה עמו לזמן שהיה יכול גם לפתותה בדברים וגם לתחילת ביאה, קָא מְשַׁמַּע לָן - לפיכך אמר התנא תחילה שהשיעור הוא 'כְּרִי טוּמְאָה', ללמדנו שמה שאמר לאחר מיכן 'כדי ביאה', היינו שאף אם לא התייחדה עמו אלא לזמן של ביאה עצמה בלא רציני - נחשב סתירה, שאם לא כן מדוע הוסיף מילים אלו, והרי היינו יודעים כן ממה שאמר 'כדי טומאה'. ומפרש התנא וְכַמָּה זמן הוא כְּרִי [הַעֲרָאָה], כְּרִי תְּקַפַּת דְּקָל.

וְיִמְיָנִיהּ - הקשו בני הישיבה ממה שנינו בברייתא אחרת, נאמר לגבי סוטה וְנִסְתַּרְתָּהּ, וְכַמָּה זמן הוא שְׁעוּר סְתִירָה, לֹא שְׁמַעְנוּ - לא ניתן להוכיח מהמילה ונסתרה. אך בְּשֵׁהוּא - הפסוק אומר 'וְהָיָא נִסְתַּרְתָּהּ', הֵוָה אִמְרָא - אנו למדים ששיעור סתירה הוא כְּרִי טוּמְאָה, והיינו כְּרִי בִיאָה, כלומר כְּרִי הַעֲרָאָה. וזמן תחילת ביאה הוא כְּרִי חֲזָרָה דְּקָל, דְּכָרִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי יְהוֹשֻעַ אומר כְּרִי מְזִיגַת הַכּוֹס, בֵּן עֲזַאי אומר כְּרִי לְשִׁתּוֹתוֹ, רַבִּי עֲקִיבָא אומר כְּרִי לְצִלּוֹת בִּיצָה, רַבִּי יְהוּדָה בֵּן בֶּתְרִיאָא אומר כְּרִי לְגֻמְעָה - לשתות את הביצה. מבארת הגמרא את הקושיא, קָא סְלָקָא דְּעֵתִין - הבנו בתחילה שהִינּוּ תְּקַפַּת דְּקָל הִינּוּ חֲזָרָה דְּקָל - מה שאמר רבי ישמעאל בברייתא הראשונה 'כדי הקפת דקל', וזהי אותה פעולה שאמר רבי

המקנא

פרק ראשון דף ד עמוד א

סוטה

כמה שיעור סתירה. צירוף שני אחר (סתירה סינר):
בן עזאי אומר. הלא מקדים בן עזאי לרבי עקיבא א"ר? רבי עקיבא
היה רבו כלומר בפרק הרווא (ברכות סב). בן עזאי עדין כחן העז
פניך נכרך משום ללוי קודמת לגמיעה והלא מקדים ליה בלדך
ברייתא משום דמסיק שיעורין דשייכי

בטוס אבל תימה אמאי מקדים רבי
ישמעאל למיתתיו דרבי אליעזר ורבי
יוסע מיהו י"ל דסדר אכילה וסתיה
סמיך:

אי הכי היינו רבי אליעזר. ה"ה
דקום מני למימר אי הכי היינו
בן עזאי אלא ברייתא קמיתא
[קמיתא דברייתא] נקט א"ר יתכן בן
עזאי כדי למוזג ולסתור:

אם כן היינו בן עזאי. ה"ה דקום מני
למימר היינו רבי יודא בן כהנא
אלא ברייתא קמיתא [קמיתא דברייתא]
נקט:

דמרחק או דמקרב. בחזרת דקל לא
קמבעי ליה בגדול או בקטן
משום דידע שיעוריה דהיינו כדי מציגת
הכוס וכן בלית בילה במזורה גדולה או
קטנה משום דפי' כבר דהיינו כדי שתייה
הכוס אבל בהקפת דקל תימה אמאי לא
קמבעי ליה:

נעק

כדי מומאה. ומהו כדי טומאה כדי ביאה ומהו כדי ביאה כדי העראה דהיינו
נשיקת אבר באותו מקום וכמה שיעורה כדי הקפת דקל שיוכל האדם לילך
סביבות הדקל ולקמן מפרש למה לי למינהי כולחון: **כדי** מציגת כוס. למוזג
במים וסתם כוס רביעית ולקמן אמרי' כל אחד ואחד מן החכמים הללו בעצמו

שיער כמה שהוא שוהה בהעראתו: **ליטל**
קיסם. מבין שניה: **ואף ע"פ שאין ראה**.
גמורה לדבר דקרא לאו הושטת יד לסל
כתב ביה יש זכר ורמו מקצת דהוקשה
אשה זונה לכבר לחם: וכל הני למה לי.

למינהי ברישא ליתני שיעור סתירה כדי
טומאה כדי הקפת דקל: **דאי תנא כדי**
טומאה הוה **אמינא**. בכל שיעור הצריך
לבא לידי כך דהיינו טומאה וארצותה
שפתה אותה וידבר על לבה עד

שתתצו: קמ"ל. דמאי טומאה ביאה
לחודה דאיכא למימר קודם הסתירה
נמצית לה: קמ"ל **כדי** העראה. דקיל
בפרק הבא על יבמתו (יבמות ז'). העראה
כגמר ביאה לכל העריות: **ואי תנא כדי**
העראה. ולא תנא ברישא כדי טומאה

הוה אמינא כדי העראה וארצותה ואפי'
תנא כדי ביאה כדי העראה לא הוה
מימעט ארצותה דאנא אמינא העראה
למעוטי גמר ביאה ומיהו ארצותה בעינן
דהכי הוי משמע כמה שיעור סתירה כדי

ביאה ואנא אמינא כל צרכי ביאה דהיינו
ארצותה וגמר ביאה והדר מפרש מה היא
ביאה העראה אבתי ארצותה לא אימעט
הילכך תנא ברישא כדי טומאה דמשמע

טומאה וארצותה והדר פריש ומה היא
טומאה כדי ביאה ועל כרחיך אימעט
ארצותה דהא ביאה כולה גמר ביאה
משמע ולא מיטע אלא ארצותה והדר

תנא ומה היא ביאה העראה למעוטי דלא
בעינן גמר ביאה וממילא שמעי' מינה נמי
(דאי) לא תנא כדי ביאה אבתי לא הוה
ממעט ארצותה דכדי טומאה גמר ביאה

וארצותה משמע והעראה דפריש בתרה
לא ממעט אלא גמר ביאה הילכך
איצטרכי כולחון: **וכמה**. הוא שיעור
העראה לחודה כדי הקפת דקל והא ליכא

לאקשויא היתני וסוף סוף שיעורא כדי
הקפת דקל הוא ליתני כמה שיעור סתירה
כדי הקפת דקל דאיבעי ליה לתנא לפרשי

איסור סתירה משום מאי או גמר ביאה או
העראה משום הכי תנא כדי טומאה כדי
ביאה כדפרישית: **כדי** חזרת דקל. קס"ד
השתא דהיינו הקפה: ברוח. שהרוח

דוחפתו להנעק והוא חזר למקומו: **קאי**
בדוכתיה. נח מניעו: **אימא** **כדי** למוזג
ולשתות. והאי כדי לשתות דקאמר לעיל
אמריה דקאמר רבי אליעזר קא מוסיף ר'

יהושע ואמר שתיה נמי בעינן עם המזיגה וכדי מזיגה דתנא הכא בבבביתא מזיגה ושתיה קאמר דסתם מזיגה למשתיה מיד הוא שאחר שמוזג מתקלקל אם
משהה אותו: **א"כ** **היינו רבי אליעזר**. דהא ר' אליעזר בקמייתא כדי מזיגת הכוס קאמר וקא פליג ר' יהושע ואמר כדי לשתות ובבביתא (נמי) [ודק] אמר רבי
אליעזר חזרת דקל ואוקימנא דהיינו כדי מזיגה ואי מוסיף לה ובבביתא דקאמר ר' יהושע בתריה בלא שתיה קאמר היינו רבי אליעזר: **הכא** **אמר** **כדי** לשתות. לבסוף. חד

שיעורא הוא. וליכא לאקשויא א"כ היינו ר' יהושע דבקמייתא אמר כדי לשתות לבסוף ואמר בן עזאי בתריה כדי לצלות ביצה דהוא כדי שתיה לאו קושיא היא
דהא אוקימנא כדי לשתות דר' יהושע כדי למוזג ולשתות וקאמר ליה בן עזאי כדי לצלות ביצה דהוא כדי שתיה לחודה דכוס: **אימא** **כדי** לצלות ולגומעה.
גמיעה דקאמר ר"ע בקמייתא אצלית דבן עזאי דלעיל מיניה קא מוסיף לה ובבביתא דקאמר כדי לצלות ביצה ולגומעה קאמר דסתם צליה גמיעה בתרה
שגומעו חם שלא יצטק: **לדבריו** **דר"ע קאמר** לה. דאמר לצלות ולגומע לדיך ארקמשער צליה וגמיעה בחדא (שפיר) (ס"א שיעור) בגמיעה דששל דהוא

כצליה וגמיעה בחדא: **דמרחק**. שני ראשי הנפסקות מרוחקות זה מזה דאיכא שהיה טפ: **דמהדק**. הקיסם בדוחק בין השינים: **דמהדק**. הכבר בדוחק
בתוך הסל: **בחדתא** **או** **בעתיקא**. סל ישן חלק הוא ונח להשתמש מן החרש שהחדש יוצאין לתוכו ראשי קיסמין של אריגה: **בקיריא** **או** **בחמיטא**. לחם חם

נמעך ושטמ מן הדין הרציוא בנחת ושוהה בהוצאתו:

בדחט

המקנא

פרק ראשון דף ד עמוד ב

סוטה

בדחמי או בדשערי. של חטין חלק ונשמת יותר משל שעורים: רביבא. נשמת יותר מאקושה: רביבא. שנילושה העיסה רבה: כל אחד ואחד. מן התנאים הללו: בעצמו שיער. כמה שהיה שווה בביאתו: והאיכא בן עזאי דלא נסיב. כדאמר ביבמות (קף סג.) אבל מה אעשה שנפשי חשקה בתורה אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים בפרק הבא על יבמות:

כי בעד אשה זונה וגו'. השתא דריש ליה מסיפיה לרישיה בשביל כבר לחם אדם מתחייב בעונש של אשה זונה: במילתיה דרבא גרסי' בעד כבר לחם עד אשה זונה פבעי ליה. דמשמע בשביל כבר לחם רב העונש עד כדי עונש אשה זונה וה"ה נמי אי היה כתיב עד אשה זונה בעד כבר לחם לא היה קשיא לרבא מידי ודואי מסיפיה לרישיה מדרש קרא אלא עד ובעד קא קשיא ליה דרבי כבר לחם היה ליה למיכתב בעד וגבי אשה זונה היה ליה למיכתב עד: המולול. שאוכל תמיד בלא נטילת ידים: נעקר. דעובר על דברי חכמים חייב מיתה דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש (קהל יג) מים ראשונים. שפני המזון: שיגביה ידיו. ראשי אצבעותיו שיהיו המים משפיעין לצד זרועותיו ולקמן מפרש טעמא: שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים. כדתנן במסכת ידים (פ"ג מ"ג) שצריך ליתן המים על ידיו שני פעמים הראשונים מטוהרין את הידים והשניים מטוהרין את המים והטופחים על ידיו שנטמאו בתחילה מחמת ידים ותנן התם הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק כלומר מן הפרק ולמטה גזרו עליון להיות שניות ופוסלות את התרומה ומטהרות בנטילה עד הפרק שעד הפרק צריך נטילה הוא את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים שהרי טיהרו השניים את הראשונים נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה כלומר יצאו הראשונים חוץ לפרק ועל השניים לא הקפיד לטול עד מקום שיצאו הראשונים אלא עד הפרק במשפטם וחזרו הראשונים ליד טמאה שהרי נטמאו תחלה מחמת הידים והשניים לא טיהרו את היוצאים הילכך צריך שיגביה ראשי אצבעותיו למעלה שמא יצאו מים הראשונים ויחזרו ויטמאו את הידים: אחרונים. של אחר הסעודה שחייבו חכמים מפני שמלח סדומית יש שמסמא את העינים: צריך להשפיל ידיו למטה. כדי שתדר הוזהמא של תבשל שבדיו שהרי להבעיר הוזהמא הן: כל האוכל בלי גינוב ידים. דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא אלמא דבר מיאוס קרי טמאה: מאי ואשת איש וגו'. סיפיה דקרא דלעיל הוא כי בעד אשה זונה עד

נעקר מן העולם. תימה לר"י לפי' רש"י דפי' לעובר על דברי חכמים חייב מיתה מאי אריא נטילת ידים אפי' כל דברי חכמים נמי ועוד קשיא לאמר הכא לעונש מיתה וכו' כמה אשה יולאה (סנהד ק"ג סב.) אחרתין לעונש עניות כדאמר שם דברים מציאין את האדם ליד עניות המזלל בנטילת

ידים וכו' עושין פסין (פירושין ק"ג סא) מעשה דרבי עקיבא שהיה חנוך צדיק האכסריס וכו' עד מה אעשה שחבירי חייבו עליה מיתה וגרסה דלזלזל שמזלל בה תמיד עונש עקירה ע"י עניות דקשה ממיחה ע"י נחש ונעקר מן העולם לאמר [בסוכה] (קף סג.) וסנהדרין (קף סג.) כל המשתף עם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם ובפרק קונס יין (נדרים ק"ד סג.) כל המשתף בכתרה של תורה נעקר מן העולם לאו כדלח מחיתה נייסו לעניות אלא מיתה חטופה או משונה. מ"ר:

היא תאזנו לדינה של גיהנם. ואמר נמי בפ"ק דתגיגה (ק"ד ע.) כל הבא על אשת איש ואסרה על בעלה נטרד מן העולם וק"מ מפ' הזהב (נ"ב ק"ד ע.) לאמר הבא על אשת איש מיתתו בתנן ויש לו חלק לעוה"ב וי"ל דהתם מייירי כשעשה תשובה והכי משמע בפ' ג' דיבמות (ק"ד סב.) היכא דלא הוליד ממזר דבר תשובה הוא ותשובה עם יסורין דוקא לאמר בפרק חלק וסנהדרין (ק"ד ק.) אמר דוד כל הכי נטרד הוא גזרתי א"ל קבל עליך יסורים ותנן נמי כיסורין דכל המומתים מתוודין והאי לאמר נטרד מן העולם פי' מן העולם עם אותו עון דכל הוא חמור אשת איש האסרה על בעלה כמו על אחותו פנויה והוליד ממנה ממזר ריב"ל. א"ל היכא דלא באו עליו יסורים נטרד מן העולם: כל

איש אפילו למד תורה דכתיב בה יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים היא תצודנו לדינה של גיהנם א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי כל אדם שיש בו גסות הרוח כאילו עובד עבודת כוכבים כתי' הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם ולא תביא תועבה אל ביתך ורבי יוחנן ידיה אמר כאילו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו' ר' חמא בר חנינא אמר כאילו בא על כל העריות כתי' הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתי' התם כי את כל התועבות האל וגו' עולא אמר כאילו בנה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה חשב הוא אל תיקרי במה אלא במה מאי יד ליד לא ינקה אמר רבי כל הבא על אשת איש אפי' הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם אבינו דכתיב ביה הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא להו לרבי רבי שילא האי יד ליד לא ינקה ידי מיבעי ליה אלא אמרי דבי רבי שילא אפילו קיבל תורה כמשה רבינו דכתיב ביה מימינו אש דת למו לא ינקה מדינה של גיהנם קשיא ליה לר' יוחנן האי יד ליד יד מיד מיבעי ליה אלא א"ר יוחנן אפילו

כבר לחם: לכוף נכשל באשת איש. והכי קאמר בעד אשה זונה עד כבר לחם ואשת איש זונה נפש היקרה הבהוה היא תצודה רודף אחריה וצד אותה ומגיעה: היא תצוד מבעי לה. כיון דמסיפיה לרישיה קדרשת ליה הכי איבעי ליה למכתב ואשת איש נפש יקרה היא תצוד אותה אבל השתא משמע שאשת איש צדה את הנפש היקרה: מכהן גדול. דאפילו ממזר תלמיד חכם קודם לכהן עם הארץ לפתוח ראשון ולברך ראשון ומהאי קרא ילפינן ליה בהוריות (ק"ד ג.) ורם לבבך. מעלה אני עליך כאילו שכחת: כי את כל התועבות. גבי עריות כתיב: במה. עבודת כוכבים: אשר נשמה באפו. שמוחק עצמו כבעל נפש דהיינו גאון שהיה נפשו בעיניו: מאי יד ליד לא ינקה. סיפיה דקרא דאייירי ביה לעיל הוא תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה: ה"ג כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו בו. ול"ג כל הבא על אשת איש דלא משתעי קרא אלא בגסי הרוח: הקנהו להקב"ה בו. השליטו בשבחו על הכל כאברהם שקראו קונה שמים וארץ והיינו יד ליד אפילו דומה לאברהם שאמר הרימותי ידי: קשיא להו לרבי רבי שילא. אף דרשה דרב: הכי גרסינן האי יד ליד לא ינקה מיבעי ליה: אפילו הוא כמשה. שקבל מיד הקדוש ברוך הוא לידו תורה: יד מיד מיבעי ליה. דהא קרא בנזקל מוקמין ליה ולא בנותן והוה ליה למיכתב יד מיד לא ינקה יד שקבלה מיד אף הוא לא ינקה:

ביאורים למסכת סוטה דף ד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

נכשל באשת איש - באיסור אשת איש, שנאמר 'ואשת איש נפש יקרה תצור' - ודורשים, שהנפש היקרה, כלומר הנפש הגבוהה שמתגאה, תרדוף אחר אשת איש זונה. מקשה הגמרא, אמר רבא, האי - הרי לשון הפסוק 'נפש יקרה' אינו מתפרש כפי שדרש רבי יוחנן, שהרי לדבריו, נפש גבוהה - שהוא לשון גאווה מיבעי ליה - היה צריך לכתוב. ועוד, היא תצור מיבעי ליה - אם כוונת הפסוק, שהנפש היקרה צדה את האשת איש, היה צריך לכתוב 'היא תצור', ואילו מלשון הפסוק משמע שהאשת איש צדה את הנפש היקרה. אלא אמר רבא הפסוק נדרש כך, כל הבא על אשת איש ולא עשה תשובה, אפילו אם למד תורה דכתיב בה 'יקרה היא מפנינים' - ודורשים פסוק זה, שתלמיד חכם חשוב יותר מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים - לקודש הקודשים, אף על פי כן היא - העבירה שבא על אשת איש תצורנו לדינה של גיהנם - תביא אותו לגיהנום. ומתפרש הפסוק כך, 'ואשת איש' - מי שבא על אשת איש, אפילו שהוא נפש יקרה' - שלמד תורה, עבירה זו 'תצור' אותו לגיהנום.

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי כל אדם שיש בו גפנות הרוח - בעל גאווה, נחשב כאילו שעובד עבודת בוכבים, ונלמד ממה שנקראו שניהם תועבה, שכתוב בהם - לגבי בעל גאווה 'תועבת ה' כל גבה לב', וכתוב בהם - לגבי עבודה זרה 'ולא תביא תועבה אל ביתך'. ורבי יוחנן ידידיה - בעצמו אמר, שבעל גאווה נחשב כאילו שקפץ בעיקר - בד', שנאמר 'והם לבבך ושכחת את ה' אלהיך וגו' - שעל ידי גאווה נחשב כאילו שכח את ד'. רבי הקא בר הנינא אמר בעל גאווה הרי הוא כאילו שבא על כל העריות, ונלמד ממה שנקראו שניהם תועבה, שכתוב בהם - לגבי בעל גאווה, 'תועבת ה' כל גבה לב', וכתוב בהם - לגבי עריות, 'כי את כל התועבות האל וגו'. עולא אמר שבעל גאווה הרי הוא כאילו בנה במה - עבודה זרה, שנאמר 'הדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא', ודורשים, אל תיקרי את הפסוק 'כי במה נחשב הוא', אלא כי במה נחשב הוא, דהיינו שהמתגאה להחשיב עצמו לבעל נפש - נחשב כאילו עבד עבודה זרה בבמה.

שואלת הגמרא, מאי - מה דורשים מהפסוק 'יד ליד לא ינקח'. עונה הגמרא, אמר רב יש לדרוש כך, כל הבא על אשת איש ו - כל שיש בו גסות רוח, אפילו אם אותו אדם תקנהו לתקדוש ברוך הוא שמים וארץ - שיבא את הקדוש ברוך הוא, ועל ידי כך פרסמו והשליטו על שמים וארץ כאברהם אבינו דכתיב ביה 'הרימתי יד אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ', אף על פי כן לא ינקח מדינה של גיהנם. מקשה הגמרא, קשיא להו לרבי - בני הישיבה של רבי שילא, האי - הרי לשון הפסוק 'יד ליד לא ינקח' לא מתפרש כמו שדרש רב, שהרי לדבריו יד מיבעי ליה - היה צריך להיות כתוב, כמו שנכתב אצל אברהם אבינו. אלא אמרי רבי רבי שילא יש לדרוש את הפסוק כך, אפילו אם הבעל גאווה קיבל תורה מידי הקדוש ברוך הוא במשה רבינו, דכתיב ביה - על קבלת התורה 'מימינו אש דת למו', אף על פי כן לא ינקח מדינה של גיהנם. קשיא ליה לרבי יוחנן, האי - הרי לשון הפסוק 'יד ליד' לא מתפרש כמו שדרשו תלמידי רב שילא, שהרי לדבריהם יד מיד מיבעי ליה - היה צריך להיות כתוב, שהרי קיבל לידי מידו של הקדוש ברוך הוא. אלא אמר רבי יוחנן

וכן יש להסתפק האם משערים ברחמי או בדישערי - בכבר העשוי מחיטים שהוא חלק ונשמת מהיד, או בכבר העשוי משעורים שנדרש פחות זמן להוציאו. וכן יש להסתפק האם משערים ברחמי או באפסא - בכבר שנילוש בעיסה רכה ומתוך שהוא רך נשמת מהיד, או בעיסה קשה שנדרש פחות זמן להוציאו. מסיקה הגמרא על כל הספיקות של רב אשי בדעת פלימו, תיקו.

אמר רבי יצחק בר (רב) יוסף אמר רבי יוחנן כל אחד ואחד מהתנאים שהשווה את זמן תחילת ביאה, בעצמו שיער - שיער כפי הזמן שהיה שהוא בעצמו בתחילת ביאה. שואלת הגמרא, והאיכא בן עזאי דלא נסיב - שלא נשא אשה, וכיצד ניתן לומר ששיער כפי הזמן שהוא עצמו שהיה בביאה. עונה הגמרא, איבעית אימא - אם תרצה תשיב שנסבי ופירש תה - נשא אשה ובא עליה, אלא שלאחר מכן התגרש ופרש מהאשה. ואיבעית אימא, מרביה שמיע ליה - אמנם הוא עצמו לא נשא אשה, אך קיבל מרבו כמה הוא זמן הביאה. ואיבעית אימא, התקיים בו מה שנאמר 'כוד ה' ליראיו' - שידע כמה זמן היה שוהה אם היה נשוי.

דרש רב עזריא, ומנין אמר לה - פעמים אמר דרשה זו משמיה דרבי אמי, ומנין אמר לה משמיה דרבי אפי, כל האוכל לחם בלא נמילת ידים לפני האכילה, מענישים אותו כאילו בא על אשה זונה. שנאמר 'כי בעד אשה זונה עד כפר לחם', ונדרש הפסוק מסופו לתחילתו, שבשביל חטא שחטא בכבר לחם מתחייב האדם בעונש כמי שבא על אשה זונה. שואלת הגמרא, אמר רבא האי - הרי לשון הפסוק 'בעד אשה זונה עד כפר לחם' אינו מתפרש כפי שדרש רב עזריא, שהרי לדבריו 'בעד כפר לחם עד אשה זונה' מיבעי ליה - צריך היה לכתוב, משום ש'בעד' מתפרש על המעשה שעשה, רעד' מתפרש על העונש שמקבל, ואילו רב עזריא דרש את הפסוק להיפך. אלא אמר רבא יש לדרוש את הפסוק כך, כל הבא על אשה זונה, לסוף - סופו שמבקש כפר לחם, שמגיע לידי עניות. אמר רבי זריקא אמר רבי אליעזר כל המזלזל בנמילת ידים - שרגיל לאכול בלא ליטול את ידיו, סופו שמת ונעקר מן העולם.

אמר רב חייא בר אשי אמר רב, כשנטול אדם מים ראשונים - נטילת ידים שלפני הסעודה, צריך שניגב ידיו בשעת הנטילה למעלה. וכשנטול מים אחרונים - נטילת ידים שבסוף הסעודה, צריך שישפיל ידיו למטה. תניא נמי הכי - וכן שנינו בברייתא, הנוטל ידיו צריך שניגב ידיו למעלה, שאם לא יעשה כן, יש חשש שמא יצאו המים שננטאו בנטילה הראשונה חוץ לפרק - מחוץ למקום החיבור שבין האצבעות לכף היד, ויחזרו לאצבעותיו כשיטול פעם שנייה, ויטמאו את הידים. אמר רבי אבהו כל האוכל פת בלא ניגוב ידים - שלא מנגב את ידיו לאחר הנטילה, הרי זה דבר מאוס, ונחשב כאילו אוכל לחם טמא. שנאמר לאחר שאמר ה' ליחזקאל לאפות לחם בצורה מאוסה כסימן שכך יהיה לישראל בגלות, 'ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו' - הרי שדבר מאוס נקרא טמא.

שואלת הגמרא, ומאי - מה דורשים מהמשך הפסוק 'ואשת איש נפש יקרה תצור'. עונה הגמרא, אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, יש לדרוש כך, כל אדם שיש בו גפנות הרוח - גאווה, לבסוף

ביאורים למסכת סוטה דף ה עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

אפילו עושה אותו אדם צדקה בסתר - ויד ליד' הוא מלשון נתינה, שנתן צדקה מידו ליד העני, דכתיב על כך "מתן בסתר יכפה אף וגו'", אף על פי כן לא ינקח מדינה של גיהנם.

שואלת הגמרא, אזהרה לנפי הרוח - שלא להתגאות, מניין ומשיבה, אמר רבא אמר יערי מהפסוק "שמעו והאזינו אל תנבחו", הרי כאן אזהרה שלא להתגאות. רב נחמן בר יצחק אמר מהבא - שהאזהרה היא מהפסוק "ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך", כלומר שהמתגאה בא לידי שכחת ה', וכתיב "השמר לך פן תשכח את ה' אלהיך" - שמוזהר האדם שלא לשכוח את ה', וממילא יש כאן אזהרה שלא להתגאות, שהרי הגאווה מביאה לשכחת ה'. וכדרבי אבין אמר רבי אילעא - מה שאמרנו שהלשון 'השמר פן תשכח' הוא לא תעשה, זה על פי דברי רבי אבין בשם רבי אילעא, דאמר רבי אבין אמר רבי אילעא כל מקום שנאמר בתורה לשון של השמר, פן, ואל, אינו אלא לומר שהעובר על ציווי זה, הרי הוא עובר בלא תעשה.

דרש רב עירא, ומנין אמר לה - פעמים אמר דרשה זו משמיה דרב אפי, ומנין אמר לה משמיה דרב אמי, כל אדם שיש בו נפשות הרוח, לפיכך מתעט - סופו שמתמעט מחשיבותו, שנאמר "רומז מעט" - ודורשים שאם מתרומם ומתגאה סופו להתמעט. ממשכה הגמרא לבאר את המשך הפסוק, ושם תאמר ישנו בעולם - שחי ככל האדם, תלמוד לומר "ואיננו" - שמת קודם זמנו. ואם חזר בו ונעשה עניו, הרי הוא נאסף - מת בזמנו באברהם אבינו והאבות, שנאמר "והמכו בכל יקפצו" - ודורשים את המילה 'והמכו', שאם נעשה עניו ומר, מתקיים בו 'ככל יקפצו' - שימות מות ישרים באברהם יצחק ויעקב דכתיב בהם 'ככל' 'מכל' 'כל', והיינו כיכל' יקפצו, כמו האבות שכתוב בהם 'כל' ואם לאו - אם לא נעשה עניו, מתקיים בו המשך הפסוק "וכראש שבלת מלו" - שישבר ויפול כמו שיבולת, וכדלהלן.

שואלת הגמרא, מאי 'וכראש שבלת' - מה כוונת הפסוק שבעל גאווה יפול כמו שנופל ראש השיבולת. ומשיבה שנחלקו בזה רב הונא ורב חסדא, חד אמר - אחד מהם אמר שיפול כי סאמא דשיבולתא - כמו החלק העליון של השיבולת שנופל ונשבר מאיליו. וחד אמר כשיבולת עצמה שנופלת בזמן הלוקטה. מקשה הגמרא, בשלמא למאן דאמר כי סאמא דשיבולתא - כראש השיבולת, היינו דכתיב - מובן מה שנכתב בפסוק שהמתגאה יפול 'וכראש שבלת', אלא למאן דאמר כי שובולתא עצמה, קשה מאי 'וכראש שבלת' - והרי הדימוי הוא לנפילת השיבולת עצמה. מתרצת הגמרא, אמר רב אפי וכן תנא דבי רבי ישימעאל, משל לאדם שנכנס לתוך שדהו ללקט שיבולות, נבזה נבזה הוא מלקט - דרכו להתחיל ללקט את השיבולים הגבוהים שבוטלים למעלה, ומדמה הפסוק שיכרת בעל הגאווה כמו שכורתיים ושוברים תחילה את השיבולת שראשה גבוה.

מביאה הגמרא פסוק נוסף שמדבר על ענוה, "מרומ וקדוש אשכון ואת דבא ושפל רוח", נחלקו רב הונא ורב חסדא בביאור המילה 'ואת', חד אמר אתי דבא - ה' מגביה את הדבא ושפל רוח אליו שישכנו עמו. וחד אמר אני את דבא - ה' מרכין את שכנינו לשכון אתם. ואמרת הגמרא, ומסתברא כמאן דאמר אני את דבא - שמוריד שכנינו אליהם, שיהי מצונו במתן תורה שתקדוש ברוך הוא הניח כל הרים ונקעות והשדה שכינתו על הר סיני הנמוך, ולא נבה הר סיני למעלה - ולא הגביה ה' את הר סיני להשרות עליו את השכינה, הרי מצאנו שמוריד ה' את השכינה לעניו. אמר רבי יוסף לעולם ילמד אדם מעצת קונו לאהוב את השפלות והענוה, שיהי במתן תורה תקדוש ברוך הוא הניח כל הרים ונקעות והשדה שכינתו על הר סיני שהיה עניו. (והניח כל אילנות טובות והשדה

שכינתו בסנה - באילן שלא נותן פירות).

אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו נפשות הרוח ראוי לגדעו - לשברו ולעקרו באשירה - כמו שצריך לשבור ולעקור מהשורש עץ שעברו אותו לעבודה זרה. ונלמד מכך שבשניהם נאמר לשון גדיעה, כתיב הכא - לגבי בעל גאווה, "ורמי תקומה גידועים", וכתיב התם - לגבי עבודה זרה, "ואשירהם תגדעו". ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו נפשות הרוח, אין עפרו ננער - אינו קם לתחיית המתים, שנאמר "הקיצו ורגנו שכני עפר", ומדייקים מכך ששכני עפר לא נאמר, אלא "שכני עפר", שלא כל מי ששכב בעפר יקום לתחיית המתים, אלא רק מי שנעשה שכן לעפר בחייו - שהשפיל עצמו כעפר. ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו נפשות הרוח שכינה מיללת - מקוננת ובוכה עליו, שנאמר "ונבה ממרחק יידע", ודורשים שמי שמגביה את עצמו, כבר 'ממרחק' עוד לפני שבא הפורענות, 'יידע' השכינה בוכה ומתאוננת עליו.

דרש רב עירא ואיתימא - ויש אומרים שדרש זאת רבי אלעזר, בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם נבזה רואה את הנבזה - החשוב והמכובד מחשיב ומקרב את השווה לו בחשיבותו, אבל ואין נבזה רואה - מחשיב ומקרב את השפל. אבל מדת הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא הוא נבזה ואף על פי כן ורואה את השפל, שנאמר "כי רם ה' ושפל יראה".

אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא, כל אדם שיש בו נפשות הרוח, אמר תקדוש ברוך הוא אני אני והוא יכולין לדור בעולם יחד, שנאמר "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית, נבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל" אל תקרי אותו לא אוכל אלא אותו לא אוכל - כלומר שה' אינו יכול להיות יחד עם המתגאה בעולם. אפי' דמתני לה - את הדרשה שלא יכול ה' לדור איתו יחד בעולם, אמספרי - על מספרי לשון הרע, שנאמר בתחילת הפסוק "מלשני בסתר רעהו אותו אצמית". אמר רבי אלכסנדר כל אדם שיש בו נפשות הרוח, אפילו רוח קימא - פורענות קלה שבאה לעולם עוברת - טורפת ומאבדת אותו מהעולם, שנאמר "והרשעים כים נגרש וכו' ויגרשו מימיו רפש וטיט" - בעלי גאווה הם כמו הים אשר משליך רפש סביבו ועובר את מימיו. ודורשים, ומה יש שיש בו כמה רביעיות לוגים של מים, אף על פי כן אנו רואים שרוח קימא עוברת - מערבבת את מימיו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת של דם שעל ידה הוא מתקיים, על אחת כמה וכמה שרוח קלה של פורענות עוברת ומאבדת אותו מהעולם.

אמר רבי חייה בר אשי אמר רב, תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמיניות - כלומר, שלא יהיה שפל ביותר אלא תהיה בו מידה קטנה של גאווה, כדי שהתקבלו דבריו לבני עירו ויוכל להוכיחם. אמר רב הונא בריה דרב יהושע, ומעטרא ליה - אותה מעט גאווה מוסיפה נוי לתלמיד חכם כי סאמא לשבולתא - כמו ראש השיבולת שמוסיף נוי לשיבולת. אמר רבא בשמיתא - בנידוי יהיה דאית ביה - תלמיד חכם שיש בו גאווה, ויבשמתא - ובנידוי יהיה דלית ביה - תלמיד חכם שאין בו מעט גאווה. דעה חולקת, אמר רבי נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה - שלא תהיה בתלמיד חכם אפילו מעט גאווה, מי וזמר דכתיב ביה - וכי קטן הוא בעינינו מה שכתוב על בעל גאווה "תועבת ה' כל נבה לב".

אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת ומתקבלת, אלא אם כן משים לבו כבשר - שלבו רך כבשר ולא קשה כאבן כמו בעל גאווה, שנאמר "ותיה מדי חדש בחדשו וגו'" יבוא כל בשר להשתחות וגו' - ולא כתוב כל אדם, וכדלהלן. אמר רבי ירמיה בשר כתיב ביה ונרפא - כאשר כתוב בתורה על בשר שיש בו נגע צרעת המשך בעמוד צא

המקנא

פרק ראשון דף ה עמוד א

סוטה

אפילו עושה צדקה בסתר. שנותן מידו לידו של העני והכי משמע יד הנותנת ליד אף הוא לא ינקד: **דכתיב ביה מתן בסתר כו'.** לאו דשייך האי קרא בקרא דלעיל אלא רבותא היא שאע"פ שמכפה אף וחזמה אינו מכפר על גסות הרוח: **אזהרה.** שלא ידא גס רוח: **ורם לבבך.** ושכחת. אלמא מגובה לב בא ליד שבוה ששוכה את בוראו ובשכחה הוא מזהר השמר לך פן תשכח: **מתמעט.** מחשיבותו: **רומז מעט.** כיון שרומז מתמעט: **ישנו בעולם.** מתקיים: **והומכו.** ואם חזר ונעשה עניו שממך את עצמו: **ככל.** כאותן שנאמר בהן כל: **יקפצון.** מן העולם ימותו מות ישרים אברהם כתיב ביה וד' ברך את אברהם בכל יצחק כתיב ביה ואוכל מכל

יעקב כתיב ביה כי חנני אלהים וכי יש לי

כל והכי מפרש בהדיא בבראשית רבה (דבשלמא בכל מכל וכל) רבותא הוא שנתברכו בכל אבל וכל אשר נתן לי מילתא בעלמא הוא דקאמר: **כסאסא דשיכלתא.** גבהו של שכולת שקורין זקן השכולת והוא נשבר ונופל מאליה: **גבוהה גבוהה הוא מלקט.** והיינו ובראש שכולת שראשה נראית למעלה מחברותיה: **אתי דכב.** אני מגביהו עד ששוכן אצלי והיינו אשכון את דכא: **אני את דכא.** אני מרכין שכינתי אצלי: **ילמד אדם מדעת קונו.** לאזהב את הנמיכות: **כל הרים וגבעות.**

כגון תבור וברמל שבאו שם כדכתיב למה תצדקו הרים וגבעות (ההלל סח): **כאשריה.** יגדע וישרש אחריה כאשריה שצריך גידוע אחריה דכתיב ואבדתה את שמם (דברים יב): **ננער.** מקץ בתחית המות: **שכני בעפר לא נאמר.** דלשתמע על כל המתים: **שכן לעפר.** משפיל עצמו לעפר: **מיללת.**

מקוננת: **וגבוה ממרחק ידע.** רישיה דקרא כי רם ה' ושפל יראה וגבוה והגבוה ממרחק מקדש שחבא עליו פורענות ימים רבים יידע שכינה מתאוננת ומשתברת עליו כמו וידע אלמנותי (יחזקאל יט) וידע בהם אנשי סבות (ספרי ח) וידע כמביא למעלה (ההלל עז) לשון שבר: **רואה את [השפל] הנבזה.** לקרבו ולהשתדל עמו

וחשוב בעיניו כמו (ספרי ט) כביכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את אבותיכם נתתי עיני לקרבם ולחבבם: **ואיכא דמתני לה אמספרי לשון הרע.** משום רישא דקרא מלשני בסתר רעהו וגו': **רוח קימנא עוכרתו.** פורענות קלה טורפתו ומאבדתו: **והרשעים.** גסי הרוח דקראי דלעיל משתעי בשפלים ונדבאים להחיות רוח שפלים וגו'

כי לא לעולם אריב עם אותן שפלים בעון בצעו וגו' דרכיו ראיתי וגו' בורא נוב שפלים וגו' אבל הרשעים שאינן שפלים ונדבאים כים נגרש כים הגמרש ומשליך רפש וטט לשפתיו סביבו: **כמה רביעיות.** לוגי מים אנו רואים שרוח קימנא עוכרתו עוכרת את מימיה: **אדם שאין בו אלא רביעית אחת.** שברביעית דם הוא מתקיים שיעור זה הלכה למשה מסיני שרביעית דם

מת מטמא באהל מפני שהיא נפש וקרינא ביה על כל נפשות מת לא יבא: **אחד משמונה במיניה.** משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהיה בו מעט גאווה שלא יהו קלי הראש מסתוללץ בו ויהא דבריו מתקבלין עליון בעל כרחם: **ומעטרא ליה כי כסאסא לשיכלתא.** גסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם

ומעטרתו כסאסא המעטרת את השכולת: **בשמותא דאית ביה.** גסות הרוח: **ובשמותא דלית ביה.** גסות פורתא לפי שאין בני עירו יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם: **לא ממנה ולא ממקצתה.** לא יחפץ אדם לא כבולה ולא במקצתה דמי וטור מאי דקרי ליה קרא תועבת ה': **כבשר.** שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **להשתחוות.** להתפלל אותם שהם בשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו: **בשר כתיב ביה ונרפא.** ובשר כי ידחה בו בעורו שחץ ונרפא אדם כי ידחה בעור בשרו נגע צרעת כי תהיה באדם לא כתיב בחד מינייהו ונרפא לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו אבל מי שהוא קשה באדמה אין רפואה למכותיה: **אדם.** למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה. כלומר כלול הבל לכך אל יתגאה מרה היא להילחית מרה והוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות יש שקורין דבריו הרופאים מרירה

שחורה ויש שקורין מרירה אדומה: **שואל.** מקום שאול בית: **נפחת.** מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות באנשים: **ולשאת**

ומעטרתו כסאסא המעטרת את השכולת: **בשמותא דאית ביה.** גסות הרוח: **ובשמותא דלית ביה.** גסות פורתא לפי שאין בני עירו יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם: **לא ממנה ולא ממקצתה.** לא יחפץ אדם לא כבולה ולא במקצתה דמי וטור מאי דקרי ליה קרא תועבת ה': **כבשר.** שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **להשתחוות.** להתפלל אותם שהם בשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו: **בשר כתיב ביה ונרפא.** ובשר כי ידחה בו בעורו שחץ ונרפא אדם כי ידחה בעור בשרו נגע צרעת כי תהיה באדם לא כתיב בחד מינייהו ונרפא לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו אבל מי שהוא קשה באדמה אין רפואה למכותיה: **אדם.** למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה. כלומר כלול הבל לכך אל יתגאה מרה היא להילחית מרה והוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות יש שקורין דבריו הרופאים מרירה

שחורה ויש שקורין מרירה אדומה: **שואל.** מקום שאול בית: **נפחת.** מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות באנשים: **ולשאת**

כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער. תימא אמאי לא תשיב האי

במשנת חלק והא' דלמר פרק בתרא דמכות (דף קי"א) מתים שבת"ל אינן חיים וכו' גרסינן התם ע"ה אינן חיים אלא"כ יהיו תלמידי חכמים ומלוי [דכריית] רביות מלניו באלהה שאינן חיים לעולם הבא. תוס' ר"י:

אדם שאין בו אלא רביעית דם. פר"ח הוא דם הללו שממנו משתית הלב אין בו אלא משקל כ"ה סלעים קשיא רביעית הלוג:

הא

רומז מעט ושמא תאמר ישנו בעולם ת"ל ואיננו ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו שנאמר והומכו ככל יקפצון כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל ואם לאו וכראש שכולת ימלו מאי וכראש שכולת רב הונא ורב חסדא חד אמר כי סאסא דשיכלתא אחד אמר כשיכולת עצמה בשלמא למאן דאמר כי סאסא דשיכלתא היינו דכתיב וכראש שכולת אלא למאן דאמר כי שובלתא עצמה מאי וכראש שכולת אמר רב אסי וכן תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שנכנס לתוך שדהו גבוהה גבוהה הוא מלקט: **ואת דכא ושפל רוח רב הונא ורב חסדא חד אמר אתי דכא וחד אמר אני את**

דכא ומסתברא כמ"ד אני את דכא שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני ולא גבה הר סיני למעלה א"ר יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו שהרי הקב"ה הניח כל הרים וגבעות והשרה שכינתו על הר סיני (והניח כל אילנות טובות והשרה שכינתו בסנה) א"ר אלעזר כל אדם שיש

בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשריה כתיב הכא ורמי הקומה גדועים וכתוב התם ואשיריהם תגדעון וא"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח אין עפרו ננער שנא' הקיצו ורגנו שכני עפר שכני בעפר לא נאמר אלא שכני עפר מי שנעשה שכן לעפר בחייו ואמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנאמר וגבוה ממרחק יידע דרש רב עורא ואיתימא רבי אלעזר בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנא' כי רם ה' ושפל יראה אמר רב חסדא ואיתימא

מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אותו לא אוכל איכא דמתני לה אמספרי לשון הרע שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית א"ר אלכסנדר כל אדם שיש בו גסות הרוח אפילו רוח קימנא עוכרתו שנאמר והרשעים כים נגרש ומה ים שיש בו

כמה רביעיות רוח קימנא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית [דם] אחת עאכ"ו א"ר חייא בר אשי אמר רב ת"ח צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית א"ר הונא בריה דרב יהושע ומעטרא ליה כי סאסא לשכולתא אמר רבא בשמתא דאית ביה ובשמתא דלית ביה א"ר נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה מי

זוטר דכתיב ביה תועבת ה' כל גבה לב אמר חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים לבו כבשר שנא' והיה מדי חדש בחדשו [וגו'] יבא כל בשר להשתחוות וגו' א"ר זירא בשר כתיב ביה ונרפא אדם לא כתיב ביה ונרפא א"ר יוחנן אדם א"ר ד"ם מ"ר בשר ב"ושה ס"רוחה ר"מה איכא דאמרי שאול דכתיב בשין א"ר אשי כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נפחת שנאמר

ולשאת

ומעטרתו כסאסא המעטרת את השכולת: **בשמותא דאית ביה.** גסות הרוח: **ובשמתא דלית ביה.** גסות פורתא לפי שאין בני עירו יראים ממנו ואין בו כח להוכיחם: **לא ממנה ולא ממקצתה.** לא יחפץ אדם לא כבולה ולא במקצתה דמי וטור מאי דקרי ליה קרא תועבת ה': **כבשר.** שהוא רך ולא כאבן שהוא קשה: **להשתחוות.** להתפלל אותם שהם בשר יבואו ויתפללו כי הם נשמעים לפני אבל גסי הרוח לא יבואו: **בשר כתיב ביה ונרפא.** ובשר כי ידחה בו בעורו שחץ ונרפא אדם כי ידחה בעור בשרו נגע צרעת כי תהיה באדם לא כתיב בחד מינייהו ונרפא לפי דרכך אתה למד שמי שהוא רך ועניו כבשר קרוב להתרפאות מיסורין הבאין עליו אבל מי שהוא קשה באדמה אין רפואה למכותיה: **אדם.** למה נקרא שמו אדם שהוא אפר דם מרה. כלומר כלול הבל לכך אל יתגאה מרה היא להילחית מרה והוצאה מן המרירה שבכבד ומתגברת באדם הכל לפי החדשים ושינוי העתים ולפי המאכל שאוכל ועל ידיה באין חליים ונגעים ומכאובות יש שקורין דבריו הרופאים מרירה

שחורה ויש שקורין מרירה אדומה: **שואל.** מקום שאול בית: **נפחת.** מתמעט מחשיבותו ונעשה פחות באנשים: **ולשאת**

ולשאת

המקנא

פרק ראשון דף ה עמוד ב

סוטה

ולשאת ולספחת. על ידי שמנשא עצמו בא לידי ספחת שאינו עיקר באנשים אלא נספח וטפל: מפילה. דבר שאינו חשוב בעצמו אלא נטפל באחרים: ספחני נא. אספני נא בבבואת בית עלי משתעי קרא אעמיד כהנים גדולים אחרים שיציאו את כהני זרעך מגדולתם ויצטרכו לבקש מהם לאוספם ולקולטם אצלם: אל אחת הכהנו'. באח' מן המשמרות:

שכר עולה בידו. ולא שכר קרבן אחר: זבחי. כל הזבחים במשמע: השם אורחותיו. מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה: (אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברתי עמו. שלא ביהוד: עדיין מותרת לביתה. לשמש ביתה לשון תשמש הוא: אסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה. עד שתשהה ולקמן בפ' כשם שהמים בודקין (דף כח.) יליף מונטמאה ונטמאה שלש פעמים אחד לבעל ואחד לבעל ואחד לתרומה: ואם מת בלא בנים. עד שלא השקה: חולצת ולא מתייבמת. בנמרא מפרש טעמא: הא גופא קשיא אמרת כיצד מקנא לה אמר לה בפני שנים כו'. קס"ד אמר לה כו' היינו פירושא דכיצד מקנא לה אמר לה בפני שנים כו' ואשמועינן דזהו הקינוי: אלמא דיבור סתירה היא. אפי' מדברת עמו בשוק סתירה חשיב לה במקדמה זה הקינוי דאי לאו דסתירה הוא ולא מיתסרא בה מאי קינוי איכא ולמה לי דמתרה בה: והדר תני. דכי עברה על התרתה ודברה עמו מותרת לביתה: אמר אביי הכי קאמר. אמר לה לאו פירושא דכיצד מקנא לה הוא אלא תרתי קתני וה"ק אמר לה אל תדברי ונסתרה או דברה אצ"פ שפירה על קינויו אצל דיבור או אם דברה עמו אחר קינוי גמור דאל תסתרי עדיין באחת משתי אלו מותרת לבעלה אבל עברה על קינויו אצל סתירה כגון שאמר לה אל תסתרי ונכנסה עמו לבית הסתר כו': ויצאה מביתו. לעיל מיניה כתיב כי מצא בה ערות דבר וגו' ויצאה מביתו וגו' לאיש אחר למה לי למכתב אי למשרייה לאנסובא על ידי גט כריתות לכתוב ויצאה מביתו והיתה לאיש למה לי למכתב לאחר אלא למעוטי יבמה היכא דלא גרשה בעל אחר שמצא בה ערות דבר והכי משמעמי קראי כי מצא בה ערות דבר יגרשנה בספר כריתות ויצאה מביתו כלומר ובכל צד שתצא מביתו בין ע"י גירושין בין ע"י מיתה אם באת לינשא לאיש אחר תנשא ולא ליבם שאינו אחר אצל נשואין של זו

שמכח נשואי ראשון היא נזקקת לה: אי הכי חליצה נמי לא תיבעי. דהא פטרה רחמנא ושרייה לאיש אחר בכל ענין שתצא מביתו אחר שנגזר בה ערות דבר: אילו איתיה לבעל. מי משתריא בלא גט הא כתיב וכתב לה ספר כריתות אפי' מצא בה ערות דבר כריתות בעיא השתא נמי בעי' חליצה דייבם במקום בעל קאי: אית דאמרי. דהכי שני רב יוסף לעיל רחמנא אמר כו' צוה לבעלה לגרש מביתו כשמצא בה ערות דבר כי היכי דלא תסתרי לביתה דאמר לעיל וזותא בביתא כי קריא לשומשא:

מי

הא גופא קשיא. תימה לרבי אמאי לא נקט הכא לישנא דריש מס' מכות (דף כ.) כילד העדים נעשים זוממין כילד אין העדים נעשים זוממין מצבי ליה הכא נמי הוה ליה למימר הכי כילד מקנא לה כילד אין מקנא לה מצבי ליה והתם מתריץ שפיר אבל הכא אפי' לפי התיורין הוה ליה למימני כילד אין מקנא לה וגררלה דלכיה לא פריך הכא משום

דמלי למימר אל תדברי דרישא פירושו סתירה דהיינו קינוי גמור ואח"כ שפיר לישנא דכילד מקנא לה ולא קשיא מידי אלא רישא לסיפא וה"פ הכא אלמא פירוש דמתני' דדיבור סתירה הוא מדקתני כילד מקנא ולשון נקי הוא כדתנן בפרק קמא דכחובות (דף כ.) לרואה מדברת ומפרש בגמ' מאי מדברת נסתרה א"כ תיקשי סופא דקתני דירבה עדיין מותרת לביתה ואי פירוש דדיבור דמתניתין סתירה אמאי מותרת אלא דיבור ממס הוא ולפי הירושלמי משמע דצוי לתרוני דדיבור דרישא סתירה אלא דנקט לשון נקי והכי איתא התם סוף דבר שפיר עמו הא אם נסתרה עמו ולא דברה אין סתירה כלום פירוש בתמיה דבורה אחא מומר נך אפי' דברה עמו ולא נסתרה עדיין מותרת לביתה לשון נקי הוא מתני' פי' דיבור דרישא לשון נקי מיהו דיסופא אית לן למימר על כרחי דיבור ממש:

לאחר ולא ליבם. אין להקשות מפרק האשה שפלה לה נכסים (בבבבב) דף פא.) בשמעתין דשומרת יבם דפריך התם והא בעינן לשכחנאשי לאחר תטלי מה כדכחב ליהיב אמר רב אשי יבם כמו אחר דמי דלענין לשון תנאי ב"ד שוייה כלאחר אבל בלאחר דקרא אין האח בכלל והכי נמי משמע בפרק אין מקדישין (פסוקין דף כב.) דקתני אם מכר את השדה לאיש אחר לאחר ולא לכן או אינו אלא לאחר ולא אלא כשהוא אומר איש הרי את אמור הא מה אני מקיים לאחר לאחר ולא לכן דמשמע טעמא דכתיב איש הא לאו הכי לא הוי אח בכלל אחר וכו' גבי יבם דבא מכח נשואי אחיו דלאו אחר הוא והכי אמרינן נמי בפ"ק דקידושין (דף ק.) אמר קרא פן ימות במלחמה ואיך אחר יקחנה מתקף לה רב כהנא דריש דרב אידי אימא מאן אחר יבם ומשני דייבם לא מקרי אחר אבל קשיא מפרק האומר (קדושין דף סא.) דנפקא לן מהכא בפרק האומר דלא תפסי קדושין בנחות אשה אימור דליטריק קרא דוקא ליבם משום דרמיא

עליה ליבומי דלמרי' בשמעתין ואחתי אחות אשה מנלן ועוד תקשה דהכא אע"ג דכתיב איש אחר ממעטינן יבם ובערינן מרבינן יבם מאיך וממעטינן בן מאחר וא"ת מאיך ממעטינהו ב' האומר (דף סא.) קרובים ומלאחר יבם סוף סוף ואיך אחר יקחנה מאי דרש ביה:

לאחר ולא ליבם. אי קשיא והא האי קרא בסוטה ודאי ע"י עדים כתיב דילפינן דבר דבר מממון בסוף מסכת גיטין (דף ז.) וסוטה ודאי אמר בפ"ק דיבמות (דף יא.) דפטורה בלא חליה משום דכתיב בה טומאה כעניות תריץ ללאחר לא ליטריק למיכתב אלא ליוולת משום סתירה כיון דנפקא לן סוטה ודאית מטומאה דכתיב בה:

אילו איתיה לבעל מי לא בעיא גט. הקשה רבי בשם ר' אבהו דרבי נחמן ודאית ואילונית היכא דהכיר בה ואשת סרים דעשו גט מצעל היכא דאיתיה ואפי' פטורות מיבם בלא חליה ויש לתרץ סוטה ודאית לא דמיא להכא כיון דטומאה וכתיב בן סתם הכי הוא כעורה גמורה לגיורת הכתוב הוא דפטורות ואשת סרים ואילונית היכא דאיתיה לבעל שרו ליה ואפי' אימנעו בפ"ק דיבמות מדין יבוס דלא לריך דכו כלל אבל סוטה ספק לא אימנעו אלא גבי איסורא דבעל וקממעט לן קרא כיון דבא מכח נשואי אחיו הכי הוא במקום בעל דלאסורה לו ליבם אבל חליה בעיא:

דלא ליסתרה לביתה ואת אמרת תתייבם נמי יבומי. רבינו חננאל העמיס דכריו ופירש ורחמנא אמר אשר לא יבנה לבנות ולא לסוטה: מי

ביאורים למסכת סוטה דף ה עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

עמו. נמצא שתחילה אמר התנא 'דיבור' והתכוון ליחוד ובהמשך אמר 'דיבור' והתכוון לדיבור כפשוטו. מתרצת הגמרא, **אמר אביי** **הכי קאמר**, אם אמר לה אל **תדברי** עם פלוני ו**דברה** עמו, או שאמר לה אל **תדברי** ו**נסתרה** - התייחדה עמו, **(ולא כלום)**, וכן אם אמר לה אל **תסתרי** עם פלוני ו**דברה** עמו דיבור בעלמא אך לא התייחדה עמו, אינה נחשבת סוטה אלא **עדיין מותרת לביתה** - לשמש עם בעלה, ו**מותרת לאכול בתרומה** - אם בעלה כהן. אבל אם אמר לה אל תסתרי, הרי זה קינוי, ואם עברה על ציווי ו**נכנסה עמו לבית הסתר וסתתה** שם עמו כד' **מומאה**, נחשבת סוטה, ודינה **שאסורה לביתה ואסורה לאכול בתרומה**.

שנינו במשנה, **ואם מת בעלה של הסוטה ואין לו בנים**, הסוטה חולצת לאחיו ולא מתייבמת. שואלת הגמרא, **אמאי** יכולה רק לחלוץ, **תתייבם נמי יבומי** - מדוע אינה מתייבמת. מתרצת הגמרא, **אמר רב יוסף** דין זה נלמד ממה שאמר **קרא לגבי אשה שגירשה בעלה מפני שמצא בה ערוות דבר, ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר**, ודורשים מהיתור של 'איש אחר', שאשה שנמצא בה דבר ערוה יכולה להנשא רק **לאיש אחר**, אך **ולא ליבם**. מקשה הגמרא, **אמר ליה אביי**, **אלא מעתה** - שאמרה התורה שתלך לאיש אחר, **חליצה נמי לא תיבעי** שהרי התורה למי שנמצא בה דבר ערוה להנשא לאחר. מתרצת הגמרא, **אמר ליה** רב יוסף אינה מותרת בלא חליצה, שהרי גם אילו **איתיה לבעל** - אם בעלה היה בחיים, **מי לא בעינא נט** - האם לא הייתה צריכה גט כדי להנשא לאחר, **השתא נמי שמת ואחיו עומד במקומו, תיבעי חליצה** - היא צריכה חליצה כדי להיות מותרת לשוק להנשא.

ואית דאמרי אמר רב יוסף - יש אומרים שרב יוסף למד דין זה שסוטה אינה מתייבמת, באופן אחר, **ר' חמנא אמר** - התורה ציונה למי שמצא באשתו דבר ערוה **ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר** - כלומר שיגרשנה כדי **דלא ליסתריה לביתה** - שלא תחריב את ביתו, **ואת אמרת תתייבם נמי יבומי** - ודאי שאין לומר שמצוה לאחיו לייבמה ולגרם שתחריב את ביתו. שואלת הגמרא, **אמר ליה אביי** לרב יוסף **אלא מעתה לאחר לא תינשא** - יהיה אסור לאותה אשה שזינתה להינשא גם לאחר, כדי **דלא ליסתריה לביתה**, ואילו התורה אמרה **והייתה לאיש אחר**, **אמר ליה** רב יוסף לאביי,

"ולשאת ולספחת" ודורשים, ואין שאת אלא מלשון גבות, כמו שנתאמר ועל [כל] החרים הרמים ועל [כל] הנבעות הנשאות, הרי ש'שאת' הוא לשון של התנשאות והתרוממות. ואין ספחת אלא מלשון טפילה, כמו שנתאמר **ספחני נא אל אחת ממשמרות הכהנות לאכל פת לחם**, הרי ש'ספחת' הוא מלשון דבר הנטפל ונספח, ויש ללמוד מכאן שכל המתנשא על אחרים סופו שלא יהיה חשוב אלא נטפל לאחרים.

אמר רבי יהושע בן לוי בא וראה כמה גדולים נמוכי הרוח - השפלים והענוים לפני הקדוש ברוך הוא, שבשעה שבית המקדש קיים, אדם שמקריב עולה, שכר של הקרבת קרבן עולה בידו, וכן המקריב מנחה שכר של הקרבת קרבן מנחה בידו, אך אין להם שכר יותר ממה שהקריבו בפועל. אבל מי שדעתו שפלה, מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב את כל הקרבנות כולם, שנתאמר **ובחי אלהים רוח נשפחה**, ונדרש משום שזבחי' משמע הרבה זבחים. ולא עוד אלא שאין תפילתו של מי שדעתו שפלה נמאסת לפני ה', שנתאמר **"לב נשכר ונברה, אלהים לא תבזה"** - שלא יבחו לתפילתו. ואמר רבי יהושע בן לוי כל השם אורחותיו פעולם תה - שמחשב את מעשיו, הפסד של מצווה כנגד שכרה אם יקיימה, וזכה וראה בישועתו של הקדוש ברוך הוא, שנתאמר **"ושם דרך ארצנו בישע אלהים"**, אל תקרי 'ושם' אלא 'ושם דרך', שמחשב את דרכיו.

שנינו במשנה. **[ביצר מקנא לה כו']** אמר לה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני ודברה עמו עדיין היא מותרת וכו'. מקשה הגמרא, **הא גופא קשיא** - גוף דברי המשנה סותרים, בתחילה אמרת - אמר התנא שקינוי היינו שאמר לה בעלה בפני שנים אל תדברי עם איש פלוני זה, אלא - ממה שאמר שכן הוא לשון קינוי, משמע שמה שאמר התנא שאסור עליה 'דבור', סתירה הוא - שציווה עליה לא להתייחד עם פלוני, אלא שהתנא דיבר בלשון נקיה וקרא ליחוד דיבור. ואילו והדר תני - המשיך התנא ואמר שאם עברה האשה על ציווי זה ודיברה עמו - עם אותו פלוני, עדיין מותרת לביתה ומותרת לאכול בתרומה - שאינה נאסרת כדין סוטה, אלא - משמע ש'דיבור' שדיבר עליו התנא אינו יחוד, שאם כן מדוע אינה נאסרת כדין סוטה והרי קינא לה ונסתרה, אלא ודאי 'דבור' לא כלום הוא - שמתפרש כפשוטו מלשון דיבור, ולכן אינה נאסרת שהרי לא התייחדה

המשך מעמוד ע

מאחר שכתוב **"אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת אלהם לנפש לא יטמא בעמיו"** - שאסרה התורה על הכהנים להיטמא למתים, **איצטריקא למיכתב לה יטמא** - הוצרכה התורה לכתוב 'לה יטמא', ללמדנו שמותר לכהן להיטמא לאחותו ולכל קרוביו, אך אין זו חובה. שואלת הגמרא, ורבי עקיבא מניין לו שחייב להיטמא, הרי פסוק זה הוצרך ללמדנו שאין איסור בדבר ומנין שחובה עליו להיטמא. ומשיבה, סובר רבי עקיבא שדבר זה נלמד מהפסוק **"מבי אם לשארו"** נפקא, וכיון שכן, **לה יטמא למה לי** - לשם מה חזרה התורה וכתבה 'לה יטמא', לחובה - ללמדנו שמצוה עליו להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, אם כן ורבי ישמעאל שסובר שאין חיוב להטמא מה דורש מהפסוק 'לה יטמא', שהרי למדנו שאין איסור בדבר מהפסוק 'כי אם לשארו'. ומשיבה, דורש **לה יטמא ואין מיטמא לאיבריה** - שאסור לכהן להטמא לאברים של קרוביו, אלא רק לכל גופם.

נמי - חזרה וכתבה שוב 'או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו'. ודרך התורה לכפול כן לכתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנתאמרה ונישנית שוב, לא נישנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה - לא דורשים מכפילות זו, מפני שדרך התורה לחזור על כל העניין בשביל החידוש שמתחדש שם. ולכן סובר רבי ישמעאל שאין לדרוש ממה שחזרה התורה על הפסוק 'וקנא לאשתו' שחייב לקנאות, שהרי הייתה צריכה התורה לכתוב 'והיא לא נטמאה' כפי שהתבאר, ולכן חזרה שוב גם על ענין הקינוי.

מבארת הגמרא את מחלוקתם השנייה של רבי ישמעאל ורבנן. **"לה יטמא" רשות** - מותר לכהן להיטמא לקרוביו, דברי רבי ישמעאל. **רבי עקיבא אומר חובה** - מצוה עליו להיטמא לקרוביו. שואלת הגמרא, מאי טעמא דרבי ישמעאל שבכל מצוות עשה שבתורה חייב לקיימם, ואילו כאן דורש שאין זה אלא רשות, ומשיבה, שאין ללמוד מהפסוק שחובה עליו להיטמא, אלא אידי דבתיב -

ביאורים למסכת סוטה דף ו עמוד א מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

מלאכול בתרומה לעולם, משום שלא ניתן לבדוק על ידי המים המרים. האומרת טמאה אני לך - שמודה האשה שזינתה תחתיה, ושכבאו עדים שמעידים עליה שהיא טמאה - שזינתה, והאומרת אני שוטה - שאינה רוצה לשתות את המים ולהיבדק, ושבעלה אינו רוצה להשקותה את המים. ושבעלה בא עליה כשהיו בדרך לבדוקה, שכיון שבא עליה באיסור אין המים בודקים אותה אם זינתה.

נמרא. אמר רב עמרם, הא מילתא - הדין שלהלן אמר לו רב ששת, ואנהר לו עיניו מפתניו - והאיר את ענינו בכך שהביא ראיה לדבריו ממשנתו. סוטה שיש לה עדים במדינת הים שיודעים שזינתה עם מי שקינא לה בעלה, אף אם אותם עדים לא מעידים על כך. אין המים בודקין אותה - אין שתיית המים מועילה לבדוק אם זינתה. מבאר רב ששת, מאי טעמא שאין שתיית המים מועילה לבדוקה, משום דאמר קרא "ונסתרה והיא נממאה ועד אין בה" דורשים, שדוקא אם יעד אין בה, כלומר דליכא דידע בה - שאין בשום מקום עדים שיודעים שזינתה, באופן זה נאמרה הפרשה "והביא האיש את אשתו אל הכהן וגו'", ושנבדקת על ידי המים המרים. לאפוקי הא - למעט מקרה כזה שיש עדים שזינתה, דהא איכא דידע בה - שהרי יש מי שיודע שזינתה. ואנהר לו עיניו מפתניו - והביא רב ששת ראיה לדינו ממשנתו, דקתני ושכבאו לה עדים שהיא טמאה אסורה לאכול תרומה לעולם. והנה יש לברר, דאיתו עדים אימת - מתי באו העדים והעידו שזינתה, אי נימא מקמי דתשתי - אם נאמר שבאו לפני ששתתה הסוטה את המים, מדוע הוצרכה המשנה לומר שאינה אוכלת בתרומה, אין בזה חידוש כלל, שהרי זונה היא, וכבר אמרה המשנה שאם הורתה האשה שזינתה אסורה לאכול בתרומה, וכל שכן אם באו עדים. אלא בהכרח צריך לומר שבאו העדים לכתר דשתיא - אחרי שכבר ששתתה את המים המרים, וחידשה המשנה שאף על פי שלא אירע לה דבר על ידי שתיית המים, נאמנים העדים לומר שזינתה. מבאר רב ששת את ההוכחה מהמשנה, אי אמרת בשלמא שאם יש עדים שיודעים שזינתה אין המים בודקין אותה, שפיר - מובן הדבר שאף ששתתה ולא אירע לה דבר אין זו ראיה שלא זינתה, שכיון שהיו עדים שידעו שזינתה, אין המים מועילים לבדוקה. אלא אי אמרת שהמים בודקין אותה גם באופן שיש עדים שיודעים שזינתה, אם כן, כיון ששתתה והוכיח שלא זינתה, תיגלי מילתא למפרע דסתרי שקרי נינהו - יתברר שהעדים שמעידים שזינתה הם עדי שקר, ומדוע נאסרת בתרומה. אלא מוכח, שבאופן שיש עדים שיודעים שזינתה - אין המים בודקים אותה.

דוחה הגמרא את ראיית רב ששת, אמר ליה רב יוסף, לעולם אימא לך - ניתן לומר שגם אם יש עדים שיודעים שזינתה המים בודקין אותה, והא - ומה שמאמינים לעדים שזינתה אפילו אם כבר ששתתה ולא אירע לה דבר, הוא משום שאימור זכות תולה לה - יתכן שזכות מעשים טובים שבידה עמדה לה שלא אירע לה דבר, וכדלהלן, ואין מכך הוכחה שלא זינתה והם עדי שקר.

שואלת הגמרא, במאי קמיפלגי רב ששת ורב יוסף, אם יש להוכיח ממשנתו שאין המים בודקים את האשה באופן שיש עדים שיודעים שזינתה או לאו. ומשיבה, נחלקו במתנוונה דרבי, דתנן רבי אומר זכות תולה במים המרים - סוטה שזינתה אלא שיש לה זכות של מעשים טובים, מועילה הזכות לענין שלא תהיה בטנה מתנפחת וירכה נופלת בשעה ששוותה את המים, אך אף שיש לה זכות ואינה יולדת ואינה משפחת - אינה יולדת עוד ואינה מבריא ומתחזקת, אלא

סברה זו אינה שייכת אלא לגבי יבום, שכיון שאשה זו עלולה להחריב את הבית לא מסתבר שתצווה התורה ליבמה, ווממילא היא אסורה על היבם באיסור אשת את. אך אין זו סברה לאסור אותה להינשא לאחר, משום שמי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה - וכי אנו מכריחים את האחר לישא אותה, אם ירצה ישאנה.

ואיכא דאמרי אמר רב יוסף, הדין שאם מת בעל הסוטה בלא בנים אינה מתיבמת נלמד מסברה, שהרי הכתוב קרא - למי שנשוא אשה שמצא בה בעלה הראשון ערות דבר - אחר, כלומר, שאין הבעל השני בן זוגו של ראשון - שאינו דומה לו, משום שזה - הראשון רשעה מביתו, וזה - ואילו השני הכנים רשעה לתוך ביתו, ומפני שאינו דומה לראשון נקרא 'אחר'. ואת אמרת תתיבם נמי יבומי, ודאי שאין שייך לצוות את היבם ליבמה, ויקרא 'אחר' משום שמכניס רשעה לתוך ביתו. שואלת הגמרא, אמר ליה אביי לרב יוסף, אלא מעתה - לדברך, גם אם הלכה אותה אשה שמצא בה בעלה ערות דבר וגירשה ונשאת לאחר, ואת האחר בלא בנים, לא תתיבם לאחיו של האחר, משום דהכתוב קרא - אם ישא אשה רשעה זו אחר. מתרצת הגמרא, באופן זה יש דין יבום, כיון שלפניה דהתא - לגבי האח של הבעל השני מיהא בשם טוב תהו קיימא משום שלא זינתה תחת הבעל שהיה לפניו, ויש לומר שחזרה בה ממעשיה הרעים, ואם ייבמה לא יקרא 'אחר'.

רבא אמר הדין שאם מת בעל הסוטה בלא בנים אינה מתיבמת נלמד מקל וחומר, שאם נאכרה מחמת שנעשתה סוטה במוותר לה - לבעלה שהייתה מותרת לו, אם כן באסור לה - לאחיו שהייתה אסורה עליו בחיי בעלה, לא כל שכן שתיאסר להתיבם לו מחמת שנעשתה סוטה תחת אחיו, ולכן אין הסוטה מתיבמת. שואלת הגמרא, אמר ליה אביי לרבא אלא מעתה - לדברך, צריך להיות הדין בבית גדול שקידש את האלמנה שאסורה לו, ואת בלי בנים, ויש לו אח בן הדין שמותר באלמנה, שלא תתיבם לכהן הדין. משום שיש לומר קל וחומר כעין זה, אם נאכרה כשהייתה נשואה במוותר לה - לבעלה הכהן הגדול, אם כן באסור לה - לאחיו שהייתה אסורה עליו בחיי בעלה לא כל שכן שתיאסר להתיבם לו. דוחה הגמרא, אין נידון זה דומה לסוטה, שהסוטה היתה מותרת לבעלה ונאסרה מחמת שנעשתה סוטה, אך באלמנה לכהן גדול, וכי האלמנה נאכרה עליה, היא אסורה וקיימא - מעולם לא היתה מותרת לו. וכן מה שאמרת שנאסרה במוותר לה, הרי הכהן גדול אסור לה הוא, ולכן לא שייך בזה הקל וחומר. אלא כך הקשה אביי לרבא, לדברך צריך להיות הדין באשת בן שנאכרה ונאסרה בזה על בעלה, ואת בעלה בלי בנים, ויש לו אח חלל - שמותר לו לישא אשה שפסולה לכהונה, אם לא תתיבם לאח החלל, משום שיש לומר את אותו קל וחומר, אם נאכרה מחמת שנאנסה במוותר לה - לבעלה שהייתה מותר לו, אם כן באסור לה - לאחיו שהייתה אסורה לו בחיי בעלה, לא כל שכן שתיאסר להתיבם לו מחמת שנאנסה תחת אחיו. דוחה הגמרא, גם נידון זה אינו דומה לסוטה, שאיסור סוטה נוהג גם באח, וגם אם היתה נעשית סוטה תחתיו היתה נאסרת עליו. אך בנידון זה, הדין הוא שאונם בישראל מישרא שרי - כלומר, שרק אשת כהן כשר שנאנסה נאסרת לבעלה, אך אשת ישראל וכן אשת כהן חלל שנאנסה מותרת, ונגי דהאי (מיהא) ליכא איסורא - וכיוון שאם הייתה נאנסת תחתיו לא היתה נאסרת, לא נאסרת להתיבם לו מחמת שנאנסה תחת אחיו. משנה, ואילו הם הנשים הסוטות שנשואות לכהנים ואסורות

סומה

מ' קא רמנין עליה בעל כרחיה. הבא הוה מצי למיפסד כפרתך לבסוף דלמחר
אלא מעשה וקטל לחרד ומזל בנים לא תתייבס ולא נסתריבס לבנימין:
אשת כהן שנאסרה. וא"ת אמאי לא תני לה פסוק יש מותרות (ויבמות דף 79.) גבי
אסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן יאמר לה תני לה חייבי לאוין וא"ת מתייבי
לאוין דלמחר פסוק בפרק הלא על יבמתו (שם דף 79.)

הכל היו בכלל אחרי אשר הועמאה וגר
והכי מתוך הכס דפריך מפטוע דכא אבל
יש לתמוה אחזאי לא פריך הכא ישראל
שנשא כשרה ונעשה פטוע דכא ויש לו אח
כז דדמי לתמיזי אחי כו' ליה מורה:
האומרת טמאה את. אי קשיא
בשלהי מס' נדרים (דף ע"ג)
דפליגי רבא ורב ששת בחומרת טמאה
אני כן דרב ששת אומר אוכלת בתרומה
ובו' תריץ דהכא מיידי ששת קינאי וסתיר'
דרגלים לדבר אפילו רב ששת מורה והכי
מפרש לן ביורשמי:

מי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה ואיכא דאמרי אמר רב יוסף הכתוב קראו אחר שאין [זה] בן זוגו של ראשון עושה הוציא רשעה מביתו וזה הכנים רשעה לתוך ביתו ואת אמרת תתיבם נמי יבומי אמר ליה אב"י אלא מעתה נשאת לאחר ומת בלא בנים לא תתיבם דהכתוב קראו אחר גביה דהאי מיהא בשם טוב הוה קיימא רבא אמר ק"ו אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן אמר ליה אב"י אלא מעתה כ"ג שקידש את האלמנה ומת ויש לו אח כהן הדיוט לא תתיבם אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן נאסרה הא אסירא וקיימא מותר לה אסור לה הוא אלא אשת כהן שנאנסה ומת ויש לו אח חלל לא תתיבם אם נאסרה במותר לה באסור לה לא כל שכן אונס בישראל מישרא שרי וגבי דהאי (מיהא) ליכא מיתנא: ואלו אסורות מלאכלו בתרומה האומרת טמאה אני קך ושכאו עדים שהיא טמאה והאומרת איני שותה ושבעלה אינו רוצה להשקותה ושבעלה אינו עליה בדרך: גמ' אמר רב עמרם הא מילתא אמר לן רב ששת ואנהר לן עיינין ממתניתין סומה שיש לה עדים במדינת הים אין המים בודקין אותה מ"ט דאמר קרא ונסתרה והיא נטמאה ועד אין בה דליכא דידע בה לאפוקי הא דהא איכא דידע בה ואנהר לן עיינין ממתנ' דקתני ושכאו לה עדים שהיא טמאה דאתו עדים אימת אי נימא מקמי דתשתי זונה היא אלא לבתר דתשתי אי אמרת בשלמא אין המים בודקין אותה שפיר אלא אי אמרת מים בודקין אותה תיגלי מילתא למפרע דסהדי שקרי ניניהו אמר ליה רב יוסף לעולם אימא לך מים בודקין אותה והא אימור זכות תולה לה במאי קמיפלגי במתנוונה דרבי דתנן רבי אומר זכות תולה במים המרים ואינה יולדת ואינה משבחת אלא מתנוונה והולכת לסוף שהיא מתה באותה מלא ששת סבר בין לרבי ובין לרבנן הוויא מתנוונה ורב יוסף סבר לרבי הוויא מסנוונה לררין

אתה אומר זכות תולה מדהא אתה
את המים. וא"ת לרב שסת לאמר
בין לרבי בין לרבנן מתנוונה אי"ב אהיבא
קאי ר"ע לאמר מדהא אתה והלא יראו
דמתנוונה והיאך וכלו לאוויאן קע רע על
המסירות שסת בשלא יתנוונן אי לומר
הגשים העומדות משום יסור וכלי
ניכר לאלתר כשעומדת בעזרה נתנוונה
ויזיאו קע רע ד[ו]הבועל יגיד להם שקלקל
עמה ולא ידעי שזו מתנוונת אי נמי לא
יתלו נוונונה במים המרים וכן היא לא
תתלה במים המרים אלא בחולי אחר:
כ

לא היא מתנוונה מתיב רב שימי בר אשי ר' שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים ואם אתה אומר זכות תולה במים המרים מודה אתה את המים בפני כל הנשים השוהות ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו והן אומרים טמאות היו אלא שתלה להן זכות ואם איתא יש לה עדים במדינת הים נמי אתה מוציא שם רע על הטהורות ששתו והן אומרים טמאות היו אלא שיש להן עדים במדינת הים לר' שמעון קאמרת לר' שמעון מדזכות לא תליא עדים נמי לא תלו מתיב רב ואלו שמנחותיהן נשרפות

לעיל לעד אחד נאמן בטוטה ולטוטה דאיתא שלא תשתה עד אין מקרא יצא מידי פשוטו ודרשין ליה נמי הכי ועד אין בה הוא דאמר והביא האיש את אשתו וכל הפרשה האיש בה עד אין המים בודקין אותה: **ואנהרינהו לעינין**, משום דקרא לאו ראייה הוא כל כך דהא דרשניה לטוטה דאיתא שיש בה עד אחד לפנינו וללמד שלא תשתה: **זונה היא**, ופשיטא דאסורה בתרומה דהא תנא ליה האומרת טמאה אני: **אלא לבתר דשתא**, ואינטרן לאשמועינן דלא מחזקין להו כשקרי על אשר לא בדקה המים: **שפיר**, ומשום הכי לא מחזקי' להו כשקרי דמשום דהוו ידיע בה לא בדקי לה מיא: **וזכות תליא לה**, דאמר לקמן (ק"כ) זכות תולה במים המרים: **וקמיפלגי**, רב ששת ורב יוסף: **במתנוונה**, דקאמר לקמן (ק"כ) גבי אשה שתלה לה זכות: **וזכות תולה**, שלא יצבה בטנה מיד אבל אינה יולדת לעולם ואינה משבחת: **אלא מתנוונה וחוללת**, מכחשת והולכת: **באותה מיתה**, צבוי בטנה ונפול ירך: **רב ששת סבר**, לא פליגי רבנן עליה דרבי אלא שסוף שהיא מתה באותה מיתה לחדר אבל במתנוונה לא איפלוג דכל מי שזכות תולה לה מנוונה היא וזו הואיל ולא נתנוונה לא תלה לה זכות אלא שאינה ראויה ליבדק כלל משום עדים: **ורב יוסף סבר**, ראויה ליבדק היא אלא זכות תולה לה ואי משום דלא נתנוונה אלא מני רבנן היא דאמר זכות תולה לה דקסברי לא היא מתנוונה כלל: **מדחה את ההמים בפני הנשים**, שלא יהו יראות מהם להודות שהיא טמאה ולא ימנחם של הקדוש על המים: **ואי איתא**, דיש לה עדים לא מבידקה השתא נמי על ידי זו נמי אינא לעו על השטרות ששתו בו: **מזוכית לא**, תליא, משום האי טעמא דחייש הוא ללעו על השטרות עדים מהם לא תלה **שמןותיהן נשרפות** מנחות קנאות שלה עשירית האיפה קמח שערים נשרפות למטה על בית הדשן שאינן ראויות ליקרב ולא לפדות וליצא לחולין:

המקנא

פרק ראשון דף ו עמוד ב

סוטה

האומרת טמאה אני. שהורתה לבית דין על קלקולה שהיו מאיימין עליה כדתי מתני: **מקמי דתקדוש.** בכלי שרת: **תיפוק לחולין.** בפדיון שלא היה קדושת הגוף אלא קדושת פה וכל המנחות נפדות כל זמן שלא קדשו בכלי אלא לבתר דקדוש. דכלי שרת מקדשין את הראוי להם שלא לצאת עוד לחולין כדתנן כל הנוגע בהם יקדש וליקרב אינה ראויה שהרי אינה באה אלא להזכיר עונה של זו שתבדק והרי היא בדוקה ועומדת ולנדבה נמי לא חזיא להקריבה דמנחת שעורים אינה כשריה אלא לסוטה ולעומר: **אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה.** אם שתתה עד שלא באו עדים אלמא בשעה שניתנה בכלי ראויה היתה לכלי שרת דהיא שעתא בת מיקדשא ומיקרב היא מספק כשאר מנחת סוטה הלכך כי קדש בכלי שפיר קדש ומשום הכי כי אתו עדים אפסלא מהקריבה מכאן ולהבא ולא נפקא לחולין ונשרפת: **אלא אי אמרת אין המים בודקין אותה.** הואיל ולא ליבדק עומדת ולא ראויה היא למנחה: **תיגלי מילתא למפרע.** דלא היתה ראויה לכלי ואין כלי שרת מקדשין אלא הראוי להם כדאמר בבבחים (דף קכ.) **ויתפוק לחולין.** בלא פדיון שקדושת פה שלה וקדושת כלי שלה הכל בטעות שהיו סבורים שהיא טעונה מנחה ואינו כן והקדש טעות אינו הקדש: **שזינתה בעזרה.** לאחר שקדשה בכלי ועל זנות זה באו העדים ולא על טומאה של סתירה ראשונה הילכך כי קדשה בכלי בת מקדש ומקרב הואי דלא הוה לה עדים: **שנצרכה לנקביה.** והניחיה והלכה וזינתה: **דאמו פירחי כהונה בכיפה.** של ראשה תלויים לה שלא תשמש מידם: **לעולם כדאמרין מעיקרא.** כדוהא סלקא דעתיה ברישא שעל טומאת סתירה ראשונה באו ואפילו הכי לא קשיא לרב ששת דהא דקאמר דבין דלא חזיא לקדוש תיפוק לחולין אין הכי נמי מדאורייתא יצאת לחולין ומדרבנן היא נשרפת לפי שאין הכל בקיאין בהלכות לידע שבשביל שהיו לה עדים לא היתה ראויה לקדש ואילו למימר מוציאין דבר שקדש בכלי שרת לחולין: **הרי היא בכל המנחות.** שנטמאו עד שלא קדשו בכלי ותפדה ויביא בדמיה את המנחה: **קדש הקומץ.** שקמצה ונתן הקומץ בכלי שרת קדש בקדושת קומץ שהמנחה טעונה ארבע עבודות כנגד ארבע עבודות של דם ובחים קמיצה מתוך כלי שרת כנגד שחיטה שהסבין של כלי שרת מקדש את הדם ומתן כלי להקדש הקומץ בכלי שרת שני כנגד קבלת דם הולכה כנגד הולכה והקטרת הקומץ כנגד זריקת הדם: **שפת הוא.** ושוב אינה שותה דאמאן בעינן למשרייה: **הרי היא בכל המנחות.** שאינה עושה כן פסול בין קמיצה להקטרה ותישרף למטה: **ולא הספיק.** כהן לאכול את השירים: **כיפירה.** מנחה זו את ספיקה האי כפרה לאו כפרת עון הוא ולא הזכרת עון אלא כפרה הראויה לה קאמרין שעשתה מנחה זו בשעת הקטרת קומצה כל מה שיש עליה לעשות שהרי בהכשר קרבה יבא וישקה אותה ותיבדק ובין דבהכשר קרבה שיריה נאכלין כל זמן שלא אירע בהן פסול בגופן: **באו לה עדים שהיא טמאה.** אמעיקרא קאי קודם הקטרה: **נמצאו עדיה זוממין.** עדי סתירתה שעל ידיהם באה לבק: **מנחתה חולין.** לא קדושת פה ולא קדושת כלי ואין מועיל בה דבטעות הוה אלמא לא אמרינן תישרף מדרבנן כי נמצאו עדיה זוממין שמו יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול ושימ' כי תתני באו לה עדים שהיא טמאה מנחתה נשרפת מדאורייתא קאמר דבת מקדש הוא: **קלא אית להו.** הכל יודעין שהקדישה טעות: **כוותיה דרב ששת.** דאין המים בודקין סוטה שיש לה עדים: **ולא מטעמיה.** דדעו אין בה דההוא לאו לספק סוטה מידריש אלא לסוטה ודאית בעד אחד אלא מקרא אחרינא נפקא: **טהורה.** ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונורעה ורע והוה ליה למיכתב ואם לא נטמאה ונקתה וגו' וטהורה היא לדרשה למידרש הכי טהורה נורעה ורע ולא שניצולת מן המים מפני שהיו עדים בטומאתה: **וטהורה.** וי"ו יתירא למעוטי שתלתה לה זכות דבאה לא אמר קרא ונורעה ורע: **היא.** ולא הניצולת מן המים על ידי שהיה קלקולה מפורסם לכל שכבר היו נושאות ונותנות בה לדבר בה: **מוזרות בלבנה.** נשים טוות בלבנה: **ופריבין ורבי שמעון.** דאמר אין זכות תולה נהי דוי"ו לא דריש מיהו של לה עדים נפקא מקרא קשיא דאתה מוציא שם רע על הטהורות ויאמרו עדים היו להם:

בי קדוש מעיקרא שפיר קדוש משום הכי נשרפת. קשיא כיון דהוא היה מביא מנחתו עליה אמאי נשרפת מאי שנא מהא דתנן בפרק (ד) במסכת נזיר (דף קכ.) האשה שנדרה בזיר והפרישה את בהמה בזיר והיפר לה בעלה אם שלו היתה הבהמה תלא ותרעה בעדר ואם שלה היתה הבהמה חטאת תמות ואע"ג דבשעת הקדש הות בת מקדש דק"ל דבעל מיגז גיזי ואפ"ה אמר כיון דמסלו היתה תלא ותרעה בעדר דנפקא לחולין ותנן נמי התם בפרק בית שמי (ס"ט דף כג.) מי שנדר בזיר והלך להביא בהמה אם עד שלא נגנבה בהמה נדר הרי הוא נזיר ואם משנגנבה בהמה נדר אינו נזיר והכי נמי הוה עדים בעולם קודם הקדש ולאו אדעתא דהכי הקדיש ועוד אמאי נשרפת כיון דק"ל כבית הלל דאמרין בפרק י"ט נוחלין (ב"ב דף קכ.) ובפרק ג"פ במסכת נזיר (דף קכ.) דיש שאלה להקדש למה אינו נשאל עליה ותלא לחולין: **דבי** קדוש מעיקרא בטעות קדוש. ואין להקשות והא אשם תלוי אע"ג דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש ללא חזי לכפר מידי היכא דלא חטא ואפ"ה תנן בפרק בתרא דכריתות (דף כג.) המביא אשם תלוי ונודע שלא חטא ירעה עד שיסתאב דהא מפרש התם טעמא משום דלכו נוקפו גמר ומקדיש:

גזירה שמה יאמרו מוציאין מכלי שרת לחולין. ואי תקשה כל הני דתנן תלא ותרעה בעדר נגזר שמה יאמרו מוציאין מקדושת הגוף לחולין תריז התם לא מוכחא מילתא וליכא היכירא בין קדושת פה לקדושת הגוף ויאמר קדושת הפה היה אצל הכהן איכא היכירא בין קדושת הפה לקדושת כלי שרת וי"ע בפרק שתי מדות (מנחות דף כג.) ובפרק התורה (ס"ט דף ע"ט):

קרב הקומץ ולא הספיק כו'. נראה דהוא הדין אם קרב הקומץ ובאו עדים שנטמאה דאמר נמי כיפירה ספיקה דהכי אמר בפרק בתרא דכריתות (דף כו.) גבי חטאת העוף הבא על הספק אם משמילא דמו נודע לה שילדה אסורה אפילו בהנאה שעל הספק באת כיפירה ספיקה:

נמצאו עדים זוממין. נראה דלדקדשה בכלי קאי וקודם קמיצה דלאחר הקמיצה איכא איסורא דרבנן ונשרפת דמוקמינן נמי התם הא דתנן משנמלקה נודע לה הרי זו תקבר בנודע לה שלא ילדה ובדין הוא דמותרת בהנאה ומאי טעמא תקבר מדרבנן:

ומהורה ולא שותלה לה זכות. מהבא משמע דבעלה מותר בה לאלתר ולא אמרי' יתמין עד שלש שנים שמה זכות תלתה לה דלא היה אסור בה היכי הוה מלוי למיקר' תה ונקתה ונורעה ורע וכן הראינו רבי בירושלמי ונקתה האיש משען אינה [אינו] חושש שמה תלה זכות ואתיא כמ"ד הזכות תולה ואינה ניכרת:

יש

קרבה שיריה נאכלין כל זמן שלא אירע בהן פסול בגופן: **באו לה עדים שהיא טמאה.** אמעיקרא קאי קודם הקטרה: **נמצאו עדיה זוממין.** עדי סתירתה שעל ידיהם באה לבק: **מנחתה חולין.** לא קדושת פה ולא קדושת כלי ואין מועיל בה דבטעות הוה אלמא לא אמרינן תישרף מדרבנן כי נמצאו עדיה זוממין שמו יאמרו מוציאין מכלי שרת לחול ושימ' כי תתני באו לה עדים שהיא טמאה מנחתה נשרפת מדאורייתא קאמר דבת מקדש הוא: **קלא אית להו.** הכל יודעין שהקדישה טעות: **כוותיה דרב ששת.** דאין המים בודקין סוטה שיש לה עדים: **ולא מטעמיה.** דדעו אין בה דההוא לאו לספק סוטה מידריש אלא לסוטה ודאית בעד אחד אלא מקרא אחרינא נפקא: **טהורה.** ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא ונקתה ונורעה ורע והוה ליה למיכתב ואם לא נטמאה ונקתה וגו' וטהורה היא לדרשה למידרש הכי טהורה נורעה ורע ולא שניצולת מן המים מפני שהיו עדים בטומאתה: **וטהורה.** וי"ו יתירא למעוטי שתלתה לה זכות דבאה לא אמר קרא ונורעה ורע: **היא.** ולא הניצולת מן המים על ידי שהיה קלקולה מפורסם לכל שכבר היו נושאות ונותנות בה לדבר בה: **מוזרות בלבנה.** נשים טוות בלבנה: **ופריבין ורבי שמעון.** דאמר אין זכות תולה נהי דוי"ו לא דריש מיהו של לה עדים נפקא מקרא קשיא דאתה מוציא שם רע על הטהורות ויאמרו עדים היו להם:

ביאורים למסכת סוטה דף ו עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

הקדוש יקנו מנחה אחרת. אבל אם נטמא משקדשה בכלי - שחלה עליה קדושת הגוף שאינה ניתנת לפדיון, הרי היא בכלל המנחות שנטמאו לאחר שקדשו, ותשרף. אם קדש תקומין - הניח הכהן את הקומץ מהמנחה בתוך כלי שרת והתקדש הקומץ, ולא הספיק לתקדשו - להקטיר את הקומץ, עד שמת הוא - הבעל, וממילא אין צורך להשקותה שהרי אין למי להתירה, או עד שמתה היא - הסוטה, הרי היא בכלל המנחות שאירע בהן פסול בין הקמיצה להקטרה, ותשרף. אבל אם כבר קרב תקומין - הקטירו את קומץ המנחה, ולא הספיק הכהן לאכול את השירים עד שמת הוא או עד שמתה היא, ולא ישקו אותה, הרי היא בכלל המנחות שנטמאו השירים שלהם לאחר הקטרת הקומץ, ותאכל המנחה לכהנים כדינה, והטעם שאם כבר הוקטר הקומץ נאכלים השירים אף על פי שלא ישקו את האשה, הוא משום שעל הספק באת מתחילה - שהרי מקריבים את המנחה מספק שמא זינתה האשה, כיפרה ספיקה והלכה לה - עשתה המנחה מה שהיה עליה לעשות, כלומר, שהוקרבה כדין והכשירה את האשה שיהיה ניתן להשקותה, ואף שלמעשה לא ישקו אותה מפני שמתה או מתה היא, מכל מקום כל קרבן שהוקרב כדינו, נאכלים השירים לכהנים. ואם באו לה עדים לפני שהוקטר הקומץ, והעידו שהיא מומאה - שזינתה, מנחתה נשרפת. ואם נמצאו עדיה - העדים שהעידו שנסתרה עם אותו פלוני שקינא לה בעלה שלא תסתיר עמו זוממין - שהוזמו ונמצאו שקרנים, מנחתה חולין - המנחה יוצאת לחולין, כיון שמתברר שהקדושה חלה בטעות, משום שבטלה עדות העדי סתירה ואינה נחשבת לסוטה. וקשה על רב פפא שאמר שאף במקום שהתברר שהקדש חל בטעות שורפים את המנחה מדרבנן, שאם כן, מדוע באופן שנמצאו העדי סתירה זוממין חזרת המנחה להיות חולין ולא גוזרים מפני הרואים. מתרצת הגמרא, עדים זוממין קאמרת - אתה מקשה מעדים שנמצאו זוממים, עדים זוממין קלא אית להו - מתפרסם הדבר שהוזמו וממילא אינה סוטה כלל, ושוב לא יבאו לטעות ולומר שניתן להוציא לחולין מנחה שהוקדשה כדין, והגזירה היא רק באופן שבאו עדים שזינתה, כיון שאין האנשים בקיאים בדיון של רב ששת, שאם יש עדים שיודעים שזינתה אין המים בודקים אותה, ולכן אינם יודעים שהקדש היה בטעות.

תניא בנותיה דרב ששת ולא מפעמיה - בברייתא מבואר כדינו של רב ששת אך לא מטעמו. שנאמר בפסוק "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא, ונקתה ונזרעה זרע", והמילים 'וטהורה היא' מיותרות שהרי כבר כתוב שלא נטמאה, ודורשת מכך הברייתא, 'טהורה' - דווקא אם ניצלה מהמים משום שהיא טהורה, מתקיים בה המשך הפסוק 'ונקתה ונזרעה זרע', ולא אם ניצלה משום שיש לה עדים במדינת תיב. וטהורה' - מהיתור של האות וי' בתחילת המילה דורשים, שהיא מנוקה רק אם ניצלה משום שלא זינתה, ולא אם ניצלה משום שתלתה לה זכות. ומ' היא דורשים, ולא שישאו ויתנו בה מזירות בלבנה - למעט סוטה שניצלה משום שהיה מפורסם ברבים שזינתה, ואף הנשים שטוות חוטים לאור הלבנה מספרות זאת האחת לחברתה.

שואלת הגמרא, ורבי שמעון שאומר שאין זכות תולה לאשה, אלא אם זינתה אף אם יש לה זכות נענשת על ידי המים, נתי דין' - את הייתור של האות וי' במילה 'וטהורה' לא דריש - שאינו דורש את הייתור של האות וי', ולכן חולק על התנא של הברייתא וסובר שגם אם יש לה זכות המים בודקים אותה. אך קשה עליו והא איבא

האומרת ממה אני - שהודתה שזינתה, ושכחו לה עדים שהיא מומאה - שהעידו שזינתה, שורפים את מנחתה. ויש לברר לגבי המקרה השני במשנה, דאיתו עדים אמת - מתי באו העדים והעידו שזינתה, אילימא מקמי דתקדוש - לפני שהניח הכהן את המנחה בכלי שרת, אם כן מדוע שורפים את המנחה, תיפוק - תצא המנחה לחולין על ידי שיפדה אותה בדמים, וכמו כל דבר הקדוש בקדושת דמים שאפשר לפדותה. אלא ודאי שהעידו לכתר דקדוש - אחרי שהכהן הניח את המנחה בכלי שרת, וחלה עליה קדושת הגוף שאי אפשר לפדותה. מבארת הגמרא את הקושיא על רב ששת, אי אמרת בשלמא מים בודקין אותה - את האשה שיש עדים שיודעים שזינתה, אלמא בת מקדש ומקרב היא - נמצא שמנחתה היא כמנחת שאר סוטות, וראויה להיות קדושה ולהקרבה על גבי המזבח, וכי קדוש מעיקרא - ולכן כשהונחה בכלי שרת לפני שבאו העדים, שפיר קדוש - חלה עליה קדושת הגוף כדין, ומשום הכי - ולפיכך כשבאו אחר כך עדים ולא ניתן להשקותה, מנחתה נשרפת כיון שלא ניתן להקריבה. אלא אי אמרת כרב ששת, שאם יש עדים שיודעים שזינתה אין המים בודקין אותה, אם כן, לאחר שבאו העדים לפני בית דין, תינלי מילתא למפרע דכי קדוש מעיקרא בטעות קדוש - יתברר למפרע שהקדושה שחלה על המנחה היתה בטעות, שהרי כבר באותו זמן לא היה ניתן לבדוק את האשה על ידי המים, וממילא לא ניתן להקריב את המנחה, ותיפוק לחולין - ותצא המנחה לחולין, ומדוע אמרה המשנה שמנחתה נשרפת.

מתרצת הגמרא, אמר רב יהודה מדיסקרתא, אין כוונת המשנה שהעידו שזינתה בזמן שנסתרה לראשונה עם אותו פלוני, אלא בגזון שהעידו שזינתה בעודה לאחר שכבר הוקדשה מנחתה, דכי קדוש מעיקרא שפיר קדוש - שהקדושה שחלה עליה מתחילה חלה כדין, כיון שבאותו זמן היתה יכולה להיבדק על ידי המים וממילא ראויה להקריב מנחה, ולכן כאשר העידו שלאחר מכין זינתה בעזרה ומעתה אין סיבה להשקותה, נשרפת המנחה. מקשה הגמרא, מתקנת לה רב משרשיא, כיצד יתכן שזינתה בעזרה לאחר שהביאה מנחתה, והלא הדין הוא שפירתי בהונה מלון אותה משהגיעה לעזרה, וודאי שהיו מונעים ממנה לזנות. מתרצת הגמרא, שמעידים העדים שזינתה מפירתי בהונה עצמן. רב אשי אמר לתרץ, בגזון שפירתי לנזקיה - ובאותו זמן אין הפרחי בהונה נלווים לה, דאמרי פירתי בהונה כביפה תלי לה - וכי הפרחי בהונה מחזיקים בכיפה שעל ראשה שלא תלך מהם, ובאותו זמן זינתה.

תירוצו נוסף על קשיית רב, רב פפא אמר, לעולם כדאמרין מעיקרא - כפי שלמדנו מתחילה, שמעידים שזינתה בסתירה הראשונה שמנחתה נעשית סוטה, ודקאמרת שלדעת רב ששת קשה מדוע נשרפת המנחה, והרי לאחר שבאו עדים התברר שהקדש היה בטעות, כיון שבזמן שהניחו בכלי שרת לא היתה ראויה להיבדק על ידי המים ולהביא מנחה, ואם כן תיפוק המנחה לחולין. דין זה מדרבנן הוא, שאמרו לשורפה גזירה שמהא דרואים שהמנחה חוזרת להיות חולין, שמוציאין מכלי שרת לחול - שניתן לפדות ולהוציא קרבן קדוש לחולין, והם אינם יודעים שהתברר שהמנחה לא היתה קדושה.

מקשה הגמרא על רב פפא, מתיב רב מרי, שנינו בברייתא, אם נטמאת מנחתה של הסוטה עד שלא קדשה בכלי - לפני שהניחה בכלי שרת, שעדיין לא חלה עליה קדושה, הרי היא בכלל המנחות שנטמאו לפני שקדשו, ותשרף המנחה בכסף ותצא לחולין, ובכסף

ביאורים למסכת סוטה דף ז עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

אומרים, שְׁנֵה דְּכָרָה – כשהיא נדה שאם בא עליה עונשו כרת, חֲמִירָא לִיה וּמְחִיבָן – האיסור חמור בעיניו ולכן נאמן שלא יבוא עליה. אך סוֹטָה דְּלֹא – כשהיא סוטה ואם יבוא עליה לא עבר אלא על לאו, לֹא חֲמִירָא לִיה וְלֹא מְחִיבָן – אינו חמור בעיניו, ולכן אינו נאמן שלא יבוא עליה, ואסור לו להתייחד עמה בלא שני עדים.

מקשה הגמרא על הברייטא שהביאה, וְרַבִּי יְהוּדָה מִקָּל וְחוֹמֵר מִיְיָתִי לָהּ – וכי רבי יהודה למד שהבעל נאמן מקל וחומר, וְהָא רַבִּי יְהוּדָה מִקָּרָא מִיְיָתִי לָהּ – והרי מצאנו שלמד זאת מפסוק, דִּתְנִינָא בְּבִרְיָתָא אַחֲרָה, נאמר בפסוק לגבי סוטה "וְהָבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַבֵּית", מבואר שֶׁמֶן הַתּוֹרָה הָאִישׁ לְבָדוּ מִבֵּיא אֶת אִשְׁתּוֹ הַסוֹטָה לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל, ואין צריך שנים שילווהו. אֲבָל אֲמָרוּ חֲכָמִים – מדרבנן מוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים, משום שחוששים שֶׁמָּא יָבֵא עָלֶיהָ בְּדֶרֶךְ. רַבִּי יוֹסִי חוֹלֵק וְאֹמֵר, אף מדרבנן אין צריך שנים שילווהו, אלא בְּעֵלָה נֶאֱמָר עָלֶיהָ שֶׁלֹּא יָבֵא עָלֶיהָ, ולומד זאת מִקָּל וְחוֹמֵר, וְמָה נִדָּה שְׁהִיא בְּכָרָה, בְּעֵלָה נֶאֱמָר עָלֶיהָ, סוֹטָה שְׁהִיא בְּלֹא, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שְׁנֵאמָר. אֲמָרוּ לוֹ חֲכָמִים לְרַבִּי יוֹסִי, לֹא – אין ללמוד מהקל וחומר משום שיש לפורכו, אִם אֲמָרְתָּ בְּנִדָּה – מה שמצינו לגבי נדה שבעלה נאמן הוא משום שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהּ הֵימָר – שתהיה מותרת לו לאחר זמן כשטובלת, ולכן לא חוששים שיבוא עליה באיסור, תֹּאמַר בְּסוֹטָה שְׁאִין לָהּ הֵימָר – אין ללמוד משם שיהיה נאמן גם לגבי איסור סוטה, שהרי אם יתברר שזינתה תהיה אסורה עליו לעולם, ולכן יש יותר חשש שיבוא עליה בדרך. וְאֹמֵר – וכן לגבי סוטה יש יותר חשש, כפי שאומר הפסוק "מִיָּם גְּנוּבִים יִמְחֲקוּ וְגו'", דהיינו, שיש מתיקות לאדם דווקא בדבר האסור לו, ולכן אין הבעל נאמן שלא יבוא עליה. ממשיכה הברייטא, רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר, מִן הַתּוֹרָה הָאִישׁ לְבָדוּ מִבֵּיא אֶת אִשְׁתּוֹ אֶל הַבֵּית, שֶׁנֶּאֱמָר "וְהָבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ". ואם כן קשה, שבברייטא הזו מבואר שרבי יהודה למד מפסוק שהבעל נאמן והולך לבדו, ואילו בברייטא הראשונה מבואר שלמד כן מקל וחומר. מתרצת הגמרא, אֲמָר לָהּ קָל וְחוֹמֵר בְּרִישָׁא – בתחילה אמר להם רבי יהודה שהבעל נאמן מקל וחומר, וּפְרֻכָּה – ופרכו לו את הקל וחומר, וְהִדְרָא אֲמָר לָהּ קָרָא – וחזר ודרש להם כן מהפסוק.

שואלת הגמרא על הברייטא השנייה, רַבִּי יְהוּדָה הֵינִי תַנָּא קָמָא – שניהם הרי לומדים מהפסוק שהבעל לא צריך עדים, ובמה הם חולקים. מתרצת הגמרא, אִיכָא בִּינְיָהוּ אֲבָל אֲמָרוּ – שתנא קמא הוסיף 'אבל אמרו חכמים', שמדרבנן צריך שני שלוחים, ואילו רבי יהודה לא סבר תקנה זו.

המשנה תבאר את סדר הדברים שהיו עושים לה בבית דין הגדול ובבית המקדש קודם שהשקו אותה.

משנה. הָיוּ הַבַּעַל וְהַשְּׁלִיחִים מַעֲלִין אוֹתָהּ – את האשה לבית דין הגדול של שבעים ואחד דיינים שְׁבִירֹשְׁלַיִם, וּמֵאִיִּמִין עָלֶיהָ – מפחדים אותה ממי הסוטה, כדי שאם נבעלה תודה בכך ולא תצטורך להיבדק, בְּדֶרֶךְ שְׁמַאיִמִין עַל עֲרֵי נָפְשׁוֹת – כמו שמצינו שמפחדים עדים שעל פי עדותם הורגים אדם. וְאֹמֵר לָהּ הַדִּין כִּדִּי כִּדִּי לְפָנֶיהָ דרך להודות, בְּתִי, יתכן שאכן זנית תחת בעלך, שְׁתִּרְבֶּה יֵין עוֹשָׂה – גורם לבא לידי עבירה, וכן תִּרְבֶּה שְׁחֹק עוֹשָׂה, תִּרְבֶּה יְלָדוֹת עוֹשָׂה, תִּרְבֶּה שְׂכָנִים תִּרְעִים עוֹשֵׁן, ואם אכן זנית, אל תגרמי לעצמך מיתה מנוולת הבאה על ידי שתיית המים, אלא תודי בכך. וכן אומר לה, עֲשֵׂי – אם אכן זנית, תודי לְשִׁמּוֹ הַגָּדוֹל שְׁנִכְתָּב בְּקִדּוּשָׁה – למען כבוד שם השם שנכתב על המגילה שֶׁלֹּא יִפְחָה עַל הַמַּיִם – שכן היו עושים. כמו כן וְאֹמֵר לְפָנֶיהָ דְּכָרִים שְׁאִינִם כְּדִי לְשׁוּמְעָן – שאין ראוי לה שתשמע אותם, על הצדיקים שחטאו והורו כפי שיתבאר בגמרא, הִיא – משמיעם בפניה וְכָל מְשַׁפְּחַת בֵּית אֲבִיתָ – ובפני משפחתה, בשביל המשך בעמוד ז.

– אך הרי נדרש מהמילה 'טהורה' שאם יֵשׁ לָהּ עֵדִים בְּמִדַּת הַיָּם אין המים בודקים אותה, ולדבריו נמצא אתה מוציא שם רע על הנשים הטהורות. מתרצת הגמרא, עדים שיודעים שזינתה ולא העידו לֹא שְׂכִיחָא – אינו מצוי, ולכן אין לחשוש שיאמרו האנשים שמפני כך לא אירע לה דבר.

משנה. אשה שקינא לה בעלה שלא תיטור עם פלוני ונסתרה עמו, אך אומרת שלא זינתה, בִּיצֵר עוֹשָׂה לָהּ בעלה לבדוק אם זינתה, מוֹלִיכָה לְבֵית דִּין שְׁבָאוֹתוֹ מְקוֹם – שנמצא בו, וּמוֹסְרִין לוֹ – הבית דין לבעל שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים שִׁישְׁמְרוּ אוֹתוֹ בדרך לירושלים, מפני שחוששים שֶׁמָּא יָבֵא עָלֶיהָ בְּדֶרֶךְ – והרי היא אסורה עליו משעה שנסתרה. דעה חולקת, רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר לֹא הָיוּ צְרִיכִים שָׁנִים ללוותה, משום שֶׁבְּעֵלָה נֶאֱמָר שֶׁלֹּא יָבֵא עָלֶיהָ, ובגמרא יתבאר טעם מחלוקתם. גְּמָרָא. מדייקת הגמרא, מבואר במשנה שבית דין מוסרים לבעל שני תלמידי חכמים ללוותה, תָּרִי וְאִיהוּ – שני השלוחים והבעל, הָא תִּלְתָּא – נמצא ששלושה הולכים עם הסוטה לירושלים. לִימָא מְסִייעַ לִיה לָרֵב – נאמר שממשנתנו יש ראייה לדינו של רב לגבי ייחוד, וְהָאֵמֵר רַב יְהוּדָה אֲמָר רַב, לֹא שָׁנוּ שְׁמוֹתָם לֹאשֶׁה להתייחד עם שני אנשים, אֲלֵא בְּעִיר, אֲבָל בְּדֶרֶךְ – מחוץ לעיר, אסורה להתייחד עִד דְּאִיכָא שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים, משום שאם יהיו רק שנים, יש לחשוש שֶׁמָּא יִצְמָדוּ אֶחָד מֵהֶן לְנִכְבְּיוֹ וילך להתפנות בריחוק מקום משום צניעות, וְנִמְצָא אֶחָד מֵהֶן – השני מתייחד עִם הָעֵרְוָה – האשה שאסורה עליו. וממה שמבואר במשנה, ששלחו עם הבעל והאשה שני שלוחים ולא די בשליח אחד, מוכח כדברי רב. דוחה הגמרא, לֹא – אין ראייה מהמשנה לדברי רב, וְהָא – במשנה הֵינִי מַעֲמָא שֶׁלֹּא מַסְפִּיק שֶׁלִּיחַ אֶחָד, אֵין זֶה מִשּׁוֹם אִיסוּר יִחוּד, אלא כִּי יִכְיִי דְלִיתּוּ עָלֶיהָ סְהָרִי – שאם יבוא עליה בעלה בדרך, יעידו על כך בבית דין הגדול ולא ישקו אותה את המים.

מדייקת הגמרא, תַלְמִידֵי חֲכָמִים אֵין – שלחו בית דין דווקא תלמידי חכמים, אבל בּוֹלִי עֲלֵמָא – סתם אנשים, לֹא היו שלוחים. לִימָא מְסִייעַ לִיה לְאִידָה דְּרֵב – נאמר שממשנתנו יש ראייה לדין אחר שאמר רב לגבי ייחוד, וְהָאֵמֵר רַב יְהוּדָה אֲמָר רַב, לֹא שָׁנוּ שְׁמוֹתָם לֹאשֶׁה להתייחד עם שני אנשים, אֲלֵא בְּשָׂרִין – עם אנשים שמוחזקים כשרים, אֲבָל פְּרוּצִין – עם אנשים שפרוצים בעריות, אֲפִילוּ עִם עֲשָׂרָה נָפִי לֹא – אסורה להתייחד, כיון שאינם מתביישים אחד מהשני, וחוששים שיבואו לידי איסור. ואכן מַעֲשֵׂה הָיָה וְהוֹצִיאוּהָ עֲשָׂרָה בְּמִטָּה – עשרה אנשים פרוצים הוציאו אשת איש מהעיר במיטה כדי לזנות עמה, הרי שאינם מתביישים בדבר. וממה שמבואר במשנה ששלחו עם הבעל והאשה דווקא תלמידי חכמים, מוכח כדברי רב. דוחה הגמרא, לֹא – אין ראייה מהמשנה לדברי רב אלו, וְהָא – במשנה הֵינִי מַעֲמָא שֶׁשְׁלַחוּ דווקא תלמידי חכמים, משום דִּידְעֵי לְאִתְרִיבִי בִּיה – שאם יראו שרוצה בעלה לבוא עליה בדרך, ידעו לשכנעו ולומר לו שאם יבוא עליה לא ישקו אותה.

שנינו במשנה, רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר בְּעֵלָה וְכו', אין מוסרים לו שלוחים כיון שנאמן שלא יבוא עליה בדרך. תַנִּינָא רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר בְּעֵלָה נֶאֱמָר, ולומד זאת מִקָּל וְחוֹמֵר, וְמָה נִדָּה שְׁהִיא בְּכָרָה – שאסורה על בעלה באיסור חמור שעונשו כרת, אף על פי כן בְּעֵלָה נֶאֱמָר עָלֶיהָ – שלא יבוא עליה בזמן שהיא נדה. סוֹטָה שְׁהִיא בְּלֹא – שאסורה על הבעל באיסור לאו שהוא איסור יותר קל, לֹא כָּל שֶׁכֵּן שִׁיחָה הַבַּעַל נאמן שלא יבוא עליה. שואלת הגמרא, וְרַבֵּן הַסוֹבְרִים שֶׁהַבַּעַל לֹא נאמן וצריך שני שלוחים, מה ישיבו על הקל וחומר. משיבה הגמרא, רבנן סוברים שְׁהִיא תְּנוּתָהּ – החילוק שהבאת בין חומר האיסור בנדה לחומר האיסור בסוטה, הוא הסיבה לומר שהדין כפי שאנו

סומה

יש לה עדים במדינת הים לא שכחא. וה"ה צא עליה בעלה בדרך נמי לא שכחא: **ב'** היכי דידעוי לאתרוויי ביה. והכי אמרינן נמי ב'פ' אלו הן הגולין (מכות טז ע"ד) גבי גולין לעיר מקלט ומוסרין לו שני תלמידי חכמים שמא יהרגנו בדרך ודייק בגמרא מאי לאו דאתרוי ביה דאי קטיל בר קטלא הוא אלמא גבי

התראה בעיני תלמידי חכמים: נדה
שהיא זכרה בעלה נאמן עליה. תימה
למשמע בפרק אין מעמידין (ע"י ק"י
ל) יחוד דעניות דאורייתא אס כן יחוד
דנדה מנן דשי ודי לומר דוקא יחוד
דעיות מנן לרין כן הוה דומיא דבן עס
אמו אסרה תורה אבל נדה נאמן

היא הותנת. האי היא הותנת לא דמי כלל להאור דפרק קמא דעירובין (דף יא:) **אמר** לו ק"ו ופרסה. ין לומר וקא דפירכא שכן ין היתר לאיסורה] פרכוהו אכל בהיא הותנת ין פרכוהו ולכן הולכין אכל פירכא אחרייתא לשחוקא דזכותי סגיאין דחמיצרא לכו לאינשי עבירה קלה ומסתפו מינה טפי מעבירה

הבמשה לא הכא היינו
יהי: רבי יהודה אומר
אומר בעלה נאמן
בכרת בעלה נאמן
כל שכן ורבנן היא
איה ורוביהו חמיר

לרִיךְ הַרְחֵקָה טַיִף דַּלְמַר מ"ש גִּבִּי שָׁבַת
דַּסְתָּם כֵּן תִּנָּח כְּרֵבִי שֶׁמֶשׁוֹן וְגִבִּי וְסוֹ טוֹב
כְּרֵבִי יִהְיֶה שָׁבַת דַּחְמִיר סָתָם כֵּן כִּרָּא
יִיט דְּקִיל סָתָם כֵּן כְּרֵבִי יִהְיֶה אֲלֵכָא
זִמְנִין דְּבִלִי מִקְּלִיתָא טַיִף מִחֲמִיתָא

ואי יבא עליה בדרך רבי
ה מקל וחומר ומה נדה
עליה סוטה שהיא בלאו
אמר רבדה שהיו יוצא

שחייב על ביאתה כדע וכו' ר' יוסי אומר הכתוב האמינו שנא' והביא האיש את אשתו וגו' ויברושלמי מיתניא הכי רבי יודה אומר בעלה נאמן וכו' אמרו לו לא

אם אמרת בזה שיש לה היצר וכו' אמר להם רבי יהודה גזירת הכתוב הוא והביא האש את אשמו וגו' אמרו לו וכלכל בעדים והשתא אית לן למימר דהשתא

תופעתה פירושו וסדר חמור להו קרה
כהיה דירושלמי חבל [ב]מדרבי יוסי
איכא לתמוה [למיומר איפכא] דמשיקרא
חמור להו קרא וסדר חמור קל ודומר:
חמור

פירושו הכי כלומר מאי תלי בהכי שאין
היתר לאיסורה חלל ליתרון תוקפו מאחר
שאין היתר לאיסורה אין מתרון בדבר אם
לא תימצא אימתי לא יאמר ויחזיקו עמו

[illegible]

מזר אם היה לבה נאה לא היה מגלחו ואם היה שערה
המתכסה בלבוש מכסה בשחורים היה עליה כלי זהב
וקמליאות

גדול היה וחביא דלתות נחושת מאלכסנדריא של מצרים לאותו שער ונעשו לפני ה' כדילוף לקמן: **ומטהרין את היולדות**. לקמן מפרש מאי היא: **אוחז** מזה גדולה מקריעה שנקרעה לקרעים הרבה דמינצי"ר בלע"ז כמו האי דפרים מקרא: **וסותר את שער**. מקליעתו ולקמן ילף לה:

וקמליאות

המקנא

פרק ראשון דף ז עמוד ב

סוטה

מה להלן בשבועים ואחד. תימה אמאי לא תני להו לכוטע וזקן ממרא כפ"ק לסנהדרין (דף ב.) כדאי הני דהו כב"ד ש' של שבועים ואחד וי"ל משום דגמר של סוטה וזקן ממרא לא היה בבית דין של שבועים ואחד: **מה** להלן בבית דין של שבועים ואחד. קשיא כיון דילפינן מזקן ממרא אית לך למימר גבי סוטה שהמקום גורם כמו גבי זקן ממרא ולכן היו מעלין אותה ללשכת הגזית א"כ פסקו המים המרים מיום שגלתה סנהדרין ויבשה לה בחנות כדאמר בפסק הו בודקין (סנהדרין דף מ"ה.) לפי שלא רלו לדון דיני נפשות לפי שהמקום גורם ובפסק בתרא דמכילתין (לקמן דף מ"ה.) אמרינן דרבן יוחנן בן זכאי חפשיקין וקודם גלות סנהדרין אומר בפסק הו בודקין (ס' מ"ה.) דרבן יוחנן בן זכאי תלמיד יושב לפני רבו היה ולא מקרי רבן ונראה לדיוס לא היה מעבד ואם לא היה מאיימין כלל אעפ"כ היתה שותה הילכך היתה נוהגת אפי' לאחר גלות:

לא עבר ז' בתוכס. פי' כ"ר ב"ש רבי שמואל היינו בחלוקת יחזקאל שראובן ויהודה שנינים: **שמעת** מינה כותבין שוכר. תימה והא הכא לא אפשר בלא שוכר אם היא אומרת אבדה כתובתי כמה יסוף אותה להחזיר כתובתה בשלמא ליה בשלמא מעבד הפרעון עד שיחזיר מלוה את השטר אבל כאן אין פרעון שהרי כאן אבדה כתובתה והיכא דלא אפשר דברי הכל כותבין וי"ל שהיה יכול לעבד את הגט אליו עד שתחזיר לו הכתובה אבל תמיה לפום מאי דמסיק במקום שאין כותבין כתובה כותבין שוכר למה לי למיכתה שוכר יקרע הגט ויכתוב עליו גיטא דגן דקרעונו לא כאן אין פרעון דגיטא פסולא הוא אלף דלא תהדר ותגבי ביה זימנא אחריית כדאמרין כפ' הכותב (כתובות דף פ"ה.) ובפסק קמא דבבא מליעא (דף י"ה.) וי"ל דהכא מייירי מן הסכנה ואילך דלמר בפסק הכותב (כתובות דף פ"ה.) לגובה כדאי גירושין אפילו בלא גט:

אמר רבא במקום שאין כותבין כתובה עסקינן. מקשים הא במקום שכותבין אין כותבין שוכר ובגט פשוט (ב"ב ד' קע"ה.) אמר ה"ר מסכתא דכותבין שוכר דאי אין כותבין יאכל הנה ודאי א"ל אביי אלף מאי כותבין אבד שוכרו יאכל הנה ודאי א"ל עבד לוה לאסר מלוה אלמא דקיבל אותה סבבא דכותבין ונראה דרבא ס"ל כותבין אבל הכא דחייא בשלמא הוא לויכא למשמע מהכא כותבין שוכר:

שס

ליחשדו אחורוי: אם אמרה טמאה אני וכו': שמעת מינה כותבין שוכר אמר אביי תני מקרעת א"ל רבא והא שוברת קתני אלא אמר רבא במקום שאין כותבין כתובה עסקינן: ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשערי מזורח: מעלין אותה

וקטליאות. תבשית הוא כמין חצי עיגול פתוח וסוגרת בו את חלוקה ומקוץ את גרונה מן הצדדין: **חבל המצרי**. עשוי מצורי דקל מסיב הגדול סביב הדקל וכרוך עליו. וקושר למעלה מדרית. כדי שלא ישמטו בגדיה לארץ. שלבה גם בה. כשאדם רואה בני ביתו דעתו מתגברת עליו ולא תירא ולא תודה ואנו מבקשין שתודה ולא ימחה שם הקדש על העלמים: **וכל הנשים מותרות לראותה**. לקמן פריך והא תנא רישא כל הרוצה לראות בה רואה ואפילו אנשים: ונוסרו כל הנשים. מקרא הוא ביחזקאל: **גמ'** מנא הני מילי. דבעיא ב"ד הגדול נהי דבירושלים בעינן להשקותה בדכתיב והעמיד הכהן את האשה לפני ה' אבל ב"ד הגדול דהיינו שבועים ואחד מנלן דלא תנבשרו בה אחד משני בתי דינין שהיו שם של עשרים ושלושה אחד יושב על פתח הר הבית ואחד יושב על פתח העזרה כדאמר בסנהדרין (דף פ"ה.) מה לחלן. בזמן ממרא: **בשבועים ואחד**. דכתיב (דברים י"ז) מן המקום ההוא מקום מיוחד דהיינו לשכת הגזית שאפילו מצאן אבי פגי והמרה עליהן ילפינן מינה דאין המראתו המראה (סנהדרין דף י"ה.) עמרי על בווייך. היסמכי על נקיותיך: **קודם שנמחקה מגילה**. כדי שלא ימחה השם מאיימין שלא לשנות ולאחר שנמחקה אומרים לה דברי תנחומין לשנות אם נקיה היא כדי להתירה לבעלה שלא תירא מן המים ותאמר טמאה אני והיא טהורה ותציא לעז על עצמה ועל בניה: **בכתובים הראשונים**. בדברים הכתובים בתורה שנעשו בימים הראשונים כגון הגדה זו דאשר הכבדים יגידו וידור על חטאם ולא כחדו עונם מאבותיהם ומי הם ראובן במעשה בלהה כדלקמן ויהודה במעשה תמר צדקה ממנה: **להם לבדם נתנה הארץ**. יהודה זכה למלכות בתוספת' דברכות (פ"ה.) ראובן נטל חלק תחילה בארץ בעבר הירדן: **ולא עבר** זה **בתוכם**. דרש רבי תנחומא אימתי לא עבר ז' בתוכם כשבא משה לברכן: יחי ראובן וזאת ליהודה. אין לך בברכת כל השבטים מתחלת וזאת חזק מזה: **עצמותיו של יהודה מתגלגלין בארון**. עצמות כל השבטים העלו ממצרים והוא שאמר יוסף והעליתם את עצמותי מזה אתכם (מקום י"ז) עם עצמותיכם והיו עצמות כל השבטים שלדן קיימת ויהודה איבדו מתפרקן ומתגלגלין בארונם מפני שנידה את עצמו בערבנו של בנימין חטאתי לך כל הימים (נחלקת מ"ה.) אפי' לעולם האב ומחבא נפקא לן (מסות דף י"ה.) נגידו של חכם אפילו על תנאי הוא בא: מי גרם לראובן שיודה. במעשה יצועי אביה: יהודה. שהודה במעשה תמר וכן היה מסורת בידיהם ומדרש אגדה דר' תנחומא כשאמר יהודה צדקה ממני עמד

לנוולה ואחר כך מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדרית וכל הרוצה לראות בא לראות חזין מעבדיה ושפחותיה מפני שלבה גם בהן וכל הנשים מותרות לראותה שנאמר ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה: **גמ'** מנהני מילי א"ר חייא בר גמדיא א"ר יוסי בר' חנינא אתיא תורה תורה כתיב הכא ועשה לה הכהן את כל התורה וכתיב התם על פי התורה אשר יורוך מה להלן בשבועים ואחד אף כאן בשבועים ואחד: ומאיימין עליה וכו': ורמינהו כדרך שמאיימין עליה שלא תשתה כך מאיימין עליה שתשתה אומרים לה בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את עמדי על בוריך ושתי לפי שאין מים המרים דומין אלא לסם יבש שמונה על בשר חי אם יש שם מכה מחלחל ויורד אין שם מכה אינו מועיל כלום לא קשיא כאן קודם שנמחקה מגילה כאן לאחר שנמחקה מגילה: ואומר לפניו וכו': ת"ר אומר לפניו דברים של הגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים כגון אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם יהודה הורה ולא בוש מה היה סופו נחל חיי העולם הבא ראובן הורה ולא בוש מה היה סופו נחל חיי העולם הבא ומה שכתבן מה שכתבן כדאמרין אלא מה שכתבן בעולם הזה להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר ז' בתוכם בשלמא ביהודה אשכחן דאודי דכתיב ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני אלא ראובן מנלן דאודי דא"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יוחנן מאי דכתיב יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה לא אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו עצמותיו של יהודה מתגלגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים אמר לפניו רבש"ע מי גרם לראובן שהורה יהודה וזאת ליהודה מיד שמע ה' קול יהודה על איבריה לשפא ולא הוה קא מעיילין ליה למתיבתא דרקינא ואל עמו תביאנו ולא הוה קא ידע משקל ומטרה בשמעתא כהדי רבנן דיו רב לו לא הוה קא סלקא ליה שמעתא אליבא דהילכתא ועזר מצריו תהיה בשלמא יהודה דאודי כי היכי דלא תישרף תמר אלא ראובן למה ליה דאודי והאמר רב ששת חציף עלי (בר ישראל) דמפריט חטאיה כי היכי דלא ליחשדו אחורוי: אם אמרה טמאה אני וכו': שמעת מינה כותבין שוכר אמר אביי תני מקרעת א"ל רבא והא שוברת קתני אלא אמר רבא במקום שאין כותבין כתובה עסקינן: ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשערי מזורח: מעלין אותה

התם

ראובן ואמר בבלתי יצועי אבי ועכשיו יחי ראובן שלדו קיימת כאילו הוא חי וזאת ליהודה שהוא מתגלגל: **לשפא**. למקום שנתקן משם כמו דשק מדוכותיה (חולין דף כ"ה.) **למתיבתא**. לשא וליתן עם שאר החכמים: **למשקל ומטרה**. לישא וליתן: **ידיו רב לו**. יתא לו נצחון לריב ריבו והאי דכתיב ידיו לשון מלחמה הוא מלחמתה של תורה: **אליבא דהילכתא**. לא היה זוכה לומר דבר המתקבל: **מאן דמפריט חטאיה**. לרבים נראה שאינו ובוש ונכבד בדבר: **דלא ליחשדו אחורוי**. שלא יהו שאר אחיו נחשדן מאביהם: **שמע מינה כותבין שוכר**. ופולגתא דרבי יהודה ורבי יוסי היא בבבא בתרא (דף פ"ה.) דקאמר רבי יהודה אין כותבין שוכר אלא יקרעו את השטר דאם כן צריך זה לשמור שוברו מן העכברים: **תני מקרעת**. שטר כתובתה: **במקום שאין כותבין כתובה**. אלא סומכין על תנאי בית דין שתקנו בלחולא מאתים ולא למנה מנה וכשמגרשה מוציאה גיטה וגובה בה וכשנאלמנה מביאה עדי מיתה וגובה והתם כיון דלא אפשר מודי רבי יהודה שכותבין שוכר דטוב לו שיהא בידו קצת ראייה שפרע כדי שלא תחזור ותביא עדי מיתה אחרים בבית דין אחר ותתבענו: **התם**

ביאורים למסכת סוטה דף ז עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין - מכון המאור"

דְּכָתִיב כַּשְּׁלַחָה אֵלָיו תָּמַר אֶת הַסִּמְנִים "וַיִּכַּר יְהוֹדָה וַיֹּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי", הָרִי שֶׁהוּדָה. אֵלָּא רֵאוּבֵן מְנַלְל דְּאוֹדִי - הֵיכָן מִצְאָנוּ שֶׁהוּדָה מִעֲצָמוּ בִּמְעֵשָׂה בִּלְחָה. מְשִׁיבָה הַגְמָרָא, דְּאֹמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי אֹמֵר רַבִּי יוֹחָנָן, מֵאִי דְכָתִיב "יְחִי רֵאוּבֵן וְאֵל יִמָּת" "וְזֹאת לִיהוּדָה" - מִפְּנֵי מַה שׁוֹנָה בִּרְכַּת יְהוּדָה וּמִתְחִלָּה בְּזֹאת לִיהוּדָה, לֹמַר לָךְ שֶׁכָּל אוֹתָן שָׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר הָיוּ עֲצָמוֹתַי שֶׁל יְהוּדָה שֶׁהֵעִלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם מְגוֹלְלִין בְּאֶרֶץ - מִתְגַּלְגִּלִּים וּמִתְפָּרְקִים בָּאֶרֶץ, עַד שֶׁעָמַד מֹשֶׁה וּבִקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ וַאֲמַר לִפְנֵי, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, מִי גָרַם לְרֵאוּבֵן שֶׁהוּדָה עַל מַעֲשָׂה בִּלְחָה, יְהוּדָה - שְׂכִין שְׂרָאָה אֶת יְהוּדָה מוֹדָה עַל מַעֲשָׂה תָמַר הוּדָה הוּא עַל מַעֲשָׂה בִּלְחָה, וְעַל זֶה אָמַר מֹשֶׁה "וְזֹאת לִיהוּדָה" - שִׁיְהוּדָה אֲבִירֵי מְפֹרָקִים וְאֵילוּ רֵאוּבֵן שֶׁלְדוּ קִיִּים. מִיָּד "שְׁמַע ה'" קוֹל יְהוּדָה' - הַתְּקַלָּה תְּפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה עַל יְהוּדָה, וְעַל אֲבִירָהּ לְשָׁפָא - וְחִזּוֹר אֲבִירֵי לְמִקּוֹם חִיבוּרָם. וְלֹא הָיָה קָא מְעִילִין לִיה לְמַתִּיבָתָא דְרַקִּיעָא - אֵךְ עֲרִידִין לֹא הִכְנִיסוּ אֶת יְהוּדָה לִישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה, עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה "וְאֵל עֲמֹ הַבִּיאָנוּ, וְהִכְנִיסוּהוּ לִישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה. וְלֹא הָיָה קָא יָדַע מִשְׁקָל וּמִמֶּרֶחַ בְּשִׁמְעָתָא בְּהָדִי רַבָּנִין - אֵךְ עֲרִידִין לֹא הָיָה יוֹדֵעַ יְהוּדָה לִשְׁאֵת וּלְתַת בְּדַבְרֵי תוֹרָה עִם הַחֲכָמִים, עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה "וְדָוִי רַב לִי" - שִׁיְהִיָּה לוֹ כַּח לִנְצַח בְּמַלְחָמָתָה שֶׁל תוֹרָה, וְאַחֵר שֶׁהִתְפַּלֵּל כָּךְ, יָדַע לִשְׁאֵת וּלְתַת בְּדַבְרֵי תוֹרָה. אֵךְ לֹא הָיָה קָא מְסַלֵּק לִיה שְׁמַעְתָּא אֱלִיבָא דְהִילְכָתָא - עֲרִידִין לֹא הָיָה זֹכֵר יְהוּדָה לֹמַר דְּבָרִים שִׁתְּקַבְּלוּ לְהִלְכָה, עַד שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה "וְעוֹד מִצְרַיִם תִּתֵּן". הָרִי מְפֹרָשׁ שְׂרָאוּבֵן הוּדָה עַל חֲטָאוֹ.

מִקְשָׁה הַגְמָרָא. בְּשִׁלְמָא יְהוּדָה דְּאוֹדִי - מוֹבֵן שֶׁהוּדָה, כִּי הֵיכָּה דְלֹא תִישְׁרֹף תָּמַר - שֶׁעַל יְדֵי הוֹדָאתוֹ נִמְנָעָה שְׂרִיפְתָּהּ, אֵלָּא רֵאוּבֵן לָמָּה לִיָּה דְּאוֹדִי - מִפְּנֵי מַה הוּדָה, וְהָרִי וְהָאֹמֶר רַב שֶׁשֶׁת חֲצִיָּה עָלֵי (בַּר יִשְׂרָאֵל) דְּמִפְּרִיט הָטָאִיה - הַמוּדָה בְּרָבִים שֶׁחָטָא הָרִי הוּא חֲצוּף, שֶׁמֶרָאָה שֶׁלֹּא מִתְבַּיֵּשׁ בְּדַבָּר. מִתְרַצַּת הַגְמָרָא, שְׂרָאוּבֵן הוּדָה כִּי הֵיכָּה דְלֹא לִיְהֻשְׁדוֹ אַחֲוָהּ - כִּדִּי שֶׁלֹּא יִחְשׂוּד יַעֲקֹב בְּשָׂאֵר הָאֲחִים שֶׁהֵם חֲטָאוּ וּבִלְבָּלוּ אֶת מִיטְתּוֹ.

שְׁנִינוּ בִּמְשִׁנָּה, אִם אֲמַרְהָ קָטָא אֲנִי וְכו', כּוֹתֶבֶת וְנוֹתֶנֶת לְבַעַל שֹׁטֵר שֶׁכְּתוּב בּוֹ זִנְיָת וְהַפְסְדֵי אֶת כְּתוּבָתִּי. שְׁמַעְתָּ מִיָּה - נִלְמַד מִדְּבַרֵי הַמִּשְׁנָה שֶׁבִּזְמַנְךָ שׁוֹבֵר - וְלֹא כְּשִׁיטָה רַבִּי יְהוּדָה בִּבְבָא בְּתָרָא, שִׁיכּוֹל הַלוּוֶה לֹמַר שְׂאִינוּ פּוֹרַע אֶת חוּבוֹ עַד שִׁיְחִיזֵר לוֹ הַמְלוּוֶה אֶת שֹׁטֵר הַהִלּוּאָה כִּדִּי שֶׁלֹּא יוּכַל לְחַבּוֹעַ אוֹתוֹ שׁוֹב, וְאִינוּ מִסְתַּפֵּק בְּכַךְ שִׁיכְתוּב הַמְלוּוֶה שׁוֹבֵר שֶׁפָּרַע לוֹ הַלוּוֶה אֶת הַחוּבוֹ, מִפְּנֵי שִׁיכּוֹל לְטַעֵן שְׂאִינוּ יוּכַל לְשׁוֹמֵר אֶת הַשֹּׁטֵר כֹּל יָמָיו שֶׁלֹּא יֵאָכְלוּ אוֹתוֹ הָעַכְבָּרִים וְכִדְּוָמָה. וְזִמְמָה שֶׁמְבֹאֵר בִּמְשִׁנָּה שֶׁהָאִשָּׁה כּוֹתֶבֶת לְבַעַל שְׂאִינוּ חִיִּיב לָהּ כְּתוּבָה, וְלֹא מִצְרִיכִים אֶת הָאִשָּׁה לְהַחֲזִיר לְבַעַל אֶת כְּתוּבָתָהּ, מִשְׁמַע כְּשִׁיטָה רַבִּי יוֹסִי שְׁחֹלֵק שֶׁם. אֲמַר אֲבִי אֵין רֵאִיָּה מִהִּמְשִׁנָּה שְׁסוּבֶרֶת כְּרַבִּי יוֹסִי, מִשּׁוּם שֶׁתִּנִּי מְקַרְעֶת - נִיתָן לִשְׁנוֹת בִּמְשִׁנָּה מְקַרְעֶת כְּתוּבָתָהּ, דְּהִינּוּ שְׂצָרִיכָה לְקַרְעוֹ אֶת כְּתוּבָתָהּ וְאֵין לֹא דִי בְּכִתְבָתָהּ שׁוֹבֵר. שׁוֹאֵלֶת הַגְמָרָא, אֲמַר לִיָּה רַבָּא, לֹאבִי, וְהָאִשָּׁה שׁוֹבֶרֶת קְתָנִי - הָרִי שְׁנִינוּ בִּמְשִׁנָּה שְׁסוּבֶרֶת כְּתוּבָתָהּ וְלֹא נִיתָן לִשְׁנוֹת שְׁקוֹרְעֶת. אֵלָּא אֲמַר רַבָּא אֵין רֵאִיָּה מִהִּמְשִׁנָּה שְׁסוּבֶרֶת כְּרַבִּי יוֹסִי, מִשּׁוּם שֶׁבְּמִקּוֹם שְׂאֵין כּוֹתְבִין בְּתוּבָה עֶסְקִינִין - הַמִּשְׁנָה דִּיבְרָה עַל מִקּוֹם שֶׁנִּהְיָה שֶׁלֹּא לְכַתּוּב כְּתוּבָה לֹאשָׁה, אֲלֵא סוּמְכִים עַל תְּקַנַּת חֲכָמִים שֶׁאֵם מִתְּהַבֵּעַ אוֹ גִּירָשָׁה חִיִּיב לָהּ כְּתוּבָה, וּבְמִקּוֹם כֹּזֵה שְׂאֵין כְּתוּבָה לְקַרְעוֹ, גַּם לִפִּי רַבִּי יְהוּדָה תְּכַתּוּב לוֹ שׁוֹבֵר.

שְׁנִינוּ בִּמְשִׁנָּה, וְאִם אֲמַרְהָ מְהוּרָה אֲנִי מְעַלֵּין אוֹתָהּ לְשַׁעֲרֵי מוֹדָה. מִקְשָׁה הַגְמָרָא, מְעַלֵּין אוֹתָהּ - וְכִי הִיא הִיָּתָה מִחוּץ לְעוֹרָה שִׁישׁ צוֹרֵךְ לְהַעֲלוֹתָהּ לְשֶׁם,

וְקָמְלִיאוֹת - תְּכַשִּׁיט הַמִּקְפָּה אֶת הַצּוּאָר מִלְּפָנֶיהָ, נְזִימִים וּמִכְעוֹת, מְעַבְרִין - מִסִּירִים אוֹתָם מִמֶּנָּה כְּדִי לְנִוּוֹלָהּ, בִּשְׁבִיל שְׁתוּדָה. וְאַחֵר כְּדִי - אַחֵר שְׁקָרַע הַכֹּהֵן אֶת בְּגָדָה עַד כְּנֶגֶד הַלֵּב, מִכִּיָּה כָּל מִצְרֵי - הָעֹשִׂי מְסִיב הַגְדָּל כְּסִיב הַדָּקֵל, וְקוֹשְׁרוֹ לְמַעֲלָה מִדִּרְיָה בִּשְׁבִיל שֶׁלֹּא יִפְּלוּ בְּגָדֵיהָ עוֹד כְּלָפִי מִטָּה. וְכָל הַרְצָה לְרֵאוּתָהּ אֶת הַסוּטָה בְּבִזְיוֹנָהּ וּבִבְשׁוּתָהּ כָּאֵל לְרֵאוּתָהּ, הָיוּ מְעַבְרִיהָ וּשְׂפָחוּתֶיהָ, שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁלָּכָה גַּם בָּהֶן הִיא לֹא תוֹדָה בְּפִנֵּיהֶם. וְכָל הַנָּשִׁים מוֹתֵרוֹת לְרֵאוּתָהּ בְּשַׁעַת נִיוּוֹלָהּ, שְׁנֹאֲמַר "וְנוֹסְרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תִעֲשֶׂינָה בְּזִמְתָּבָנָה" - עַל יְדֵי שִׁירָאוֹ הַנָּשִׁים מִהַ שְׁעוֹשִׂים לְסוּטָה, יִשְׁמְרוּ עֲצָמָם שֶׁלֹּא לְבֹא לִידֵי זִימָה וְזִנּוּת. נִמְרָא. שְׁנִינוּ בִּמְשִׁנָּה, שֶׁהָיוּ מְבִיאִים אֶת הַסוּטָה לְבֵית דִּין הַגְדוֹל בִּירוּשָׁלַיִם. שׁוֹאֵלֶת הַגְמָרָא, מְנַהֵג מִיָּלִי - שֶׁלִּגְבֵי סוּטָה צָרִיךְ בֵּית דִּין שֶׁל שְׁבַעִים וְאַחֵר דִּינָיִם. וּמְשִׁיבָה, אֲמַר רַבִּי חֵיָּא בַּר זְמֵרָא אֹמֵר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא, אֲתָיָא - לְמוֹדִים בְּגוֹזֵרָה שׁוּוֹה 'תוֹרָה' 'תוֹרָה', בְּתִיבָה - הָבָא - לְגַבִּי סוּטָה "וְעֵשָׂה לָהּ הַכֶּתֶן אֶת כָּל הַתּוֹרָה" וּבְתִיבָה הֵתֶם - לְגַבִּי זָקֵן מִמֶּרָא "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֵד", וְלֹמְדִים מִהַ לְהִלֵּן בְּשִׁבְעִים וְאַחֵר - שֶׁזָּקֵן מִמֶּרָא חִיִּיב דְּרוּקָא אִם הוֹרָה כְּנֶגֶד בֵּית דִּין הַגְדוֹל, אֵף כָּאֵן - הַשְׁקָאֵת הַסוּטָה הִיא בְּשִׁבְעִים וְאַחֵר.

שְׁנִינוּ בִּמְשִׁנָּה, וּמֵאִיִּימִין עָלֶיהָ וְכו' כִּדִּי שֶׁאֵם זִינְתָה תוֹדָה וְלֹא יִשְׁקוּ אוֹתָהּ. מִקְשָׁה הַגְמָרָא, וְרִמְיָנָהּ בְּרַדְךָ שְׁמֵאִיִּימִין עָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִשְׁתָּה כְּדִי מֵאִיִּימִין עָלֶיהָ שֶׁתִּשְׁתָּה, שְׁאֹמְרִים לָהּ בְּתִי, אִם בְּרֹדֵר לָךְ הַדְּבָר שֶׁמְהוּרָה אֶת וְלֹא נִבְעֵלֶת בְּסִתְרֶיהָ, עֲמִידִי עַל בּוֹרִיִּיד - תִּסְמְכִי עַל כָּךְ שֶׁאֵת נִקִּיָּה מַעוּן, וְשִׁתִּי אֶת הַמִּים וְלֹא תִינּוֹקִי מֵהֶם, לִפִּי שְׂאֵין מִים הַמִּים דּוֹמִין אֵלָּא לְכֶם יָבֵשׁ שְׁמוֹנָה עַל בִּשְׁרֵי חֵי, אִם יֵשׁ שֶׁם מִכָּה וְהִבְשֵׁר פְּתוּחַ, הָרִי הֵסֵם מְחֻלָּחֵל יוֹרֵד לִגּוֹף, אֵךְ אֵין שֶׁם מִכָּה, אִינוּ מוֹעִיל בְּלוֹם - שְׂאִינוּ מִחֻלָּחֵל לְתוֹךְ הַבְּשֵׁר, וְכִמּוֹ כֵּן הַמִּים הַמִּרִים לֹא עוֹשִׂים דְּבַר לֹאשָׁה שֶׁלֹּא זִינְתָה. וְקִשָּׁה שֶׁהָרִי בִּמְשִׁנָּה מְבֹאֵר שְׁמֵאִימִים עָלֶיהָ רַק כִּדִּי שֶׁלֹּא תִשְׁתָּה. מִתְרַצַּת הַגְמָרָא, לֹא קָשְׁיָא, כָּאֵן - מַה שֶׁמְבֹאֵר בִּמְשִׁנָּה שְׁמֵאִימִים עָלֶיהָ כִּדִּי שֶׁלֹּא תִשְׁתָּה, הָיוּ עוֹשִׂים כֵּן קוֹרְם שְׁנִמְחָקָה הַמְּגִילָה שֶׁכְּתוּב בָּהּ שֶׁם הֵשֵׁם בְּתוֹךְ הַמִּים, וְלִכֵּן הָיוּ מֵאִימִים עָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִשְׁתָּה בִּשְׁבִיל לְמַנוּעַ אֶת מַחֲיִקַת הַשֵּׁם. כָּאֵן - מַה שֶׁמְבֹאֵר בְּבִרְיָתָא שְׁמֵאִימִים עָלֶיהָ גַּם כִּדִּי שֶׁתִּשְׁתָּה, הָיוּ עוֹשִׂים כֵּן לְאַחֵר שְׁנִמְחָקָה הַמְּגִילָה וְנִמְחָק כְּבַר שֶׁם הֵשֵׁם, הָיוּ אֹמְרִים לָהּ דְּבַר תְּנַחֲמוּמִים, כִּדִּי שֶׁאֵם הִיא טְהוֹרָה לֹא תוֹדָה שׁוֹזֵנָתָה מַחֲמַת תִּתְּפַחַד מִהֶמָּהִם.

שְׁנִינוּ בִּמְשִׁנָּה, וְאֹמֵר לְפָנֶיהָ דְּבָרִים שְׂאִינֵם כְּדֹאִי לְשׁוּמַעַן וְכו'. תִּנּוּ רַבָּנִין מַה הֵם הַדְּבָרִים שֶׁהִיא אוֹמֵר לְסוּטָה, אוֹמֵר לְפָנֶיהָ דְּבָרִים שֶׁל הַגְּדָה וּמַעֲשִׂים שְׂאִירָעוּ וְכַתּוּבִים בְּכַתּוּבִים - בְּתוֹרָה, אֲשֶׁר נִעֲשֶׂה בִּימֵים הָרִאשׁוֹנִים. כְּגוֹן, דְּבַרֵי הַגְּדָה עַל הַפֶּטוּק "אֲשֶׁר חֲכָמִים יָגִידוּ וְלֹא כְּהִדּוּ מֵאֲבוֹתָם" - שֶׁהַחֲכָמִים סִפְּרוּ אֶת חֲטָאֵם וְהוֹדּוּ עָלָיו וְלֹא הִסְתִּירוּ אוֹתָם. הַחֲכָמִים הֵם יְהוּדָה וְרֵאוּבֵן, שִׁיְהוּדָה הוֹדָה שְׁבָא עַל תָּמַר וְלֹא בּוֹשׁ לְהוֹדוֹתָהּ, וְכֵּה תִּהְיֶה סוּפָה, שׁוֹכֵה וְנִחַל חֵי הָעוֹלָם הָבָא. וְרֵאוּבֵן הוֹדָה עַל מַעֲשָׂה בִּלְחָה וְלֹא בּוֹשׁ לְהוֹדוֹתָהּ, וְכֵּה תִּהְיֶה סוּפָה, זֹכֵה וְנִחַל חֵי הָעוֹלָם הָבָא. וְכִגוֹן אֵלוֹ הַדְּבָרִים הָיוּ אֹמְרִים לְסוּטָה, כִּדִּי לִשְׁכַנְעָהּ לְהוֹדוֹתָם אִם זִינְתָה. שׁוֹאֵלֶת הַבְּרִייתָא, וְכֵּה שְׁכָרָן - מַה הַשְּׂכָר שֶׁקִּיבְלוּ רֵאוּבֵן וְיְהוּדָה עַל מַה שֶׁהוֹדּוּ. מִפְּסִיקָה הַגְמָרָא וּמִקְשָׁה עַל הַבְּרִייתָא, מַה שְׁכָרָן - מַה כּוֹנוֹת הַבְּרִייתָא שֶׁשְׂאֵלָה מַה שְּׂכָרָן, בְּרַדְכָּא אֲמַרְיָנִין - וְהָרִי הַתְּבָאָר שֶׁנִּחְלוּ חֵי הָעוֹלָם הָבָא. מִתְרַצַּת הַגְמָרָא, אֵלָּא כּוֹנוֹת הַבְּרִייתָא בְּשִׁאֲלָתָהּ, מַה שְׁכָרָן שֶׁקִּיבְלוּ בְּעוֹלָם הָהָא. מְשִׁיבָה הַבְּרִייתָא, קִיבְלוּ שְׂכָרָם אֵף בְּעוֹלָם הַזֶּה, שְׁנֹאֲמַר עָלֵיהֶם "לָהֶם לְכֶדֶם נִתְּנָה הָאֶרֶץ וְלֹא עָבַר זֶר בְּתוֹכָם".

שׁוֹאֵלֶת הַגְמָרָא עַל הַבְּרִייתָא, בְּשִׁלְמָא בִּיהוּדָה אֲשֶׁכְּתָן דְּאוֹדִי,

המשך מעמוד 50

שולא מיבעיא למשנתנו – על שיטת רבי אליעזר במשנה פשוט שיש להשיב, וחידושו שאף לשיטת רבי יוסי יש להשיב, והרי אדרבה – מסתבר להיפך, שלמשנתנו איבא עיקר – שקנא לה בפני עדים, ולכן מסתבר להאמין לו, אבל ה'תם – לשיטת רבי יוסי ליבא עיקר – שלדעתו אין צריך לקנא לה בפני עדים, ולדבריו יותר מתקבלת תשובת חכמים שיש לחשוש שמתוך כעסו יאמר שקנא לה. מתרצת הגמרא, אלא אי איתמר הכי איתמר – כך נאמרו הדברים, אמר רבי יצחק בר יוסף אמר רבי יוחנן לרבי רבי יוסי ברבי יהודה ואף למשנתנו אין לדבר סוף, ואכן עיקר תשובת חכמים היא על שיטת רבי יוסי ברבי יהודה, וחידושו שאף למשנתנו יש תשובה לשיטת רבי אליעזר.

אמר רבי חנינא מפורא, לא ליבא איניש לאיתתיה בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ולא ניתן להשקות את הסוטה, לא תסתרי בהרי פלוני – אל תתחדי עם פלוני, ואפילו בינו לבינה בלא עדים לא יאמר כך לאשתו, משום דילמא קיימא לן ברבי יוסי ברבי יהודה – שמא הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה דאמר בשם רבי אליעזר קינוי על פי עצמו, ומסתתרא – והאשה תתיחד עם אותו פלוני בפני שנים,

המשך מעמוד 50

שתודה. אם השתכנעה האשה להודות ואמרה ממה אני – שזינתה תחת בעלה, הרי היא שוכרת בתובתה – כותבת שובר שזינתה והפסידה את כתובתה, ויוצאת מבעלה בגט. ואם אף לאחר כל מה שאמרו לה, עמדה על דבריה ואמרה שהורה אני, היו מעלין אותה לשער המזרח – השער החיצוני של הר הבית, שעל פתח שער נקנור – ומשם לשער העזרה הנקרא שער ניקנור, ששם הוא המקום שבו היו משקין את הפסולת, ומטהרין את היולדות – שהיו עומדות שם היולדות בשעה שמקריבים את קרבן טהרתם, ומטהרין את המצורעין – מזים את הדם על ידם ורגלם. ובהן אוהו כבגדיה – בפתח הצואר,

המשך מעמוד 50

מתנוונה – מכחישה והולכת, ולסוף – סופה שהיא מתה באותה מיתה שבאה על ידי שתיית המים, שבטנה צבה וירכה נופלת. מבארת הגמרא את מחלוקתם, רב ששית סבר בין לרבי ובין לרבינן שחולקים על רבי, הוויא מתנוונה – הרי היא מכחישה והולכת מזמן שתיית המים, אלא שלרבי סופה שמתה באותה מיתה, ולרבינן מתה במיתה רגילה. והנה במשנתנו לגבי סוטה שבאו עדים שזינתה לאחר שכבר שתתה, לא מבואר שהאשה התנוונה לאחר שתית המים, ולכן הוכיח רב ששת שאם יש עדים שיודעים שזינתה אין המים בודקים אותה, שאם המים בודקים אותה אלא שאשה זו היתה לה זכות, מדוע לא התנוונה, שהרי התבאר שגם אם יש לה זכות היא מתנוונה. ורב יוסף סבר, לרבי הוויא מתנוונה – רק לרבי היא מכחישה והולכת, אך לרבינן לא הוויא מתנוונה – אלא מפני הזכות לא ניכר עליה דבר. וממילא אין להוכיח מהמשנה, שלעולם יתכן שהמים בודקים אותה גם באופן שיש עדים, ומה שלא אירע לה דבר הוא משום שהיתה לה זכות.

מקשה הגמרא על רב ששת, מתיב רב שימי בר אשי, שנינו במשנה שם רבי שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים – חולק על רבי ורבינן, וסובר שאין זכות של האשה מועילה כלל למנוע ממנה את העונש הראוי לבוא על ידי המים המרים, ואם איתא אומר זכות תולה במים המרים – אם תאמר שזכות מועילה שלא תענש, נמצא מדה איתא את המים בפני כל הנשים השותות – הסוטות לא יפחדו

והרי היא סוטה וליבא האדינא מי סומה למיבדקה – ואין בזמן הזה מי סוטה לבדוקה, וקאמר לה עילויה איפודא דלעולם – ומספק תהיה אסורה עליו לעולם. לכן לא יקנא הבעל לאשתו בזמן הזה, וממילא לא תיחשב סוטה להיאסר עליו.

אמר ריש לקיש, מה לשון קינוי – מפני מה נקרא ציווי הבעל לאשתו 'קינוי', משום שהוא דבר המטיל קנאה בינה לבין אחרים – הקינוי גורם שאחרים יכעסו עליה, וקינוי מלשון כעס. מדייקת הגמרא מדבריו, אלמא קסבר שקינוי על פי עצמו – שאין צריך לקנאות בפני עדים, וכולי עלמא לא ידעי דקניי לה – ולכן האנשים לא ידעו שקנא לה, ואמרי מאי דקמא דקא בידלה – ויאמרו מפני מה היא מתרחקת מהאנשים, ואתו למיעבד קנאה בהדה – ויבואו לידי כעס ומריבה עמה. ורב יוסף בר רבי שלמא משמיה דאבאי אמר, נקרא 'קינוי' משום שהוא דבר המטיל קנאה בינו לבינה – שבאה לידי כעס ומריבה עם בעלה על שחושד בה. מדייקת הגמרא אלמא קסבר כמשנתנו שקינוי על פי שנים עדים, וממילא וכולי עלמא ידעי דקניי לה ואינם באים עם האשה לידי כעס, ואיהו הוא דאתי למיעבד קנאה בהדה – ורק לבעל יגרם כעס ומריבה עם האשה.

ומושך כלפי מטה, אם נקנעו בגדיה מחמת המשיכה, נקנעו ואינו מקפיד על כך, ואם נפרמו – ואף אם נפרמו לקרעים רבים, נפרמו, וכך מושך הכהן את בגדה עד שהיה מנלה את לבה. וכן, וסותר את שערך – מתיר הכהן את שערך מקשירתו לאחר שגילה את שערך, כדי לנוולה ויגרם לה שתודה. רבי יהודה חולק ואומר, שאם היה לבה נאה לא היה מנלה, ואם היה שערך נאה לא היה סותר, כדי שלא יתגררו בה הכהנים. אם היתה מתכסה בלבוש – אם היתה לבושה בגדים לבנים, מכסה בשחורים – מלבישים לה בגדים שחורים כדי לנוולה. וכן אם היה עליה כל וזהב – תכשיטי זהב,

מלשותות את המים. ועוד, ואתה מוציא שם רע על הטהורות ששיתו ולא אירע להן דבר משום שלא זנו, והן אומרים ממהות היו – ויאמרו עליהן שבאמת זינו אלא ששתלה להן זכות – מה שלא אירע להן דבר זהו מחמת זכות שבידם. וקשה, ואם איתא – אם נאמר כרב ששת, מחמת דין זה שאם יש לה עדים במדינת הים אין המים בודקים אותה, נמי נמצא איתא מוציא שם רע על הטהורות ששיתו ולא אירע להן דבר משום שלא זנו, והן אומרים ממהות היו – ויאמרו עליהן שבאמת זינו, אלא שיש להן עדים במדינת הים – מה שלא אירע להן דבר, זהו משום שאין המים מועילים לבדוקן כיון שיש עדים שיודעים שזינו. אלא מוכח מדברי רבי שמעון שהמים בודקים גם במקרה שיש עדים שיודעים שזינתה, וקשה על רב ששת. מתרצת הגמרא, לרבי שמעון קאמר – וכי מרב שמעון אתה מוכיח שלא כדברי רב ששת, לרבי שמעון מדוכות לא תליא עדים נמי לא תלו – לדעת רבי שמעון הסובר שאף אם יש בידה זכות מועילים המים לבדוקה, והוכיח דבריו, שאם לא כן יצא לעז על נשים כשרות, אכן גם באופן שיש עדים שיודעים שזינתה המים בודקים אותה. ורב ששת אמר את דינו לדעת רבי ורבינן שלא חששו ללעז זה.

מקשה הגמרא על רב ששת, מתיב רב שנינו במשנה להלן, ואלו שמנחותיהן נשרפות – אלו הן הנשים הסוטות ששורפים את מנחותיהן, ולא ניתן לפדותן או להוציאן לחולין.

שווה, והרי מ'ב'ה' נפקא – דין זה נלמד מהפסוק 'ועד אין בה', שדורשים דווקא ב'ה' – להעיד שזינתה נאמן עד אחד, אבל ו'לא בקינני' – שצריך שני עדים שקינא לה הבעל, וכמו כן דורשים 'ב'ה' ו'לא בקינני' – שצריך שני עדים שנסתרה. ולימוד זה מ'ב'ה' ל'יה' לתנא להביא. מתרצת הגמרא, ה'כי נמי קאמר' – אכן גם המשנה סוברת שהלימוד שעד אחד אינו נאמן על סתירה הוא משום שתלמוד לומר 'ב'ה' ו'לא בקינני' ו'לא בקינני' – אלא שהמשנה דיברה על דין נוסף, ש'שומא'ה' בעלמא בלא קינני ובלא סתירה – באופן שלא היה קינני וסתירה ומעיד עד אחד שזינתה, הדין הוא דלא מהימן עד אחד אלא צריך שנים, ודין זה מנלן, על זה משיבה המשנה, נאמר כאן, לגבי ערוה "כי מצא בה עדות דבר" ונאמר להלן "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר", ודורשים בגזרה שוה, מה 'דבר' האמור להלן מאמינים רק לעדים שנים, אף כאן לגבי ערוה מאמינים רק לעדים שנים.

תנו רבנן, אי זו היא עדות הראשונה – איזו עדות נקראת במשנה 'עדות ראשונה', זו עדות סתירה – עדות שנסתרה. ואיזו עדות נקראת במשנה 'עדות אחרונה', זו עדות שומא'ה – העדות שנבעלה לאחר קינני וסתירה.

האחרונה – להעיד שזינתה, שאופרתה איסור עולם על בעלה, אינו דין שלא תתקיים העדות בפחות משנים. אין הדין כן משום שתלמוד לומר – אמרה התורה "ועד אין ב'ה'" – ודורשים שאין שני עדים שזינתה, אך כל שיש בה אפילו עד אחד נאמן. דנה המשנה, וקל וחומר לעדות הראשונה מעתה – אם כן נלמד בקל וחומר להיפך, שבעדות על סתירה מספיק עד אחד, שהרי ומה עדות האחרונה – להעיד שזינתה, שאופרתה איסור עולם על בעלה, ומכל מקום מתקיימת בעד אחד, עדות הראשונה – להעיד שנסתרה, שאין אופרתה איסור עולם – שהרי יש לה היתר לבעלה אם תיבדק במי סוטה ותימצא כשרה, אינו דין שתתקיים עדות זו בעד אחד. אין הדין כן משום שתלמוד לומר אמרה התורה לגבי ערוה "כי מצא בה עדות דבר", ולהלן הוא אומר "על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר", ודורשים גזירה שוה 'דבר דבר', מה דבר האמור להלן – לגבי ממון, מאמינים רק על פי שנים עדים, אף כאן – לגבי ערוה מאמינים רק על פי שנים, ולכן צריך שני עדים שנסתרה ולא לומדים בקל וחומר להאמין לעד אחד. עד כאן דברי המשנה להלן.

מקשה הגמרא על המשנה, היא מ'כי מצא בה עדות דבר' נפקא – האם דין זה – שעד אחד אינו נאמן לומר שנסתרה נלמד מהגזירה

המשך מעמוד עד

גמיעה, תינינו בן עזאי – נמצא שאין חילוק בין רבי עקיבא לבן עזאי, שהרי גם לדעת בן עזאי השיעור הוא כדי צליית ביצה, אלא מוכח שכוונת רבי עקיבא לשיעור של צלייה וגמיעה.

מקשה הגמרא סתירה בין הברייתות בדעת רבי יהודה בן בתירא, ה'הם' – בברייתא הראשונה, אמר רבי יהודה בן בתירא שהשיעור הוא כדי לגמיע שלש ביצים זו אחת זו, ואילו ה'הם' – בברייתא השנייה, אמר שהשיעור הוא כדי לגמיעה – לגמיע ביצה אחת. מתרצת הגמרא, מה שאמר רבי יהודה בן בתירא בברייתא הראשונה שהשיעור הוא כדי לגמיע שלש ביצים, אין זו דעתו, שהרי הוא סובר כדי גמיעת ביצה אחת. אלא לדבריו דרבי עקיבא קאמר, דקאמר רבי עקיבא שמשערין בצליה ובגמיעה של ביצה אחת, וכפי שבארה הגמרא את שיטתו, ולדבריו אמר רבי יהודה בן בתירא, מדוע אתה משער בצליה וגמיעה של ביצה אחת, אימא – תאמר שיעור של גמיעה לחודה, כלומר כדי לגמיע שלש ביצים זו אחת זו, ותנינו צליה וגמיעה – ששיעור זה שווה לצליה וגמיעה של ביצה אחת. שנינו בברייתא, רבי אליעזר בן ירמיה אומר שהשיעור הוא כדי שיקשור גרדי נימא – שיקשור האורג את החוטים שיוצאים מהבד. בעי רב אשי לפי איזה שיעור זמן משערים, דמרתק – קשירת שני

חוטים שרחוקים אחד מהשני, או דמקרב – קשירת שני חוטים שקרובים אחד לשני, ונדרש פחות זמן לקושרם. מסיקה הגמרא, תיקו. שנינו בברייתא, תנינו בן פנחס אומר שהשיעור הוא כדי שתושמי ידה לתוך פיה ליטול את הקוסם. בעי רב אשי לפי איזה שיעור זמן משערים, דמרתק או דלא מרתק – להוציא קיסם שנמצא דחוק בין השניים, או שאינו דחוק ונדרש פחות זמן להוציאו. מסיקה הגמרא, תיקו.

שנינו בברייתא, פלימו אומר שהשיעור הוא כדי שתושמי ידה לפל ליטול בכר ותיטלו. בעי רב אשי לפי איזה שיעור זמן משערים, דמרתק או דלא מרתק – להוציא ככר שנמצא דחוק בסל, או שאינו דחוק ונדרש פחות זמן להוציאו. וכן יש להסתפק האם משערים ב'הרתק' או ב'עתיקא' – בסל חדש או בישן, סל חדש אינו נוח לשימוש משום שיוצאים ממנו חוטי האריגה, אך סל ישן נוח לשימוש ונדרש פחות זמן להוציא ממנו את הככר. וכן יש להסתפק האם משערים ב'חמימא' או ב'קריא' – בככר חם או קר, ככר חם צריך להוציאו מן הסל בנחת כדי שלא ימעך ויפול מידו, אך ככר קר נדרש פחות זמן להוציאו מן הסל.

המשך בעמוד עח

לו להתגאות. ולמה נקרא בשר האדם בשם ב'ש', שנרמז בראשי התיבות, שלאחר מות האדם יש לו ב'ש' – ביום הדין, ס' ו'ה' – גופו סרוח ור'מ'ה – שגופו מאכל לתולעים. אימא דאמרי שבאות 'ש' בשם בשר נרמזת המילה שאול – שסופו של האדם להיות בקבר. ואין לפרש שנרמזת המילה סרוחה, משום ד'התיב' בשר בשן ולא בשין. אמר רב אשי כל אדם שיש בו נפשות הרוח לפי נפחת – מתמעט מחיבתו ונעשה פחות שבאנשים, ש'נאמר' לגבי נגעים

כתוב גם שנרפא. אבל כאשר כתוב על אדם שיש בו נגע לא ב'התיב' ב'יה' ו'נרפא'. ולומדים מכך שמי שהוא רך ועניו כבשר יש רפואה למכאוביו, אך מי שלבו קשה כאדם, כלומר כאדמה, אין רפואה למכאוביו.

אמר רבי יוחנן, למה נקרא האדם בשם אדם, משום שנרמז בראשי התיבות של שם זה, שהאדם יש בו א'פ' – יסודו מעפר, דם – שגורם למחלות רבות וק'רה – שכאשר היא מתגברת על האדם בא חולי ומכאוב על האדם, כלומר שהאדם כולו הבל ושפלות ולכן אין

יהושע ז א-טז

ז א וַיִּמְעְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעַל בַּחֲרָם וַיִּקָּח עֶכְנֹן בֶּן־כְּרִמִּי בֶן־זִכְרִי בֶן־זֶרַח לְמַטֵּה
 יְהוּדָה מִן־הַחֲרָם וַיַּחֲרֹאֲף יְהוָה בְּכַנּוּ יִשְׂרָאֵל: ב וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אַנְשִׁים מִירֵחוֹ
 הָעִי אֲשֶׁר עִם־בֵּית אֲנֹן מִקֶּדֶם לְבֵית־אֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֵאמֹר עָלוּ וְרַגְלוּ
 אֶת־הָאָרֶץ וַיַּעֲלוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּרְגְּלוּ אֶת־הָעִי: ג וַיָּשָׁבוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
 אֶל־יַעַל כָּל־הָעָם כָּאֲלָפִים אִישׁ אוֹ כַּשְּׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ יַעֲלוּ וַיָּכּוּ אֶת־הָעִי
 אֶל־תִּיגַע שָׁמָּה אֶת־כָּל־הָעָם כִּי מָעַט הָמָּה: ד וַיַּעֲלוּ מִן־הָעָם שָׁמָּה כַּשְּׁלֹשֶׁת
 אֲלָפִים אִישׁ וַיִּנָּסוּ לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעִי: ה וַיָּכּוּ מֵהֶם אַנְשֵׁי הָעִי כַּשְּׁלֹשִׁים וַשְּׁשָׁה
 אִישׁ וַיִּרְדְּפוּם לִפְנֵי הַשָּׁעַר עַד־הַשְּׂבָרִים וַיָּכּוּם בַּמִּזְרָה וַיָּמָס לְבַב־הָעָם וַיְהִי
 לְמִים: ו וַיִּקְרַע יְהוֹשֻׁעַ שָׁמְלָתוֹ וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אֶרְצָה לִפְנֵי אֲרוֹן יְהוָה
 עַד־הָעֶרֶב הוּא וְזֻקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹפֶר עַל־רֹאשָׁם: ז וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֲהֵא |
 אֲדֹנִי יְהוָה לָמָּה הָעֵבֶרֶת הָעֶבֶר אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הִירְדֵּן לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד
 הָאֹמְרִי לְהַאֲבִידָנוּ וְלֹא הוֹאֲלָנוּ וַנָּשָׁב בָּעֶבֶר הִירְדֵּן: ח כִּי אֲדֹנִי מָה אֹמַר אַחֲרֵי
 אֲשֶׁר הִפִּךְ יִשְׂרָאֵל עָרְף לִפְנֵי אִיבָיו: ט וַיִּשְׁמְעוּ הַכְּנַעֲנִי וְכָל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וַנִּסְכְּפוּ
 עָלֵינוּ וַהֲכִרְתוּ אֶת־שְׁמֵנוּ מִן־הָאָרֶץ וּמַה־תַּעֲשֶׂה לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל: י וַיֹּאמֶר יְהוָה

רש"י

מה שהתפללת לפני והזכרת. דבר אחר: עמדת
 לך במחנה ולא יצאת עמהם, ואני אמרתי
 (במדבר כז יז): אשר יוציאם ואשר יביאם, כי
 אתה תביא את בני ישראל, ואנכי אהיה עמך,
 (שם ג כח): כי הוא יעבור לפני העם הזה והוא
 ינחיל אותם, אם תלך אתה לפניו יצליחו,
 ואם לאו לא יצליחו. דבר אחר: קום לך,
 בשבילך זאת להם, לא אמרתי לך להקדיש

מצודת ציון

(א) וימעלו. ענין חטא ופשע: (ב) עם בית און. סמוך
 לבית און, כמו (בראשית כה יא) עם באר לחי ראי: (ג) תיגע.
 מלשון יגיעה: (ד) לפני. מלפני: (ה) השברים. שם המקום
 נקרא על שם המאורע, על כי נשברו שם: במורד. במקום
 הירידה מההר: (ז) אהה. ענין לשון צעקה ויללה, כמו
 (מלכים ב ו ה) אהה אדוני: ולו. הלואי, וכן (במדבר יד ב) לו
 מתנו: הואלנו. ענין רצון, כמו (שופטים יט ו) הואל נא ולין:
 (ח) בי. ענין לשון בקשה, כמו (בראשית מד יח) בי אדוני:

מצודת דוד

(א) וימעלו וכו'. על שלא שמרו זה את זה מעלה עליהם
 הכתוב כאלו כולם מעלו: (ג) אל יעל. רצה לומר, אין
 צורך בכולם: (ז) ולו הואלנו. הלואי והיינו רוצים מאז
 לשבת בעבר הירדן המזרחי ולא לעבור את הירדן, ולא
 היתה באה עלינו הצרה הזאת: (ח) מה אומר. אחר
 שהרגיש בעצמו שהרבה אמרים מול מעשה ה', חזר
 ואמר: מה אומר אם לא כדבר הזה, הואיל וישראל הפך
 עורף בנוסם, ואצעק מכאב לב: (ט) וישמעו. אשר
 האויב ירדפם: ומה תעשה לשמך. לבל יחולל, באמרם

מבלי יכולת ה' נאבדו: (י) למה זה וכו'. רצה לומר, אין צורך בתפלה כי אם לבער עובר החרם:

אֶל־יְהוֹשֻׁעַ קָם לֵךְ לָמָּה זֶה אַתָּה נָפַל עַל־פָּנֶיךָ: יֵאָחֲזָא יִשְׂרָאֵל וְגַם עָבְרוּ
 אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתָם וְגַם לָקְחוּ מִן־הַחֶרֶם וְגַם גָּנְבוּ וְגַם כָּחֲשׂוּ וְגַם
 שָׂמוּ בְכֻלֵּיהֶם: יֵד וְלֹא יָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹם לִפְנֵי אֹיְבֵיהֶם עֶרְף וּפְנֵי לִפְנֵי
 אֹיְבֵיהֶם כִּי הָיוּ לַחֶרֶם לֹא אוֹסִיף לַהֲיוֹת עִמָּכֶם אִם־לֹא תִשְׁמְדוּ הַחֶרֶם
 מִקִּרְבְּכֶם: יִגְקָם קָדֵשׁ אֶת־הָעָם וְאָמַרְתָּ הַתְּקַדְּשׁוּ לְמַחֵר כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
 אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל חֶרֶם בְּקִרְבְּךָ יִשְׂרָאֵל לֹא תוֹכַל לָקוֹם לִפְנֵי אֹיְבֵיךָ עַד־הַסִּירְכֶם
 הַחֶרֶם מִקִּרְבְּכֶם: יִד וְנִקְרַבְתֶּם בַּבֶּקֶר לִשְׁבָטֵיכֶם וְהָיָה הַשֹּׁבֵט אֲשֶׁר־יִלְכְּדוּ
 יְהוָה יִקְרַב לַמִּשְׁפָּחוֹת וְהַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר־יִלְכְּדָהּ יְהוָה תִּקְרַב לַבָּתִּים וְהַבֵּית
 אֲשֶׁר יִלְכְּדוּ יְהוָה יִקְרַב לַגָּבְרִים: טו וְהָיָה הַנִּלְכָּד בַּחֶרֶם יִשְׁרָף בָּאֵשׁ אֹתוֹ
 וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ כִּי עָבַר אֶת־בְּרִית יְהוָה וְכִי־עָשָׂה נִבְלָה בְּיִשְׂרָאֵל:
 מז וַיִּשָּׁפֶם יְהוֹשֻׁעַ בַּבֶּקֶר וַיִּקְרַב אֶת־יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטָיו וַיִּלְכְּדוּ שֹׁבֵט יְהוּדָה:

רש"י

בחרם, ישרף באש הראוי לשרף, כמו שמפרש
 למטה: אותו ואת כל אשר לו. כדין האמור
 למטה, וזה מקרא קצר, ודומה לו (שמואל ב ה
 ח): כל מכה יבואי ויגע בצנור, לא פירש מה
 יהיה לו, ובדברי הימים (א יא ו) פירש: יהיה
 לראש, אף כאן לא פירש מה יהיה באותו וכל
 אשר לו, ולמטה פירש: (טז) ויקרב את
 ישראל. לפני החשן, מקום שהשבטים כתובים,
 ומסר לו הקדוש ברוך הוא סימן שהשבט
 שחטא, אבנו כהה, וכהתה אבנו של יהודה:

מצודת ציון

(יא) בריתי. ענינו בכל מקום דבר המתקיים, וגם שבועה
 היא דבר המתקיים, וחרם כשבועה: שמו. נתנו:
 (יג) קדש. הזמן, כמו (יזל ד ט) קדשו מלחמה:
 (טו) נבלה. דבר מגונה כמו (ישעיהו לב ו) נבלה ידבר:

שלא העיר: (יד) לבתים. יש במשפחה אחת
 הרבה בתי אבות: לגברים. לראשי גולגולת,
 כל אנשי הבית יבאו לגורל: (טו) (תוספת)
 ישרף באש. האהל והמטלטלין: אותו ואת כל
 אשר לו. כדין המפורש למטה (להלן פסוק כה)
 אותו והבהמה בסקילה, והזקף שהוא על
 'באש' מוכיח, שהוא נפרד מ'אותו', שכן מצינו
 מקראות שהטעם מחלקן, כמו (דברים יא ל):
 אחרי דרך מבוא השמש, ש'אחרי' מופלג
 מ'דרך' על ידי הטעם, וכן פתרונו, הנלכד
 מצודת דוד
 (יא) חטא ישראל. אף שאיש אחד חטא, מכל מקום, על
 שלא שמרו זה את זה, מעלה עליהם הכתוב כאלו כולם
 חטאו: וגם עברו את בריתי. בא להגדיל מעשה הנבלה
 ההיא, לומר: הלא אף אם יחטא איש לאיש לא ינקה,
 והמה אף כי לא חששו ועברו בריתי שעברו על החרם
 שהוא כשבועה: וגם לקחו. רצה לומר, אף העובר אחת משאר מצות ה' ענש יענש, והמה גם לקחו מחרמי גבוה,
 חלק ה': וגם גנבו. אילו לקחו לעין כל, היו על כל פנים משוים כבוד המקום לכבוד בשר ודם, אבל המה גנבו
 להשמר מבני אדם, ומה' לא יראו: וגם כחשו. הן לא יבזו לגנב אם ישוב וניחם ומודה בה ומחזירה, אבל המה
 גם כחשו: וגם שמו בכליהם. רצה לומר, (משלי ו ל) לא יבזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, אבל המה גם שמו
 בכליהם להיות שמור לאוצר, לא להוציא לשבור רעבון נפש, ואם כן מעשה הנבלה ההיא כפולה ומוכפלת: (יב) כי
 היו לחרם. רצה לומר, היו מסייעים לעובר החרם במה שהעלימו עין, ולא שמרו זה את זה: החרם. העובר החרם:
 (יג) התקדשו. לחלוף לפני הארון, לדעת בשלמי הרעה הזאת: (יד) ונקרבתם. מול הארון: לשבטיכם. כל שבט
 לבד: ילכדנו ה'. להיות נלכד לפני הארון לבל יוכל לזוז ממקומו לפי שעה: יקרב למשפחות. אחר ייזו ממקומם
 יקרבו שוב למשפחות: לבתים. כי המשפחה תחולק עוד לבתי אבות: לגברים. לאנשים יחידים: (טו) הנלכד בחרם.
 הנלכד לפני הארון, בעבור שמעל בחרם:

דברי הימים"א ו א"מ

ו א בְּנֵי לֹוי גִּרְשָׁם קָהָת וּמֶרָרִי: ב וְאַלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־גִרְשָׁם לְבָנִי וְשִׁמְעִי:
 ג וּבְנֵי קָהָת עֶמְרָם וַיִּצְחָר וַחֲכֹרֹן וְעִזִּיאֵל: ד בְּנֵי מֶרָרִי מַחְלִי וּמִשִּׁי וְאַלֶּה
 מִשְׁפָּחוֹת הַלֹּוי לְאַבְוֹתֵיהֶם: ה לְגִרְשָׁם לְבָנִי בְנוֹ יַחֲת בְנוֹ זִמָּה בְנוֹ: ו יוֹאָח
 בְנוֹ עֲדֹי בְנוֹ יֶרַח בְנוֹ יֶאֱתָרִי בְנוֹ: ז בְּנֵי קָהָת עֲמִינָדָב בְנוֹ קָרַח בְנוֹ אֶסִּיר
 בְנוֹ: ח אֶלְקָנָה בְנוֹ וְאַבִּיסָף בְנוֹ וְאַסִּיר בְנוֹ: ט תַּחַת בְנוֹ אוּרִיאֵל בְנוֹ עֲזִיָּה
 בְנוֹ וְשָׂאוּל בְנוֹ: י וּבְנֵי אֶלְקָנָה עֲמִשִּׁי וְאַחִימֹת: יא אֶלְקָנָה (כְּתִיב בְנוֹ) בְנֵי
 אֶלְקָנָה צוּפִי בְנוֹ וְנַחֲת בְנוֹ: יב אֱלִיאָב בְנוֹ יֶרֶחַם בְנוֹ אֶלְקָנָה בְנוֹ: יג וּבְנֵי
 שְׁמוּאֵל הַכֹּהֵן וְשִׁנִּי וְאַבְיָה: יד בְּנֵי מֶרָרִי מַחְלִי לְבָנִי בְנוֹ שִׁמְעִי בְנוֹ עֲזִיָּה בְנוֹ:
 טו שְׁמַעְיָא בְנוֹ חֲנִיָּה בְנוֹ עֲשִׂיָּה בְנוֹ: טז וְאַלֶּה אֲשֶׁר הָעֵמִיד דָּוִיד עַל־יְדֵי־שִׁיר
 בֵּית יְהוָה מִמְנוֹחַ הָאָרוֹן: יז וַיְהִיו מִשְׁרָתִים לְפָנַי מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד בְּשִׁיר
 עַד־בָּנוֹת שְׁלֹמֹה אֶת־בֵּית יְהוָה בִּירוּשָׁלַם וַיַּעֲמֵדוּ כְּמִשְׁפָּטָם עַל־עֲבֹדָתָם:
 יח וְאַלֶּה הָעֹמְדִים וּבְנֵיהֶם מִבְּנֵי הַקְּהָלִי הַיָּמִן הַמְּשֹׁרֵר בֶּן־יֹאֵל בֶּן־שְׁמוּאֵל:
 יט בֶּן־אֶלְקָנָה בֶּן־יֶרֶחַם בֶּן־אֱלִיאֵל בֶּן־תָּחוֹחַ: כ בֶּן־(כְּתִיב צִיָּף) צוּף בֶּן־אֶלְקָנָה

רש"י

כדכתיב (לקמן ט"ז) ויעזב שם לפני ארון ברית ה'
 לאסף ולאחיו לשרת לפני הארון וגו' וכתוב
 ועובד אדום (שם) בן ידותון וחסיה לשערים וגו'
 (שם): לפני משכן ה'. בבמה אשר בגבעון,
 ושלמה העמידן בבית המקדש בירושלים:
 (יז) ויעמדו כמשפטם על עבודתם. כמשפט
 אשר העמידן דוד:

מצודת ציון

(ב) לבני. הוא לעדן הנזכר לקמן (כג ז) בחלוק
 המשמרות: (ה) יחת. הוא יחיאל הנזכר למטה:
 (ז) עמינדב. הוא יצהר הנזכר:

(יג) ובני שמואל הבכור ושני ואביה. ושני
 זה יואל פתרון והשני אביה כלומר שני לראשון
 הוא היה אביה ושני לאביה הוא היה יואל שלא
 נכתב ודוגמתם כי אם הסוס אסור וחמור אסור
 (מלכים ב' ו') כמו והחמור וכן הפר שני דגדעון
 וכן הראשון (שופטים ו'): (טז) ואלה אשר
 העמיד דוד וגו'. כשהשיבוהו מבית עובד אדום

מצודת דוד

(א) בני לוי. בעבור לייחס הנשארים חזר להזכיר כולם:
 (ד) לאבותיהם. אשר מתייחסים אל אבותיהם מהבן אל
 האב: (ה) לגרשום. אלה התולדות אשר לגרשום:
 (ח) אלקנה בנו. לא שהיה בנו של אסיר שחושב

כולם אחד בן אחד אלא אלקנה גם הוא היה בנו של קרח וגם אביאסף כמ"ש ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף
 (שמות ו'): ואסיר בנו. זה אסיר השני היה בנו של אביאסף: (י) ובני אלקנה. הוא היה בן שאול: ואחיימות. היה בנו
 של עמשי: (יא) אלקנה. היה בנו של אחיימות: בני אלקנה. ר"ל ואלה בני אלקנה צופי היה בנו וכו' וחושב אחד
 בן אחד: (יג) ובני שמואל. הוא שמואל הנביא בן אלקנה: ושני. הוא יואל האמור בש"א ובשתי השמות היה נקרא:
 (טז) ואלה. הם הנאמרים למטה: על ידי שיר. ר"ל לשורר בבית ה': ממנוח הארון. מיום שבת הארון בירושלים
 כי לא זזו משם כאשר מקודם שהיה מתהלך ממקום למקום: (יז) משכן אוהל מועד. זה האוהל אשר נטה לו דוד
 כמ"ש בשמואל ב': ויעמדו כמשפטם. כאשר יבנה הבית יעמדו שם כמשפט שתקן להם דוד על עבודתם המוטל
 עליהם וזהו עבודת השיר: (יח) ואלה העומדים. אלה הם הראשים העומדים לשורר ובניהם עמהם: הימן המשורר.
 הוא היה הראש: בן יואל. הוא ושני הנזכר למעלה וכן ביתר השמות משתנה ממה שזכר למעלה וזהו על כי היו

בְּנֵי־מַחַת בֶּן־עַמְשִׁי: כֹּא בֶן־אֶלְקָנָה בֶן־יֹאֵל בֶּן־עֲזַרְיָה בֶן־צַפְנִיָּה: כֵּב בֶּן־תַּחַת
 בֶּן־אֶסִּיר בֶּן־אֲבִיסָף בֶּן־קָרַח: כֶּג בֶּן־יִצְחָר בֶּן־קָהָת בֶּן־לֵוִי בֶן־יִשְׂרָאֵל:
 כֹּד וְאָחִיו אֶסָּף הָעֹמֵד עַל־יְמִינוֹ אֶסָּף בֶּן־בְּרַכְיָהוּ בֶן־שֹׁמְעָא: כֶּה בֶן־מִיכָאֵל
 בֶּן־בַּעֲשִׂיָּה בֶן־מִלְכִּיָּה: כֹּו בֶן־אֶתְנִי בֶן־זָרַח בֶּן־עֲדִיָּה: כֹּז בֶּן־אִיתָן בֶּן־זִמְהָ
 בֶּן־שֹׁמְעִי: כֶּח בֶּן־יִחִת בֶּן־גִּרְשֵׁם בֶּן־לֵוִי: כֹּט וּבְנֵי מָרְי אֲחֵיהֶם עַל־הַשְּׂמָאוֹל
 אִיתָן בֶּן־קִישִׁי בֶן־עֲבָדִי בֶן־מִלְכִּיד: ל בֶּן־חֲשִׁבְיָה בֶן־אֲמִצְיָה בֶן־חֶלְקִיָּה:
 לֹא בֶן־אֲמִצִּי בֶן־בְּנִי בֶן־שֹׁמֶר: לֵב בֶּן־מַחְלִי בֶן־מוֹשִׁי בֶן־מָרְי בֶּן־לֵוִי:
 לֶג וְאֲחֵיהֶם הַלְוִיִּם נְתוּנִים לְכָל־עֲבוֹדַת מִשְׁכַּן בֵּית הָאֱלֹהִים: לֹד וְאֶהֱרֹן וּבָנָיו
 מִקְטִירִים עַל־מִזְבֵּחַ הָעוֹלָה וְעַל־מִזְבֵּחַ הַקְטָרֶת לְכָל מְלֹאכֶת קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים
 וּלְכַפֵּר עַל־יִשְׂרָאֵל כָּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד הָאֱלֹהִים: לֹה וְאַלְהָ בְנֵי אֶהֱרֹן
 אֶלְעָזָר בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־אֲבִישׁוּעַ בֶּן־לֹו: לוּ בְּקִי בֶּנֹו עֹזִי בֶּנֹו זִרְחִיָּה בֶּנֹו: לז מְרִירֹת
 בֶּנֹו אֲמִרְיָה בֶּנֹו אַחִיטֹוב בֶּנֹו: לח צִדּוֹק בֶּנֹו אַחִימַעֵץ בֶּנֹו: לט וְאַלְהָ
 מוֹשְׁבוֹתָם לְטִירֹוֹתָם בְּגִבּוֹלָם לְבְנֵי אֶהֱרֹן לְמִשְׁפַּחַת הַקָּהָתִי כִּי לָהֶם הָיָה
 הַגּוֹרֵל: מ וַיִּתְּנוּ לָהֶם אֶת־חֲבֵרוֹן בְּאַרְצֵי יְהוּדָה וְאֶת־מִגְרָשֶׁיהָ סְבִיבֹתֶיהָ:

רש"י

(כד) ואחיו אסף העומד על ימינו. של הימן
 ובניו: (כט) ובני מררי אחיהם על השמאול.
 (אחיהם) דוגמת שאמר בלשון אשכנז
 גברודי"ר, על השמאל של הימן ובניו שהימן
 ובניו באמצע: (לג) ואחיהם הלוים נתונים
 לכל עבודת משכן בית האלהים. לשוערים
 ולהפשיט כדכתיב לקמן (ד"ה ל"ה) והלוים
 מפשיטין: (לה) ואלה בני אהרן. המקטירים
 על מזבח העולה ועל מזבח הקטורת:

מצודת דוד

נקראים בשתי השמות וזהו כלל גדול: (כד) ואחיו. ר"ל
 חברו: אסף וכו'. גם הוא היה לראש: אסף בן ברכיהו.
 ר"ל אסף זה היה בן ברכיהו וכו': (כז) בן שמעי. לקצר

מצודת ציון
 (לט) לטירותם. ענין ארמון כמו תהי טירתם נשמה
 (תהלים ט):

לא זכר למעלה שמעי וכאן לא הזכיר לבני בן גרשון: (כט) על השמאול. של הימן המשורר: איתן וכו'. גם הוא
 היה לראש: (לג) ואחיהם הלוים. ושאר הלוים היו נתונים לשאר עבודת המשכן להיות שוערים וממונים על צרכי
 המשכן: (לד) מקטירים. הם היו מקטירים וכו' והיו ממונים לכל מלאכת קדש הקדשים כי הלוים אסורים לבוא בה:
 (לה) ואלה בני אהרן. אשר היו ממונים על מלאכת קדש הקדשים וחשב עד אחימעץ שהיה כ"ג בימי רחבעם:
 (לט) ואלה מושבותם. אלה המקומות אשר ישבו בהן הכהני' והלוים: לטירותם בגבולם. מקום מוכן לטירותם בגבול
 הניתן להם: לבני אהרן למשפחת הקהתי. ר"ל ראשון למשפח' הקהתי נתנו לבני אהרן כי להם היה הגורל לקחת
 ראשונה:

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ד ובמדינות אלו רב בני אדם מכינים צרכי שבת ברות, לכן אין נוהרים כלל מליילך יותר מג' פרסאות בכל ענין כשהולך לביתו או להתארח בבית אחרים*:

ה אסור לקבוע בערב שבת סעודה גדולה של משתה שאינו רגיל בה בימי החול מפני כבוד השבת, שעל ידי שמרבה באכילה ושתיה בערב שבת אפילו בבקר יותר מדרכו בשאר ימות החול, לא יוכל לקיים סעודת שבת שבלילה בראוי:

ו במה דברים אמורים, בסעודת הרשות או אפילו סעודת מצוה אלא שאין זמנה בערב שבת, שיכל לרחותה ליום אחר ולעשות הסעודה באותו יום. אבל אם זמנה היום, כגון סעודת מילה וסעודת ארוסין ונשואין* שאין לו לרחות הארוסין שמה יקדמו אחר לארסה, וכן הנשואין אין לו לרחות שלא להבטל מפריה ורביה, וכן המילה אף אם אינה בשמיני ללדתו אי אפשר לרחותה ליום אחר, שאסור להניחו ערל* אפילו יום אחר, לפיכך מתר לעשות הסעודה גם בן בו ביום, ואם אח"כ לא יוכל לקיים סעודת שבת שבלילה אין בכך כלום כיון שזוהי גם בן סעודת מצוה, ויאכל למחר ביום שלש סעודות כמ"ש בסמ"ק רע"ד¹⁹:

ז ומכל מקום מצוה להתחיל הסעודה לכתחלה* קדם שעה עשירית, שהרי משעה עשירית ואילך מצוה להמנע מלקבוע אפילו סעודה קטנה שרגיל בה בחול אם היא סעודת הרשות כמו שיתבאר²¹, אם בן גם בסעודת מצוה כיון שאפשר להקדימה קדם שעה עשירית יש לו להקדימה לכתחלה. וטוב שלא לאכל בסעודה זו אלא מנין

ביאורים

וסעודת ארוסין – וסעודת בר מצוה, אם הנער דורש נחשב כסיום מסכת שאי אפשר לרחותה¹⁴. ומותר לעשותה¹⁵. וסעודת ארוסין – ובספר שלחן הטהור¹⁶ כתב שכל סעודה שיש בה איזה מצוה ואפי' שאין זמנה היום כגון חנוכה הבית או תנאים או שידוכין ויש לו איזה טעם שמוכרח לעשותה בערב-שבת, אזי בבוקר עד חצי שעה אחר חצות יכול לעשות אפילו סעודה קבועה¹⁷. אסור להניחו ערל – עיקר הדגש הוא על האיסור שלא יהיה ערל, ולא על המצווה החיובית למול, כיון שהמצווה למול התינוק כיון שאינה בזמנה, אין חילוק אם ידחה המצוה בכמה ימים נוספים, אבל האיסור להשאר ערל חל בכל רגע¹⁸.

להתחיל הסעודה לכתחלה – מהא דכתב 'לכתחילה' משמע שמלין מילה שלא בזמנה אפילו לאחר חצות²⁰.

להתארח בבתי אחרים – בבדי השלחן¹⁰ כתב שמצוי שכשמגיע אורח למלון או לביתו סמוך לחשיכה, מוסיפים לבשל בשבילו ומחללין שבת.

וסעודת ארוסין ונשואין – להלן¹¹ הוסיף רבינו פרטים בגדר סעודת מצוה זו, וז"ל: סעודת מילה ופדיון הבן, וסעודת ארוסין ונשואין של בת תלמיד חכם לתלמיד חכם, ובת עם הארץ לעם הארץ, אבל בת תלמיד חכם לעם הארץ או בת כהן לישראל כיון שאין זיווג עולה יפה אינה נקראת סעודת מצוה, ואפילו הסעודה שעושין כשהחתן משלח סבלונות לכלתו שקורין אותה סעודת קנין גם היא נקראת סעודת מצוה¹².

וסעודת ארוסין ונשואין – אין לערוך סעודת סיום מסכת בערב שבת, כיון שיכול להמתין עם סיום המסכת ליום אחר, וללמוד בנתיים דברים אחרים¹³.

מקורות

(17) ושם הוסיף שיכול לזמן אפילו אלף אורחים, אבל דעת רבינו (סעיף ז) שלא יאכלו אלא בעלי השמחה ומנין מצומצם. (18) וכן להלן (ס"י שלא סעיף ד) נתבאר שמילה שאינה בזמנה אינה דוחה את השבת, כיון שרק מצות עשה בזמנה דוחה את השבת (כמו בערב שבת), אמנם כאן נוסף האיסור להשאר ערל, ואיסור זה דוחה איסור קל של סעודה בערב שבת, (וראה גם ס"י רמח קו"א סוף ס"ק א). (19) סעיף ח: שכשיש קצת אונס, יכול להסתפק בלילה בקידוש בלבד, ולערוך את שלושת הסעודות ביום. (20) אבל בספר אוצר הברית ח"ד פ"ד כתב בשם הגר"ש וואזנר שלכו"ע אין מלין מילה שלא בזמנה אחר חצות.

(10) ס"ק ה.
(11) ס"י תמד ס"ו, לגבי השתתפות בסעודת מצוה בערב פסח כשעדיין לא ביער החמץ.
(12) ובס"י תר"מ ס"ד הוסיף לבאר גדר המצוה בסעודת ברית מילה.
(13) לבד מערב פסח שעורכים סיום מסכת בשביל הבכורים, וגם אז אין קובעים סעודה, אלא אוכלים ושותים מעט. (בדי השלחן ס"ק ז).
(14) אבל סתם סיום מסכת אסור כיון שאפשר לרחותו כמבואר לעיל.
(15) בדי השלחן ס"ק ז בשם הדגול מרבבה.
(16) קומרנא, סעיף ז.

מִצְמָצֵם לְבַד מִן הַשִּׁיכִים לְסַעֲדָה, כְּגוֹן הַקְּרוֹבִים* וְהַשּׁוֹשְׁבִינִים בְּסַעֲדַת נִשְׁוֹאִין, וְהַקְּרוֹבִים וּבְעֲלֵי הַפְּרִיט דְּהִינוּ הַמוֹחֵל וְהַפְּנִיָּק בְּסַעֲדַת מִילָה:

ח סַעֲדַת פְּדִיּוֹן הַבֵּן בְּזִמְנוֹ, דְּהִינוּ בְּיוֹם ל"א לְלִדְתּוֹ²³, דִּינָה בְּסַעֲדַת מִילָה*. אָבֵל אִם אֲרַע אִיזָה אֲנִים שְׁלֹא פְּדָאוּ בְּיוֹם ל"א, אֵין לְפָדוֹתוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלַעֲשׂוֹת אֹז סַעֲדָה שֶׁל מִשְׁתָּה, דְּכִיּוֹן שְׁכַבְר נְדָחִית הַמִּצְוָה מִזְמָנָה יִדְחָנָה גַּם בֶּן מְעֶרֶב שַׁבָּת מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת (אֵלֹא יִפְדְּנוּ בְּלֹא סַעֲדָה שֶׁל מִשְׁתָּה*). וְכֵן מִי שְׁאַרְס קֹדֶם עֶרֶב שַׁבָּת וְאַרְעוּ אֲנִים שְׁלֹא הָיָה יָכֹל לַעֲשׂוֹת הַסַּעֲדָה בְּיוֹם הָאֲרוּסִין, לֹא יַעֲשֶׂנָּה בְּעֶרֶב שַׁבָּת, דְּכִיּוֹן שְׁכַבְר נְדָחִית מִזְמָנָה, דְּהִינוּ יוֹם הָאֲרוּסִין, יִדְחָנָה גַּם בֶּן מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת (אָבֵל בְּנִשְׁוֹאִין נִמְשַׁכֵּת מִצֹּת הַסַּעֲדָה (ג') [ז'] יָמִים אַחֵר הַחֲפָה* כְּמוֹ שִׁתְּבָאָר בְּסִימָן תר"מ²⁷):

ביאורים

אבל בנישואין נמשכת מצות הסעודה – פירוש: שאם נשא אשה כמה ימים קודם השבת, ואירעו אונס ולא יכל לקיים סעודת המצוה, יכול לקיימה בערב-שבת, אבל אם כבר קיים סעודת המצוה, אע"פ שכל סעודות ז' הימים נחשבות כסעודת מצוה – אין לו לערוך סעודה בערב שבת²⁶.

הקרובים – היינו פסולי עדות²².
דינה כסעודת המילה – ורשאים לאכול מנין מצומצם, לבד הכהן הפודה שהוא א' מבעלי המצוה ודמי למוהל וסנדק²⁴.
אלא יפדנו בלא סעודה – יש שרצו לגרוס: ולא יפדנו בלא סעודה²⁵.

מקורות

(25) מ"מ וציונים.
(26) בדי השלחן ס"ק ז.
(27) ענין סעודת החתן הובא בס"י תרלט סעיף י', אמנם בבדי השלחן ס"ק ז העיר שמקום הלכה זו אינו בסימן תרל"ט אלא בסימן תר"מ, כפי שהוא בשו"ע המחבר (וראה מה שהעירו על זה שם בציונים למהדורה החדשה).

(21) להלן סעיף ט.
(22) ע"פ קו"א ס"ק א.
(23) דיני פדיון הבן הובאו בקצרה ב'פסקי הסידור' דיני פדיון הבן, ולהלן ס"י שלט סעיף ו נתבאר דין פדיון הבן כשחל יום הל"א בשבת, וכן מדוע דוקא היום הל"א נחשב לזמנו.
(24) בדי השלחן ס"ק י.

חלק ב, סימן רמט. דינים השייכים לערב שבת סעיפים ד-ח

שולחן ערוך – הלכות תפילין

וכן בשאר אותיות, חוץ מַרְגֵּל הַ' וְהַקוּף*, שְׁאִין לָהֶם לִצַּע, וְאֵם נִגְעוּ – פְּסוּלִין הַתְּפִלִּין, וְאֵין תְּקוּן מוֹעִיל בָּהֶן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר שָׁם:
ד כָּל אוֹת שִׁישׁ בֶּה סֶפֶק: שָׁמָּה אֵין בֶּה כְּשֶׁעוֹר הָרְאוּי בַּעֲנָן שֶׁהִיא פְּסוּלָה, אוֹ שָׁמָּה אֵין צוּרְתָהּ עָלֶיהָ בַּעֲנָן שֶׁהִיא פְּסוּלָה – מֵרְאִין לְתִינּוֹק שְׁאִינוּ חֲכָם וְלֹא טָפֵשׁ, וְאִם יוֹדֵעַ לְקוּרְתָּהּ כִּהְלַכְתָּה – כִּשְׂרָה. אָבֵל אִם יוֹדֵעַ לָנוּ שְׁאִין הָאוֹת כִּהְלַכְתָּה – אֵין קְרִיאַת הַתִּינּוֹק מוֹעִלָּת כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאָר בְּסִימָן לב:
ה אוֹתִיּוֹת שֶׁעֲטָנוּ ג"ץ, וְהוּא הָדִין נו"ן פְּשׁוּטָה וְצָדִי כְּפּוּפָה בְּכָל מְקוֹם שֶׁהֵם – צָרִיד לְזַיֵּן בְּשִׁלְשָׁה תְּגִין קִטְנִים, וְצָרִיד שֶׁיְהִיוּ תְּגִין נוֹגְעִים בְּגוֹף הָאוֹתִיּוֹת, וְכָל אֶחָד נִפְרָד מִחֲבִירוֹ, וְאִם אֵינָן נוֹגְעִין בְּגוֹף הָאוֹת אוֹ שְׁנוּגְעִין זֶה בָּזֶה – פְּסוּלִין, וְצָרִיד לְתַקְּנָן לְכַתְּחֵלָה. אָבֵל בְּדִיעְבַּד אֶפְלוּ לֹא עָשָׂה לָהֶן כָּלֵל תְּגִין – כִּשְׂרִין.
ו וְיֵשׁ פּוֹסְלִין אִם לֹא תִּיג שֶׁעֲטָנוּ ג"ץ. וְיֵשׁ לְחוּשׁ לְדְבָרֵיהֶם לְהַחֲמִיר בְּשֵׁל תוֹרָה וּלְתַקְּנָן, וְאֶפְלוּ בְּתַפְלִין מוֹעִיל תְּקוּן, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם שֶׁלֹּא כְּסִדְרָן, הוֹאִיל וְגוֹף הָאוֹת צוּרְתוֹ עָלָיו:
ז וְנִהְיָ הַסּוֹפְרִים לַעֲשׂוֹת עוֹד תְּגִין בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְאֵין חֲשֵׁשׁ בָּזֶה. רַק שִׁינְהֵרוּ מְאֹד כְּשֶׁעוֹשִׂין עַל הַיּוֹד אוֹ עַל הַתּוֹאִי שֶׁיַּעֲשׂוּ תְּגִין דְּקִין, שְׁלֹא תִתְקַלְקַל צוּרְתוֹ הַיּוֹד אוֹ הַיּוֹד:
ח חלק א, סימן לו, דין דקדוק כתיבתן סעיף ב, אותיות ר-ת. סעיפים ג-ו.

ר — תִּהְיֶה עֲגֻלָּה מִמֶּשׁ מֵאֲחוּרֶיהָ לְמַעֲלָה, שְׁלֹא תִדְמָה לְדִלִּית* וְתִפְסֵל עַל יְדֵי קְרִיאַת הַתִּינּוֹק, וְיִרְכָּה קֶצֶר, שְׁלֹא תִדְמָה לְכ"ף* פְּשׁוּטָה וְתִפְסֵל עַל יְדֵי קְרִיאַת הַתִּינּוֹק.
ש — שְׁנֵי רִאשֵׁי הָרִאשׁוֹנִים יִהְיוּ כְּעִין יו"ד שֶׁפְּנִיָּה לְמַעֲלָה, מִטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאָר לְמַעֲלָה, וְרִאשָׁה הַשְּׁלִישִׁי כְּעִין זי"ן מִטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאָר שָׁם.
זלפי קבלת האר"י ז"ל כל השי"נן שבתפלין יהיו שלשה קוין כש"ל ו"וין ו"שורות.
זצריך לדבק ראש האמצעי לצד שמאל למטה, ולא זה מושב רחב למטה אלא חד לצד שמאל לכתחלה, ואז יהיו כל השלשה ראשים עומדים למטה על רגל אחת, כמו הקו"ף והרי"ש.
ת — קבלה מהראשונים שיהיה גגה עם רגל ימין כמו דל"ת. ורגל שמאל — יש שעושים כעין וי"ו הפוכה, ויש שעושים כמו דל"ת קטנה הפוכה. וכל מקום שההלכה רופפת בדרך — הלך אחר המנהג. וכל זה לכתחלה:
ג כל האותיות צריכים להיות גלם אחד, כגון יו"די האל"ף, והע"ן, והפ"א, והצ"ד, והש"ן, ורגלי התי"ו — צריכים להיות נוגעות באות, ובאחת שאינה נוגעת פסולין התפלין עד שיתקנו, ואין קריאת התינוק מועלת בזה כמו שנתבאר בסימן לב.
זכן מ"ם סתומה וסמ"ך צריכין להיות מדבקות וסמוכות לגמרי, ואפלו פרוז דק כחוט השערה פוסל בהם.

לקוטי תורה

תוכן הפרק: המעלה שבמצות מצה לדורות לגבי המצות שאכלו אבותינו במצרים

והנה מעתה י"ל תירוץ הקושיא הנזכר לעיל, איך אנו אומרים במצה זו שאנו אוכלים קודם חצות לילה שהוא על שום שלא הספיק בצקת כו', והרי זהו בחינת ומדרגת המצה הב' שלא היתה אלא לאחר שנגלה כו' דהיינו אחר חצות.

אך הענין הוא, כי כל זה דוקא בזמן שהיו ישראל אז בגלות מצרים, ולא היה להם תורה ומצות עדיין (ועוד זאת שעדיין היו ישראל "מקושרים מאד למטה"), על כן לא היה ביכולתם לקבל בחינת הגילוי העצום דבחינת מורא גדול ולחיות בהם בחינת ביטול ויראה עילאה קודם חצות.

אלא קודם חצות הי' רק בחינת מצת חסר וי"ו, דהיינו בחינת יראה תתאה במל רצונך, ועי"ז דוקא היו יכולים לקבל בחינת הגילוי הנ"ל אחר חצות, ועי"ז נמשך בהם בחינת שלא הספיק בצקת כו'.

אבל לאחר שקיבלו ישראל תורה ומצות בהר סיני, והרי בכל השנה כולה גם קודם הפסח ממשיכים המשכת אלקות ע"י תורה ומצות, על כן גם במצה זו שאנו אוכלים קודם חצות יכולים אנו [על ידי קיום התורה ומצות שקדם כל השנה] לקבל בחינת גילוי שכינה מבחינת שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים אחר חצות כו'.

במתן תורה, שניתנו תורה ומצוות לישראל, הרי כבר יש בחינת "יראה תתאה" בעבודה דתורה ומצות כל השנה, שהרי המצות הן מצות המלך ועשייתן היא בבחינת קבלת עול מלכות שמים.

[ויעוד זאת, שבתורה ומצות יש גם הענין ד"גילוי שכינה" שהי' לאבותינו במצרים אחר חצות - וכפי שממשיך:]

והיינו לפי שעל ידי קיום התורה ומצות נמשך בחינת תר"ך עמודי אור דכתר עליון.

"רצון העליון ב"ה מכונה ונקרא בפי חכמי האמת בשם כתר עליון, ובו תר"ך עמודי אור כו', פירוש דרך משל כמו שיש עמודים בבית חומה גדול נצבים בארץ וראשם מחובר בתקרה, ככה ממש על דרך משל, כתר עליון ב"ה הוא למעלה מבחינת ומדרגת החכמה [ראשיתן של עשר הספירות], והוא מלשון כותרת

שהוא מכתיר ומקיף על המוחין שבראש [כמו כתר גשמי שמקיף את הראש].. ורצון זה נתלבש בתרי"ג מצות התורה וז' מצות דרבנן."

כלומר: המצוות הן פנימיות רצונו יתברך (המכונה בשם "כתר", בגימטריא תר"ך), וכל מצוה ומצוה מתרי"ג מצוות התורה וז' מצוות דרבנן (שהן ג"כ רצונו של הקב"ה שניתנו למשה מסיני, אלא שנתגלו אלינו על ידי חכמי ישראל) - ביחד תר"ך - הוא כמו "עמוד" הממשיך ומחבר בחינת "כתר" (רצונו יתברך) עם העולמות והנבראים.

שזהו עצמו ענין שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים כו'.

ונמצא, שעל ידי תורה ומצוות נמשך אותו הענין ד"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה", שהוא "גילוי אור אין סוף ב"ה שלמעלה מהשתלשלות" - שהיא היא בחינת "כתר עליון" שלמעלה מן החכמה.

ולכן מה שנמשך להם בחצות לילה שהוא עת רצון נמשך לנו במצה זו שאנו אוכלים קודם חצות, והיינו מצד שיש לנו תורה ומצות שהן הן עצמיות רצון העליון כו'.

וזהו שאמר בהגדה מצה זו שאנו אוכלים על שום מה, פירוש, דבשלמא בהיותם בגלות מצרים שהיו בבחינת גלות הקליפות וסטרא אחרא מאד, ולא היה להם תורה ומצות, נצטוו באכילת מצה דקודם חצות שהיא בחינת מצת חסר וי"ו, כדי להיות להם זו להכנה שע"ז יוכלו לקבל אח"כ הגילוי גדול הנ"ל.

משא"כ אנו שכבר ניתן לנו התומ"צ, א"כ מהו ענין אכילת מצה זו דקודם חצות דוקא.

ומשני על שום שלא הספיק כו', פירוש, דאכילת מצה שלנו אע"פ שאנו אוכלים אותה לפני חצות דוקא, מ"מ אין הענין וההמשכה רק מבחינת ומדרגת מצה הא' בלבד, אלא שנמשך בה ג"כ מבחינת ומדרגת המצה הב', שהיא בחינת הביטול ומורא גדול, עד שלא הספיק לתחמיץ.

והוא מבחינת הגילוי שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים ונאלם, שהוא גילוי אור אין סוף ב"ה שלמעלה מעלה מהשתלשלות, שגילוי והמשכה זו נמשך לנו במצה זו ג"כ ממעם הנ"ל:

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

מאמרים קונטרסים

וביאור הענין מובן מכל הנ"ל דבחי' רי"ש שבאצי' שמקבל מבחי' מול"מ דמאציל היינו כאשר מאיר בנאצל מבחי' ולא מטי דעצמות המאציל שזהו בחי' הסתלקות אור המאציל אל עצמותו מזה נמשך בחי' מ"ה גם באור הנאצל להיות בבחי' הרצוא כנ"ל ומשם נמשך מ"ה זה בנברא שאר' קדו"ש ומובדל כו' כנ"ל, דכמו שהנברא אר' קדוש לגבי הבורא הרי יותר אין ערוך מנאצל לגבי המאציל להיות קדו"ש ומובדל מהנאצלי' כו' (וכידוע בענין עתיק יומין שנעתק ומובדל מיומין עילאי' דאצי' כו'), וזהו שנמשך בחי' הביטול דמ"ה בכל הנבראי' עד שגם הגלגלי' דעשי' משתחווי' ואר' שירה כו' וד"ל, ומבחי' השו"ב שהוא בחי' מטי דמאציל בנאצל נמשך בחי' שוב בנאצל והוא בחי' ב"ן שבו שמאיר ומתפשט בכלי דוקא כנ"ל וממנו נמשך לנברא בחי' ב"ן שבו שהוא בחי' ההשג' והתפיס' בכלי דוקא שנא' ברו"ך כנ"ל עד הגלגלי' שמקבלי' מהאופנים שבהן ג"כ בחי' שו"ב שהוא בחי' ב"ן וד"ל. ונמצא דבחי' מ"ה וב"ן שזהו בחי' רי"ש נמשך בהשתלשלות דאבי"ע מעצמות המאציל בכל פרטי פרטיהם עד סוף כל המדרגות בסוף עולם העשי' שהן ט' גלגלים הסובבי' כו' כנ"ל.

אך הנה הגם שבחי' מ"ה וב"ן שניהם באי' בהשתלשלו' דאבי"ע כנ"ל מ"מ יש הפרש גדול בין בחי' מ"ה לבחי' ב"ן והוא בדבר א' במה שאנו רואי' דמבחי' שם מ"ה לא יומשך שום שפע לחיצוני' כלל וכמא' אין רע יורד מלמעלה, דשם מ"ה הוא בבחי' האי"ן דחכמ' דשם הוי' דא"א להיות נמשך משם אור ושפע יניק' לקליפו' כלל דלא יגורר רע כו', אבל מבחי' שם ב"ן מקבלי' החיצוני' יניק' ושפע בריבוי ההשתלשלו' שבעה"ד טו"ר עד שמקבלי' מבחי' אחוריי' דאלקי' ונק' אלקי' אחרים והוא במ"ח צרופי' האחרונים שנק' ח"ם כו' והן הע' שרים שמקבלים משמרי האופני' שזהו מאחוריי' דב"ן דעשי' כו'. וביאור הענין הזה ידוע הוא במה שאנו רואי' בגלגלי' הגשמי' שיש בהם כו"מ דשר הארץ מקבל מכוכב ומזל פרטי כידוע בענין אין מזל לישראל משום דחלק אותם לכל העמי' כו', והנה הגלגל עם הכו"מ שבו משתחווי' בסיבובם כלפי שכינה שבמערב כידוע, אך אין זה בחי' ביטול אמיתי לאי"ן האלקי כצבא ה' העליונים כאופני' וחיו' הקדש, אלא עד"מ ביטול הדוכוס לפני המלך הגדול, אע"פ שמתבטל

ממציאותו לגמרי היינו לפי שהמלך גדול ממנו הרבה אבל לא שנתבטל בעצם ממקום גדולתו אפי' כמלא נימא באופן שלא יתנשא כלל בארץ ממשלתו, כי מתנשא ומשתרר בארצו כמו שהוא בעצמו מרומם שם כמלך הגדול בארצו, א"כ אין זה ביטול בעצם כלל דהיינו לא שמצד עצמו אינו כלום אלא שמבטל עצמו לפני הגדול ממנו ונק' ביטול העשוי לפי שעה ולא שהוא בטל בעצם רק שמבטל עצמו מפני הגדול ממנו יותר, וכן חכם גדול שמשפיע לרבים חכמ' רבה שמתבטל לפני רב הגדול ממנו, אין זה ביטול אמיתי בעצם כי במקומו עומד להשפיע ולהיות ראש לתלמידיו בלי שינוי כלל רק שלפני רב הגדול ממנו יבטל ויכניע עצמו לפי שעה וכהנ"ל, וכן בגלגלי' משתחווי' בסיבובם להיות שהן בחי' משפיעי' שרש הדברים וארמ"ע למטה הן בבחי' יש ודבר מה כשר בארצו מושל ומשתרר, והן ע' שרי' שבכו"מ שכל כוכב ומזל יכול להיות בבחי' יש וגסות גמור כמו שר מצרי' א' לי יאורי כו', ואע"פ שכלפי שכינה שבמערב משתחו' בסיבוב והוא השתחוא' רוחני' שבצורה של הגלגל כידוע, מ"מ אין זה בחי' ביטול בעצם רק שמפני השכינה שהוא כח האלקי שמשפיע לצורת הנפש שבגלגל המזלות ישתחו' כדוכוס ושר משתחווה למלך ובעצמו הוא יש ודבר למשול בארצו כו', וכחכם לפני גדול הימנו כנ"ל שעושה ביטול בנפשו לפי שעה זו כו', וכך אר' שירה בשעה משתחווי' וכמ"ש וצבא השמי' לך משתחווי' לך דוקא מפני ש... ועכ"ז [ל] א יש בהם ביטול בעצם מאחר שיוכל לומר לי יאורי כו' בבחי' נפרד לעצמו, וכמו שא' על שר אדום אם תגבי"ה כנש"ר שמגביהי' עצמם בגסות הרוח ו... והיינו בזמן הגלות דרישא שכיבת כו', ואע"פ שיודעי' את רבונם ומשתחווי' בסיבובם כו' לקבל שפע האלקי וכאזה"ע דקרו לי' אלקא דאלקיא וכתוב מלך אל[קים]... וכן מי לא יראך [מלך] הגוי"ם כו' וכן יראו מה' כל הארץ וכה"ג, יראה זו היא כמו ביטול העשוי לפי שעה כנ"ל. וראי' לזה שהרי מסתעף מהם קליפ' דע"ז לעבון[ד]... אמרו וכי בשביל ה... שקלקלו כו' מ"מ הרי מתפעלי' בק... שאר' מן עבודה זאת שמקריבי' ומקטירי' להם כו' כמ"ש במ"א עמ"ש ויאמר אפרים א... וזה כמשל העומד לפני המלך... ומשתחוה... דגמור במלך אע"פ שעומד בביטול גדול מאחר שמקבל... השתחו' דעבד זה בהיותו עומד לפני המלך מוכרח [ש]אינו בטל ב... וכמ"ש במ"א וד"ל.

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

דרך מצותיך

שק וחול גמור המסתיר כנ"ל משא"כ בישראל החולין הם עטה"ק ועי"ז מאיר הארה נפלאה זו וד"ל:

הג"ה

(*) כי ודאי פשוט שבאמת אין השפעה זו שמנצח באמת רק בחי' ניצוח בלבד ח"ו אלא הענין שהתגלותה הוא מבחי' ניצח כי למקבלי' א"א להתגלות טוב טעמה ונראה כאילו הוא רק בחי' ניצוח בלבד להיות כי טוב טעמה הוא למעלה גם מבחי' חכמה דא"ק אלא מבחי' גלגלתא דא"ק שהוא בחי' רצון הפשוט שלמעלה מהחכמה ובו שורה התענוג הפשוט שהוא ענין בחי' עתיק שיש שם כמ"ש לעיל פ"א בהג"ה משם הג"ה לאוצ"ח כו' ע"ש, והתגלות בחי' זו אינה כ"א בבחי' ניצח דוקא להיות נראה כאילו אין בו טעם ולמטה מהחכמה וכנודע דנו"ה הם שני בדי ערכות שאין בהם טעם וריח, וענין המילה כבר נת"ל שה"ח שרש' ממ"ה דא"ק הנמשך ממצחא שבמצחא מאיר מבחי' יסוד דעתיק דא"ק כמ"ש באוצ"ח הנ"ל שהוא בחי' שעשוע המלך בעצמותו ע"כ הוא דוקא ע"י הנצח תמן ניצח תמן מ"ל ע' אורות דחסדים הנ"ל, ועי"ל בביאור הבנת הענין שע"י הנצח מתגלה פנימי' השפע וכי שרש ההשתלשלות הוא מנצח דא"ק והוא שענין ניצוח זה הוא לאכפיי' לסט"א וכמשל המלך שלצורך נצחונו מבזבז אוצרותיו וכך למעלה בחי' האוצרות הם בחי' ה"ח הנ"ל שהם סתומים למע' מעלה כי סדר ההשתל' הוא דא"א יונקים ממזלות וזו"נ מקבלים מאו"א כו' אמנם ענין המשכת מוחי' ובחי' ה"ח הוא ענין הארה למעלה מהשתלשלות והוא ע"י בחי' העלאת מ"ן ונמשך מ"ד וידוע דהמ"ן הוא מבירורי ניצוצות שבנוגה וה"ז כענין ניצוח המלחמה שאזי מתגלים האוצרות והתגלותם ע"י ניצח כי משם ואילך מתגלים החסדים משא"כ בחו"ג ושליש ת"ת הם מכוסים עדיין כדאי' בע"ח וז"ש והנצח זו בנין ירושלים (ברכות נ"ח א') וכמ"ש במ"א באורך ע"פ צדקת פרונונו בישראל (שופטים ה' י"א) צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפיוזר לבין האומות (פסחים פ"ז ב') כדי שיהי' להם בחי' אתכפיא וימשיכו בחי' ניצח והתגלות ה"ח ע"י שגם המה יגלו אוצר של י"ש שלהם לצורך הניצוח לאכפיא כו' ע"ש היטב ותמצא נחת כי הוא ענין א' עם המבואר כאן בענין העברת הערלה שהוא ג"כ בבחי' ניצח ותמן ניצח תמן מל. ע"כ הג"ה.

ואמנם אע"פ שהנצח הוא מדריגה היותר אחרונה כנ"ל מ"מ הנה יש בניצוח מעלה יתירה עד שבו ועל ידו נמשך מפנימיות המשפיע ולזה ע"י ניצח דא"ק נמשך ג"כ מפנימיותו דייקא וזהו ענין המילה שהיא התגלות ע' אורות דחסדים שהם ממ"ה דא"ק כנ"ל ובאים ע"י הנצח דוקא תמן ניצח תמן מל. ויובן ע"מ באדם התחתון שהניצוח מגיע בבחי' פנימית ועצמות הנפש למעלה מהשכל וכמו שאנו רואים שענין הנצח הוא להתגבר על השכל שאע"פ שהשכל יגזור בהיפוך יעמוד כח הנצחון ויגבור על השכל והוא מצד כחו בבחי' רצון העצמי הפשוט שלמעלה מהחכמה וגם אנו רואים במלך ב"ו שיש לו מטמונות וסגולת מלכים אשר עין לא ראתה ויוכל להוציאם בהוצאות כדי לעמוד בנצחונו לנצח מלך זולתו מה שלא הי' מוציאם בשביל שום תענוג שבעולם הרי נראה בעליל איך שמדת הניצוח מגיע בעצמיות הנפש למעלה מכל מיני התפשטות התענוג שבכחות הנפש ובחושיו והוא הרצון שלמעלה מהחכמה, וכמ"כ יובן למעלה ענין בחי' ניצח דא"ק להשפיע בבחי' ניצוח לבד כאילו הוא בלי טעם גלוי והוא למטה מהחכמה והחסד שיש בהם טוב טעם גלוי כנ"ל, אכן הנה שרשו נעלה בבחי' פנימי' א"ק דהיינו ברצון הפשוט שלמעלה מעלה מחכמה דא"ק, ובוה יובן מ"ש* כי עם קשה עורף הוא וסלחת (שמות ל"ד ט'), פי' לפי שהם קשה עורף ממדת הנצח לאכפיי' לסט"א בדרך נצחון ע"כ וסלחת שהסליחה היא מבחי' הכתר אך אפים שהנצח שרשו משם וכן אנו רואים גם בגשמיות שההילוך שברגלים יבא לתינוק באחרונה אחר היניקה הגם שיש לו מעט השכלה קודם והיינו מפני ששרש ההילוך שברגלים שהוא בחי' נו"ה תרין סמכי קשוח מגיע בעצמות הנפש שלמעלה מהשכל כנ"ל: וז"ס למנצח על השמינית דייקא שהוא ענין גילוי בחי' יסוד דא"ק כנ"ל שזהו דוקא ע"י בחי' ניצח תמן ניצח תמן מ"ל שע"י דייקא נמשך השפע מפנימי' א"ק שהם ה"ח הנ"ל, ומאירים עד היסוד כו' ולכך מילה בשמיני דוחה שבת שהוא למעלה מהשבת וז"ס וביום השמיני ימול (ויקרא י"ב ג') וגם זה סוד זאת בריתי כו' (בראשית י"ז י') ביני וביניכם ממש כי עי"ז מאיר בכל נפש מישראל מבחי' פנימית אלקותו ית' ממש והיינו דוקא ע"י העברת הערלה שהיא לבוש שק המסתיר, וז"ש החינוך שיהיו מובדלים מהם בצורת גופם כו' כי גוף דאומות הוא לבוש

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל

היינו למעלה מהגבלת השכל וההשכלה, א"א כ"א בדרך הודאה בלבד כו'. וזהו ענין מודים אנחנו לך שבעצמותו אינו שייך כ"א לשון הודאה בלבד ולא השגה, וא"כ ענין ספי' הוד הוא בחי' הודאה שזה שייך כ"א בעצמותו בלבד, שהרי בבחי' שמות עד"מ למה ענין ההודאה הלא בזה יכול להיות השגה. וא"כ הוד שבהוד הוא כענין הודאה דהודאה, והיינו כי להיות הענין רחוק כ"כ מהשגה עד שמעט לנו לומר שאנו מודים לו כ"א בדרך הודאה להודאה כו', והיינו כי להיותו ממוצע בין בחי' מ"ה שבחכ' להוביל בחי' זו לבחי' המדות שהם הנחלי' שהולכי' אל הים הוא בחי' והאיתנים מוסדי ארץ כנ"ל, ולהיות כן הרי נתעלה בבחי' שם שעל בחי' זו נא' והחכ' מאין תמצא שלזה בא ע"י עבודתו, ולכן בעת הסתלקותו בא להודות לבחי' עצמותו כו', ולכן נסתלק בל"ג בעומר בחי' הודאה שבהודאה כו'. ובכ"ז יובן ענין מ"ש משכיל לאיתן האזרחי, פי' האזרחי נת' לעיל שזהו ענין מלשון אזרח הארץ תושב בחי' שם ע"ב. אמנם עוד יש פי' האזרחי מל' כל האזרח כל מה שעתיד לזרות, והיינו כי משה הי' גואל ראשון וגם הוא יהי' גואל אחרון, ורשב"י שהי' ג"כ נשמה מעלמא דאתכסיא כמ"ש בד"ה לוייתן זה בפי' שמיני בלק"ת¹³⁴ לכן שייך עליו ג"כ בחי' זו שכל מה שעתיד לזרות. וזהו משכיל לבחי' איתן שהוא בעצם קשה לבוא לידי גילוי, ולא כמו שהוא עכשיו עדיין כ"א כמו שיהי' לע"ל, והארה מבחי' זו נמשך גם עכשיו בהממוצע שבכל דור ודור, ולכן רשב"י שהי' ממוצע להמשיך אור התורה להתנאים בבחי' סתים וגליא שזהו ב' בחי' שבממוצע שייך עליו ענין משכיל לאיתן האזרחי.

המשך והחזרים תרל"א

ד"ה משכיל לאיתן האזרחי

[נג'] ועפ"ז יובן ג"כ ענין הסתלקותו שהי' בל"ג בעומר שהוא ספי' הוד שבהוד, כי הנה נודע שבעת הסתלקותו השיג שרש נפשו כמו מרע"ה שהשיג בעת הסתלקותו בחי' שער הנו"ן דבינה שכל ימי חייו לא השיג רק בחי' מ"ט שערי בינה, ובעת הסתלקותו השיג בחי' שער הנו"ן, ולכן לעליונים נדמה להם למטה ולתחתונים נדמה להם למעלה, ואם כי שער החמשים הוא רק המחבר חו"ב, אבל באמת ה"ה גבוה משניהם כמשנ"ת ביאור ד"ז בד"ה את שבתותי תשמורו (ך"ב)¹³¹ בענין נתיב הל"ב דחכ' ושער הנו"ן שז"ע נתיב לא ידעו עיט ולא שזפתו עין איה, והיינו בחי' התגלות עתיק שבבינה. וכן יובן שרשב"י בעת הסתלקותו השיג שרש דשרש נפשו לכן הי' זמן הסתלקותו בל"ג בעומר ספי' הוד שבהוד. והענין הוא דכתי' ויברכו את שם כבודך שבבחי' שם שייך לשון ברכה, אבל בעצמותו ית' אינו שייך לשון ברכה כלל כ"א בחי' הודאה¹³² לבד כמ"ש מודים אנחנו לך, שלך היינו לבחי' עצמותו אינו שייך כ"א בחי' הודאה, ונודע ענין ההודאה אינו שייך כ"א על דבר שאינו מבין, כי אם מבין הדבר אינו נופל לשון הודאה ע"ז, כ"א ענין ההודאה הוא שהגם שע"פ השגתו והבנתו וסברותיו הענין כך הוא, מ"מ ה"ה מודה לזולתו שאומר שלא כן הוא כאשר הי' בדעתו קודם, וכענין ומודים חכמים לר"מ, הגם כי שם י"ל¹³³ שגם ע"פ סברתם י"ל כן, מ"מ מי הביא להם שיאמרו כך מפני כי ר"מ אמר היפוכם והם הודו לו, ואחר כל המשל אינו דומה להנמשל, להיות כי שם הוא בפרטיות ד"ת שאמרו עלי' לא בשמים היא, וידיעת ד"ת הוא בין תבין כו', אמנם בדבר אשר זהו למעלה מהשגה

ע' א'קוט. ועוד.
 (133) וכענין מודים חכמים לר"מ הגם כי שם י"ל: ראה גם סה"מ תרל"ב ח"ב ע' תל [בשולי הגליון].
 (134) בד"ה לוייתן זה בפי' שמיני בלק"ת: דף יח, א. וראה מ"ש ע"ז לקמן ע' שסט ד"ה ולהבין בתוס' ביאור כו' בענין והאיתנים.

(131) כמשנ"ת ביאור ד"ז בד"ה את שבתותי תשמורו (ך"ב): נמצא בבוקר 1120 [הכולל מאמרי הצ"צ מהשנים תרכ"ב-כ"ה] קלג, א. ונדפס באוה"ת ויקרא (כרך ג) ע' תתקטו. וראה גם שם (כרך ד) ע' א'קלט.
 (132) בל"ג בעומר ספי' הוד שבהוד. בחי' הודאה: ראה בארוכה סידור עם דא"ח דש, א ואילך. שו, ג ואילך. אוה"ת ויקרא (כרך ד)

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס ומעין

אָמנָם דעת רבנן רבנן בענין הדין ומשפט דמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה וכל צרכיו של האדם ובני ביתו בכני חיי ומזוני הם בכלל המזונות, וסבירא להו דגור דינו של אדם נחתם ביום הכפורים (שם בגמרא) דבראש השנה יום הכפורים נגמר פרטי עניני האדם על כל השנה לחיים או כו' וכן לכל המאורעות שלו, אם בן לפי זה אי אפשר לומר שבהחשד עליון הנקצב לו בראש השנה יום הכפורים לא נצטייר מעניני עולם הזה כלל, דאם בן מהו ענין שנקתב ונחתם ומהו ענין שנגמר כל מה שיצא לו, אלא בהכרח לומר דבהחשד שנקצב לו ניתן תואר ותמונה ממה שיומשך מזה בעולם הזה, ולכאורה אין זה מובן והלא אין צורך עשיה לגבי אצילות ואם בן איך בהחשד שנגמשך למלכות דאצילות יהיה בו תואר וציור מעניני עולם הזה. אף הענין יובן על פי מה דאיתא בתורה אור (פרשת וירא דרוש המתחיל פתח אליהו) דיותר ממה שאין צורך עשיה לגבי אצילות אין צורך אצילות לגבי אור אין סוף עצמות ומהות, דהנהגה גם שנתבאר לעיל (מאמר יט פרק א) דאצילות מובדל מעולמות בריאה-יצירה-עשיה, מפל מקום הרי אצילות הוא גם בן עולם ויש בו עשר ספירות בבחינת אורות וכלים. והגם שהוא אלקות ממש מפל מקום נקרא אלקות ולא אלקה שמורה על העצמות, אכל אלקות פירוש געטליך, דהיינו שהוא התפשטות הארה לכד, ומשום זה שייך שם עשר ספירות ובפרט בהפלים שהם בבחינת מציאות ספירות חכמה וחסד, ולכן הנה מעשר ספירות דאצילות נמשכים עשר ספירות דבריאה-יצירה-עשיה בדרך השתלשלות עלה ועלול שיש להם צורך ושייכות זה לזה, דהשתלשלות והתהוות חכמה דעשיה מחכמה דאצילות הוא על דרך משל מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (בראשית רבה פרשה י"ד) אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המפה בו ואומר גדל כו' וגבוה מעל גבוה וצליהם דכל הענינים שישנם בעשב ופרי הגשמים הרי ישנם במזל הרוחני וככל הדרגות דגבוה מעל גבוה. והנה התפוח הגשמי יש בו מתיקות גשמי האם נאמר שיש בכח הצומח שבארץ גם בן מתיקות, ופשיטא שאי אפשר לומר בן על המזל הרוחני ועל הדרגות דגבוה מעל גבוה שאינם בערך ומהות זה, וכאמת הנה הטעמים דמתיקות ומרירות גשמים נמשכים משורשם בחסד וגבורה, שהמתיקות נמשך מהחסד ומרירות מגבורה, והרי חסד וגבורה הן ענינים ורחנים, רק שבהשתלשלות וסדר ירידת המדרגות מדרגה אחר מדרגה נתגשמו עד שנגמשך מבחינת החסד מתיקות, עם היות שאין צורך אליו מפל מקום הוא ממזגו ותכונתו, וכמו שרואים כמה מיני צריכות

ומתיקות ברוחניות, וכמו תענוג של דבר חכמה הוא גם בן מתיקות, וכן תענוג של ניגון שהוא למטה במדרגה ממנו, ולכן בכמה ירידות והשתלשלות נעשה מתיקות גשמי ממש, וכן הוא הענין בחכמה שיש בה גם בן גבוה מעל גבוה, והחכמה שבעשר ספירות דעשיה יש לה גם בן צורך ויחוס לחכמה דאצילות, דעל ידי ייבוי רבבות השתלשלות מדרגות נמשך מחכמה דאצילות חכמה דעשיה, והגם דאצילות מובדל מבריאה-יצירה-עשיה ואיך הוא בדרך השתלשלות עלה ועלול, הענין הוא דהשתלשלות זאת אינה כמו ההשתלשלות בעולם אצילות גופא בהעשר ספירות שבו, או בעולם הבריאה ושאר העולמות בסדר ההשתלשלות שבאותו העולם, אלא שההשתלשלות מאצילות לבריאה הוא על ידי הפרסא, דענין הפרסא הוא כמו המשל אל השכל, שהמשל הוא דבר זר מהשכל, ולכן הוא מעלים עליו לגמרי עד שיש כאלו שאינם מבינים כלל שיש בזה איזה נמשל, אמן אחר כך בשמתגלה השכל מן המשל ודאי שאינו במהות אור השכל כמו שהיה קודם שנתלבש במשל, ומפל מקום הרי אינו שכל אחר, והרי הוא אותו השכל שנתלבש בהמשל אלא שהוא באופן ומהות אחר, וכמו בן הוא ענין הפרסא שמעלים ומסתיר על בחינת חכמה דאצילות וכשנעשה בחינת חכמה דבריאה על ידי הפרסא הוא כמו אור השכל שמתגלה על ידי המשל, הרי הוא אור של תולדה, והיינו אור שנתחדש בעולם הבריאה, לפי שאינו כלל כמו אופן החכמה שהיא באצילות, אכל מפל מקום גם בן אינה מהות ודבר אחר לגמרי שהרי היא המשכה והתהוות מבחינת חכמה דאצילות אלא שהוא אופן אחר, ואינו דומה כמו חכמה דאצילות לגבי אור אין סוף, דבאור אין סוף עצמות ומהות הרי לא יש שם בחינת חכמה כלל ואינו מגדר החכמה כלל, ואם בן בחינת חכמה דאצילות הוא באין צורך ממש לגבי אור אין סוף אכל באצילות הרי כבר יש בחינת חכמה, ואם בן בחינת חכמה דבריאה וכמו בן חכמה דעשיה אינו בבחינת אין צורך לגמרי, אלא שחכמה דאצילות מובדלת מחכמה דבריאה ולכן הנה התהוותם הוא על ידי הפרסא דהיינו שבא באופן אחר מבחינת חכמה דאצילות, אכל מפל מקום יש להם צורך ויחס אל חכמה דאצילות.

קיצור. בעולם אצילות עשר ספירות אורות וכלים, חכמה דעשיה לגבי חכמה דאצילות כערך מתיקות גשמי לגבי חסד הרוחני ועם זה משתלשל ממנו, השתלשלות דבריאה-יצירה-עשיה מאצילות הוא על ידי הפרסא בדוגמת השכל המתגלה מהמשל, אצילות מובדל מבריאה-יצירה-עשיה ויש להן יחס אליה.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

מאמרים תרצ"ב

בא לו כל אלה¹²² דרך אז ישוב אל ה'. או שלפעמים הוא בהתעוררות מלמעלה שהוא מפליאת תמים דעים¹²³ ומחסדו ית' דוחשב מחשבות שלא ידח ממנו נדח¹²⁴, ופר"ע הוא מקור לכל מיני רע בחטא ועון, שנעשה מסך מבדיל, שעי"ז ה"ה עושה ההבדלה למעלה שאינו מאיר גילוי אלקות בעולם¹²⁵, דאין דבר החוצץ לפניו ית'¹²⁶ אלא רע שהוא נגד רצונו ית' והפכו ממש. ולזאת הנה התחלת העבודה הוא סור מרע שהוא עקירת הרצון מהרצונות זרות. דבאמת הנה באיש ישראל הרי הפר"ע אינו אמיתי ח"ו. שהרי גם זה הפורק עול הוא שלם באמונה הפשוטה שמאמין בה' שלמעלה מן הטבע כנ"ל ככל ישראל. ואינו אלא רק מפתויי היצה"ר שמפתה את האדם ברצונות זרות ומדיחו מדרך האמת. ומרוב התמכרותו לרצונות זרות מסיתו היצה"ר להטיל ספק למען שילך בשרירות לבו¹²⁷. אבל באמת הנה תוך תוכיות פנימי לבבו טוב הוא. וכאשר מתעורר בהתעוררות טובה להכיר ולהבין באחריותו עדי אבד, אשר אם בשרירות לבו ילך הרי ח"ו יגיע עד שערי מיתת רוחניות אשר כל באי' לא ישובו¹²⁸. הנה מזה גופא מתעורר נקודת לבבו שהיא נקודת היהדות לשוב אל ה'. וצעוק יצעק אל ה' מקרב ולב עמוק שהוא צעקת הלב ויתחנן אל ה' כי ירבה לסלוח לו על כל פשעיו וחטאיו. ומודה ועוזב ירוחם¹²⁹. וזהו שתחלת העבודה הוא להיות סור מרע שהוא עקירת הרצון מהרצונות זרות ומתקרב להיות בערך ושייך להתבוננות, ואז ירבה להתבונן בהריבוי מסכים והבדלים שעושה למעלה ע"י עניניו הרעים. וכן ההיזק הגדול שגרם לנפשו עד שנעשה רחוק מאד מאור ה' וקדושתו שאינו מאיר גילוי אור אלקי כלל בנפשו. ומתמרמר מאד ומתחרט על כל הפרטי רע שעשה. ומחליט בעצמו לקבל עליו עומ"ש שלמה. ולפ"ע המרירות והחרטה על העבר כן הוא הקבלה על להבא להיות מדקדק במצות ה' ולהיות חביב לו גם הידור היותר קל ולקיימו במס"נ ובתוקף גדול לפי שנעשה רצונו רק באלקות ועי"ז ה"ה מסיר המסכים המבדילים ומאיר אור האלקי בנפשו ובעולם.

והנה כל דבר הרי יש לו ראשית והתחלה שהוא המקור הנותן כח ועוז בהתגברות פעולותיו, וכן הוא בחטא ועון שיש לו ראשית והתחלה שהוא המקור לכל מיני רע וחטאים ועוונות. וע"ד דכתיב¹¹⁶ ראשית גוים עמלק¹¹⁷, דעמלק הוא ראשית לכל הגוים. דגוים הם ז' עממין שהם ז"מ רעות דקלי'. דהמדות רעות יש להן ראשית והתחלה. וראשיתן הוא עמלק שהוא בגימט' ספק¹¹⁸. שהוא המקור כל ענין אלקי באמרו ווער זאגט אַז עס איז אַזוי, ושואל טעם על עניני התומ"צ. ואמירתו ווער זאגט אַז עס איז אַזוי ושאלתו טעם וביאור בעניני התומ"צ הם העזה וחוצפא, שהרי כל ענינו הוא ששואל על דרכי התורה ומנהגי המצוה וביותר הוא מקשה ושואל בענינים של יראת שמים שבהידור מצוה, שהרי בעניני עולם בכלל ואפי' בעניני תאוה וחמדה אינו קשה לו, ועל כל הנהגת העולם אינו מקשה ואינו שואל שום טעם ע"ז, ועושה זאת ומקיים בהידור ובחיבה, ורק בעניני תומ"צ שואל ומקשה ומקור כל ענין הקדושה. וזהו ראשית גוים עמלק שהוא הנותן כח ועוז בהמ"ד¹¹⁹. ובעבודה בנפש האדם הו"ע פריקת עול מ"ש שזהו אסקופה לכל מיני רע. דפר"ע¹²⁰ הוא מה שאין פחד אלקים לנגד עיניו¹²¹ כלל. ואינו חושש לשום דבר בהעזה וחוצפא יתרה בכמה אופני' שונים. דלפעמים אינו מגלה זאת בגילוי אבל מפעולותיו ניכר שהן מהמקור דמעין נרפש דפריקת עול, שזה גרוע יותר ממי שלבו קשה כאבן מפני הגסות והתנשאות שלו הבאה בסיבות שונות. דלפעמים הגסות שלו מזה שחושב עצמו לבעל מעלה בכשרון, או בסיבת טוב גשמי'. שכ"ז אינו אלא לשעה בעת גובה לבבו שמספר מגדולתו ועוזו. אבל כאשר יפול מגובה לבבו הן ע"י עבודה שנזכר על האמת, או ח"ו ע"י ביטוש גם קל הרי ירך לבבו וישוב אל ה' ויתחרט על כל מעשיו הלא טובים. משא"כ הפורק עול ר"ל שלא יועיל לו גם דוחק ולחץ, כ"א ישנם ב' ענינים שיכולים להועיל לו והוא דכאשר באים עליו ר"ל יסורים קשים ומרים ביסורי הגוף והנפש וירדפוהו שונאיו בנפשו שידע ברור אשר בגלל עזבו את ה'

ד"ה סוד מרע ועשה טוב

(122) ע"פ ירמ' ה, יט.

(123) ע"פ איוב לו, טז.

(124) ע"פ שמואל-ב יד, יד. וראה תניא ספ"ל ט. ה' ת"ת לאדמו"ר

הזקן פ"ד ס"ג.

(125) כ"ה בהעתקה. ובכתיב: בעולמות.

(126) ראה תניא אגה"ת ספ"ה. לקו"ת בלק עג, ג.

(127) ע"פ נצבים כט, יח. ועוד.

(128) משלי ב, יט.

(129) שם כח, יג.

(116) בלק כד, כ. וראה תו"א תצוה פג, א ואילך. פה, א ואילך.

(117) בהבא לקמן - ראה ספר המאמרים עטר"ת ס"ע רצב ואילך.

תרפ"ה ע' רה ואילך. תש"ט ע' 62 (השני) ואילך.

(118) ספרי המאמרים שבהערה הקודמת. ד"ה ויבוא משה תר"ץ

פ"ו. תש"ט (ספר המאמרים תש"ט ע' 40 (השני)). אגרות-קודש

אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' רעט (בשם הבעש"ט). פלח הרמון שמות

ע' שנה (בשם הרה"ק רלו"צ מברדיטשוב). ועוד.

(119) = בהמדות רעות.

(120) = דפריקת עול.

(121) תהלים לו, ב.

ליקוט יא.

א. בהפטר שמיני עצרת, לאחר ששלמה המלך מסיים את תפלתו ומשבח את השי"ת על שהוא, ברוך הוא, מילא כל אשר אמר למשה רבנו - כתוב¹: "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב על כל הטובה אשר עשה ה' לדוד עבדו ולישראל עמו".

תקופת מלכותו של שלמה המלך היתה מהמאושרות ביותר, בכל המובנים, בעם ישראל. בתקופתו של דוד המלך היו הרבה מלחמות, שנות רעב, מגיפות שונות - לא עתה - ומחלות שונות - לא עלינו -.

השי"ת אומר לדוד המלך, ששלמה בנו יהיה "איש מנוחה" ויבנה את בית המקדש.

אכן, כך היו פני הדברים, תקופת מלכותו של שלמה המלך היא מהשנים המאושרות ביותר בחיי עם ישראל. "וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו מדן ועד באר שבע כל ימי שלמה"² - פסוק זה מתאר לנו את אושרו הגדול של עם ישראל באותה תקופה. כל בני ישראל, גם יהודה וגם ישראל, ישבו בטח במקומות מגוריהם, כשלכל אחד גפנו ותאנתו.

בחיים שקטים ובטוחים כאלה, בהם חי עם ישראל, בזמנו של שלמה המלך, ברי הדבר, שלכל משפחה היה בית מבוסס ומסודר היטב עם חצר מפוארת ומשק מעולה.

פסוק זה, המספר לנו על האושר הגדול של אותה תקופה, אינו מתייחס כלל לדברים ההכרחיים, כמו בית מסודר היטב וצידוד הכרחי. כלומר, לא זו בלבד שהיה להם כל הדברים ההכרחיים, אלא היה להם גם כל הדברים הנוחים והטובים ביותר, כמו גנים נותני הפרי הטוב ביותר ונהנו מהטוב שלהם בבטחה הגדולה ביותר. בחיים שקטים ומאושרים כאלה, בחיי משפחה טובים ושקטים כאלה, בהם חי עם ישראל בתקופת מלכותו של שלמה המלך, תמוה מאד מה שנאמר בפסוק "וילכו לאהליהם", שבני ישראל שעלו לירושלים בחג הסוכות, חזרו "לאהליהם" - לכאורה היה צריך לומר "וילכו לבתיהם?"

ידוע לכל ההבדל התוכני בין "בית" ל"אוהל", ולמרות למנות בפירוט ההבדלים הגדולים שבין שני אלה, מספיק לציין רק זאת, ש"אוהל" מראה על מצב של "נע ונד" ו"בית" - על דבר של קבע.

בחיי עם שלווים, מסודרים ומאושרים כאלה - תמוה

מאד ביטוי של הפסוק "וילכו לאהליהם" במקום "וילכו לבתיהם".

ב. ישנו סיפור שמספרים על המגיד ממזריטש נ"ע, כשהיה עדיין מלמד במזריטש, ובאימרה שבסיפור זה נבין מה שנאמר בפסוק "וילכו לאהליהם" ולא "וילכו לבתיהם".

אצל כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע היו חסידים ומקושרים שונים. היו חסידים גאונים גדולים, צדיקים נסתרים, בעלי רוח הקודש, וכאלה שהיה להם גילוי אליהו והתעסקו ב"שאלות מן השמים", והיו חסידים יהודים רגילים, בעלי בתים, סוחרים, תושבי ישובים ומושבות ויהודים פשוטים לגמרי.

כפי הידוע היה הרב המגיד מלמד במזריטש. הוא נמנה על הגאונים הספורים באותה סביבה, וחי בבית קטן באחת הסימטאות הקטנות והעניות ביותר שבמזריטש.

בין האורחים שהגיעו לאחת השבתות אל מורנו הבעש"ט במזיבוז, היה יהודי שחי בשוב ליד מזריטש. אורח זה היה יהודי פשוט, אחד מאלפי היהודים באותם הימים, שביצעו הלכה למעשה, את עצתו של כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע, להתעסק בעבודת האדמה ובגידול עופות ובהמות וכדומה.

כידוע, היתה הנהגתו של מורנו הבעש"ט לקרב את כל אחד.

הפתיחה הראשונה אצל כ"ק מורנו הבעש"ט היא : אהבת ישראל.

כ"ק מורנו הבעש"ט אומר: "אהבת ישראל היא השער הראשון המוליך אל חצרות הוי".

הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק "צמח צדק" מספר לבניו הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק מוהר"ש והוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר הרה"ק הרב יוסף יצחק, בנוכחות הוד כ"ק דודי זקני, בסעודת שמחת התנאים של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, בהיותו בן ארבע שנים, בשם הוד כ"ק זקנו רבנו הזקן:

בימים הראשונים לבואו למזריטש, שמע מספר סיפורים מכ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע בענין אהבת ישראל, ואמר שבדרך כלל מתחלק בית ישראל לשתי פלוגות:

(א) אנשים פשוטים שאינם יודעים ללמוד, ובהם חילוקי דרגות, אבל בדרך כלל הם בסוג אחד.

(ב) למדנים. ואם כי גם בהם יש כמה וכמה חילוקי דרגות, אבל בדרך כלל הם גם כן בסוג אחד.

בחר הקב"ה ברבנו הזקן כרועה ישראל, והעניק לו חושים וכשרונות אלקיים בלתי מוגבלים, ליצור את תורת חסידות חב"ד, שהיא בבחינת היכל נרחב המכיל מקום לכל סוגי בני האדם, מגדולי הגאונים והמשכילים, בעניינים העמוקים ביותר שבחסידות, עד לבעל המלאכה הפשוט ביותר, שבמשך ימי השבוע פנוי מושחרות מעבודתו הקשה בבתי הגוים להבדיל ומגיע לביתו רק לשבתות.

ד. בחדשים הראשונים לפרסום אחת מתורותיו של רבנו הזקן, המביעה בבהירות את שיטתו, שמבחינת הנשמה - כל היהודים שווים, והיהודי הפשוט שבפשוטים, בלבו התמימותי, בתפלה, באמירת תהלים, קיום המצוות ואהבת ישראל, יכול להגיע לדרגות הנעלות ביותר כמו גדולי הגאונים - החלו להתאסף אצל רבנו הזקן מאות ואלפי חסידים, ובמשך עשרים שנה גדל מאד מספרם של היהודים הפשוטים.

יהודים פשוטים אלה ידעו היטב, שעל אף שרבנו הזקן מחשיב מאד את היהודים הפשוטים, אין הם בערך ללמדינים ולתלמידי החכמים, וכל אחד מהם השתדל להבין וללמוד תורה.

כולם ידעו את התורה שאמר רבנו הזקן, מה ששמע מהמגיד ממזריטש נ"ע, בשם כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע: "בא ג' אל התיבה"⁴ - יש להתדבק ולהיכנס בתיבות התפלה והתורה, והיהודים הפשוטים שאינם יודעים פירוש המלות, יאמרו את המלים אף מבלי לדעת את פירושן.

תורה זו הביאה הרבה אלפי יהודים פשוטים לכך, שהיו מתמידים באמירת תהלים או חומש בעל פה, כל אחד ממה שידע ולמד.

כל בעל מלאכה חסידי בעסקו בעבודתו, או כל סוחר-עיירה חסידי בשעת הליכתו ממקום למקום ושק הסחורה על כתפו, היו ממלמלים פסוקי תהלים או חומש.

חלק מסויים מיהודים פשוטים אלה, הזדכך כל כך, על ידי התמדתם באמירת אותיות התורה, שלא רק פניהם הזדככו יותר, אלא שנוצרה בהם הבנה עדינה יותר בעניינים העמוקים שבחסידות.

פעם בא הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי אל אביו, רבנו הזקן, בהתפעלות גדולה, מיהודי פשוט ביותר שהבין היטב ענין בחסידות. אמר לו רבנו הזקן: אכן, אלה ש"לא ידעו מאי דקאמרי" הנם כלים לאורות עצמיים.⁵

שמחת תורה תרצ"ה

מצות אהבת ישראל - אומר כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע - היא על כולם בשוה. את האנשים הפשוטים יש לאהוב, מפני שהם אנשים פשוטים ומאמינים בה' ובתורתו בלב טהור ותמים. ואת הלמדנים יש לאהוב מפני שהם גדולים בידיעת התורה, והגמרא הקדושה אומרת³: כל הגדול - יצרו גדול. יש להם - ללמדנים - יצר הרע גדול כזה, ועל אף זאת הם יהודים חרדים, הרי שצריכים לאהוב אותם.

ג. אהבה מיוחדת מעניק כ"ק מורנו הבעש"ט נ"ע ליהודים התמימים והפשוטים, אלה ש"לא ידעו מאי דקאמרי", כפי שקראם הוד כ"ק רבנו הזקן.

ישנו סיפור ארוך שנמסר בקבלה רבי מפי רבי הקובע מקום לעצמו, אך לשם הארת האימרה ד"לא ידעו מאי דקאמרי" שרבנו הזקן השתמש בה, נחוץ לספר קטע ממנו.

כידוע היו חסידיו הראשונים של רבנו הזקן - אלה הנקראים תלמידי חדר א' וב' - משכילים גדולים. גם אלה שלמדו בחדר ג' היו, חלק מהם, בעלי הבנה עמוקה ויסודית בעניינים העמוקים ביותר שבחסידות.

עשרים שנה עמלו חלק מתלמידי ה"חדרים" בעניינים העמוקים ביותר שבחסידות. במשך עשרים שנה אלו גדל הוד כ"ק אאזמו"ר אדמו"ר האמצעי בידיעת תורת הנגלה ותורת החסידות.

כן נוספו בעשרים שנה אלו אלפי חסידים, ביניהם גם יהודים פשוטים, שנוסף על מלות התפלה ואמירת תהלים וחומש - לא ידעו מאומה, אף לא פירוש המלות.

יהודים פשוטים אלה היו ברובם יהודים כפריים, הנודדים רגלי במשך השבוע משוב לשוב, לקנות או למכור צרכי מכולת, או חייטים, סנדלרים, שכל השבוע עובדים בכפר או אצל "פריצים", ולקראת שבת חוזרים לביתם.

כשיסד רבנו הזקן את ה"חדרים" האמורים ובחר בתלמידים מיוחדים, למדנים גדולים ובעלי כשרונות מופלאים, פגע הדבר באברכים הרגילים ובעלי הבתים הפשוטים ברוחם, בחשבם שאין הם שווים כלום. ברם, הם נוכחו מיד בטעותם, והיו שבעי רצון, בראותם שרבנו הזקן חושב על מזונם הרוחני, לא פחות מאשר הוא חושב על גדולי התלמידים הגאונים המפורסמים.

בהיות רבנו הזקן אחד מגדולי בעלי הסדר, בהיותו מחונן בכשרון של הסתדרות, ומשוח ה' מלידה כמדריך ומנהיג, הנהיג סדר מסויים בלימוד תורת החסידות, באופן שכל סוג אנשים, אף הפשוט ביותר, ימצא לו את מקומו המתאים.

(5) ענינים מבוואר בדא"ח.

(3) סוכה נב, א.
(4) בראשית ז, א.

אגרות קודש

ב"ה [ב' ניסן תרפ"ג]

אל ידידינו אנ"ש והתמימים יחי

די בכל אתר ואתר. ד' עליהם יחי

היום שלש שנים, מיום אשר נפתחו השמים, שמי השמים, והנשמה הטהורה עלתה להשתפך אל חיק אבי, והוסגרו עיני בשר, אב הרחמן, לי ולכל אחי חניכי בית אלקים, וברגע אחד יתום נהייתי, אני, אתם תלמידיו, ואתנו יחד עם הקודש וטרם הפרדו מאתנו צוה אותי לאמר:

תשתדל דבר קביעת לימוד דברי אלקים חיים בעיירות, אשר התחלתי בזה, ותודה לאל שנתקבל הענין בטוב ונתיסד בכמה עיירות, לימוד ברבים בדא"ח, ונדברו יראי אלקים איש את רעהו, וידידינו אנ"ש יחי בטח יסייעו על ידך והשי"ת יהי בעורך ותצליח במלאכתך.

ידידינו אנ"ש והתמימים יחי התבוננו היטב עד מתי נלכה בעינים עצמות, מבלי ראות הנעשה אתנו פנימה ואשר מסביב לנו, יום ירדוף יום, ויהי ערב ויהי בקר ללא תורה וללא עבודה. הבו נפקחה עינינו, לראות ולהסתכל בעצמינו, חסידים אנחנו ובמה, אי החסידות, ואי מדות החסידות, אי העבודה שבלב בתפלה, ואי האהבה הרעות והידידות, את כולם אכל הצלצל, הוא הצלצול והפעמון, כלומר החיצוניות ואי העבודה והפועל. מובן הדבר אשר לא על הכלל כלו אפשר להגיד כה ח"ו, אבל כל אחד מאתנו, הלא יודע את עצמו, ארחו ורבעו, מכיר את מהותו הנבער מדעת, ומכאובי נפשו הפרטיים, זה בכה וזה בכה. וכולנו יחדיו כאלו מוכי שגעון ר"ל, כל אחד ימצא המגרעת והחסרון רק בזולתו ובעצמו (כלומר בדרכי והנהגת עצמו) נחת ינחת, ועל כל פשעיו וחסרוניו, באדרת אהבת עצמו, ומקרי הזמן יכסנו.

זכרו ידידינו, דברי פי מורכס ורבעס, הצדיק הקדוש, המתחנן אליכם, קבעו עיתים לתורה ותפלה וכו' וכו' בשעה אשר נפשו הטהורה עלה יעלה, בשלבות עוז הוד כלילת חיי החיים, ישא אמרותיו, אמרות טהורות, בגבורת אהבה משוכה, לכל אחד ואחד מאתנו, לאמר. זכרו צור מחצבתכם, והיו בנים ישרים לאבינו שבשמים, כארחות חיינו, באהבה וסבר פנים, בחיבה לכל אדם, כן גם ברגעיו האחרונים בעלמא דא טל נדיבות יערוף לקרא אותנו, אנשי שלומו ובריתו, ומעורר נפשנו כי נחזיק ברית אלקינו, אשר כרת אתנו בחורב לומר גם בעת זמן אשר כל הארץ ח"ו נשפט בחרב שלהבת

ומקדשנו חרב והכהן הגדול עלה לאדונו, אנחנו נעמודה חזק בברית ה' אלקינו בתורתו ומצותיו ית' ויתעלה.

איכם תמימים, איכם ידידינו אנ"ש שי למה בחוץ תעמודו, מבלי נתון לב ונפש על מצבנו הקר והנקפא, האם רק באשר מתפללים אנחנו בהנוסח אשר יסד הוד כ"ק אדמו"ר הזקן וחוגגים מועדי שמחתם בזה קנינו לנו השם חסידים. יום אל יום יתדלדל ח"ו כחנו ונחלתנו בתורה, כאלו ח"ו נהפכה לזרים, אלפי אלפים ורבי רבבות בלבולים מניעות ועיכובים ימצאון לבלבל למנוע ולעכב את הלימוד דא"ח ברבים והעבודה שבלב זו תפלה, ומה גם להתועד ולשוחח בדברים המעוררים את הלב והמכשירים להחיות את עצמותיו היבשות.

אנא ידידינו אנ"ש והתמימים יחי, רחמו על עצמיכם בעוד נשמתכם בכס, ותנו לבניכם את אשר נתנו אבותיכם לכם. תתעוררו והעירו לבבכם להתחזק בסנסני עץ החיים והדעת, כולנו חכמים יודעים, כי ירדת הנשמה בגוף לצורך עלי היא ותעודתנו עלי אדמה לעשותה בעזרתו ית', ע"י לימוד התורה וקיום המצות, לארץ ברוכה. איש איש לא יתחשב עם מצבו הפרטי ועשה יעשה במקומו ומקום מגורו עיתים לתורה ברבים. יחזור דא"ח ויפאר לבבו בעבודה שבלב זו תפלה.

נקודת הלב אשר בה קשורה עצם הנשמה, והדרת אל חי אשר הנחילונו הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק זצוקלה"ה נב"מ זי"ע, המה יאירו לב איש ואיש, ובקול חוצב להבות אש, איש את רעהו ידברו ויתעוררו לקבוע שיעורי לימוד דברי אלקים חיים ברבים.

עשות ספרים אין קץ, ונשלוח אגרות אין סוף איש איש מוסר כליותיו ייסרנו, יעשה חשבון צדק בנפשו, ויתבונן בכל הנעשה אתו עמו. ואי אלקי הרוח והבשר יערה עלינו רוח ממרום, להעשות אגודה אחת לעבדו בלבב שלם.

היו גבורי כח, להקים את דבר ה' זו הלכה, הליכות עולם לו, ויהי ה' אלקינו ואלקי אבותינו עמכם, ויברך אתכם, ביתכם וזרעכם, וכל אשר לכם מנפש ועד בשר.

והנני ידי"ע הדו"ש טובכם ואשרכם הזמני והנצחי ומברככם בברכה כפולה ומשולשת בבני חייה ומזונא רויחא המצטער בצערכם והמקווה לראות טוב בבית ישראל בגו"ר.

יוסף יצחק שניאורסאהן

(אג"ק מוהרי"צ כרך א' עמ' רמז)

ח

ע ל פי הנ"ל יתבאר גם כן מה שכתורת כהנים מביא ראיה מהכתוב מזמור שיר ליום השבת לדעת ר' שמעון שמשביתן שלא יזיקו:

מכיון שמהכתוב מזמור שיר ליום השבת מוכח (להפירוש דקאי על לעתיד לבוא) כדעת רב קטינא שיהיה חזר חרוב – והרי מחלוקת רב קטינא ואבבי תלויה במחלוקת ר' יהודה ור' שמעון כנ"ל – הרי ממילא נמצא, שמהכתוב מזמור שיר ליום השבת (שממנו מוכח שחרוב יהיה רק אלף אחד של שנים) מוכח (ממנו) גם כן שמשביתן שלא יזיקו.³⁶

ט

ב ענין מחלוקת רב קטינא ואבבי (אם יהיה חזר חרוב או תרי חרוב) איתא בגמרא²⁶ "תניא כוותיה דרב

קטינא כו". ומזה משמע³⁷ שהלכה כרב קטינא שיהיה חזר חרוב. ומאחר שמחלוקתם של רב קטינא ואבבי תלויה במחלוקת ר' יהודה ור' שמעון (כנ"ל סעיף ז'), הרי נמצא שהלכה כר' שמעון שמשביתן שלא יזיקו.

ומזה מובן גם בנוגע לעבודת האדם עכשיו, שהרי כל הגילויים דלעתיד תלויים במעשינו ועבודתינו עכשיו³⁸ והרי צריך להיות האתערותא דלתתא מעין האתערותא דלעילא –

שעיקר ושלימות העבודה צריך להיות (לא "לברוח" מהעולם – עולם לשון העולם³⁹ – ולפרוש ממנו – אלא, לאחר הכנה) – לעשות את העולם גופא, שהוא מלא קליפות וסטרא-אחרא⁴⁰, לדירה לו יתברך.

ועל ידי זה יזכו לקיום היעוד והשבתי חיה רעה מן הארץ, וליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

(משיחות י"ט כסלו וש"ט וישב תש"ל.)

נדפסה בלוקסי שיחות ח"ו ע' 118 ואילך.)

(בוא"ו): באם נאמר, שהתנא דמתניתין ס"ל כר"ש – בלא וא"ו, ובאם נאמר שס"ל כר"י – בוא"ו. וק"ל.

(**) ומה שאמרו "וקמפלגי בדרכ קטינא כו" – הכוונה היא ליסוד הסברא דרב קטינא ואבבי. וראה בהערה 31; 36.

(36) ואף שגם לדעת ר"י אפשר לומר "חד חרוב" (כבהערה שלפנ"ז), מסתבר (להתנא שבת"כ), שבאם יהיו ב' הנהגות, יהיו בב' אלפים. וע"ד כל השית אלפי שני דהוי עלמא – ואדרבא: השינויים דשית אלפי שני כולם בגדר הנהגת העולם ובכ"ז כאו"א ביום (של הקב"ה) בפ"ע, עאכ"כ השינוי דמשביתן מן העולם שצ"ל ביום בפ"ע (שהרי זה ש"לא יזיקו" – מנהגו של עולם הי', בשבת בראשית).

(37) ראה נו"כ הטור או"ח ר"ס תמב.

(38) תניא רפ"ז.

(39) לקו"ת שלח לו, ד. ד"ה על ג"ד ש"ת בתחלתו. ובכ"מ.

(40) תניא פ"ו. וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 22 ואילך. ע' 128

הערה 40.

השבת"). וא"כ, למה הוזקק ר"נ לסברא הנ"ל "מה ראו כו" – כי גם לדעת ר"י שבת"כ אפשר שב' הענינים ("וגר זאב גו" ו"מעבירים מן העולם") יהיו באותו אלף שנה. ולפ"ז, אפ"ל גם לדעת ר"י ש"מזמור שיר ליום השבת" קאי אלע"ל*. ולכן הוזקק ר"נ להסברא "מה ראו כו", שמכיון שס"ל כר"י "מעבירים מן העולם" – גם אם נאמר שב' הנהגות יהיו באותו אלף שנה**, מכיון ש"מעבירים כו" הוא חידוש שלא הי' בשבת בראשית ככפנים – "מה ראו חכמים לחלק".

(*) ועפ"ז מובן בפשטות, שאין סתירה מהא דר"י שבמס' ר"ה לר"י שבת"כ שם (נוסף, על מה שי"ל, שבמס' ר"ה – ר"י משום דר"ע קאמר לה, ולי' לא ס"ל כן).

וועפ"ז, הא דר"י משום דר"ע אינו חושש להקשיא "מה ראו חכמים לחלק" הוא גם לפי היסוד (ראה בשוה"ג שלאח"ז) של סברת אבבי. (ולהעיר מפרש"י שם ד"ה וקמפלגי: "ר"נ לית לי' דרב קטינא", ואינו כותב שר"י ור"נ קמפלגי בדרכ קטינא ואבבי).

ולהעיר מב' הגירסאות שבמשנה סוף מס' תמיד: "שבת מנוחה" או "שבת ומנוחה"

א ומליל יי עם משה למימר:
 ב מלל עם כל פנשתא דבני
 ישראל ותימר להון קדישין תהון
 ארי קדיש אנא יי אלהכון:
 ג גבר מן אמה ומן אבוהי תהון
 דחלין ונת יומי שביא דילי
 תטרון אנא יי אלהכון: ד לא
 תתפנוו בטר טעון ודחלין דמתקא
 לא תעבדון לכון אנא יי אלהכון:
 ה וארי תפסון נכסת קודשיא
 גדם יי לרעוא לכון תפסנה:
 ו ביומא דיתנכס יתאכל וביומא
 דבתרוהי ודאשתאר עד יומא

יט א וידבר יהוה אל-משה לאמר: ב דבר
 אל-כל-עדת בני-ישראל ואמרת אלהם
 קדשים תהיו כי קדוש אני יהוה אלהיכם כס"י:
 ג איש אמו ואביו תיראו ואת-שבתתי
 תשמרו אני יהוה אלהיכם כס"י: ד אל-תפנו
 אל-האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם
 אני יהוה אלהיכם כס"י: ה וכי תזבחו זבח
 שלמים ליהוה לרצונכם תזבחהו כס"י: ו ביום
 זבחכם יאכל וממחרת והנותר ער-יום

רש"י

בכבודי, לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי. (ב"מ
 לב. קידושין לו) איזהו מורא? לא ישב במקומו, ולא
 ידבר במקומו, ולא יסתור את דבריו. ואיזהו כבוד?
 מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא:
 (ד) אל-תפנו אל-האלילים. לעבדם. (ת"כ)
 אלילים לשון 'אל' - פלא הוא חשוב: ואלהי
 מסכה. תחלתן אלילים הם, ואם אתה פונה
 אחריהם סופך לעשותן אלהות: לא תעשו לכם.
 לא תעשו לאחרים ולא אחריכם. ואם תאמר:
 לא תעשו לעצמכם, אבל אחרי עושין לכם? !
 הרי כבר נאמר (שמות כ ג): "לא יהיה לך" - לא
 שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגו'. לא
 נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן
 אלא על-מנת להאכל בתוך הזמן הזה, שאם לקבע
 להם זמן אכילה הרי כבר נאמר (ויקרא ז טז): "ואם
 גדר או נדבה זבח קרבנו וגו'": לרצונכם תזבחהו.
 תחלת זביחתו תהא על-מנת נחת-רוח, שיהא לכם
 לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול, לא ירצה
 עליכם לפני: לרצונכם. אפיצימנט"ו, זהו לפי
 פשוטו; ורבותינו למדו (חולין יג) מכאן למתעסק
 בקדשים שפסול. שצריך שיתכונן לשחט:
 (ו) ביום זבחכם יאכל. כשתזבחהו תשחטהו

(ב) דבר אל-כל-עדת בני-ישראל. (ויקרא רבה.
 ת"כ) מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל מפני שרבו
 גופי תורה תלויין בה: קדשים תהיו. הוון פרושים
 מן העריות ומן העברה, (ויקרא רבה) שכל מקום
 שאתה מוצא גדר ערוה, אתה מוצא קדשה, (לקמן
 כא): "אשה זנה וחללה וגו'" - "אני ה' מקדשכם".
 (שם): "ולא יחלל זרעו... אני ה' מקדשו" (שם):
 "קדשים יהיו... אשה זנה וחללה וגו'": (ג) איש
 אמו ואביו תיראו. כל אחד מהם תיראו אביו
 ואמו; זהו פשוטו. ומדרשו: (תורת כהנים. קידושין
 כט) אין לי אלא איש, אשה מניין? כשהוא אומר:
 "תיראו", הרי כאן שנים. אם-כן, למה נאמר
 "איש"? שהאיש ספק בידו לעשות, אבל אשה
 רשות אחרים עליה: אמו ואביו תיראו. כאן
 הקדים אם לאב, לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את
 אביו יותר מאמו, ובכבוד, הקדים אב לאם, לפי
 שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו,
 מפני שמשדלתו בדברים: ואת-שבתתי תשמרו.
 סמך שמירת שבת למורא אב, לומר: אף-על-פי
 שהזהרתיך על מורא אב, אם יאמר לך: 'חלל את
 השבת'! אל תשמע לו, וכן בשאר כל המצוות:
 אני ה' אלהיכם. (יבמות ה) אתה ואביך חזקים

הַשְּׁלִישִׁי בְּאֵשׁ יִשְׂרָף כִּסִּי: ז וְאִם הָאָכַל יֵאָכַל
 בֵּינָם הַשְּׁלִישִׁי פְּגוּל הוּא לֹא יִרְצָה כִּסִּי:
 ח וְאֵכְלוּ עֲוֹנוֹ יֵשָׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חָלַל
 וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַמִּיהָ כִּסִּי: ט וּבִקְצֶרְכֶם
 אֶת־קִצִּיר אֲרֻצְכֶם לֹא תִכְלֶה פֶּאת שְׂדֶךְ
 לְקָצֵר וּלְקַט קִצִּירֶךָ לֹא תִלְקֹט כִּסִּי: י וּבְרִמְךָ
 לֹא תַעֲזוֹלֵל וּפְרֹט בְּרִמְךָ לֹא תִלְקֹט לַעֲנִי וְלַגֵּר
 תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּסִּי: יא לֹא
 תִּגְנְבוּ וְלֹא־תִבְחָשׁוּ וְלֹא־תִשְׁקְרוּ אִישׁ
 בַּעֲמִיתוֹ כִּסִּי: יב וְלֹא־תִשְׁבְּעוּ בִשְׁמִי לִשְׁקֹר
 וְחָלַלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה כִּסִּי: יג לֹא־
 תַּעֲשֶׂק אֶת־רֵעֶךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תִלֵּין פְּעֻלַּת

רש"י

דִּין לַהֲפָרַע וְאִינִי גוֹבֶה מִכֶּם אֲלֹא נִפְשׁוֹת, שְׁנֹאֲמַר
 (משלי כב): "אַל תִּגְזֹל־דָּל וגו'... כִּי ה' רִיבֵךְ רִיבֶךָ
 וגו'": (יא) לֹא תִגְנְבוּ. אֲזַהֲרָה לְגוֹנֵב מִמּוֹן, אֲבָל
 "לֹא תִגְנֹב" שֶׁבַע־שָׁרֵת הַדְּבָרוֹת, אֲזַהֲרָה לְגוֹנֵב
 נִפְשׁוֹת; דָּבָר הַלְּמֵד מֵעֲוֹנוֹ, דָּבָר שֶׁחִיבִין עָלָיו
 מִיתַת בֵּית־דִּין: וְלֹא־תִבְחָשׁוּ. (כ"ק קט) לְפִי
 שְׁנֹאֲמַר (ויקרא ה כב): "וְכִבְש־בָּהּ", מִשְׁלֵם קֶרֶן
 וְחֹמֶשׁ. לְמַדְנוּ עֵנֶשׁ, אֲזַהֲרָה מִנֵּין? תִּלְמוּד לומר:
 "וְלֹא תִבְחָשׁוּ": וְלֹא־תִשְׁקְרוּ. לְפִי שְׁנֹאֲמַר (שם):
 "וְנִשְׁבַּע עַל־שְׁקֶר", יִשְׁלֹם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, לְמַדְנוּ עֵנֶשׁ.
 אֲזַהֲרָה מִנֵּין? תִּלְמוּד לומר: "וְלֹא תִשְׁקְרוּ": לֹא
 תִּגְנְבוּ וְלֹא־תִבְחָשׁוּ וְלֹא־תִשְׁקְרוּ וְלֹא־תִשְׁבְּעוּ.
 אִם גִּנְבָתָהּ, סוּפָה לְכַחַשׁ, סוּפָה לִשְׁקֹר, סוּפָה לְהַשְׁבֵּעַ
 לִשְׁקֹר: (יב) וְלֹא־תִשְׁבְּעוּ בִשְׁמִי. לְמַה נֹּאֲמַר?
 לְפִי שְׁנֹאֲמַר (שמות כ ז): "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם־ה'
 אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא". יָכוֹל לֹא יִהְיֶה חֵיב אֲלֵא עַל שֵׁם
 הַמִּיָּחָד? מִנֵּין לְרִבּוֹת כָּל הַפְּנוּיִין? תִּלְמוּד לומר:
 "וְלֹא תִשְׁבְּעוּ בִשְׁמִי לִשְׁקֹר" - כָּל שֵׁם שֵׁיִשׁ לִי:
 (יג) לֹא־תַעֲשֶׂק. (ת"כ) זֶה הַכּוֹבֵשׁ שֶׁכָּר שֶׁכִּיר:

תְּלִיתָא בְּנוֹרָא יְתוּקָד: ז וְאִם
 אֲתֵאָכְלָא יִתְאָכַל בְּיוֹמָא תְּלִיתָא
 מִרְחָק הוּא לֹא יְהִי לְרַעְוָא:
 ח וְדִיכְלָנָה חוֹבָה יִקְבֵּל אֲרִי יֵת
 קוֹדֶשָׁא דְּנִי אַחַל וְיִשְׁתִּיבִי אֲנָשָׁא
 הָהִיא מַעֲמָה: ט וּבִמְחָצְדִּכּוֹן יֵת
 חֲצָדָא דְּאַרְעִכּוֹן לֹא תִשְׁיַצִּי
 פֶּאֶתָא דְּחֻקְלָךְ לְמַחְצֵד וּלְקֻטָּא
 דְּחֻצְדָּךְ לֹא תִלְקֹט: י וּבְרִמְךָ לֹא
 תַעֲזוֹלֵל וְנִתְרָא דְּכִרְמְךָ לֹא תִלְקֹט
 לַעֲנִי וְלַגִּירִי תִשְׁבּוּק יִתְהוֹן אֲנָא
 יי אֱלֹהֵכּוֹן: יא לֹא תִגְנְבוֹן וְלֹא
 תִכְדְּבוֹן וְלֹא תִשְׁקְרוֹן אֲנָשׁ
 בְּחֻבְרָה: יב וְלֹא תִשְׁבְּעוֹן בְּשְׁמִי
 לִשְׁקָרָא וְתַחֲלִי יֵת שְׁמָא דְּאַלְהָךְ
 אֲנָא יי: יג לֹא תַעֲשׂוֹק יֵת חֲבֵרְךָ
 וְלֹא תִאָּנֵס לֹא תִבִּית אֲגָרָא

עַל מִנַּת זְמַן זֶה שֶׁקָּבַעְתִּי לָכֶם כָּבָר: (ז) וְאִם
 הָאָכַל יֵאָכַל וגו'. אִם אִינוּ עֹנִין לְחוּץ לְזִמְנוֹ,
 שֶׁהָרִי כָּבָר נֹאֲמַר (לעיל ז) "וְאִם הָאָכַל יֵאָכַל
 מִבְּשַׂר־זִבְחַ שְׁלָמֵינוּ וגו'", תִּגְהֹו עֹנִין לְחוּץ לְמִקְוָמוֹ.
 יָכוֹל יִהְיֶה חֵיבִים פֶּרֶת עַל אֲכִילָתוֹ? תִּלְמוּד לומר
 (שם): "וְהַנֶּפֶשׁ הָאֲכִילָת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָה תִשָּׂא", מִמֶּנּוּ
 וְלֹא מִחֻבְרוֹ, יֵצֵא הַנִּשְׁחָט בְּמַחֲשַׁבַת חוּץ לְמִקְוָמוֹ:
 פְּגוּל. מִתַּעֲב, כְּמוֹ (ישעיה סה ד): "וּמִרְקַ פְּגָלִים
 כְּלִיהֶם": (ח) וְאֵכְלוּ עֲוֹנוֹ יֵשָׂא. בְּנוֹתָר גְּמוּר
 הַכְּתוּב מְדַבֵּר, וְאִינוּ עֲנוּשׁ פֶּרֶת עַל הַנִּשְׁחָט חוּץ
 לְמִקְוָמוֹ, (זבחים כא) שֶׁכָּבָר מַעֲטוֹ הַכְּתוּב. וְזֶהוּ
 בְּנוֹתָר גְּמוּר מְדַבֵּר. וּבְמַסַּכַת פֶּרֶתוֹת לְמַדוּהוּ מִגְּזֵרָה
 שְׁוֵה: (ט) לֹא תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְ. שִׁינִיחַ פֶּאֶה
 בְּסוּף שְׂדֵהוּ (ת"כ): וּלְקַט קִצִּירֶךָ. שֶׁבָּלִים הַנוֹשְׂרִים
 בְּשַׁעַת קִצִּירָה, אַחַת אוֹ שְׁתֵּים, אֲבָל שְׁלֹשׁ אֵינֵן
 לְקַט. (ת"כ. פאה ח): (י) לֹא תַעֲזוֹלֵל. לֹא תַטֵּל
 עוֹלָלוֹת שְׁבָה, וְהֵן נִכְרוֹת. אֵיזֶהוּ עוֹלָלָתָהּ? כָּל שְׂאִין
 לֶה לֹא כְּתֵף וְלֹא נֶטֶף (פאה ז): וּפְרֹט בְּרִמְךָ. גִּרְגָּרִי
 עֲנָבִים הַנוֹשְׂרִים בְּשַׁעַת בְּצִירָה: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

וְאֵינְךָ לֹתֵךְ עַד צִפְּרָא: יד לֹא
תְלוּט דְּלֹא שְׁמַע וְקָדַם דְּלֹא חֲזִי
לֹא תִשִּׁים תְּקֵלָא וְתִדְחַל מֵאַלְהֵיךָ
אֲנִי יי: טו לֹא תַעֲבֹדוּן שְׁקֵר
בְּדִינָא לֹא תִסֵּב אִפִּי מִסְּבָנָא וְלֹא
תִהְדֵּר אִפִּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדִינָה
לְחִבְרָךְ: טז לֹא תִיכּוֹל קוֹרְצִין
בְּעַמְךָ לֹא תִקּוּם עַל דְּמָא דְחִבְרָךְ

שְׁכִיר אֶתְךָ עַד-בִּקְרָךְ כס"י: יד לֹא-תִקְלַל חֵרֶשׁ
וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל וְיִרְאֶת מֵאַלְהֵיךָ
אֲנִי יהוה כס"י: ע"ב בַּחֹל שְׁנִי טו לֹא-תַעֲשׂוּ עוֹל
בְּמִשְׁפָּט לֹא-תִשָּׂא פְּנִי-דָל וְלֹא תִהְדֵּר פְּנֵי
גָדוֹל בְּצִדֶּק תִּשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ כס"י: טז לֹא-תִלְךָ
רְכִיל בְּעַמִּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל-רֵגְלֵךְ רַעֲךָ אֲנִי

רש"י

לֹא-תִלִּין. לְשׁוֹן נִקְבָּה, מוֹסֵב עַל הַפְּעֻלָּה: עַד-
בִּקְרָךְ. בְּשִׁכִּיר יוֹם הַפְּתוּב מְדַבֵּר, שִׁינְיָאֲתוּ
מִשְׁשָׁקְעָה חֲמָה, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׁכָרוֹ כָּל הַלֵּילָה.
וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דְּבָרִים כד טו): "וְלֹא-תִבּוֹא
עָלֶיךָ הַשֶּׁמֶשׁ", מְדַבֵּר בְּשִׁכִּיר לַיְלָה, שֶׁהַשְּׁלֵמַת
פְּעֻלָּתוֹ מְשִׁיעֶלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר, (ב"מ קי) לְפִיכָךְ זְמַן
גְּבוּי שְׁכָרוֹ כָּל הַיּוֹם; לְפִי שְׁנִתְּנָה תוֹרָה זְמַן לְכַעַל
הַבֵּית, עוֹנָה לְבָקֶשׁ מַעוֹת: (יד) לֹא-תִקְלַל חֵרֶשׁ.
אֵין לִי אֶלָּא חֵרֶשׁ, מִנִּין לְרִבּוּת כָּל אָדָם? תְּלַמּוּד
לוֹמֵר (שְׁמוֹת כב כז): "בְּעַמְךָ לֹא תֵאָר". אִם כֵּן, לָמָּה
נֶאֱמַר "חֵרֶשׁ"? מַה חֵרֶשׁ מִיְחַד, שֶׁהוּא בְּחַיִּים, אֶף
כָּל שֶׁהוּא בְּחַיִּים. יֵצֵא הַמֵּת, שְׂאִינוּ בְּחַיִּים (ת"כ):
וְלִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל. (ת"כ) לְפָנֶיךָ הַסּוּמָא
בְּדִבְרֵךְ, לֹא תִתֵּן עֲצָה שְׂאִינָה הוֹגֵנָת לוֹ. אֵל תֹּאמַר:
מָכַר שְׂדֶךְ וְקָח לָךְ חֲמוֹר, וְאַתָּה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטֵלָה
הֵימָנוּ: וְיִרְאֶת מֵאַלְהֵיךָ. לְפִי שֶׁהִדְבָּר הַזֶּה אֵינוֹ
מְסוּר לְבְרִיּוֹת לִידַע אִם דַּעְתּוֹ שֶׁל זֶה לְטוֹבָה אוֹ
לְרָעָה, וְיִכּוֹל לְהַשְׁמִיט וְלוֹמַר: לְטוֹבָה נִתְּכֹנְנָתִי,
לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ: "וְיִרְאֶת מֵאַלְהֵיךָ", הַמְּכִיר
מִחֻשְׁבוֹתֶיךָ. וְכֵן כָּל דִּבְרֵי הַמְּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם
הַעוֹשֶׂה וְאֵין שָׂאֵר הַבְּרִיּוֹת מִפִּירוֹת בּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ:
"וְיִרְאֶת מֵאַלְהֵיךָ": (טו) לֹא-תַעֲשׂוּ עוֹל
בְּמִשְׁפָּט. מִלְּמַד שֶׁהִדִּין הַמִּקְלָק לֹא אֶת הַדִּין קְרוִי
עוֹל, שְׂנְאוּי וּמִשְׁשָׁקֵךְ, חֶרֶם וְתוֹעֵבָה, שֶׁהָעוֹל קְרוִי
תוֹעֵבָה, שְׂנְאוּמֵר (דְּבָרִים כה טז): "כִּי תוֹעֵבַת ה' וְגו'"
כָּל עֲשֵׂה עוֹל". וְהַתוֹעֵבָה קְרוִינָה שְׁשָׁקֵךְ וְחֶרֶם,
שְׂנְאוּמֵר (שם ז כו): וְלֹא-תִבְיֵא תוֹעֵבָה אֶל-בֵּיתְךָ
וְהִיִּית חֶרֶם כְּמַהוּ. שְׁשָׁקֵךְ תִּשְׁשָׁקְצוּ וְגו': לֹא-תִשָּׂא

פְּנִי-דָל. (ת"כ) שְׁלֹא תֹאמַר: עֲנִי הוּא זֶה וְהַעֲשִׂיר
חֵיב לְפָרְנָסוֹ, אֲזַכְּנוּ בְּדִין וְנִמְצָא מִתְּפָרְנָס בְּנִקְיּוֹת:
וְלֹא תִהְדֵּר פְּנֵי גָדוֹל. שְׁלֹא תֹאמַר: עֲשִׂיר הוּא זֶה,
כֵּן גְּדוֹלִים הוּא זֶה, הֵיאֵף אֲבִישְׁנוּ וְאֶרְאֶה בְּבִשְׁתּוֹ?
עֲנֵשׁ יֵשׁ בְּדִבְרֵךְ! לָכֵךְ נֶאֱמַר: "וְלֹא תִהְדֵּר פְּנֵי
גָדוֹל": בְּצִדֶּק תִּשְׁפֹּט עִמִּיתְךָ. כְּמִשְׁמַעוֹ. דִּבְרֵךְ
אַחֵר: הֵנִי דִין אֶת חִבְרָךְ לְכָף זְכוּת (סְנַהֲדִין לב):
(טז) לֹא-תִלְךָ רְכִיל. אֲנִי אוֹמֵר עַל-שֵׁם שְׁכָל
מִשְׁלַחֵי מְדָנִים וּמִסְפָּרֵי לְשׁוֹן הָרַע, הוֹלְכִים בְּכַתִּי
רַעֲיָהֶם לְרַגֵּל מַה יֵּרְאוּ רַע, אוֹ מַה יִּשְׁמַעוּ רַע לְסַפֵּר
בְּשׁוֹק, נִקְרָאִים 'הוֹלְכֵי רְכִיל', הוֹלְכֵי רְגִילָה,
אִשְׁפִּימֵנוּ ט בְּלַע"ז. וְרִאֲיָה לְדִבְרֵיךְ, שְׁלֹא מְצִינוּ
'רְכִילוֹת' שְׂאִין כְּתוּב בְּלִשׁוֹן 'הִלִּיכָה': "לֹא תִלְךָ
רְכִיל", "הִלְכֵי רְכִיל נִחְשֶׁת וּבְרוּל" (ירמיה ו כח);
וּשְׂאֵר לְשׁוֹן הָרַע אֵין כְּתוּב בּוֹ הִלִּיכָה, (תַּהֲלִים קא
ה): "מִלְשָׁנִי בִסְתֵר רַעֲהוּ", (שם קכ ג): "לְשׁוֹן
רְמִיָּה", (שם יב ד): "לְשׁוֹן מְדַבֵּרַת גְּדִלוֹת". לָכֵךְ אֲנִי
אוֹמֵר: שֶׁהִלְשׁוֹן הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל, שֶׁהַכֹּף נִחְלָפַת
בְּגִימָ"ל, שְׁכָל הָאוֹתִיּוֹת שְׂמוּצָאֵיהֶם מִמָּקוֹם אֶחָד
מִתְחַלְּפוֹת זֶה בָּזוֹ; בִּי"ת בְּפ"א, וְגִימָ"ל בְּכ"ף,
וְקו"ף בְּכ"ף, וְנו"ן בְּלמ"ד, וְזִי"ן בְּצד"י. וְכֵן
(שְׁמוּאֵל ב יט כח): "וְיִרְגֵּל בְּעַבְדְּךָ", רַגֵּל בְּמִרְמָה
לֹאמַר עָלֶיךָ רַעָה, וְכֵן (תַּהֲלִים טו ג): "לֹא רַגֵּל
עַל-לִשְׁנוֹ", וְכֵן רֹכֵל, הַסּוֹחֵר וּמְרַגֵּל אַחֵר כָּל
סוֹחֵרָה, וְכָל הַמּוֹכֵר בְּשָׂמִים לְהַתְקַשֵּׁט בָּהֶם הַנָּשִׁים,
עַל-שֵׁם שְׁמַחְזֵר תְּמִיד בְּעִירּוֹת, נִקְרָא 'רֹכֵל' לְשׁוֹן
רוֹגֵל. וְתִרְגוּמוֹ: "לֹא תִיכּוֹל קוֹרְצִין", כְּמוֹ (דְּנִיָּאל ג
ח): "וְאַכְלוּ קִרְצִיהוֹן דִּי יְהוּדִיָּא"; "אֲכַל בַּהּ קִרְצָא

יְהוָה כִּסִּי: י לא־תִשָּׂא אֶת־אֲחִיד בְּלִבְךָ
הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת־עַמִּיתְךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו
חֶטָּא כִּסִּי: יח לא־תִקֵּם וְלֹא־תִטּוֹר אֶת־בְּנֵי עַמְּךָ
וְאֶהְבֵּת לְרַעְךָ כַּמּוֹד אֲנִי יְהוָה כִּסִּי: יט אֶת־
חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ בְּהִמָּתֶךָ לֹא־תִרְבִּיעַ בְּלֵאִים
שְׂדֶךָ לֹא־תִזְרַע בְּלֵאִים וּבְגֵד בְּלֵאִים שֶׁעָטְנוּ
לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ כִּסִּי: כ וְאִישׁ כִּי־יֵשֶׁב אֶת־
אִשָּׁה שְׂכֵב־זֶרַע וְהוּא שִׁפְחָה נִחְרַפֶּת לְאִישׁ
וְהַפְּדָה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֲפָשָׁה לֹא נִתְּנָה לָהּ

אָנָּה יי: יז לֹא תִשָּׂא יְת אַחִיד
בְּלִבְךָ אוֹכְחָה תּוֹכַח יְת חֲבֵרְךָ
וְלֹא תִקְבֹּל עַל דֵּי לָה חוֹבָא:
יח לֹא תִקֵּם וְלֹא תִטּוֹר תִּטּוֹר דְּכִבּוּ
לְבָנֵי עַמְּךָ וְתִרְחֹם לְחֲבֵרְךָ כְּוֹתֶךָ
אָנָּה יי: יט יְת קְנָמִי תִטְרוֹן
בְּעִירְךָ לֹא תִרְכַּב עֲרוּבִין חֲקִלְךָ
לֹא תִזְרַע עֲרוּבִין וּלְבוּשׁ עֲרוּבִין
שֶׁעָטְנוּ לֹא יִסַּק עָלֶיךָ: כ וְגֵבֶר
אִרִי יִשְׁכּוּב עִם אִתְּתָא שְׂכֵבֶת
זֶרַעָא וְהִיא אִתְּתָא אַחִידָא לְגִבֵּר
וְאִתְּפָרְקָא לֹא אִתְּפָרְיקָת בְּכִסְפָּא
אוֹ חֲרוּתָא לֹא אִתְּהִיבֶת לָהּ
בְּשִׁטְר בְּקָרְתָא תְּהִי לֹא יוֹמָתוֹן

רש"י

שֶׁעָטְנוּ צִמְר וּפִשְׁתִּים יִחְדּוּ. יְכֹוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּזְי
צִמְר וְאֲנִיצִי פִשְׁתֵּן? תִּלְמוּד לומר: "בְּגֵד". מִנִּין
לְרִבּוֹת הַלְבָּדִים? תִּלְמוּד לומר: "שֶׁעָטְנוּ". דְּבָר
שֶׁהוּא שׁוֹע, טוֹוִי וְנוֹז. וְאוֹמֵר אֲנִי: נוֹז לְשׁוֹן דְּבָר
הַנִּמְלָל וְשׁוֹר זֶה עִם זֶה לְחֲבֵרוֹ. מִישְׁטִי"ר בְּלַע"ז,
כְּמוֹ: (מו"ק יב) 'חֲזָזִין לְנֶאֱזִי דְאִית בְּהוֹן', שֶׁאֲנוּ
מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן כְּמוֹש. פְּלִישְׁטִר"א, וְלְשׁוֹן
"שֶׁעָטְנוּ", פֶּרֶשׁ מִנַּחֶם: מִחֲבֵרֶת צִמְר וּפִשְׁתִּים:
(כ) נִחְרַפֶּת לְאִישׁ. מִיעֲדַת וּמִיַּחֲדַת לְאִישׁ, וְאִינִי
יִדַּע לוֹ דְּמִיּוֹן בְּמִקְרָא, וּבִשְׁפָחָה כְּנַעֲנִית (קִידוּשִׁין
ו) שִׁחְצִיָּה שִׁפְחָה וְחֲצִיָּה בַת חוֹרִין הַמֵּאֲרֶסֶת לְעֶבֶד
עֲבָרִי שֶׁמִּתָּר בְּשִׁפְחָה, הַכְּתוּב מְדַבֵּר: וְהַפְּדָה לֹא
נִפְדָּתָה. פְּדוּיָה וְאִינָה פְּדוּיָה, וְסִתָּם 'פְּדוּיָן' בְּכִסְפָּא.
(ת"כ. גִּיטִין לט): אוֹ חֲפָשָׁה. בְּשִׁטְר: בְּקָרְתָּ תְּהִיָּה.
הִיא לֹקָה וְלֹא הוּא. יֵשׁ עַל בֵּית־דִּין לְבַקֵּר אֶת
הַדְּבָר, שֶׁלֹּא לְחִיבּוֹ מִיתָה, כִּי לֹא חֲפָשָׁה וְאִין
קִדּוּשִׁיָּה קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין. וְרִבּוֹתֵינוּ (כְּרִיתוֹת יא)
לְמָדוּ מִכָּאן, שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמִלְקוֹת יֵהָא בְּקִרְיָאָה,
שֶׁהַדְּיָנִים הַמְּלָקִין קוֹרִין עַל הַלּוֹקָה (דְּבָרִים כח
נח"נט): "אִם־לֹא תִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת וְגו'... וְהַפְּלָא ה'
אֶת־מִכְתָּב וְגו'": כִּי־לֹא חֲפָשָׁה. (מְכוֹת כג) לְפִיכָךְ
אִין חֵיב עָלֶיהָ מִיתָה, שֶׁאִין קִדּוּשִׁיָּה קִדּוּשִׁין. הָא
אִם חֲפָשָׁה - קִדּוּשִׁיָּה קִדּוּשִׁין וְחֵיב מִיתָה:

כִּי מִלְּפָא. נִרְאָה בְּעִינֵי, שֶׁהִיָּה מִשְׁפָּטָם לְאָכַל
בְּבֵית הַמִּקְבֵּל דְּבִרְיָהֶם שׁוֹם הַלְעָטָה, וְהוּא גִמְר
חֲזוּק, שֶׁדְּבָרֵי מְקִימִים וּמַעֲמִידִם עַל הָאִמָּת,
וְאוֹתָהּ הַלְעָטָה נִקְרָאת: "אֲכִילַת קוֹרְצִין", לְשׁוֹן
"קֶרֶץ בְּעִינָיו" (מְשַׁלִּי יג), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הוֹלְכֵי רְכִיל
לְקֶרֶץ בְּעִינֵיהֶם וְלִרְמֹז דְּבָרֵי רְכִילוֹתָן, שֶׁלֹּא יִבְיִנוּ
שָׂאֵר הַשׁוֹמְעִים: לֹא תַעֲמֹד עַל־דִּם רַעְךָ. לְרֵאוֹת
בְּמִיתָתוֹ וְאוֹתָהּ יְכֹוֹל לְהַצִּילוֹ (ת"כ), כְּגוֹן: טוֹבֵעַ
בְּנֶהֱר, וְחִיָּה אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו: אֲנִי ה'. נֶאֱמָן
לְשַׁלֵּם שָׂכָר, וְנֶאֱמָן לְהַפְּרֹעַ: (יז) וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו
חֶטָּא. לֹא תִלְבִּין אֶת פָּנָיו בְּרַפִּים: (יח) לֹא־תִקֵּם.
(יומא כג) אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילְנִי מִגָּלְךָ! אָמַר לוֹ: לֹא.
לְמַחֵר אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילְנִי קֶרְדָּמָךְ! אָמַר לוֹ: אִינִי
מִשְׂאִילְךָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הַשְּׂאִלְתָּנִי - זֶה הִיא נְקִימָה.
וְאִיזוֹ הִיא נִטְיָה? אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילְנִי קֶרְדָּמָךְ!
אָמַר לוֹ: לֹא. לְמַחֵר אָמַר לוֹ: הַשְּׂאִילְנִי מִגָּלְךָ!
אָמַר לוֹ: הֵא לָךְ, וְאִינִי כְּמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הַשְּׂאִלְתָּנִי - זֶה
הִיא נִטְיָה, שְׁנוּטֵר הָאִיבָה בְּלָבוֹ, אֶף־עַל־פִּי שֶׁאִינוּ
נוֹקֵם: וְאֶהְבֵּת לְרַעְךָ כַּמּוֹד. (ת"כ) אָמַר רַבִּי
עֲקִיבָא: זֶה כָּלִל גָּדוֹל בְּתוֹרָה: (יט) אֶת־חֻקֹּתַי
תִּשְׁמְרוּ. וְאֵלּוּ הֵן: בְּהִמָּתֶךָ לֹא תִרְבִּיעַ בְּלֵאִים וְגו'.
חֻקִּים אֵלּוּ גְּזוּרוֹת מְלָךְ, שֶׁאִין טַעַם לְדַבֵּר: וּבְגֵד
בְּלֵאִים. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִלְבַּשׁ

בְּקֶרֶת תִּהְיֶה לֹא יוֹמָתוֹ כִּי־לֹא חִפְּשָׁה כס"י:
 כֹּא וְהִבִּיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל
 מוֹעֵד אֵיל אֲשָׁם: כב וְכִפֹּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל
 הָאֲשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא
 וְנִסְלַח לוֹ מִחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא כס"י: שְׁלִישִׁי פ
 כג וְכִי־תִבְאוּ אֶל־הָאָרֶץ וְנִטְעַתֶם כָּל־עֵץ מֵאֹכֶל
 וְעֵרְלֶתֶם עֵרְלָתוֹ אֶת־פְּרִי שְׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה
 לָכֶם עֵרְלִים לֹא יֵאָכֵל כס"י: כד וּבִשְׁנֵה הָרִבִּיעִית
 יִהְיֶה כָּל־פְּרִי קֹדֶשׁ הַלְוִיִּם לַיהוָה כס"י:
 כה וּבִשְׁנֵה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פְּרִי לְהוֹסִיף
 לָכֶם תִּבּוֹאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כס"י: כו לֹא
 תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תִנְחֲשׁוּ וְלֹא תַעֲוֹנֻּהוּ כס"י:
 כז לֹא תִקְפוּ פֶּאת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פֶּאת זִקְנְךָ כס"י:

ארי לא אתחררת: כא וייתי ית
 אשמה קדם יי לתרע משפן זמנא
 דכר לאשמא: כב וכפר עלוהי
 כהנא בדכרא דאשמא קדם יי על
 חובתה די חב וישתבק לה
 מחובתה די חב: כג וארי תעלון
 לארעא ותצבון כל אלן דמיכל
 ותרחקון רחקא ית אבה תלת
 שנין יהי לכון מרחק לאבדא לא
 יתאכל: כד ובשתא רביעתא יהי
 כל אבה קדש תשבחון קדם יי:
 כה ובשתא חמשתא תיכלון ית
 אבה לאוספא לכון עללתה אנא
 יי אלהכון: כו לא תיכלון על
 דמא לא תנחשון ולא תעונון:
 כז לא תקפון פאתא דרישכון
 ולא תחבל ית פאתא דזקנך:

לפיכך נאמר: "להוסיף לכם תבואתו": אני ה'.

אני ה', המבטיח על כך ונאמן לשמר הבטחתי:
 (כו) לא תאכלו עליהם. להרבה פנים נדרש
 בסנהדרין (סג) אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים
 לפני זריקת דמים, ואזהרה לאוכל מבהמת חלין
 טרם שתצא נפשה, ועוד הרבה: לא תנחשו.
 (סנהדרין סו) כגון אלו המנחשין בחלדה ובכעופות;
 פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך: לא תעונונו.
 לשון עונות ופשעות, שאומר: יום פלוני יפה
 להתחיל מלאכה. שעה פלונית קשה לצאת:
 (כז) לא תקפו פאת ראשכם. (מכות כ) זה
 המשנה צדעיו לאחורי אונן ולפדחתו, ונמצא הקף
 ראשו עגל סביב, שעל אחורי אוננו עקרי שערו
 למעלה מצדעיו הרבה: פאת זקנך. (מכות כא) סוף
 הזקן וגבוליו והן חמש: שתיים בכל לחי ולחי
 למעלה אצל הראש, שהוא רחב ויש בו שתי
 פאות, ואחת למטה בסנטרו - מקום חבור שתי

רש"י

(כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. (גיטין לט.
 כריתות ט) לרבות את המזיד כשוגג:
 (כג) וערלתם ערלתו. ואטמתם אטימתו; יהא
 אטום ונסתם מלהנות ממנו: שלש שנים יהיה
 לכם ערלים. מאימתי מונה לו? משעת נטיעתו
 (ת"כ). יכול, אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא
 מתר? תלמוד לומר: "יהיה", בהנחתו יהא:
 (כד) יהיה כל־פרי קדש. כמעשר שני, שפתוב
 בו (ויקרא כז ל): "וכל־מעשר הארץ וגו' קדש לה".
 מה מעשר שני, אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים
 (קידושין כד) אלא בפדיון, אף זה כן. ודבר זה
 "הלולים לה" הוא, שנושא שם לשבח ולהלל
 לשמים: (כה) להוסיף לכם תבואתו. המצוה
 הזאת שתשמרו, תהיה להוסיף לכם תבואתו,
 שבשכרה אני מברך לכם פרות הנטיעות. היה רבי
 עקיבא אומר: דברה תורה פנגד יצר הרע, שלא
 יאמר אדם: הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם,

כח וְשָׂרֵט לְנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בְּבִשְׂרֹכֶם וּכְתַבְתָּ
 קַעֲקֹעַ לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי יְהוָה כְּסִי: כט אֶל־
 תַּחֲלֹל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ
 וּמִלֹּאֶה הָאָרֶץ זִמָּה כְּסִי: ל אֶת־שִׁבְתִּי תִשְׁמְרוּ
 וּמִקִּדְשִׁי תִירָאוּ אֲנִי יְהוָה כְּסִי: לא אֶל־תִּפְּנוּ
 אֶל־הָאֲבֹת וְאֶל־הַיִּדְעָנִים אֶל־תִּבְקְשׁוּ לְטַמְּאָהָּ
 בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כְּסִי: לב מִפְּנֵי שִׁיבָה
 תִּקּוּם וְהִדְרַת פָּנֶי זָקֵן וִירֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי
 יְהוָה כְּסִי: ס רְבִיעִי לג וְכִי־יִגְוֹר אֶתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם
 לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ כְּסִי: לד כְּאֶזְרַח מִכֶּם יִהְיֶה לָכֶם
 הַגֵּר | הֵגֵר אֶתְכֶם וְאֶהְבֵּת לוֹ כְּמוֹד כִּי־גֵרִים
 הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כְּסִי:

כח וְחִבּוּל עַל מִית לֹא תִתְּנוּ
 בְּבִסְרֹכֶן וְרוּשְׁמִין חֲרִיתִין לֹא
 תִתְּנוּ בְּכֹן אֲנִי יי: כט לֹא תַחֲלֹל
 יֵת בִּרְתְּךָ לְאַטְעִיּוּתָהּ וְלֹא תִטְעִי
 אֶרְעָא וְתַתְּמְלִי אֶרְעָא עֲצַת
 חֲטָאִין: ל יֵת יוֹמִי שְׂפִיָּא דִּילִי
 תִטְרוּן וּלְבִית מִקְדָּשִׁי תִהוֹן דְּחִלִין
 אֲנִי יי: לא לֹא תִתְּפֹנוּ בְּתֵר בְּדִין
 וּדְכוּרֵי לֹא תִתְּפֹנוּ לְאַסְתָּאבָּא
 בְּהוֹן אֲנִי יי אֱלֹהֵכֹן: לב מִן
 קִדְם דְּסִכְר בְּאוּרִיתָא תִקּוּם
 וְתִהְיֶה אִפִּי סָבָא וְתִדְחַל מֵאֱלֹהֶךָ
 אֲנִי יי: לג וְאִרִי יִתְגִּיר עֲמֹד
 גִּירָא בְּאַרְעֹכֹן לֹא תוֹנוּ יִתְה:
 לד כִּי־צִיבָא מִנְכֹן יִהִי לְכֹן
 גִּירָא דִּיתְגִּיר בִּינִיכֹן וְתִרְחֹם לֵה
 כֹּתֶךָ אִרִי דִּירִין הִוִּיתֹן בְּאַרְעָא

רש"י

(לא) אֶל־תִּפְּנוּ אֶל־הָאֲבֹת. אֲזַהֲרָה לְבַעַל־אוֹב
 וְיִדְעוּנִי. (סנהדרין סה) בַּעַל־אוֹב, זֶה פִּיתוּם הַמִּדְבָּר
 מִשְׁחִיו. וְיִדְעוּנִי, מְכַנִּים עֲצָם חֲזִיה שְׁשֻׁמָּה 'יִדְעוּ'
 לְתוֹךְ פִּיר, וְהַעֲצָם מִדְּבָר: אֶל־תִּבְקְשׁוּ. לִהְיוֹת
 עֲסוּקִים בָּם, שְׂאֵם תַּעֲסִקוּ בָם, אֲתֵם מִשְׁמֵאִין לְפָנֵי
 וְאֲנִי מִתְּעַב אֶתְכֶם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. דָּעוּ אֶת מִי
 אֲתֵם מִחֲלִיפִין בְּמִי: (לב) מִפְּנֵי שִׁיבָה תִקּוּם.
 (ת"כ, קידושין לב) יָכוֹל זָקֵן אֲשַׁמְאִי? תִּלְמוּד לזֹמֶר:
 "זָקֵן", אֵין זָקֵן אֶלָּא שְׁקִנָּה חֲכָמָה: וְהִדְרַת פָּנֵי
 זָקֵן. אֵיזְהוּ הַדּוֹר? לֹא יֵשֵׁב בְּמִקְוָמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת
 דְּבָרָיו. יָכוֹל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמוֹ שֶׁלֹּא רָאָהוּ? לְכֹךְ
 נֹאמַר: "וִירֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ", שֶׁהָרִי דָּבָר זֶה מְסוּר
 לְלִבּוֹ שֶׁל עוֹשֶׂהוּ, שְׂאִין מְכִיר בּוֹ אֶלָּא הוּא, וְכָל
 דָּבָר הַמְּסוּר לְלֵב נֹאמַר בּוֹ: "וִירֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ":
 (לג) לֹא תוֹנוּ. אֲוֹנָתָא דְּבָרִים; לֹא תֹאמַר לוֹ:
 אֲמַשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, וְעַכְשָׁו אֲתָה בָּא
 לְלַמֵּד תּוֹרָה שְׁנִיתָנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה: (לד) כִּי־גֵרִים

הַלְחִיִּים יַחַד: (כח) וְשָׂרֵט לְנֶפֶשׁ. כֵּן דִּרְכָּן שֶׁל
 אֲמֹרִיִּים, לִהְיוֹת מְשֻׁרְטִין בְּשָׂרָם כְּשִׁמְתָה לָהֶם מֵת:
 וּכְתַבְתָּ קַעֲקֹעַ. (מכות כא) כְּתַב הַמַּחֲקָה וְשִׁקּוּעַ,
 שְׂאִינוּ נִמְחָק לְעוֹלָם, שֶׁמִּקְעָקְעוּ בְּמַחֲט וְהוּא
 מְשַׁחֵר לְעוֹלָם: קַעֲקֹעַ. לְשׁוֹן (במדבר כה ד):
 "וְהִקְעַ אֹתָם"; (שמואל ב כא ו): "וְהִקְעִנוּם",
 תּוֹחֲכִין עַץ בְּאַרְץ וְתוֹלִין אֹתָם עֲלֵיהֶם, וְנִמְצְאוּ
 מִחֻקִּין וְתַחֲבִיבִין בְּקִרְקַע פּוֹרְפוּיִין ט בְּלַע"ז:
 (כט) אֶל־תַּחֲלֹל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ. כְּמוֹסֵר בִּתּוֹ
 פְּנוּיָה לְבִיָּאָה שְׁלֹא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין: וְלֹא־תִזְנֶה
 הָאָרֶץ. אִם אֲתָה עוֹשֶׂה כֵּן, הָאָרֶץ מְזַנָּה אֶת פְּרוּתֶיהָ
 לְעִשׂוֹתָן בְּמִקּוֹם אַחֵר וְלֹא בְּאַרְצְכֶם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר
 (ירמיה ג ג): "וַיִּמְנְעוּ רַבִּבִּים וְגו'": (ל) וּמִקְדְּשִׁי
 תִירָאוּ. (יבמות ה) לֹא יִכְנס לֹא בְּמִקְלוֹ וְלֹא בְּמִנְעֵלוֹ
 וּבְאַפְנִדָּתוֹ וּבְאֶבֶק שֶׁל רִגְלָיו; וְאֶף־עַל־פִּי שְׂאִין
 מִזְהִירְכֶם עַל הַמִּקְדָּשׁ - "אֶת שִׁבְתִּי
 תִשְׁמְרוּ" - אֵין בְּנִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ דִּוְחָה שִׁבְתָּ:

דמִצְרַיִם אָנָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ: לֹא לֹא
תַעֲבֹדוּן שָׁקֶר בְּדִין בְּמִשְׁחָתָא
בְּמִתְקָלָא וּבְמִכְלָתָא: לוּ מֵאֲזִנָּן
דְּקִשׁוּט מִתְקַלָּן דְּקִשׁוּט מְכִילָן
דְּקִשׁוּט וְהִינִין דְּקִשׁוּט יְהוֹן לְכוּן
אָנָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ דִּי אַפְקִית יְתְּכוּן
מֵאֲרֵעָא דְּמִצְרַיִם: לוּ וְתִטְרוּן יֵת
כָּל קִימִי וְיֵת כָּל דִּינִי וְתַעֲבֹדוּן
יְתֵהוּן אָנָּה יְיָ: א וּמְלִיל יְיָ עִם
מֹשֶׁה לְמִימֵר: ב וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תִּימֵר גְּבֵר גְּבֵר מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן
גִּיּוֹרָא דִּיתְגִּירוּן בִּישְׂרָאֵל דִּי יִתֵּן
מִזְרַעָה לְמֶלֶךְ יִתְקַטֵּלָא יִתְקַטֵּל
עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִרְגַּמְנָה
בְּאַבְנָא: ג וְאָנָּה אֶתֶּן יֵת רוּגְזִי
בְּגִבְרָא הַהוּא וְאַשִׁיעִי יֵתָּה מִגּוֹ
עֲמָה אֲרִי מִזְרַעָה יֵהֵב לְמֶלֶךְ
בְּדִיל לְסַאָבָא יֵת מְקֻדָּשִׁי וּלְאַחֲלָא
יֵת שְׁמָא דְּקוּדְשִׁי: ד וְאִם מִכְבָּשׁ
יִכְבָּשׁוּן עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל יֵת

לֹא לֹא תַעֲשׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפָּט בְּמִדָּה בְּמִשְׁקָל
וּבְמִשׁוּרָה כִּסִּי: לוּ מֵאֲזִנִּי צֶדֶק אֲבִי-צֶדֶק אִיפֹת
צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר-הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כִּסִּי:
וּשְׁמֵרְתֶּם אֶת-כָּל-חֻקֹּתִי וְאֶת-כָּל-מִשְׁפָּטִי
וַעֲשִׂיתֶם אִתְּכֶם אֲנִי יְהוָה: פ חֲמִישִׁי כ א וַיִּדְבֹּר
יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ז וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן-הַגֵּר הַגֵּר
בִּישְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזְרָעוֹ לְמֶלֶךְ מוֹת יוֹמָת
עִם הָאָרֶץ יִרְגַּמְהוּ בְּאֶבֶן כִּסִּי: ח וְאֲנִי אֶתֵּן
אֶת-פָּנַי בְּאִישׁ הַהוּא וְהִכֵּיתִי אֹתוֹ מִקֶּרֶב
עִמּוֹ כִּי מִזְרָעוֹ נָתַן לְמֶלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא
אֶת-מְקֻדָּשִׁי וּלְחַלֵּל אֶת-שֵׁם קְדוֹשִׁי כִּסִּי: ט וְאִם
הָעָלֶם יַעֲלִימוּ עִם הָאָרֶץ אֶת-עֵינֵיהֶם מִן-

רש"י

בְּכוֹר, וְאִנִּי הִנָּאֵן לְהַפְרַע מִמִּי שְׁטוּמֵן מִשְׁקֻלוֹתֵיו
בְּמִלַּח לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת שְׁאִין מִכִּירִים בָּהֶם:
(ב) וְאֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תֹּאמַר. עֲנִשִּׁין עַל
הַאֲזֵרוֹת: מוֹת יוֹמָת. (ת"כ) בְּבֵית דִּין; וְאִם אֵין
כַּח לְבֵית דִּין, עִם הָאָרֶץ מְסִיעִין אוֹתָן: עִם הָאָרֶץ.
(ת"כ) עִם שְׁבָגִינוּ נִבְרָאת הָאָרֶץ. דְּבָר אַחֵר: עִם
שְׁעִתִּידִין לִירֵשׁ אֶת הָאָרֶץ עַל-יְדֵי מַצּוֹת הִלְלוּ:
(ג) אֶתֵּן אֶת-פָּנַי. (ת"כ) פָּנַי שְׁלִי, פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל
עֲסָקִי וְעוֹסֵק בּוֹ: בְּאִישׁ. וְלֹא בְּצַבּוֹר, שְׁאִין כָּל
הַצַּבּוֹר נִכְרְתִין: כִּי מִזְרָעוֹ נָתַן לְמֶלֶךְ. (ת"כ, סנהדרין
סד) לְפִי שְׁנָאֵמַר: "מִעֲבִיר בְּנוֹ-וּבְתוֹ בְּאֵשׁ", בֶּן-בְּנוֹ
וּבֶן-בְּתוֹ מִנִּין? תִּלְמוּד לומר: "כִּי מִזְרָעוֹ נָתַן
לְמֶלֶךְ". זֶרַע פְּסוּל מִנִּין? תִּלְמוּד לומר: "בְּתוֹתוֹ
מִזְרָעוֹ לְמֶלֶךְ": לְמַעַן טַמֵּא אֶת-מְקֻדָּשִׁי. אֶת כְּנֶסֶת
יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא מְקֻדָּשֶׁת לִי, כְּלָשׁוֹן (לִקְמֵן כֹּא כג):
"וְלֹא יִחַלֵּל אֶת-מְקֻדָּשִׁי": (ד) וְאִם הָעָלֶם

הֵייתֶם. מוֹם שְׂבָף אֵל תֹּאמַר לְחִבְרָךְ: אֲנִי ה'
אֱלֹהֵיכֶם. אֱלֹהֶיךָ וְאֱלֹהֵינוּ אֲנִי: (לה) לֹא-תַעֲשׂוּ
עוֹל בְּמִשְׁפָּט. אִם לְדִין, הָרִי כְּכֹר נֹאמַר: "לֹא
תַעֲשׂוּ עוֹל בְּמִשְׁפָּט", וּמֵהוּ "מִשְׁפָּט" הַשְּׁנוּי כֹּאן?
הִיא הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמִּשׁוּרָה; מִלְּמַד שֶׁהַמּוֹדֵד
נִקְרָא דִּין, שְׁאִם שָׁקֶר בְּמִדָּה, הָרִי הוּא כְּמִתְקָלָא אֶת
הַדִּין, וְקָרוּי עוֹל, שְׁנֹאוֹי וּמִשְׁקָץ, חֲרָם וְתוֹעֵבָה,
וְגוֹרָם לְחִמּוּשָׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בְּדִין: מִטַּמֵּא אֶת
הָאָרֶץ וּמַחֲלֵל אֶת הַשֵּׁם וּמַסְלֵק אֶת הַשְּׂכִינָה וּמְפִיל
אֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֶרֶב וּמַגֵּלָה אוֹתָם מֵאֶרֶץ: בְּמִדָּה. זוֹ
מִדַּת הָאָרֶץ (ב"מ סא. ב"ב כט): בְּמִשְׁקָל. כְּמִשְׁמְעוֹ:
וּבְמִשׁוּרָה. הִיא מִדַּת הַלַּח: (לו) אֲבִי-צֶדֶק. הֵם
הַמִּשְׁקוּלוֹת שְׁשׂוּקְלִין כְּנִגְדָן: אִיפֹת. הִיא מִדַּת
הַיָּבֵשׁ: הִין. זוֹ הִיא מִדַּת הַלַּח: אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי
אֶתְכֶם. עַל מְנַת כֶּן. דְּבָר אַחֵר: אֲנִי הַכֹּהֲנִיתִי
בְּמִצְרַיִם בֵּין טָפָה שֶׁל בְּכוֹר לְטָפָה שְׁאִינָה שֶׁל

הָאִישׁ הַהוּא בְּתֵתוֹ מִזֵּרְעוֹ לַמֶּלֶךְ לְבִלְתִּי
הָמִית אֹתוֹ כִּסְיָ: ה וְשִׁמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בְּאִישׁ
הַהוּא וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת
כָּל־הַזֵּנִים אַחֲרָיו לְזִנּוֹת אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ מִקְרֵב
עַמָּם כִּסְיָ: ו וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְגֶּה אֶל־הָאֵכֶת
וְאֶל־הַיָּדְעָנִים לְזִנּוֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי
בַּנֶּפֶשׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקְרֵב עַמּוֹ:
וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִייתֶם קְדָשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כִּסְיָ: ש שִׁי ה וְשִׁמְרֶתֶם אֶת־חֻקֹּתַי
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם: ט כִּי־אִישׁ
אִישׁ אֲשֶׁר יִקְלַל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת
יּוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל דָּמִיו בּוֹ כִּסְיָ: י וְאִישׁ
אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אִשְׁתּוֹ אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־
אִשְׁתּוֹ רֵעֵהוּ מוֹת־יּוּמָת הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת כִּסְיָ:
יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אִשְׁתּוֹ אֲבִיו עֲרוֹת
אָבִיו גָּלָה מוֹת־יּוּמָתוֹ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם: יב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב

רש"י

לְעֵלִימוֹ. אִם הָעֵלִימוֹ בְּדָבָר אֶחָד, סוֹף שִׁיעֲלִימוֹ
בְּדָבָרִים הַרְבֵּה; אִם הָעֵלִימוֹ סְנֵהֲדָרִי קְטֹנָה, סוֹף
שִׁיעֲלִימוֹ סְנֵהֲדָרִי גְדוֹלָה: (ה) וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ. אָמַר
רַבִּי שְׁמַעוֹן: וְכִי מִשְׁפָּחָה מָה חֲטָאָה? אֵלָּא לְלַמֶּדְךָ,
שְׁאִין לָךְ מִשְׁפָּחָה שֵׁשׁ בָּהּ מוֹכֵס שְׁאִין בָּלָם
מוֹכְסִין, שְׁפָלָם מִחֲפִין עָלָיו: וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ. לָמָּה
נֶאֱמַר? לְפִי שְׁנֵאֲמַר "וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ", יָכוֹל יִהְיֶה כָּל
הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִפְרָת? תִּלְמִיד לֹאֵר: "אֹתוֹ" - אוֹתוֹ
בְּהִפְרָת וְלֹא כָּל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִפְרָת אֵלָּא בְּיִסּוּרֵין:
לְזִנּוֹת אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ. (ת"כ) לְרַבּוֹת שָׂאָר עֲבוֹדַת
אֱלִילִים שֶׁעֲבָדָה בְּכָף, וְאָפְלוּ אִין זֹו עֲבוֹדָתָהּ:
(ז) וְהִתְקַדְּשְׁתָּם. זֹו פְּרִישׁוֹת עֲבוֹדַת אֱלִילִים:
(ט) אָבִיו וְאִמּוֹ קָלַל. (ת"כ, סנהדרין פה): לְרַבּוֹת

לְאַחַר מִיתָה: דָּמִיו בּוֹ. זֹו סְקִילָה, וְכֵן כָּל מְקוֹם
שְׁנֵאֲמַר: "דָּמִיו בּוֹ", "דְּמֵיהֶם בָּם", וְלַמְדָּנוּ מֵאוֹב
וַיִּדְעוֹנִי, שְׁנֵאֲמַר בָּהֶם: "בְּאֵבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם
בָּם". וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מְקָרָא: כְּמוֹ "דָּמוֹ בְּרֹאשׁוֹ" אִין
נֶעֱנֵשׁ עַל מִיתָתוֹ אֵלָּא הוּא, שֶׁהוּא גֵרָם לַעֲצֻמוֹ
שִׁיעֲרָג: (י) וְאִישׁ. פָּרֹט לְקָטָן: אֲשֶׁר יִנְאַף
אֶת־אִשְׁתּוֹ אִישׁ. (קידושין יט. סנהדרין נב) פָּרֹט לְאִשְׁתּוֹ
קָטָן. לַמְדָּנוּ שְׁאִין לְקָטָן קְדוּשִׁין. וְעַל אִיזוֹ אִשְׁתּוֹ
אִישׁ חִיבָתִי לָךְ?: אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אִשְׁתּוֹ רֵעֵהוּ.
פָּרֹט לְאִשְׁתּוֹ עוֹבֵד גִּלּוּלִים. לַמְדָּנוּ, שְׁאִין קְדוּשִׁין
לְעוֹבֵד גִּלּוּלִים: מוֹת־יּוּמָת הַנָּאֵף וְהַנָּאֶפֶת. כָּל
מִיתָה הָאֲמוּנָה בַּתּוֹרָה סֵתָם, אִינָה אֵלָּא חֲנֻק:
(יב) תָּבֵל עָשׂוֹ. גִּנְאִי. לְשׁוֹן אַחֵר: מְבַלְבֵּלִין זָרַע

ית בלתי יתקטלא יתקטלון
 תרניהון תבלא עבדו קטלא
 חיבין: יג וגבר די ישכוב ית
 דכורא משכבי אתתא תועבתא
 עבדו תרניהון יתקטלא יתקטלון
 קטלא חיבין: יד וגבר די יסב ית
 אתתא וית אמה עצת חטאין היא
 בנורא יוקדון יתה ויתתהן ולא
 תהי עצת חטאין בייכוכן:
 טו וגבר די יתן שכבתה בבכערא
 יתקטלא יתקטל וית בעערא
 תקטלון: טז ואתתא די תקרב
 לכל בעערא למשלט בה ותקטול
 ית אתתא וית בעערא יתקטלא
 יתקטלון קטלא חיבין: יז וגבר
 די יסב ית אתתה בת אבוהי או
 בת אמה ויתתה ית עריתה והיא
 תתתה ית עריתה קלנא הוא
 וישתעבדון לעיני בני עמהון ערית
 אתתה גלי חובה יקבל: יח וגבר
 די ישכוב ית אתתא סואבתא
 ויגלי ית עריתה ית קלנא גלי

את־מקרה הערה והוא גלית את־מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב

רש"י

אבד תאבדון את־כל־המקמות", הרי דברים קל
 וחמר: ומה אילנות, שאינן רואין ואינן שומעין,
 על שבאת תקלה על ידם, אמרה תורה: השחת,
 שרף וכלה, המטה את חברו מדרך חיים לדרך
 מיתה, על אחת כמה וכמה: (יז) חסד הוא. לשון
 ארמי: חרפה, 'חסודא'. ומדרשו (סנהדרין נח): אם
 תאמר: קין נשא אחותו? חסד עשה המקום
 לבנות עולמו ממנו, שנאמר (תהלים פט): "עולם
 חסד יבנה": (יח) הערה. גלה, וכן כל לשון
 "ערה", גלוי הוא, והוא יורדת בתבה לשם דבר,
 כמו "וערה" מגזרת (אסתר ה ט): "ולא־קם ולא־
 זע", וכן "אחנה" מגזרת אח. והערה זה נחלקו
 בה רבותינו (יבמות נה). יש אומרים: זו נשיקת

את־בלתו מות וימתו שניהם תבל עשו
 דמיהם בם רש"י: יג ואיש אשר ישכב את־זכר
 משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות
 וימתו דמיהם בם רש"י: יד ואיש אשר יקח
 את־אשה ואת־אמה ומה הוא באש ישרפו
 אתו ואתהן ולא־תהיה ומה בתוכם רש"י:
 טו ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות וימת
 ואת־הבהמה תהרגו רש"י: טז ואשה אשר
 תקרב אל־כל־בהמה לרבעה אתה והרגת
 את־האשה ואת־הבהמה מות וימתו דמיהם
 בם: יז ואיש אשר יקח את־אחיו בת־אביו
 או־בת־אמו וראה את־ערוֹתה והיא־תראה
 את־ערוֹתו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם
 ערוֹת אחיו גלה עונו ישא רש"י: יח ואיש
 אשר־ישכב את־אשה דוה וגלה את־ערוֹתה

האב בזרע הבן: (יג) משכבי אשה. (סנהדרין נה)
 מכניס במכחול בשפופרת: (יד) ישרפו אתו
 ואתהן. (סנהדרין עה) אי אתה יכול לומר אשתו
 הראשונה ישרפו, שהרי נשאה בהתר ולא נאסרה
 עליו, אלא אשה ואמה הכתובין כאן שתיקה
 לאסור, שנשא את חמותו ואמה. ויש מרבותינו
 שאומרים: אין כאן אלא חמותו, ומהו "אתהן"?
 את אחת מהן; ולשון יוני הוא: "הן", אחת:
 (טו) ואת־הבהמה תהרגו. אם אדם חטא, בהמה
 מה חטאה? אלא מפני שבאה לאדם תקלה על
 ידה, לפיכך אמר הכתוב: תסקל. קל־וחמר לאדם,
 שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחברו
 לעבר עברה. פיוצא בדבר אתה אומר (דברים יב):

עֲמִם כִּסִּי: יט וְעֲרוֹת אַחוֹת אִמָּךְ וְאַחוֹת אָבִיךָ
 לֹא תִגְלֶה כִּי אֶת־שְׁאֵרֹךְ הָעֵרָה עֲוֹנִם
 יִשְׂאוּ כִּסִּי: כ וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־דֹּדְתּוֹ
 עֲרוֹת דָּדוֹ גִּלָּה חֲטָאִם יִשְׂאוּ עֲרִירִים
 יִמְתּוּ כִּסִּי: כא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשְׁתּוֹ אָחִיו
 נִדָּה הוּא עֲרוֹת אָחִיו גִּלָּה עֲרִירִים יִהְיוּ כִּסִּי:
 כב וְשִׁמְרַתֶּם אֶת־כָּל־חֻקְתִּי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטִי
 וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תִקִּיאוּ אֶתְכֶם הָאָרֶץ אֲשֶׁר
 אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ: שְׁבִיעִי
 כג וְלֹא תִלְכוּ בַּחֲקֵת הַגֹּיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מִשְׁלַח
 מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֱלֹהִי עֲשׂוּ וְאַקֵּץ בָּם כִּסִּי:
 כד וְאָמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירָשׁוּ אֶת־אֲדָמָתְכֶם וְאֲנִי
 אֶתְנַנֶּה לָכֶם לְרֵשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב
 וְדִבֵּשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי
 אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים: מפטיר כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־
 הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא

והיא תגלי ית סואבת דמהא
 וישתפיון תרויהון מגו עמהון:
 יט וערית אחת אמך ואחת אבך
 לא תגלי ארי ית קריבה גלי
 חובקן וקבלון: כ וגבר די
 ישפוב ית אפת אח אבוהי ערית
 אח אבוהי גלי חובקן וקבלון
 בלא ולד ימותון: כא וגבר די
 ישב ית אפת אחוהי מרחקא היא
 עריתא דאחוהי גלי בלא ולד
 יהון: כב ותטרון ית כל קנמי וית
 כל דיני ותעבדון יתהון ולא
 תרוקן יתכון ארעא די אנא מעל
 יתכון תמן למתב בה: כג ולא
 תהכון בנימוסי עממיא די אנא
 מגלי מן קדמיכון ארי ית כל
 אלין עבדו ורחיק מימרי יתהון:
 כד ואמרית לכון אתון תירתון ית
 ארעהון ואנא אתננה לכון למירת
 יתה ארעא עבדא חלב ודבש אנא
 יי אלהכון די אפרשית יתכון מן
 עממיא: כה ותפרשון בין בעירא
 דכיא למסאבא ובין עופא
 מסאבא לדכי ולא תשקצון ית

רש"י

לוי בשעת עברה, לא יהיו לו פשימות, לפי שקורבן
 בחייו; "עיררים יהיו", שאם אין לו בשעת עברה,
 יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשו: (כא) נדה הוא.
 השכיבה הזאת מנדה היא ומאוסה. ורבותינו דרשו
 לאסור העראה בה כנדה שהעראה מפרשת בה:
 "את מקורה הערה": (כג) ואקץ. לשון מאוס,
 כמו (בראשית כו): "קצתי בחיי", כאדם שהוא קץ
 במזונו: (כה) והבדלתם בין־הבהמה הטהרה
 לטמאה. אין צריך לומר בין פרה לחמור, שהרי
 מבדלין ונקרין הם, אלא בין טהורה לך לטמאה
 לך, בין שנשחט רבו של סימן לנשחט חציו, וכמה
 בין רבו לחציו? מלא שערה: אשר־הבדלתי לכם

שמש, ויש אומרים: זו הכנסת עטרה:
 (יט) וערות אחות אמך. שנה הכתוב באזהרתן.
 לומר שהזהר עליהן, בין על אחות אביו ואמו מן
 האב, בין על אחיותיהן מן האם, אבל ערות אשת
 אחי אביו לא הזהר, אלא על אשת אחי אביו מן
 האב: (כ) אשר ישפב את־דדתו. (יבמות נד)
 המקרא הזה בא ללמד על 'פרת' האמור למעלה,
 שהוא בענש הליכת עירי: עיררים. כתרנגומו:
 בלא ולד; ודומה לו (בראשית טו ב): "ואנכי הולך
 עירירי" יש לו בנים - קורבן, אין לו בנים - מת
 בלא בנים. לכך שנה בשני מקראות אלו: "עיררים
 ימתו", "עיררים יהיו"; "עיררים ימתו", אם יהיו

נִפְשִׁיתִיכֹן בְּעִירָא וּבְעוֹפָא וּבְכָל
 דִּי תִרְחֹשׁ אֲרַעָא דִּי אֲפֹרְשִׁית
 לְכוֹן לְסַאָבָא: כו וַתְּהוֹן קְדָמִי
 קְדִישִׁין אָרִי קְדִישׁ אָנָא יִי
 וְאֲפֹרְשִׁית יִתְכוֹן מִן עֲמֻמָּיָא
 לְמַהוּי פְּלַחִין קְדָמִי: כז וּגְבַר אוֹ
 אֲתַתָּא אָרִי יְהִי בְּהוֹן בְּדִין אוֹ
 דְּכוּר יִתְקַטְּלָא יִתְקַטְּלוֹן בְּאַבְנָא
 יִרְגְּמוּן יִתְהוֹן קְטָלָא חֲבִיבִין: פפפ

לְטָהֵר וְלֹא־תִשְׁקְצוּ אֶת־נַפְשֵׁיכֶם בַּבְּהֵמָה
 וּבְעוֹף וּבְכָל אֲשֶׁר תִּרְמָשׁ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
 הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטֵמָא רַס"י: כו וַהֲיִיתֶם לִי
 קְדָשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וְאֲבַדְלִי אֶתְכֶם
 מִן־הָעַמִּים לַהֲיוֹת לִי רַס"י: כז וְאִישׁ אִו־אִשָּׁה
 כִּי־יִהְיֶה בָּהֶם אוֹב אוֹ יִדְעֹנִי מוֹת יוֹמָתוֹ בְּאַבֵּן
 יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמִיָּהֶם בָּם רַס"י: פפפ

ס"ד פסוקים, ונג"ה סימן,

מ"י זה"ב סימן:

רַס"י

מִן־הָעַמִּים לַהֲיוֹת לִי", שְׁתַּהֲא הִבְדַּלְתֶּם מֵהֶם
 לְשָׁמִי, פֹּרֶשׁ מִן הָעֲבָרָה וּמִקְבֵּל עָלָיו עַל מַלְכוּת
 שְׁמִים: (כז) כִּי־יִהְיֶה בָּהֶם אוֹב וְגו'. כָּאֵן נֶאֱמַר
 בָּהֶם 'מִיתָה' וּלְמַעַלָּה 'פֶּרֶת': עֲדִים
 וְהִתְרָאָה - בְּסָקִילָה, מִזִּיד בְּלֹא הִתְרָאָה - בְּהִכְרַת,
 וְשִׁגְגָתָם - חֲטָאֵת. וְכֵן בְּכָל חֲבִי מִיתוֹת שְׁנֶאֱמַר
 בָּהֶם 'פֶּרֶת': חֲסֹלֶת פֶּרֶשֶׁת קְדוּשִׁים

לְטֵמָא. לְאַסֵּר: (כו) וְאֲבַדְלִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים
 לַהֲיוֹת לִי. אִם אֲתֶם מְבַדְּלִים מֵהֶם, הָרִי אֲתֶם
 שְׁלִי, וְאִם לֹאוּ, הָרִי אֲתֶם שֶׁל נְכוּכְדָנָאצֵּר וְחִבְרִיו.
 רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: מִנִּין שְׁלֹא יֹאמַר
 אָדָם: 'נִפְשִׁי קָצָה בְּכֶשֶׁר חֲזִיר'! "אִי אֶפְשִׁי לְלַבֵּשׁ
 בְּלָאִים! אֲבָל יֹאמַר: 'אֶפְשִׁי, וְמָה אֶעֱשֶׂה וְאֲבִי
 שְׁבִשְׁמִים גָּזַר עָלַי? תִּלְמוּד לומר: "וְאֲבַדְלִי אֶתְכֶם

המשך מעמוד י

אחרון של פסח, ה'תשי"ד

דחכמה ובינה הם שני ענינים הפכיים, ואעפ"כ יתאחדו כאחד [שלכן נכללים ברוח אחד, רוח חכמה ובינה], כי בהחכמה ובינה דמשיח יהי' ניכר בגילוי שהם נמשכים משרשם רוח הוי' (רוח חכמה ובינה), ולכן יתאחדו כאחד⁵³. [ועד"ז הוא בנוגע לעצה וגבורה, דעת ויראה, שעם היותם הפכיים, יתאחדו כאחד⁵⁴]. וזהו גם הקשר דרוח חכמה ובינה עם ושפט בצדק דלים, אף שהמשפט דמשיח יהי' ע"פ הריח, דריח הוא מקיף⁵⁵, כי במשיח, המקיף (ריח) והפנימי (חכמה ובינה) יתאחדו כאחד. וזהו גם מה שממשיך⁵⁶ וגר זאב עם כבש וגו', שהחיבור דמעלה ומטה יהי' לא רק במשיח עצמו, אלא שע"י משיח יהי' (דוגמת) ענין זה גם בכל העולם, עד וגר זאב עם כבש וגו', ועד בסוג הדומם, וכמו שממשיך בכתוב⁵⁷ כי מלאה הארץ דיעה את הוי', שגם הארץ הגשמיית (דומם) תהי' מלאה דיעה את הוי', בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

(56) ישע"י יא, ו.

(57) שם, ט. וראה ד"ה ונחה עליו רוח הוי' גו' ה'תשכ"ה בתחלתו (תו"מ סה"מ ניסן ע' קפח ואילך). וש"נ.

(53) ראה לקו"ד כרך ב שטו, א.

(54) לקו"ד שם שטז, א ואילך.

(55) לקו"ת מסעי פט, ד. צ, סע"ד ואילך. ובכ"מ.

לוח זמנים לשבוע שביעי של פסח בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שישי

כל הזמנים הם על פי השעון הרגיל, במדינות בהם נהוג "שעון קיץ" (גם בישראל), צריך להוסיף שעה בתאריכים בהם נהוג שעון הקיץ.

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א	ו	א		
אוסטריה וינה	4:46	4:56	7:10	7:18	8:20	8:25	9:31	9:34	18:53	19:00	19:26	19:34	18:42	19:52
אוסטרליה מלבורן	6:56	6:52	8:47	8:48	9:35	9:37	10:29	10:30	17:46	17:39	18:12	18:06	17:21	18:19
אוקראינה אודסה	4:54	5:02	7:26	7:19	8:30	8:25	9:39	9:35	18:53	19:00	19:25	19:32	18:42	19:49
אוק. דנייפרופטרובסק	4:31	4:40	7:02	6:54	8:10	8:05	9:19	9:16	18:39	18:46	19:12	19:20	18:28	19:38
אוקראינה ז'יטומיר	4:51	5:01	7:21	7:12	8:33	8:28	9:43	9:40	19:08	19:16	19:43	19:51	18:58	20:10
אוקראינה קייב	4:44	4:54	7:13	7:04	8:26	8:20	9:36	9:32	19:02	19:10	19:36	19:45	18:52	20:04
איטליה מילאנו	5:20	5:29	7:53	7:47	8:55	8:51	10:03	10:01	19:16	19:22	19:47	19:54	19:04	20:10
ארגנטינה ב. איירס	7:24	7:21	9:20	9:21	10:06	10:08	11:01	11:02	18:24	18:18	18:49	18:43	18:00	18:56
ארה"ב בולטימור	5:15	5:21	7:49	7:44	8:43	8:39	9:50	9:47	18:49	18:54	19:17	19:22	18:36	19:36
ארה"ב ברוקלין נ.י.	5:03	5:10	7:37	7:32	8:33	8:29	9:40	9:37	18:41	18:46	19:09	19:15	18:28	19:29
ארה"ב לוס אנג'לס	5:10	5:15	7:44	7:40	8:34	8:30	9:40	9:36	18:29	18:33	18:54	18:59	18:15	19:12
ארה"ב מיאמי	5:49	5:53	8:22	8:19	9:07	9:04	10:11	10:09	18:47	18:49	19:10	19:13	18:31	19:25
ארה"ב משיגן	5:36	5:44	8:10	8:04	9:08	9:03	10:15	10:12	19:19	19:25	19:49	19:55	19:07	20:10
ארה"ב ניו ג'רסי	5:05	5:12	7:39	7:34	8:34	8:30	9:41	9:38	18:41	18:46	19:09	19:14	18:28	19:29
ארה"ב ניו הייבן	4:57	5:04	7:31	7:26	8:28	8:24	9:35	9:32	18:38	18:43	19:07	19:12	18:25	19:27
ארה"ב שיקאגו	4:54	5:01	7:28	7:23	8:25	8:21	9:33	9:30	18:37	18:42	19:06	19:12	18:24	19:27
ברזיל ס. פאולו	6:24	6:22	8:32	8:32	9:14	9:14	10:11	10:10	17:48	17:44	18:11	18:07	17:26	18:19
ברזיל ריו דה ז'נרו	6:10	6:08	8:18	8:18	9:00	9:00	9:57	9:56	17:35	17:31	17:58	17:54	17:13	18:05
בריטניה לונדון	4:43	4:53	7:11	7:01	8:26	8:21	9:37	9:33	19:05	19:14	19:41	19:50	18:56	20:10
בריטניה מנצ'סטר	4:47	4:58	7:11	6:59	8:33	8:27	9:44	9:40	19:19	19:28	19:57	20:07	19:10	20:28
גרמניה פרנקפורט	5:12	5:22	7:42	7:33	8:53	8:48	10:03	9:59	19:27	19:35	20:02	20:11	19:17	20:29
ישראל באר שבע	5:02	5:07	7:36	7:32	8:24	8:21	9:29	9:27	18:13	18:16	18:38	18:41	17:58	18:54
ישראל חיפה	4:59	5:04	7:33	7:29	8:22	8:18	9:27	9:24	18:14	18:18	18:39	18:43	17:48	18:56
ישראל ירושלים	4:59	5:04	7:33	7:30	8:21	8:18	9:26	9:24	18:12	18:15	18:37	18:40	17:35	18:53
ישראל תל אביב	5:01	5:06	7:35	7:31	8:23	8:20	9:28	9:26	18:14	18:18	18:39	18:43	17:58	18:56
מולדובה קישינב	4:59	5:08	7:31	7:24	8:36	8:31	9:45	9:41	19:01	19:07	19:33	19:40	18:49	19:57
מקסיקו מקסיקו	6:11	6:14	8:43	8:40	9:25	9:22	10:28	10:25	18:56	18:57	19:18	19:20	18:39	19:31
סינגפור סינגפור	6:58	6:59	9:22	9:21	10:01	10:00	11:01	11:00	19:08	19:07	19:29	19:28	18:50	19:39
פולין ורשא	4:17	4:28	6:44	6:34	8:02	7:56	9:13	9:08	18:43	18:52	19:20	19:29	18:34	19:49
צרפת ליאון	5:38	5:46	8:10	8:04	9:13	9:08	10:22	10:18	19:34	19:41	20:05	20:12	19:23	20:29
צרפת פריז	5:41	5:50	8:12	8:04	9:20	9:15	10:30	10:26	19:50	19:58	20:24	20:32	19:40	20:50
קנדה טורונטו	5:19	5:27	7:52	7:46	8:52	8:47	10:00	9:56	19:07	19:13	19:37	19:43	18:55	19:59
קנדה מונטריאול	4:52	5:00	7:25	7:18	8:27	8:22	9:35	9:32	18:47	18:53	19:18	19:25	18:35	19:41
רוסיה מוסקבה	4:59	5:11	7:17	7:00	8:50	8:43	10:02	9:57	19:46	19:56	20:26	20:38	19:38	21:00
רוסיה רוסטוב (דנון)	5:16	5:24	7:47	7:40	8:53	8:48	10:02	9:58	19:18	19:25	19:50	19:58	19:07	20:15
שווייץ ציריך	5:19	5:28	7:51	7:44	8:57	8:52	10:06	10:02	19:22	19:29	19:55	20:02	19:11	20:20

1. הזמנים המצוינים בלוח הזמנים הם על פי החישובים שנערכו בספר "זמנים כהלכה" מאת הרב יהודה לוי.

2. זמן שקיעת החמה הוא לפי חישוב השקיעה הנראית.

3. זמן צאת הכוכבים הוא על פי שיטת אדמו"ר הזקן.

4. המשבצות הריקות הן בגלל קושי טכני לחשב באותו תאריך, את הזמן המדויק של עלות השחר והזמנים הנובעים מכך במקומות אלו.

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצמידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאיב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות ובאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתנני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

בחסות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו שרח (אולגה) בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית ובעלה גבריאל סופייב

שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: OrHachasidus@DvarMalchus.Org * USA@DvarMalchus.Org

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס

Dvar Malchus
Issue # 00109
22/04/2008